

بنهما و پێکهاتهکانی زاراوه له زمانی کوردیدا

حکومه تی ههریمی کوردستان وهزاره تی روّشنبیریی و لاوان بهریوه بهریتیی گشتیی روّژنامه نووسیی و چاپ و بلاّو کردنهوه بهریّوه بهریّتیی چاپ و بلاّوکردنه وهی سلیّمانی

بنهما و پیکهاته کانی زاراوه له زمانی کوردیدا

د. شههاب شيخ تهييب تاهير

سليماني

بنهما و پیکهاته کانی زاراوه له زمانی کوردیدا ،

- 💠 نووسهر: د. شههاب شيخ تهييب تاهير
  - 💠 بابهت: زمانهوانی
  - 💠 پیتچنی: نووسهر
  - 💠 ھەلەچنى: چۆمان عادل
  - 💠 نەخشەسازىي بەرگ: جەبار سابىر
- 🕏 نهخشهسازیی ناوهوه: روویاک مهحمود
- 💠 سەرپەرشتيارى چاپ: كارزان عەبدوللا
  - ♦ قەبارەي كتنب: ١ / A٤ ٢/١
  - 💠 زنجیرهی گشتیی کتیب: (۸۸۳)
    - 💠 تيراژ : (٥٠٠) دانه
      - . . . .
      - 💠 چاپ: چاپخانهی کهمال
        - 🌣 نرخ: (۳۰۰۰) دینار
- مارهی سپاردنی (۱۹۵۰)ی سالی ۲۰۱۲ی وهزارهتی رؤشنبیریی و کوانی دراوهتی:

به پیوه به ریتیی چاپ و بلاوکردنه وهی سلیمانی گردی نه ندازیاران. ژمارهی ته لهفون: ۳۳۰ ۱۹٤۹

پێشکهش به:

- هدناسدی کوردان و شاره خوشدویسته که م که رکووك.
  - هدردوو ماموستا و پیشهوای ژیانم دایکم و باوکم.
    - هاوسهری خوشهویست و هاوریمی ژیانم (عهبیر).
      - هدردوو گلینندی چاوم (کانی) و (داژیار).
      - مامى شەھىدم د.عەبدولسەتار تاھىر شەرىف.
- د . نهوره همانی حاجی مارف و مهلا جهمیلی روز به یانی.

تێبيني:

ئهم کتیبه له ناوهرو کدا نامهی دکتورایه پیشکهشی زانکوی به غدا-کولیژی پهروهردهی نیبن روشد کراوه وه به بهشیك له پیداویستییه کانی به دهستهینانی پلهی دکتورا له زمانی کوردیدا / زمان بهسهرپهرشتی پروفیسور دوریا عومه رئهمین ،که له ۲۰۰۹/۳/۶ تاوتویکراوه

سویاس و پیزانین

سوپاسى ئەم دلسۆزانە دەكەم:

- د. وریا عومه رئهمین، که نهرکی سهرپهرشتیکردنی نهم نامهیهی گرته نهستو.
  - دایکم و باوکم که پهروهردهیان کردم و پییانگهیاندم.
- (عهبیر)ی خیزانم که هاندهری سهره کیم بوو له تهواو کردنی نهم نامه یه دا.
- (کانی) کچم، که له کاتی نووسینی ئهم نامهیهدا له سوّزی باوکیّتی بیّ بهشم کردبوو.
- گشت ئەو مامۆستايانەى كە لە قۆناغەكانى سەرەتاييەوە تا ئۆستا
   وانەيان پۆوتووم.
- د.ئازاد ئهمین فهرهج باخهوان و ماموّستا: مستهفا سهیدمینه مستهفا سهنگهسهری، که زوّر ماندووبوون لهگهلم و هیوادارم غوونهیان زوّرییّت.
- سەرۆكايەتى بەشى كوردى و ھەموو ئەو مامۆستايانەى لەو بەشە وانەيان پى وتووم بە تايبەتى د.كەمال مەزھەر ئەحمەد و د.نەسرين

- فهخری و د.نمهوره جمانی حاجی مارف و د.وریا عومهر نهمین و د.فوناد حسین نه جمهد...
- برا و هاوریّی نازیزم (د.ئیسماعیل ئیبراهیم سهعید) که زوّر کاری بوّ ناسان کردم...
  - ئەرانەى گەر بە تاكە وشەيەكىش يارمەتىياندام.
    - بەرىخوەبەرايەتى چاپ و بالاوكردنەوەي سلىنمانى.

بەشى يەكەم

پیشه کی و دهروازهی لینکولینهوه که

١- ناونيشاني نامه كه.

۲- هۆي ھەڭېۋاردنى بابەتەكە.

٣- گرنگيي و ئامانجي ليكوللينهوه كه.

٤- سنووري لينكولينهوه كه.

۵ - پیرهوی لیکولینهوه که.

٦- كەرەسەي ليكۆلينەرەكە.

٧- گيروگرفته كانى ليْكۆلينهوه كه

بەشى يەكەم

پیشه کی و دهروازهی لیکولینهوه که

ييشدكي

ناونیشانی نهم نامه یه، له سایه ی زانستیکی نویدا، که زانستی زاراره سازییه خوّی دهنوینیت. سهره رای نهوه ی بابه تیکی نوییه، به لاّم زانستیکه بووه ته بواریک له بواره کانی لینکولینه وه، بواره کانیشی تویژینه وه گشت نه و لایه نانه ییوه ندیبان به کوکردنه وه ی زاراوه و پهسند کردن و چاره سهر کردن و نواندن و پیشاندانیانه وه هه یه، به تایبه تی نه و زاراوه فه رهه نگییانه ی سهر به بواره تایبه تیبه کانن، ده گریته وه.

سهره رای نهوه ی نهم زانسته، که چهند زانستیکی دیکهی وه ك وشه سازی و رسته سازی و زانستی بوون (علم الوجود) و

زانیاریی و ژیربیزیی و ... هتد لهخو ده گریت، به لام راستییه کهی نهوه یه ، نهم زانسته هه رچه نده هه ولی سه ربه خوبوونی بده ن که چی هه ر له ژیر کاریگه ری چه ندین زانستی دیکه دا ده مینیت و ههموو کاتیش پیوه ندییه کی به هیزی له گه ل زانسته کانی زمان و لوجیك و زانیاری و بواری یسپوریی زانستی جیاوازی وه كومپیوته رده مینی.

وه ک زانراوه زاراوه هو کاریکی گرنگی درووستکردنی زمانیکی یه کگرتووی ههموو گهلینکه، چونکه زاراوه بهردی بناغهی له دایکبوون و پینکهینانی زمانی نه ته وایه تی، گهله پیشکه و تووه کانی نهم سهر زهمینه یه و له زانست و روشنبیری و نه ده ب و هونه ردا هوی یه کخستنی بیرکردنه و تیروانینیانه.

زاراوه کۆلهکهی زمانی نهتهوایهتییه، بنچینهی زمانی ستانداردی نهتهوهیه. دیالیّکتهکانی ههر گهلیّك لیّك نزیك دهکاتهوه و گروتینی نیّوانیان پتهوتر دهکات و دهبیّته هوّی پیّکهیّنانی یهکیّتی دهربرین و بنچینهی ئامرازی گواستنهوهی هزر و بیر و داهیّنان بو نهوه کانی داهاتوو به یه یهکگرتوویی. لهبهر نهوهش دهبینین زوّربهی زمانهکانی جیهان بایهخ به پیّناسه و روونکردنهوهی چهمکی زاراوه دهدهن، یهکیّ لهو زمانانهش زمانی کوردییه که له دوای درووستبوونی دهولهتی عیّراق و به کوردی خویّندن بایهخ به زانستی زاراوهسازی و دارشتن و دانان و وهرگیّرانی زاراوه بوّ خویّندن خویّندنگا و دامودهزگا و جیّگاکانی دیکه درا، بهلام لهبهر هوّی رامیاری و کومهلایهتی و روّشنبیری و ئابووری و زانیاری و کومهلایّك هوّکاری دیکه، ئهم زانسته لهنیّو گهلی کورددا، یهرهی باشی نهسهندووه و هیّشتا

زانستیکی نوییه و به باشی نهیتوانیوه جی پیی خوی بگریت، جا لهبهر گرنگیی نه رانسته و بایهخدان به دانانی زاراوه پیویسته لیکولینهوهی نهکادیمی و زانستی نه ام بدریت و له ههموو لایهنه کانی بکولریتهوه، همر لهبهر نهو پیداویستییهش نهم لیکولینه وه یهی نیمه هاته کایهوه.

- بەشەكانى نامەكە.

نامه که له پیشه کییه ک و چوار به ش و ئه نجامی لینکو لینه وه که پیکهاتووه:

بدشى يدكدم:

بریتییه له ناوونیشانی نامه که و هوی هه لبژاردنی و گرنگیی و گیروگرفته کان و پیروه و سنوور و کهرهسهی لینکولینه وه و ئه نجامدانی...هتد.

بهشی دووهم:

ئهم بهشه بق هه لسه نگاندن و به سه رکردنه وهی هه ندی له کاره کانی پیشوو ته رخان کراوه،، به تایبه تی ئه و به رهه مانه ی که جینی سه رنجن و زوّر بایه خیان پیدراوه و تیبینی و سه رنج له باره یانه وه ده ربواوه.

بەشى سێيەم:

لهم بهشهدا به شیّوه یه کی گشتی باس له زانستی زاراوهسازی و زاراوه کراوه و لایهنه کانی روون کراونه ته و کراوه ته دوو تهوه ره: تهوهرهی یه کهم: بن پیناسه و روونکردنهوهی زانستی زاراوهسازیی و باسکردنی کورته میژوویه کی زانستی زاراوهسازی کوردی و تینره گشتییه کانی زاراوهسازی ته رخان کراوه.

تهوهرهی دووهم: له روونکردنهوهی چهمك و پینناسهی زاراوه و جیاوازی نیوانیان و نیوان وشه و زاراوه و روونکردنهوهی گیروگرفت و مهرجه کانی دانانی زاراوه و زاراوه ساز ده کولیتهوه.

بهشي چوارهم:

باسی بندمای دانانی زاراوه کوردی و پیکهاته کانی ده کات، ویّرای ناماژه کردن بق گشت ریّگاکانی سازکردن و دهولهمه ند کردنی زاراوه ی کوردی.

له کوتایی نامه که دا ئه و ئه نجامانه ی که لهم لینکو لینه وه یه این گه یشتووین، له گه ل لیستی سه رچاوه و کورته ی نامه به زمانی عه ره بی و ئینگلیزیی خراوه نه ته روو.

- ناونیشانی نامه که:

نامه که بز (بنه ما و پینکهاته کانی زاراوه له زمانی کوردیدا) ته رخان کراوه و له ئاستی وشه سازی و هه ندی جاریش به پینی پینویست ئاماژه بز ئاستی واتا سازیی و رسته سازی کراوه، چونکه که ره سه شیکردنه وه که خوی له و ئاستانه دا ده بینینته وه.

- هزى هەلبژاردنى نامەكە:

هن هه لبژاردنی ده گهریته وه بن نه وهی هه تا نیستا که متر کار - به تایبه تی کاری زانستی - بن نه م زانسته نه نجام دراوه و نه وهی کراویشه یه ک دوو کتیب و چه ند وتاریکه، که به رانبه ر به زانستیکی وا فراوان له ناستی پیویستدا نییه، سه ره وای نه وهی که که موکوورییه کی زور له و کارانه دا ده بینریت. هه روه ها نه وانه ی هه ندی کاریان له م بواره دا کردووه ناماژه یان بن هه ندی باسی وه ک و شه و زاراوه و چه مک و زاراوه و جه و زاراوه و بینناسه کردنیان به شیره یه کی گونجاو نه کردووه ...

ههروهها لهبهر پیویستی بواری زانستی زاراوهسازی به زیاتر لینکولینه و تیروانین و پشکنینی ههموو بواره کانی، نووسینی نامهیه کی وامان به ییویست زانی.

- گرنگیی لینکولینهوه که.

زمانی کوردی وول ههر زمانیّکی دیکهی زیندووی جیهان به قوناغیّکی مهزنی پیشکهوتن و پهروسهندندا دوپوات و بووهته زمانی فیرکردن و کارگیّری و رامیاری و دادگا و یاسادانان و چهندین بواری دیکه، لیّرودا دوردوکهویّت که زاراوه به بهردی بناغهی زمانی ههر نهتهوویه دادونریّت. ههروه ها پیشکهوتنه خیّراکانی زانست و زانیاریی تهکنهلوژیاو...هتد، پیویستیان به وشه و زاراووی نوی ههیه بو تهووی بتوانن گوزارشت لهو چهمکه نوییانه بکهن، بو تهووی زمانهکهمان توانستی دوربرینی چهمکه زانستیهکانی ههبیّت، ییویسته گرنگی به

دەوللەمەند كردنى فەرھەنگى زمانە كەمان بدەين و زاراوە زانستىيەكان - كە كاريكى پى بايەخە- بەكوردى بكەين.

گرنگیی نهم لیّکولینهوهیه لهوهدایه توانیویهتی لهسهرجهم پیّگه و بنهماکانی پیّکهاتهی زاراوهی زمانی کوردی بدوی و بن یه که مجاره له نامهیه کی نه کادیمی وادا باس له گشت پیّگاکانی دهولهمهند کردنی زمانی کوردی و چهمك و پیّناسهی زاراوه و جیاوازی و پوونکردنهوهی پیّوهندیی نیّوان وشه و زاراوه و ... هتد ، بکریّت.

هدروهها گیروگرفت و مدرجه کانی دانانی زاراوه و زاراوهساز و ئهو کیشه و گیروگرفتاندی رووبه رووی زاراوهی کوردی دهبن، باسکراون.

- سنوورى ليكولينهوه كه.

ئهم باسه له چوارچیوهی دیالیکتی کرمانجیی نیوه راستدا، له بنهما و پیکهاته کانی زاراوهی کوردی ده کولینته وه.

- پێڕ٥وى لێػڒڵێندوهكه.

له نووسینی ئهم نامهیه دا زیاتر به ریّبازی گشتی پهسندی شیکاریی پیروو کراوه، واته له پال ئهو ریّگایانه ی که نهمرو بر دهولهمه ندکردنی فهرهه نگی کوردی پشتیان پی ده بستریّت، به شیّوه یه کی بابه تیانه تیشك خراوه ته سه به شیّکی زوری وشه فهرهه نگییه کانی ئیستای زمانی کوردی و یاسا و تایبه تمه ندییه کانیان پیشان دراون.

- كەرەسەي ليكۆلينەوەكە.

بریتییه له ناخارتنی روزانه و نهو لینکولینهوه کهمانهی تا ئیستا لهسهر زاراوهسازیی کوردی کراون، لهگهل سوود وهرگرتن له ههندی سهرچاوهی زمانه کانی وه کو عهره بی و فارسی و ئینگلیزی.

گيرگرفته كانى ليكولينه وه كه:

گیروگرفتی سهره کی له بواری کاری فهرهه نگ و زاراوه سازیدا کهمیی سهرچاوه یه به زمانی کوردی و ئه وانه یش له و بواره دا نووسراون له کهموکووری دوور نه بوون و زیاتر له ژیر تیشکی وه رگیران له زمانه کانی وه که عهره بی و ئینگلیزییه وه نووسراون. هه روه ها کاری زانستی و ئه کادیمی لهم بواره دا کهم کراوه و له لایهن روّشنبیران و زمانه وانانیش بایه خیرکی زوری پینه دراوه ...

بهشى دووهم

هدلسدنگاندن و بدسدرکردندوهی هدندیک له کارهکانی پیشوو

بهشى دووهم

بهسهر کردنه و هه لسه نگاندنی هه ندیك له کاره کانی پیشوو:

لهم بهسهرکردنهوه و هه نسهنگاندنهدا، تهنها چاو بهو بهرهه مانه دا خشینراوه، که نووسه ره کانیان لهم بواره دا پسپوربوون، یان خودان ئه زموونن. ئهم بهسهرکردنه وه یه شرک به ناگاداربوونه له کاره کانی پیشتر و دووباره نه کردنه وه یان و سوودوه رگرتنه لیّیان. ههروه ها ههو نمان داوه تا راده یه کی باش هه نیانبسه نگینین و راوبو چوونی خوشمان له باره یانه و دربرین، وه ك:

۱- کتیبی (زاراوهی کوردی)(۱).

تهم کتیبه به بنهمایه کی باش له بواری زاراوهسازیی کوردی تومار ده کریت و نووسه ره کهی ههولنی داوه ریبازیکی زانستی بگریته بهر بو لینکولینه و ههلسه نگاندنی زاراوهی کوردی، به شیوه یه کی تیوری باس له چونیه تیی دانان و ساز کردن و کیشه کانی زاراوهی زمانی کوردی ده کات، که نهمه شهه هه نگاویکی گرنگه و له گهل نهوه شدا جینی خویه تی مهم چه ند تیبینیه له باره ی کتیبی ناوبراوه وه تومار بکریت:

غازی فاتح وهیس^(۱) سهرجهم تیبینی و سهرنجه کانی به ههژده (۱۸) خال له بارهی کتیبی ناوبراوهوه دهربریوه و چهند زانیارییه کی به که لکی به دهسته وه داوه، بویه لهم پیناوه دا و بو نموونه ناماژه بو ههندی خالتی گرنگ و به سوودی نه و سهره نج و تیبینییانه ده کهین:

هدندی له و خالانه ی که (د.کامل بصیر) و توویه تی و م.غازی سه رنجی له سه رنجی له سه رنووسیوه به کورتی نه مانه ن:

۱- زورجار زاراوهیان له گهل وشهی فهرههنگی و واژهی خه لکیدا تیکه لا کردووه (ل۱۳).

۲- وشه یاخود ناو واژهیه که له چهند دهنگینگ پینکهاتووه - واتای هدیه و هیچ یارچهیه کی خوی له خویدا واتایه ک نابه خشیت (۱۶۵).

⁽۱) د. کامل به صیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکوننیه و ه، چاپخانهی زادکوی سلیّمانی، سلیّمانی، ۱۹۷۹.

⁽۱) غازی فاتح وهیس، کتیبی زاراوهی کوردی و چهند تیبینیهك، گوقاری (کاروان)، ژماره (۲۶)، سالی دووهم، بهغدا، نهیلوولی ۱۹۸۶، ل۹–۱۶.

- ٣- وشه نهبي نهم تايبه تمهندييانهي خوارهوهي تيدا ههبي (ل١٤):
  - ۱- پێکهاتنی فزنهتیکیی ههبێت.
    - ب- مانا و واتاداربينت.
    - پ- قەوارەي ريزمانيى ھەبيت.
  - ت- ههمیشه خاوهنی دهنگ و واتابیت.
    - ج- پتر لەيەك گيرەى نەبيت.
  - چ- بتوانری له رسته دا به کار بهینریت.
    - خ- توانای ههبی ببیت به ئیدیوم.
- 3- له کتیّبه که یدا باس له واژهی (اصطلاح)ی (الشریف الجرجانی) ده کات، که ده لیّن: ریّککه و تنی تاقمیّکه له کوّمه لاّنی خه لک له باره ی ناونانی شتیّك یاخود کاریّك به وشدیه ك له واتایه که وه و و و اتایه کی دیکه گواسترابیّته و (۱۹۱) .
- ۵- سهرئه نجام نابی بو تاقه مهبهستیک و یه واتا پتر لهیه ناراوه
   به کاربه ینریت و سهر له خوینه رو گویگری کورد تیکبدریت (۲٤).
  - ٦- زاراوه في نوي، حدوت ريبازي هديد.
  - ٧- وشدى (القلم)ى به زاراوه لهقه للهم داوه (ل٥٥).
- ۸- لهسهر وازنی جوتیار و فروّشیار د.کامل وشهی (ههستیار)ی بو شاعید داناوه و ههستیاریش واته نهو کهسهی ههستی ههیه (۱٤۱).
  - سەرنجەكانى م.غازىش بەم شىدەيەى خوارەوەن:
- د. کامل خوشی نهم کارهی کردووه و چهندین ناوی روزژانهی به زاراوه له قه لهم داوه. وه نهم ناوانه به زاراوه له قه لهم دهدات: (پایسکیل،

کتینب، شیر، میرگهسوور، رهشمال، دارتاش، بهرمال، ئاسنگهر، مزگهر، گاسن، نالبهند، باخهوان، نانکهر، گویچکه،...) ئهمانه ههموو ناون و ناین به زاراوه.

- دكتور دهيهويت به ينى ناساندنى ئەرستو وشه بناسينى.
  - سەبارەت بە تايبەتمەندىيەكانى وشە:
  - أ- ئايا مەبەست لە يېكھاتەي فۆنەتىكى چىيە؟
    - ب- ئايا مانا و واتا جياوازييان ههيه؟
- پ- وشه هه یه تهنیا ئهرکی ریزمانیی هه یه و واتاش دهبه خشیت.
  - ت- دووباره کردندوهی خالی یه کهم و دووهمه.
- ج- ئەگەر مەبەست لە گىرە ستريس بىن، ئەرا وشەى سى برگەيى لەيەك گىرە زياترى ھەيە.
  - چ- دووباره کردندوهی خالی سیپهمه.
  - خ- هیچ وشهیه ک به تهنیا نابیته ئیدیوم.
- به پینی ئهم بزچوونه بی دهبی کومه لین خه لک زاراوه درووست بکهن نه تاقه که سنک؟
- مهبهستی دکتور نهوهیه که نابی دوو زاراوه بو یه مهبهست به کاربهینریت، ههروه کو ده لی نابی (جوانکاری) و (شیرینکاری) بو (الابداع) به کاربیت. به رای د. کامل بیت نابیت (مرادف) هاوواتا له زمانی کوردیدا هه بی، به تایبه تی له بواری زاراوه دا.
- به لام راستییه کهی دوو ریباز ههن یه کیکیان ریبازی لیکدانه و نهوی دیکهیان ریبازی دارشتنه.

- (قەللەم) ناوە نەك زاراوە.
- هدستیاریش واتا ندو کهسهی هدستی هدید، ندمهش هدلهید به پنی ندمه بی تدنیا شاعید دوبی هدستی هدینت.

سەرنجەكانى ئىمەش بە كورتى بەم شىرەيەى خوارەوەيە:

زۆرىندى ئەواندى لە بوارى زانستدا كاردەكەن، ئەرە دەزانن كە ئەم جۆرە تىككەلكردنە ھەيە و ئەمەش بۆ نەناسىنەرە و جىانەكردنەرەى وشەى فەرھەنگى لەگەل وشەى خەلكى يان جيانەكردنەرەى وشە لە زارارە دەگەرىتەرە، چونكە ئەرانەى د.كامىل ناوى بردوون ناون و زارارە نىن، ھەروەھا دەتوانىن بلىين ھەموو زارارەيەك نارە، بەلام ھەموو نارىك زارارە نىيە.

- لیّره دا نه هاتوره بلّیت نهم پیناسه یه سنووری و شهمان بر دیاری ده کات، به لکو ناماژه ی بر نه وه کردووه که و شه تا نیّستا پیناسه نه کراوه، به لکو به ر له دوو هه زار و سیّ سه د سال یان زیاتر پیّناسه کراوه، گومانیش له وه دا نییه، که تا نیّستا و شه نه توانراوه به ته واوی پیّناسه بکریّت، نه گهر و ابوایه بیری کهی مورفیم و سه رهه للّدانی نه ده دو در زرایه وه.
- جاری پیش هدموو شتیک نهو تایبه تمهندییانهی، که غازی فاتیح داویه ته پال د.کامیل، که ناماژدی هدر بر لاپدره (۱٤)ی کتیبه کهی ده کات، راست نییه، چونکه نهو تایبه تمهندییانهی وشه له کتیبی (وشهی زمانی کوردی)ی د.نهوره حمانی حاجی مارفه وه وه رگرتووه (۱۱)، دواتر

⁽۱) بروانه: د.ئهوره حمانی حاجی مارف، وشهی زمانی کوردی، چاپخانهی کوری زانیاری کورد، بهغدا، ۱۹۷۵، ل۷.

د. کامیل ئدمه ی کردووه ته ناو که وانه وه ، له په راویزی ژماره (۱) دا ، ئاماژه ی پیکردووه ، که له کویوه وه ری گرتووه . پاشان ئه و تیبینیانه ی له باره ی ئه و تاییه تمه ندییانه وه ن توماری کردوون له جینی خویاندان .

له خالی یه که مدا باسی پیکهاتنی فزنه تیکی ده کات و ده لیّت: نایه مه به ست له پیکهاتنی فزنه تیکی چییه؟ مه به ست له پیکهاتنی فزنه تیکی مانای نه وه یه، قالبیّکی فیزیاوی هه بیّت، و بوونی هه بیّت (۱۱) که وه ك ده نگ له قسه كردندا ده بیستری یه كی له تایبه تمه ندییه كانی كه باسی كردووه، نه وه یه: مانا و واتادار بی به لاّم غازی فاتیح له (ل۱۱)ی وتاره كه یدا ده لیّت: وشه هه یه واتای نییه، وه كو (بیّ)، (به للّکو). به لای نیمه وه مه رجی له مه رجی له مه ماناشی نه و شه ناژمیرریّت، و شه که وه یه و اتای هه بیّت، كه ماناشی هه یه، نه ویش نه ركه (بیّ) و (به للكوو) به لای نیمه وه مانای هه یه، نه ویش نه ركه (وشه که در کی)یه. (بیّ) بیّ (هیّ)ی هه رشتیك بیّت به كاردیّت، (به للكوو)ش بیّ (نه گه ر)ی هه رشتیك بیّت به كاردیّت.

بۆیه سهبارهت بهو ههشت تایبه تمهنییانهی که د.نهوره حمان حاجی مارف، دیاریی کردوون، دهتوانین له چوار خالدا بیانخهینه روو:

١- قالبيكى فيزيارى ههبيت.

۲- مانايه كى هەيئت.

٣- رۆلى لە ريزماندا ھەبيت.

⁽۱) د.وریا عمر ئەمین، چەند ئاسۆیەکی تری زمانەوانی، بەرگی یەکەم، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، ھەولید، ۲۰۰۶، ۳۹۶، ۳۹۶۰.

٤- بەلەتلەتكردنى و جپاكردنەوەى فۆنىمەكانى لە يەك، مانا و دەورە بنجىيەكەى نامىننى (٢٠).

- تاقد کدس بری هدید زاراوه دابنی، بدلام به پیی مدرجی تایبدی.

کاری زاراوه دانان هدموو سدرچاره بیانییدکان و سدرچاوه کانی خومانیش

جدخت لدوه ده کدن، که زاراوه ریککدوتنی کومدلیکه لدسدر وشدیدك،

هدروه ها کارکردنی کومدله خدلك باشتره له کاری تاکه کدسیک، هدروه ها

زوربدی وشد کانی هدر زمانیک به ریکدوت و ریککدوتنی کومدله

خدلکد کد درووست بووه، ئدوانی دیکدیش به ییی یاسا درووست بوون.

- لهبارهی نهمهوه و له زانستی زاراوهسازیدا تا بتوانریّت دهبی ههولا بدریّت دیارده هاوواتا و فرهواتایی و هاوبیّژیی نهمیّنیّت، چونکه سهر له خویّنهر دهشیّویّنیّت و یهکیّك له تایبه تمهندییه کانی زاراوه نهوهیه بو ههر چهمکیّك یه زاراوه به کاربهیّنریّت، نه ک وه نیّستا بو (ضمیر)ی عهره بی نازانین بلیّین (جیّناو) یان (راناو) ... نهمه سهر لیّشیّواندن نییه ؟.

- راسته نهو دوو ریّگایه بو دارشتن و لیّکدانی وشه و زاراوهی کوردی زور سهره کین، به لام ریّگاکانی دیکهیش روّلی بالایان لهو بوارهدا بینیوه.

- ئیمهش ده لیین، که (قه لهم) وه ک چون (کتیب)مان له (کتاب)ی عدرهبییه وه و هرگرتووه به هه ندی گورانه وه مهروه ها و شهی (قه لهم)یش هه ربدو شیوه یه زاراوه نییه، به لکو ناوه.

- هدستیار واته نهو کهسدی هدستی هدید، (هدستیار) بو (شاعیر)، جیّی خوّی نهگرت، چونکه به پیّی نهمه بیّ تهنیا شاعیر دهبی هدستی

⁽۲) د.وریا عمر امین، چهند ئاسۆییکی تری زمانهوانی، ل۳٦٤.

هدبیّت. زاراوهی (هدستیار)یش خدلّکی ئارهزووی پی ناکات و بدکاری ناهیّنیّت، هدر وشدی (شاعیر)ه، که روّیشتووه و جیّی خوّی گرتووه، وه ك خوّی میّنیّتهوه باشتره، چونکه کهس نییه نهم وشدیه بهکارندهیّنیّت.

.... ئەمە بە كورتى ئەو تىنبىنى و سەرنجانەبوون دەربارەى كتىنبىي ناوبراو (*)...

۲- کتیبی (زاراوهسازی پیوانه)(۱).

ئهم کتیبه به کاریکی گهورهی زاراوهسازیی کوردی ده ژمیردریت، چونکه به شینکی زوری نه و شه و کهرهستانه ی که هه ر له زووه و هه بوون هه نیسه نگاندوون و له بنچینه یانی کو نیوه ته و له باره ی روزنانیانه و دواوه و به پینی قالبی و شه سازی و ده ستووری گشتی خستوویانیه ته روو. به پینی زیبازی پیوانه یی پیشنیاری ده یان زاراوه ی بو ده و نه مه ند کردو و مه باسی و شه ی داری ترراودا لیستی بو چه ندین زاراوه ی فره جو رکه دو و و شه ی نیک که دراویشی به سه ردو و جوردا دابه شکی کوردوه:

^(*) له بارهی سهرجهم سهرنج و تیّبینییهکان سهبارهت به کتیّبی ناوبراو، بروانه:

⁻ غازی فاتح وهیس، کتیبی زاراوهی کوردی و چهند تیبینیهك، گوقاری (کاروان)، ژماره (۲۲)، سالی دووهم، بهغدا، ئهیلوولی ۱۹۸۶، ل۹–۱۶.

⁽۱) مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، چاپخانهی (سومر)، بهغدا، ۱۹۸۸.

- لٽکداني کار و ناو.
- ليكداني ناو و ناو.

سهره رای ته وانه ی له سه ره وه باسکران، له م کتیبه دا تاماژه بو هه ندی له و گیروگرفتانه ی که روو به رووی زاراوه ی کوردی ده بنه و و نه و مه رجانه ی ده بیت له زاراوه سازد اه بن و به مه رجی دانانی زاراوه ی کوردی دانراون ...

(ئازاد حهمه شهریف) له وتاریّکدا^(۱) ههندیّك تیّبینی و سهرنجی خوّی له بارهی ههندیّك لهو زاراوانهی مهسعود محههد پیشنیاری کردوون تومارکردووه و به کورتی ئاماژه بو ههندیّکیان ده کهین:

۱- ((هەلبەت بۆنار لەگەل ناقۆلايى خۆيدا پەسەندترە لەرانار)) (زارارەسازى ل٤).

به پیپههوانهی قسه کهی مه سعود محه مه ه ه ای بو ده چم (راناو) گه کی راستره، چونکه له زمانی ئینگلیزیدا (pronoun) به واتای (for + name) (noun) (noun) فردیدا (را) به واتای (for)ی ئینگلیزی دیت. کورد له میژه وتوویه تی (له راهی خوا)، جا هه رهمان (راهی) بوته (را) به واتای (له پیناو، بو خاتر).

۲-((دەتوانىن بەشتىك (قابل للتجربة) بى بلىين، بەرئەزموون))
 (زارادەسازى ل٣٩).

⁽۱) ئازاد حەمە شەرىف، سەرىجىك لە كتىنبى (زاراوەسازى پىوانە)، گۆۋارى (رامان)، ژمارە (۱۷)، ھەولىر، تشرىنى دووەم ۱۹۹۷، ل۱۲۰–۱۲۷.

له کوردیدا وشهی (فپنده) مان ههیه به واتای نهوهی (توانای فپینی ههیه)، جا ده کری وشهی (ئهزموون) لهسهر نهو وشهیه دابپیژریت و ببیته (نهزموونده).

٣- ((وابزانم (كهمهند) له كهمهردوه هاتووه))(زاراوهسازی ل١٦١).

من وای بز دهچم له (کهمه) وه به واتای (چهمانه وه) وه هاتبینت، چونکه نه و گوریسه ی کهمه ندی پیده کریت ده چهمینته وه و لوول ده خوات.

3- ((ئینجا هدر وه ف (قطار)ی عدره بی به واتای (جدلوو) و چدسپا دهشی (جدلوو) بو شده مدنده فدریش به کار بی))(زاراوه سازی ۱۹۶۵).

کورد دەمینکه به (قطار) دەلینت: (شەمەندەفەر) ھەرچەندە ئەم وشەيە وشەيەكى بینگانەيە، بەلام تازە رۆييوە و له (جەلوو) بەر زەينترە و لەسەر زمانى كورد بلابووەتەوە.

٥- رونگژه بۆ (مصبغة) (زاراروسازى ل٢١٨).

به بروای من له کوردیدا ههر زاراوهی (خونخانه)، پر به پیستی (مصبغة)یه نهك (رهنگژه).

۲- ((به باووری من هه قی خومانه له جینی (ثلاجة - glacier)دا
 بلین: (به فرانگه) (زاراوه سازی ل۲۲۸).

هدموو لایدکمان ئدوه باش دهزانین که پاشگری (گه) له کوردیدا واتای (جینگا) دهبدخشینت کهچی مدبدست له (glacier) ناوه بهفراوه کهید، کدواته (بهفراوك)، یان بوترینت (بهفرگه).

۷- ((aesha واته گاسن. من به بیرمدا نایهت له کوردیدا وشه ههبیت بز نهر واتایه له فزرمینکی نزیك به نهنیشه مابیت) (زاراوهسازی ۲۹۸۸).

له فهرههنگی (کوردی - ئینگلیزی) توفیق وهبیی و ئهدموندزدا، (هیشه) بهواتای (گاسن) هاتووه.

۸- ((سارقی دهبیته (دزهکی)))(زاراوهسازی ل۱۱).

به بروای من کورد وشهیه کی پر به پیستی (سارقی) ههیه نهویش (دزرِّك)ه.

سهرنج و تیبینییه کانی ئیمهش سهبارهت به و خالاته سهرهوه، بهم شیره یهی خواره و به:

- ئیسه ئیسته وه زاراوه یه که له قوتا خانه و فیرگه کاندا به کاربیت، بو (ضمیر)ی عهره بی (جیناو) و (راناو) به کاردینین، ئهمه شهه له یه گهوره یه، وه ک چون له زانستی ده نگسازیدا نابیت ده نگیک دوو پیت بینوینیت، وه ک دوو (وو) بو ده نگی (و)ی دریژ، به و شیوه یه ش له زاراوه سازیدا نابیت، یه ک چهمک دوو زاراوه ی ههبیت. سهباره ت به م دوو زاراوه یه هه و تا ئیستاش ئهوانه ی زاراوه یه هه ر که سیک راوبو چوونی خوی هه یه و تا ئیستاش ئهوانه ی راوبو چوونی جیاوازیان هه یه نه نه نابتوانیوه دان به راوبو چوونی بهرانبه ره که یان بنین، به لای نیمه و زاراوه ی (جیناو) به راستر ده زانین له به رازاوه ی هه نه ده راوه ی زاراوه ی شمیر که وی وی می می به رازاوه ی عهره ی زاراوه ی در رازاوه ی به راناو، که بری (ضمیر – pronoun) زاراوه ی (راناو، فرمان) یان به باش زانیوه، که چی وشه ی ناپه سند تر له (راناو، فرمان)

به زوره ملی نهبی ههر دهست ناکهویت: وشهی (راناو) نه گهر له پیشگری (را - راهاتن - راپسکاوتن - رابواردن) و وشهی (ناو) پهیدابووبی (۱٬۰۰۰) وه نه نهوه نه نوکه به ناسن بدرووین، چونکه پیشگری (را) ههر له گهلا کاردا دینت، کهس نهیبیستووه گوترابیت، رابهرد، راعه لهشیش، رازورنا،... نه گهر له (نهرا) بهواتای (بق اوه، هاتبی دهبی بگوتری (نهرای ناو) وه که ههندیک دهنووسن (بقناو)... وشهی (فرمان) ههمان (فرمان)ه، که بهواتای (أمر) هاتووه: نهخویندهواری کورد لهههندی شوینی کوردستاندا، ده نیت: (فرمانی خوم بهجی کرد) مهبهستیشیان نهوه یه فرمان لهو به کارهینانه دا بهواتای (عمل، فعل) هاتووه، نیتر گورج فرمانیان له جیگهی فعلی ریزمانی عهره بی ههانا، بو ریزمانی کوردی (۱٬۰۰۱). ههروه ها هزیه کی دیکهیش نهوه یه (راناو) باش مهبهست ناپیکی و خوینه ر له واتاکهی راده مینی، چونکه:

بهشی یه که می ئه و زاراوه یه به گه لی واتا دی، بن نموونه:

١-ته گبير (بيرورا) له (رأى) عهرهبييهوه.

۲-رێ، رێگه

رابەر > رێبەر

(ڕ۱) پتر رێژه فارسييه کهيهتي و (ڕێ) کوردييه.

٣-وهك ييشگريك ده چيته سهر كردار:

هاتن ---- راهاتن

⁽١) مسعود محمد، زاراوهسازي ييوانه، ل٤٠

⁽¹⁾ مسعود محمد، زاراوهسازی ییوانه، ل٤.

كردن ---- راكردن ......هتد.

٤-ئەرا = بۆچى.

۵-وهك ياشبهندى (وه / هوه):

لەتۆرە = لەتۆرا

لهمنهوه = لهمنرا

٦-جار = ئەمجارە.

۷-شیان (رات ناکهوی) (۱)

سهره رای ته ره ی مه سعود محمه د هیچ زاراوه یه کی بن (ضمیر) عه ره بی پیشنیار نه کردووه، ته ره ش به لای تیمه وه زاراوه ی (جیناو) به باشتر ده زانین و شیوه ی رزنانی ته و زاراوه یه له هه ندی زماندا به مجزره یه:

يۆنانى: anto = antonymia) -جێ) و (nymia - نار).

لاتينى: pronomen = (pronomen جيّ) و (nomen – ناو).

ئينگليزى:pronoun = (pro – جيّ) و (noun – نار).

رووسی: mesto) = mes-toemenye - جێ) و (emya - جێ) و ناو).

..... هتد.

کهواته (جیّناو) له گشت روویه کهوه، واته به پیّی روخسار و ناوهروّك له (راناو) روونتر و راستر و تهواوتر و گونجاوتره... لهبهر نهوهی:

⁽۱) د.ئهورهحمانی حاجی مارف، زمانی کوردی و خهوشی ههندی وشه و زاراوهی نوی، بهشی یهکهم، بهغدا، ۲۰۰۰، ل۱۸–۱۹۰

۱- (جیّ) به تهواوی لهگهل (anto)ی یوّنانی و (pro)ی لاتینی و ئینگلیزی و (mesto)ی رووسیدا یهك دهگرنهوه.

۲- له دیالیّکتی کرمانجیی ژووروودا به کاری دیّنن و به پیّی تاوازی دهنگی خدّیان کردوویانه به (جیّناد).

۳- (جین) ته نیا یه ک واتای هه یه ، که نه ویش (شوین) ه و واتاکه شی زور ناسان و روونه (سه ره رای نه وه ی له هینند یک شوین به واتای به شیش دیت). واته هه رچی (را)یه ، مورفینمینکی فره واتایه و زوربه ی ماناکانیشی لیل و گرانن بو زاراوه وشه ی یه ک واتایی ، له فره واتایی په سه ندتره (۱۱).

- جاری وشهی (وابزانم) له زانستدا جینی گومانه، واته لینی دلنیانیت، پاشان زور ریی تیده چیت که له (کهمه)وره به واتای (چهمانهوه)وه

^(۱) د.ئهوپهحمانی حاجی مارف، زمانی کوردی و خهوشی ههندیّ وشه و زاراوهی نویّ، ل۱۹–۲۰.

⁽۲) مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، ل۳۹–٤٠.

هاتبیّت، چونکه نهو گوریسهی کهمهندی پی ده کریّت ده چهمیّتهوه و لوول دهخهات.

- هدر وشدى (شدمدنده فدر) به كاربيت باشتره له وشدى (جدلوو).
- بدلای ئیمهوه، وشهی (رونگخانه) بق (مصبغة) له (خومخانه) ئاسانتر و خوشتره و سهره رای نهوهی (خانه) لیره دا پاشگر نییه و وشهیه کی واتاداره.
- -دیاره له فهرههنگه کهی (ترّفیق وهبیی) و (نهدموندز)دا وشهی (هیشه) به واتای (گاسن) هاتووه (۱۱) بوه گی (هیشه) له و دوو وشهیه دا له کوردیدا ماونه ته وه (کاله هیش هیشه بو) له هه ردوو وشه شدا واتای گاسنیان تیدا ماوه ته وه.
- بهلای ئیمهوه وشهی (دزه کی) تهواتره، چونکه له وشهی (دز) و پاشگری (- ه کی) پیک هاتووه، که ئاوه لناوی نیسبییه له رووی واتاوه به هوی ههندی پیشگر و پاشگرهوه درووست دهبیت، وهك:
  - (- ى): --- كوردى، كرمانجى...
  - (- ين): ---- ئاسنين، بەردىن...
  - (- انه):---- پیاوانه، مهردانه...
  - (- ه کی): --- دهشته کی، خیله کی.

^{(&#}x27;)Kurdish – English Dictionary, London, ۱۹٦٦, p٦٦. Tawfiq Wahbyi and C.j. Admondez, A

(- ه): ---- بههاره، زستانه^(۲).

وشهی (دزوّك) له وشهی (دز) و پاشگری (- وّك) پینکهاتووه به واتای (سارق)^(۳)ی عهرهبی دیّت بوّ (سارقی) دهست نادات.

ئەمانە بە كورتى ھەندى لەر تىنبىنىانە بوون، رەخنەگر ئاراستەى كتىنبى (زاراوەسازى پىنوانە)ى كردبوون (﴿﴿)

۳- زاراوه کانی ((کۆرى زانياريى كورد)) (***:

هدر له سدره تای حدفتاکاندوه کوّری زانیاریی کورد هدولیّکی مدزنی بو درووستکردن و روّنانی زاراوهی کوردی دا و لهو بواره شدا جیّ په نجدیان دیاره، به لام له گهل ندوه شدا هدندیّك تیبینی به رچاو ده کهون، که له چدند خالیّکدا ناماژه یان ییّده ده ین، له وانه:

^(۲) د.ئەورەحمانى حاجى مارف، رۆزمانى كوردى، بەرگى يەكەم (وشەسازى)، بەشى سۆيەم –ئاوەلناو–، چاپخانەى كۆرى زانيارى عۆراق، بەغدا، ۱۹۹۲، ل۲۷.

^(۲) بروانه: رزگار کهریم، فهرههنگی دهریا (عهرهبی – کوردی)، بهشی یهکهم، نشری احسان، تههران، ۱۳۸۲ – ۲۰۰۱، ۳۹۲۱.

[🖰] بۆ زانيارى زياتر له بارەى ئەو سەرىجانەوە، بپوانە:

ئازاد حەمە شەرىف، سەرنجنك لە كتنبى (زاراوەسازى پنوانە)، گۆۋارى
 (رامان)، ژمارە (۱۷)، ھەولىد، تشرینى دووەم ۱۹۹۷، ل۱۲۰–۱۲۷.

^(**) له بارهی سهرجهم زاراوهکانی کۆپی زانیاریی کورد، بپوانه:

گۆڤارى كۆپى زانيارىى كورد، زاراوەى كارگێپى، بەرگى (يەكەم)، بەشى
 (يەكەم)، بەغدا، ۱۹۷۳، ل.۱۹۹ - ٥٢٥.

- ئەنجومەنى كۆپ لە دانانى زاراوەى كارگێڕيدا زۆر سەركەرتووانە، زاراوەكانى داناوە، بەلام لە ھەندى جێگەدا زاراوە عەرەبىيەكەى ھەر بە رێنووسى عەرەبى داناوەتەرە، وەك (درس)ى عەرەبى كراوە بە (دەرس) لەككا. لەوانەيە لەو روانگەيەوە بێت، كە زۆرێنەى خەلك ھەر وشەى (دەرس) بەكاردێنت، ھەروەھا وشەكانى:

حاضر --- حازر(ل٤٦١) وشدى (ئاماده) گونجاوه بق (حاضر).

تنقلات (للموظفین) ---- ئالوگۆر(ل٤٥٣١) وشدى (گواستندوه) بهلاى ئیمهوه له وشدى (ئالوگۆر) به باشتر دەزانین، چونکه به واتاى شتى بگۆردریتهوه به شتیکیتر دیت، بۆ کرین و فروشتن (ئالوگور) بهکاردیت.

درس ---- دەرس (ل٤٦٩) ئەى بۆ نەڭين (وانه) كە لە (دەرس) باشتره و كورديشه.

- ههروهها لهو وشه عهرهبییانهی که به دهستکارییهوه بهکارهاتوون و کراونهته کوردی:

سکرتیر --- سکرتیر (ل٤٧٦). (پازپاریز) بو وشهی (سکرتیر) پیشنیار ده کهین.

شاهد ---- شایه (ل٤٧٨). (گهراه) بو وشهی (شاهد) پیشنیار ده که بن.

شتل ---- شەتل (ل٤٧٩).

صفر ---- سفر (٤٨٢١) يان بوتري (هيچ).

ضمیر ---- رانار (ل ٤٨٣) به لای ئیمه وه (جینار) ته واوتره.

فرصه ---- دەلىقە(ل٤٩١)، (ھەل)يشمان ھەيە، كە بۆ (فرصە) زۆر گونجاوه.

قرض ---- قەرز، وام (ل٩٩٥) وشەى (قەرز) لە (وام) گەلى باشتره، چونكە خەلككەكە ھەموو لە (قەرز) تى دەگەن، بەلام (وام) بە وشەيەكى نامۆ دىتە گوى.

قضاء ---- هدریّم (ل٤٩٥) وابزانم (هدریّم) بن جیّگدیدکی گدورهتر له (قضاء) به کاردیّت، که (اقلیم)ی عدرهبی ده گدییّنیّت، بزید بن (قدزا) و شدی (شار) و بن (ناحیه)ش وشدی (شاریّچکه) بن (محافظة)ش وشدی (یاریّزگا) پیّشنیار ده کدین.

- ههروهها ههندی تیکه لی و دووباره کردنهوه له زاراوه کانی کوّردا ده پینری ...

پاشان دهتوانین ناماژه بهرهش بدهین که نووسهرانی دیکهش تیبینی خویان لهر بوارددا ههبوره..

ره توف عوسمان له وتاریکیدا^(۱) ناماژه بو ههندی تیبینی و سهرنج سهباره ت به زاراوه کانی کورد کردووه و سهرنجه کانیشی تایبه ته به وه ههندی زاراوه ی خستووه ته سهر نهو تهنیا زاراوانه ی که کور بو یه و اتا دایناون و باس له (۷۹) زاراوه ده کات، لیره دا ناماژه بو ههندیکیان ده که ین:

- انجراف ---- (رادان) (کور).

⁽۱) رؤوف عثمان، پیداچوونهوهیه به پهراویزی زاراوهکانی کوّردا، گوّقاری (پروشنبیری نویّ)، ژماره (۰۰)، بهغدا، حوزهیرانی ۱۹۷۱،ل۳۵–۶۲.

پیشنیاری (راپیپان)ی بو ده کات، ئیمهیش پیشنیاری وشهی (رامالین)ی بو ده کهین.

الفروسية ---- (سواري) (كۆر).

وشدی (سوارچاك)ی بق پیشنیار كردووه، بهلای ئیمهشهوه وشهی (سوارچاكی) بق (الفروسیة) زور له جینی خویه تی.

موزع --- (نامهبهر) (كۆر).

رهخنه گر راستی بزچووه، که ده نیّت: مهرج نییه ههموو (موزعیّك) ههر نامه بهریّت، (نامه بهر) - بن (موزع البرید) دهبیّت، به لاّم بن (موزع) وشمی (دابه شکار) رهنگه گونجاو بیّت.

شد---- (كێشانهوه) (كۆړ).

(کینشانهوه) بن (سحب) به کاردیّت، به لای نیّمهوه (شد) واتایه کی گشتی ههیه ههر زاراوه یه که لهمانه ده گونجیّت بن (شد): (بهستن، بهستنهوه، شهته کدان، راکیّشان) (۱۱).

- الاقتصاديون --- (ئابوورى ناساني) (كۆر).

وشمی (ئابووریناسان) یان (ئابووری ناسه کان) به ته واوتر ده زانین، یارچه ی دووه می وشه که (ناسان)، (ی)نیسبه ت وه رناگریت.

-جزر--- نیشتاو / مد--- بهرزاو (کۆر).

دوو وشدی وه (هد نخوون - داچوون)مان هدید. بدلای ئیمدوه هدر (نیشتاو) و (بدرزاو) بیت باشتره، چونکه (هد نخوون) خد نکی به (انفعال)ی عدره بی تیده گات.

^(۱) پزگار كەريم، فەرھەنگى دەريا، بەرگى يەكەم، ل٤٨٩.

- القاعدة ---(بنار) (كور).

پیشنیاری زاراوهی (بنکه)ی بو ده کات، که له جینی خویه تی و زاراوهی (بنه)شمان ههیه.

- القوة العاملة --- (دەستكاره) (كۆر).

زاراوهی (هیزی کارا)ی بز پیشنیار کراوه. که به پاستری ده زانین له (دهستکاره).

- رج ---- (ژاندن) (کوّړ).

زاراوهی (ژهندن)ی بن پیشنیار کراوه، به لای ئیمهشهوه (ژهندن) به تهواو دهزانین.

ئهمه و چهندین زاراوهی دیکه، که (رهنوف عوسمان) وه هاوواتا بهرانبه ر به و زاراوانه ی که کوّر بوّ یه و واتا دایناون (**).

- (یوسف روئووف عهلی)یش، سهبارهت لیستهی زاراوه کانی کۆر، ههندیّك تیّبینی و سهرنجی دهربریوه (۱۱). ههندیّك لهوانهی جیّی سهرنج بن دهیانخهینه روو و رای خوّمانی لهبارهیانه وه دهردهبرین:

۱- الممكن --- شياو (ل٤٤٤)(كۆر). بۆ (الممكن) وشهى (دەشى، دەكرى) دەتوانرىت بەكارىيت.

جدير ---- شياو (ل۸۹۰ ليستى دووهم) (كۆړ).

^(*) بۆ زياتر زانيارى له بارەى ئەو باسەوە، بپوائە:رؤوف عثمان، ييداچوونەوەيەك بە يەراويزى...، گ (رۆشنبىرى ئوێ)، ژمارە (* ^(*)).

⁽۱) یوسف رهئووف عهل، دهربارهی لیستهی زاراوهکانی کوّر، گوٚقاری (۱) یوسف رانکوّیی)، ژماره (۱۰)، بهغدا، ئابی ۱۹۷۸، ل۹۲–۹۶.

كۆر ليرهدا دوو زاراوهى بۆ يەك وشه داناوه كه تەنيا (شياو) بۆ (جدير) لهبارتره.

٢- المرتجل--- سهرزاره كي (كۆر).

له (ارتجال) دوه هاتروه ، وهك له گوڤارى كۆرى ژماره (يهك) دا به واتاى (سهرينيي) تهواوتره له (سهرزاره كي).

٣- التوجيه --- رابهرى(كۆر).

(ئاراستەكردن) بۆ (التوجيه) راسته.

٤- الاساليب التعليمية--- بهرنامه كاني پهروهرده يي (كۆرل٤٦٤).

رهخنه گر راست بق نهوه چووه که ده نیّت: نه (اسالیب) به رنامه یه و نه (تعلیمی)یش په روه رده ییه، چونکه به رنامه (منهج) ده گریّته وه و (په روه رده) ش، (تربیة) هه روه ها له لاپه ره (۵۲۷) لیسته ی چواره م به رانبه ر (السیاسة التعلیمیة) سیاسه تی فیرکردن دانراوه.

٥- حجم الجماعة ---- چەندايەتى كۆمەل (كۆر).

(چەندايەتى) بۆ (كمية)و (چەندىتى) بۆ (مقدار) بەكارھاتووە، ئەگەرچى ئەمىش ھەر ھەلەيە و (حجم) قەوارە و بارستايى بۆ بەكاردىت، بۆيە (قەوارەى كۆمەل) بە باش دەزانىن بۆ (حجم الجماعة).

٦- سوق كبيرة ---- فرۆشگه(كۆر).

هدر (بازار) به کاربیّت باشتره، چونکه (فرزشگه) بن (دوکان) یان هدر جیّگهیّکی بچووك یان شت بفرزشی دهتوانی زاراوهی (فرزشگه)ی بن به کاربیّنیت.

٧- ارتكاز --- بهند (كۆر).

ره خنه گر راسته، که ده لیّت: (بهند) یه کیّکه له واتاکانی (ارتکاز)، به لام نهم (بهند)ه، واتای جوّربه جوّری زوّره و باس نه کراوه:

ا- بەند ---- - مسجون.

ب- بهند --- - فصل - فقرة.

پ- بەند ---- رزمە.

ت- بهند ---- دهبيته ياشگر (كهمهربهند، نالبهند).

ج- بهند ----- بهستنی شتیک به شتیکی ترهوه.

٢٠- الأوعية الدموية ---- خويّنبهرهكان (كوّر).

راست وایه بلیّین (خویّنبهر) بن (الشرایین) و (خویّنهیّنهر) بن (الاوردة).

ئەمە ھەندى لە سەرنجەكانى (يوسف رەئووف عەلى) بوو سەبارەت بەھەندى لە زاراوەكانى كۆر (*).

- لهبارهی چهند زاراوهیه کی کۆرەوه، مهسعود محهههد له کتیبی (زاراوهسازی پیوانه)دا، رای خوّی بهرانبهر ههندی لهو زاراوانهی که کاتی خوّی پیشنیاری کردوون، دهردهبریّت، دهلیّت: زوّر له بارن، بو نموونه:

انتخاب هەلىبژاردن.

[🖰] بۆ زياتر زانيارى له بارەي ئەو سەرىجانه، بروانه:

یوسف پهئووف عهلی، دهربارهی لیستهی زاراوهکانی کۆپ، گۆڤاری (ئاسۆی زانکۆیی)، ژماره (۱۰)، بهغدا، ئابی ۱۹۷۸، ل۹۲-۹۶.

منتخب هه لبژارده.

ناخب ھەلىۋىر.

استنباط هه لينجان.

تسامی هه لکشان sublimation

حمل (له منطق) هه لگرته.

موقف هەلوەست.

واقع هدلّكدوت.

اندفاع ھەلپە.

تفكك هه لوهشان.

مستنبط عقلى هوش هه لينج.

نهمه و چهندین وشهی تر که مهسعود محهمه به گونجاو و له باریان دهزانیّت و کوّری زانیاری ههلیبژاردوون و دایرشتوون و دایناون (۱۱).

د. کامیل به صیر له کتیبیی (زاراوه ی کوردی) دا ، زور به کورتی باسی له همندی کار کردوه که تایبه ته به زاراوه دانان. له لاپه په (۲۷) ی کتیبه کهیدا ، ده لیّت: له کاتی خویندنه وه کاره زاراوه بیه کانی کوردیدا زور جار تیبینی ده کهین ، که زاراوه کانیان له پووی بابه ته وه تیکه لا و پیکه لیه کتیبیی زاراوه ی پیکه لیه کتیبیی زاراوه کارگیپیه که کوری زانیاریی کورد دایناوه ، ناونیشانی نهم کتیبه همروه کو به پواله تی تیده گهین بو زاراوه ی کارگیپی و فهرمان بردنه سهر ته رخان کراوه ، به لام هاوکات زاراوه ی جوربه جوری جیاوازیشی تی سهر ته رخان کراوه ، به لام هاوکات زاراوه ی جوربه جوری جیاوازیشی تی

⁽۱) مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، ل۷۲–۷۳ .

ئاخنراوه، بن به لگه زاراوهی (کاویّژ) به واتای (الاجترار)دیّت، و هیچ پیوهندیه کی به کارگیرییه وه نییه (۲).

د. کامل له و ههموو کار و به رهه مانه ی کور که بو دانان و دارشتن و هه لبراردنی زاراوه دایناون و به تایبهتی زاراوهی کارگیری، تهنیا یهك نموونهی هینناوه تهوه، ئهویش (کاویژ)ه، راسته که پیوه ندیی به زاراوهی كارگيرييهوه نييه، به لام كاتيك ده لينت: روونترين نموونه بن نهو تيكه ليو پیکه لییه کتیبی زاراوهی کارگیرییه، بهلای کهمهوه دهبوو چهند نموونه به كنابه ته وه كه بنته به لكهى قسه كهى. هدروها له لابهره (۱۱۲–۱۱۳) باسی کارهکانی کوری زانیاری کورد دهکات، که سهركهوتوون، ياشان دهلنت: لهو چوار لبستهيدا ههروهكو سهرنجمان داوه و سهرنجی دهدهین گهلی زاراوه ههن که له شوینی خویاندا نین و پر به پیستی واتاکانیان دانهنراون و له دیاردهی سهریییی و دوو واژهیی و لهنگی رزگاریان نەبووه، بەلام لەبەر ئەوەی كۆر خۆیشى ھەستى بەو کهموکوورییه کردووه، به لگهشمان بق ئهم راستییه بانگکردنی زانا و خویّندهواره کوردهکانه بو چهسپاندنی رهخنهکانیان(۱۱). جاری ییّش ههموو شتنك د. كامل باسى ئەو ھەموو ناتەواوييە دەكات بى ئەوەى يەك نموونەي بق لندوانه كهى هنناينتهوه، تهمهش له زانستدا يووچه ل دهينتهوه، ياشان كۆر له كاتى زاراوهداناندا، كه دەست بۆ خويندهوار و شوان و زانا و سەيان

^(۲) د.كامل بهصير، زاراوهى كوردى ههنسهنگاندن و ليْكوّنْينهوه، ل٢٧–٢٨.

^(۱) ههمان سهرچاوه، ل۱۱۲–۱۱۳.

و روّشنبی ... دریّش ده کات له روانگهی سوود وهرگرتنه وه ، پاشان نهوانه سهرچاوه ی روسه نی زاراوه ی کوردین ...

د. جهمال نهبهز، له وتاریکیدا(۲۱) له گوّفاری کوّلیّجی ئهدهبیات، چهند رهخنه و تیّبینییه کی توّمارکردووه، که باسی:

١- شيوه پيکهاتني کوړ.

۲- يلەي كارەكانى كۆر.

- هدلادی زله زلهی زمانهوانی.

- گۆڤارى كۆرٍ.

- رينووسى كۆر.

زاراوه كانى كۆر .....ده كات.

لیّره دا ته وه ی پیّوه ندیی به باسه که ییّمه وه هه بیّت، ته و ره خنانه یه که باره ی (زاراوه کانی کوّر) ه وه ، نووسیویه تی ، ره خنه ی له هه ندی زاراوه کانی کوّر گرتووه و له به رگی یه که مه وه تا به رگی چواره م ، له م به سه رکردنه وه یه دا ته نیا هه ندیّکی ده که ین به نموونه ی باسه که مان و زوّر به کورتی رای خوّمانی له باره وه ده رده برین:

د.جهمال، لهسهرهتای ئه و تیبینییانهی که ئاراستهی زاراوه کانی کوّری کردووه باسی نه ره ده کات که خوّی به یه کهم زاراوه نووس ده زانیت و ئاماژه بوّ به به هه که که به لای نیمه و وانییه،

⁽۲) د. جهمال نهبهز، سهرنجیّك له چهند زاراوهیه کی تازه به کارهاتوو و کوّپی زانیاری کورد، گوّقاری کوّلیّجی ئهدهبیات، ژماره (۲۲)، چاپخانهی (دار الجاحظ)، به غدا، ۱۹۷۸، ل۷۹–۱۱۰.

چونکه هیچ کاتین نووسینی بهرههم پیش چاپکردنی و بلاوکردنهوهی نابیته میژووی نهو کاره، وه ک د.جهمال وادهبینیت، که له سالی ۱۹۵۲۱۹۵۳ دا وه ک ههولین دهستی کردووه به دانانی زاراوه (ش).

بهلای ئیمهوه ئهم کارهی دنهبهز به کاری ههوتی دانانی زاراوه دانانریّت، چونکه له نووسین یاخود وهرگیّرانی ههر نووسراویّکدا بو سهر زمانی کوردی کومهلیّک زاراوه دیّنه پیش نووسهر یاخود وهرگیّر، که دهبی ههولی ئهوه بدهن بهرانبهریان بو بدوّزنهوه. ههر بهو جوّره له کتیّبی ههولی ئهوه بدهن بهرانبهریان بو بدوّزنهوه ههر بهو جوّره له کتیّبی (سهرهتای میکانیك و خوّمالهکانی ماده)دا پیویستی، دنهبهزی بو ئاوردانهوه له زاراوه راکیّشاوه (۱۱)، ههروه ها له لایه کی تریشهوه ئهگهر ئهو ههولانه به بنچینهی دانانی زاراوه دابنیّ، ئهوه بیّگومان ههر بهتهنیا دنهبهز ههولی نهداوه، بهلکو کهسانیتریش پیش ئهو ههولی وایان داوه، وه کتیّبی (دهستوری زمانی کوردی)ی توفیق وه بی که له سالی وه کتیّبی (دهستوری زمانی کوردی)ی توفیق وه بی که له سالی زربه یان وشهی له بار و گونجاوی کوردی داناوه. نه که همر ئهمهش بهلکو وهولی سهربهخوش به نامانجی دانان و دارشتن و دوزینه و و ههانبژاردن و

^(*) ناوبراو باس له کتیّبیی (سهرهتای میکانیك و خوّمالهکانی ماده) دهکات که له سالّی ۱۹۹۰ کهوترّته بهردهست خویّنهران...

⁽۱) د.ئەورەحمانى حاجى مارف، با رێزى لێكۆڵێنەوەى زانستى بگرين، گۆڤارى (ڕۆشنبيرى نوێ)، ژمارە (۷۵)، بەشى (چوارەم)، بەغدا، تەمموزى ۱۹۷۹، ل٤٨٠.

وهرگیّپانی زاراوه له زمانی کوردیدا دراوه. به ویّنه (فهرههنگوّکی زاراوهی جهنگی رووسی — کوردی) که، ق. نیکیتین سالّی ۱۹۱۹ له ورمی بلاوی کردووه ته وه، (فهرههنگوّکی زاراوهی زانستی تهرمهنی — کوردی) له لایه ن لیژنهیه که وه دانراوه و سالّی ۱۹۳۵ له یه ریقان له چاپ دراوه، لیستهی نه و زاراوه کومه لایهتی و سیاسیانهی جهلاده ت عالی به درخان، له به شیّکی تاییه تی گوقاری (هاوار)دا له ژیّر ناوی (فهرههنگوك)دا، توماریکردون، نه و زاراوانهی عهلانه ددین سه جادی له گوقاری (نزار)دا و ههروها نه و زاراوانهی که له گوقاری (گهلاویژ، ژین، دهنگی گیتیی تازه، هه تاو، ...)دا خراونه ته به به رچاوی خوینه ران اله سهرده می خویدا و تا ئیستاش سوود له زورینهی زاراوه کاریکی مه زن بوون له سهرده می خویدا و تا ئیستاش سوود له زورینهی زاراوه کانیان ده به نیزی هه ندی له تینینیه کانی به مشیّوه یه خواره وه یه:

۱- بەرگى يەكەم — بەشى يەكەم، ۱۹۷۳، ئى۲۲ — ۵۲۵.

- له جیاتی (إستعلامات) (پرسگه) دانراوه. (إستعلامات) له زمانی عهرهبیدا کو (جمع)ی (إستعلام)ه، به لام (پرسگه) جینی پرسی درایه. لهبهرئهوه (پرسگه) دهبیته (عل الاستعلامات) یا (دائرة الاستعلامات) نه (استعلامات) (۹۷-۹۷) (کولیجی نهدهبیات).

جیّی ئاماژهیه (د.نهبهز) خوّشی هیچ وشه و زاراوهیه کی بوّ (استعلامات) پیشنیار نه کردووه، تهنیا ئهوهیه له رووی وهرگیّرانهوه

⁽۱) د.ئەوپەحمانى حاجى مارف، باپێزى لێڮۏڵێنەوەى زانستى بگرين، گۆۋارى (پۆشنېيرى نوێ)، ژمارە (۷۰) بەشى(٤)، ل٤٩.

سهیری زاراوه کهی کردووه، چونکه مهسه لهی زاراوه ته نیا وه رگیران نییه، به لکو گهران و دوزینه و هه لبژاردن و دانان و دارشتن و ...یشه، تنجا که له شوینیک ده نوسری (استعلامات) ته وه مه به ست (شوینی پرسین)ه.

ئهم چاوگه که له شیّوهی کوّدایه به ته نیا ناو نییه بوّ نه و شویّنه، به لکّو له شویّنی (دائرة الإستعلامات)دایه. گهر گریان (پرس) وهرگیّپانی وشهی (إستعلام)یش بی شتیّکی درووسته، چونکه (است) له بابی (استفعال)دا، زوّر جار بوّ (طلب)ه، وه کو (استفهام) — واته (طلب الفهم)،(استعلام) — (طلب العلم بشیء). که وابوو له گه لا (پرس)دا یه ك ده گرنه وه، چونکه (پرس)یش (طلب الفهم بشیء)ه، ئنجا (استعلام) که ناوی واتایه (ئه بستراکته) راسته له گه لا (پرسگه)دا هاوریّژه نین، چونکه (استعلام) ناوی واتا و چاوگه که مانای کات و شویّن نادات، به لاّم (پرسگه) به هوّی پاشگری (گه) وه بووه به ناوی شویّن (شویّنی پرسین) — (مکان طلب العلم بشیء).

- بۆ (نقابة) (جڤات) دانراوه، كه وشديه كى كرمانجيى ژوورووه له (جهماعه ت) (جماعة)ى عدرهبييه وه وهرگيراوه (كۆلينجى ئهدهبيات (٩٧).

سهره رای ئهوه ئیستا بق (نقابة) وشهی (سهندیکا) جینی خوی گرتووه، به لام د نهبه زیش هیچ وشه یه کی پیشنیار نه کردووه..

- زور راسته، که ده لیّت:، بو (رصاص) (مز) دانراوه. جاری (مز) راست نییه، به لکو (مس) راسته، نه گهر به ته نیابوو، به لام نه گهر (مز) بوو به به شیّك له وشه یه ك، وه ك (مزگهری) نه وا هیّندی جار ده نگی (س)

دهبیته (ز). دوایی (مز) به عهرهبی (نحاس)ه، نهك (رصاص) (۹۷۵).

- بق (تعویض) (بژاردن) نووسراوه، (بژاردن) (تنقیح)ه، نهك (تعویض). (تعویض) بژاردنهوه)یه. (كۆلیجی ئهدهبیات ل۹۸).

راسته (بژاردن) به مانای (تنقیح) دیت، وه ک کورد ده لیّت: (خانم برنج دەبژیری). جگه له (بژاردن) ههروهها (بژار)یش به کار دههیننری، که نه كۆر و نه د نهبهز ناويان نهبردووه. جا ههر دوو وشه – (بژاردن) و (بژار) - بەرانبەر (تنقیح) دەوەستن، بەلام ھەريەكەيان بۆ شتيك، بە وينه (بژاردن) بن (برنج و ساوهر و...) هدرچی (بژار)یشه بن (باخ و مهزرا و...) (۱) ههروهها كورد زورجار (بژاردن) بو (تعویض) به كاردههیننی وهك دەلىّىت: (ئەگەر گەنمەكەم بسوتىنى پىتى دەبىرىدم) لە لايەكى ترىشەرە (بژاردنهوه) بق (تعویض) دادهنیّت، ئهو پاشگره دهلالهت له دووپاتکردنهوهی (تعویض) ده کات. وه ك ئهوه یه بلنین (بردن) و (بردنهوه) که بن دوویاتکردندوه یه. ئه و هه له بچووکه ی د نه به ز تینی که و تووه دەمانگەيپنېته لېكداندوهى دوو وشدى (ژماردن) و(بژاردن) كه لهيهكدى جيارازن. ئەو ھەللەيدى تىنى كەوتورە، ئەرەيد كە (ھەمورى ييده ژميرمه وه ای کردووه به غوونه ی سهلاندنی بوونی زاراوه ی (بژاردنه وه) به واتای (تعویض) لنرودا (دوژمنرمهوه) له (ژماردن، ژمنردن) ووه وهرگیراوه، نهك له (بژاردن) هوه (۲۰).

⁽⁾ د.ئەورەحمانى حاجى مارف، با رێزى لێكۆڵينەوەى زانستى بگرين، گۆۋارى (رۣۆشنبيرى نوێ)، ژمارە (٧٥) بەشى (٤)، ل١٣٠.

⁽۲) ههمان سهرچاوه، ل۱۳.

۲- بەرگى دوۋەم، بەشى يەكەم، ۱۹۷٤، ل ۸۹۹- ۹۳۹:

- سهبارهت به زاراوهی (الطبقة العامة) که (چینی پومه کی)ی بق دانراوه، باس له زاراوهی (پومه کی) ده کات و ده لیّت: له کوردیدا به مانای (عام) نایهت، به لم کو به مانای (فطری) و (غریزی) و (تطورنه کردوو) دیّ، (پومه کی) ویّنه یه کی دی (پوه کی)یه نهمه پاسته که (پومه کی) به واتای (عام) نایهت، به لاّم نهویش هیچی پیشنیار نه کردووه و بوتری (چینه گشتییه کان) گونجاوتره.
- راست بن نهوه چووه، که ده لنّت: بن (مقیاس) (پیّودان) دانراوه. (مقیاس) (پیّوهر) ده گریّتهوه (کوّلیّجی نهدهبیات ۱۰۱۱).
- بر (تسویق) (بازارکاری) دانراوه، که (بازار) وشهیه کی فارسی رووته و کوردییه کهی (باژیر) (ل۱۰۱). به لای ئیمه وه وشهی (بازار) وشهیه کی فارسی نییه وشهیه کی هیندو و نهوروپییه و ههر وشهی (بازارکاری) گونجاوتره له وشهی (باژیر) که له کرمانجیی ژووروو بر (شار) به کاردیت.

۳- بەرگى دورەم، بەشى دورەم، ١٩٧٤، ل١٧٠-٢١٨:

- بۆ (مباشر) (راستەوخۆ) بەكارھێنراوە و بۆ (غير مباشر) (تيان) ، (كۆلێجى ئەدەبيات ل١٠٢). جێى خۆيەتى كە بۆ (غير مباشر)، (ناراستەوخۆ) بەكاربێنين.
- بق (جراح) (برینساز) و (برینگهر) دانراوه و له شویّنیّکیتردا (نژدار) به کارهیّنراوه (کوّلیّجی نهده بیات ۱۰۲۱).

دیاره لیّره تهنیا رهخنهی نهوهیه که کوّر ناماژهی بوّ زاراوهی (نژدار) نه کردووه، که له لایهن نهوهوه دانراوه، به لام هیچی نهوتووه له بارهی (برینساز) و (برینگهر) که زوّر گونجاون بوّ (جراح).

- زوّ راسته زاراوهی (لاکیّشه) باشترین زاراوهیه بوّ (مستطیل) نهك (تهژه) (کولیّجی ئهدهبیات ل۱۰۳)، پاشان ئیستا له فیرگه کاندا ههروشه ی (لاکیّشه) به کاردیّت .

٤- بدرگى سێيدم، بدشى يدكهم، ١٩٧٥، ل٥٠١-١٥٤٢

- بق (اجرة مقطوعة) (وشكهمز) دانراوه، (وشكهمز) بهوه ده لين كه يه كيك كارى پئ بكهن و تهنيا روزانه كهى بدهني، به لام خواردنى نهدهني (كۆلينجى ئهدهبيات ل١٠٤٥)

به لای ئیمه وه بق (اجرة مقطوعة) (کریّی براوه) دابنریّت له (وشکه مز) ماشتره.

- بق (انعدام) (نهمان) دانراوه، راستییه کهی، (انعدام) (نهبوون)ه، نه (نهمان) (کۆلیجی تهدهبیات ل۱۰۶).

ئیمهیش وه د. نهوره حمان ده لیّت: نه نهوه ی کوّر و نه نهوه ی د. نهبه و به راست نازانین، چونکه ناشکرایه (نهبوون) — (فقر، عوز)ه، نه ك (انعدام) (۱). بق (إنعدام) لهناوچوون، له کیسچوون، دابنریّت...

⁽۱) د.ئەورەحمانى حاجى مارف، با رێزى لێكۆڵينەوەى زانستى بگرين، گۆۋارى (رۆشنبيرى نوێ)،ژمارە (۷۰) بەشى(٤)، ل١١.

٥- بەرگى سىييەم، بەشى دورەم، ١٩٧٥، ل٥٣٠–٥٥٣:

- بۆ (مائى) (ئاوەكى) دانراوه. (ئاوەكى) بە شتىنك دەلىن كە لە نىۆ شتىنكى دەلىن كە لە نىۆ شتىنكى دىدا توابىتەرە و ونبووبى. دەلىن (مەرەكە ئاوەكى بووه) (كۆلىنجى ئەدەبىات لىكك).

ئهمه راسته و تهویش دنهبهز هیچ وشهی بز پیشنیار نه کردووه، که به لای ئیمهوه گهر (ناوی) به کاربینین لهوانهیه گونجاوبیت بز (مائی) وه ك (دهریایی) بز (بحری).

- بۆ (شراع) (بايهوان) نووسراوه و له پالييهوه نووسراوه (ماوهيه که به کار دی) و باسی نه کردووه (ل١٠٤). ليره دا گله يې ئهوه يه کور باسی د نه به درووست کردووه .

٦- بەرگى چوارەم، ١٩٧٦، ل٤٤٢-٤٧٩:

- بن (نظریة المعرفة) (دیمانه زانیار) دانراوه (کزلیّجی قدهبیات)ل۱۰۵).

به راستیش بر نه ره نه چووه ، چونکه دیمانه بر (نظریة) به کاردیت ، بر (نظریة) (دیمانه) یان (گریمانه ، بیردززه) له جینی خزیه تی و (زانیار) نه گهر لیره شدا بگونجی نه وا (عارف) ده گریته ره نه ک (معرفة) ، که واته بوتریت (دیمانه زانیارییه کان) له وانه یه گونجاوبیت ، که د نه به زخری هیچی بر پیشنیار نه کردووه .

- راسته (سهپاندن) و (سهلاندن) بۆ (الحکم) راست نی یه (کۆلیٚجی ئهدهبیات ل۱۰۵)، چونکه (سهپاندن) (فهرزکردنه) و (سهلاندن)یش

(ئیسپاتکردنه) ههر وشهی (حوکم) وهك خوّی بمینینتهوه، یان وشهی (أمر) به كاربینت باشتره که بهواتای (فهرمان) دیت.

- لیّره دا زوّر به جوانی بو نهوه چووه، که ده لیّت: بو (الزاهد) (نهویست) و بو (الزهد) (نهویستی) دانراوه، (الزاهد) نهو کهسهیه که پشتی کردییّته دنیا و دنیای نهویّت. لهبهرئهوه (الزاهد) (دنیانهویست) ده گریّتهوه ده گریّتهوه نه ک (نهویست) ههروه ها (الزهد) (دنیانهویستی) ده گریّتهوه (کوّلیّجی نهده بیات ل ۱۰۵).

- راسته (نهیار) به مانای (الخصم) دیّت و بق (العنادیة) دهست نادات (کوّلیّجی ئهدهبیات ل۱۰۹)، بهلام (رکهبهرایهتی) گونجاوتره.

- راسته (هرٚگری) بو (الانتماء) زور له جینی خوّی نییه (کوّلیّجی ئهدهبیات)ل۱۰۷)، به لاّم واتای (إِنتماء)ی به عهرهبی روون کردووه ته وه که به (إِنتساب) و (عائدیة) دیّت و وشهیه کی کوردیشی بو پیشنیار نه کردووه، سهره رای ئهوه ی که (هوٚگری) به مانای (ألفة)دیّت. به لای ئیّمه وه بو (الانتماء) وشه ی (سهربه چییه تی) یان (سهربه ...) گونجاوترن.

٤- زاراوه کانی لیژندی گۆڤاری (پێژی نوێ):

لیژنه یه ک که گوفاری (روزی نوی) کومه لیّن زاراوه ی سه ربه (حساب) و (هندسة) و (مثلثات) له لایه ن ماموستایان: تهبوبه کر ههوری، جهمال جهلال، جهمال تیبراهیم، تهجمه ههردی، عوسمان عارفه وه دانراون و داریّژراون... تهم کاره ش نزیکه ی (۲۰۰) زاراوه یه ک دهبی شیوه ی

ریّکخستنی عهرهبی - کوردیه (۱۱) سهباره ت به م زارارانه ی لیژنه د.جه مال نهبه ز به زنجیه و تاریّك (۱۱) (زاراوه کانی لیژنه ی گوّقاری (پوّژی نویّ) هه لده سه نگیّنیت و کومه لیّك که موکورتیی نه و زاراوانه باس ده کات و لهگه ل زوّربه ی زاراوه کاندا بیروبوّچوونی جیاوازی ههیه. نیّمه لهم به سهر کردنه وه یه دا ته نیا مشتیّك ده که ین به نموونه ی باسه که مان و زوّر به کورتی له چه ند خالیّکدا کورتیان ده که ینه وه:

د. جهمال سهرهتای وتاره کهی بهوه دهست پیده کات، که کوّریّکی زمانه وانی چوّن درووست بکریّت و ههندی بنه مای له و باره یه وه داناوه، دوایی هاتووه ته سهر جوّری دانان و درووستکردن و دارشتنی زاراوه ی زانستی و (شهش) خالیّکی له و باره یه وه داناوه و ههندی نمونه شی بوّ هیناوه ته وه باشان باری سهرنج و ره خنه و تیّبینییه کانی به م شیّوه یه ده دربریوه:

⁽۱) لیژنهی زاراوهکانی بیرکاری، گۆڤاری (ڕۆڗی نوێ)، ژماره (۵)، ساڵی (۱)، سلامانی، ۱۹۰۰، له۵-۲۳.

ژماره (۱)، سائی (۱)، سلیّمانی، ۱۹۲۰، ل۷۹– ۸۷.

⁽۱) د.جهمال نهبهز، زاراوهی لیژنهی (ریاضیات) لهژیر وردبینی لیکوّلینهوهدا، گوٚقاری (روّژی نویّ):

بهشی یهکهم، ژماره (۲)، سالی (۱)، سلیّمانی، ۱۹۹۰، ل۱۰۲–۱۰۹.

بهشی دووهم، ژماره (۷)، سالی (۱)، سلیمانی، ۱۹۹۰، ل۱۱۱–۱۲۱ .

بهشی سنیهم، ژماره (۸)، سائی (۱)، سلیّمانی، ۱۹۲۰، ل-۸۹ .

بهشی چوارهم، ژماره (۱۱)، سالی(۱)، سلیّمانی، ۱۹۲۱، ل۱۰۱–۱۱۱.

تیبینییه کانی ژماره (۱)ی گزفاری (پزژی نوی):

- لیژنه بق (التناسب الطردي) (دوورپیژهی یه کسا)ی داناوه و بق (التناسب العکسي) (دوورپیژهی پینچا)ی داناوه، د.جهمالیش پاش پوونکردنهوهی بیروبقچوونه کانی خقی له بارهی (تناسب) و (طردی) ده لیّت: (گونجانی راسته وخق) بق (التناسب الطردی) و (گونجانی پینچهوانه) بق (التناسب العکسی). به لای ئیمه وه هه دوو زاراوه که ی د.جهمال به گونجاوتر ده زانین و کورتی هه دو و زاراوه یه ی تر.

- لیژنه (ماوه)ی بز (باقی) و بز (زمن) و بز (مدة) به کارهیناوه.

نابیّت له زاراوهسازیدا وشهیه یان زاراوهیه یو زیاتر له یه واتا دابنریّت، وه د دجه مال ده لیّت: پیّویسته جیاوازی له نیّوان زاراوه و وشه کاندا ههبیّت و بو (باقی)یش یان (پاشماوه) یان (دواماوه) دابنیّین، (ماوه) لهجیاتی (زمن) و (مدة) به کارییّنین، له کاتیّکدا بو (زمن) و (مدة) و (وقت) چهند وشهیه کمان ههیه وه (چاخ، کات،...). به لای ئیّمه وه بو (باقی) ههر وشه ی (پاشماوه) گونجاوتره.

تیبینییه کانی ژماره (۷)ی گوثاری (روزی نوی):

- لیژنه بق (ژمارهی ساده) مانای (العدد البسیط)ی به کارهیّناوه، بق (ژمارهی ئاوته) (العدد المرکب)ی به کارهیّناوه.

د.جهمال تیبینییه کهی سهباره ت به وشهی (ناویته)یه و ده لیّت: که (بسیط) بو (ساده) دانراوه، باشتر وایه بو (مرکب) بلیّین (ناساده) نه ك (ئاویته)، به لای نیمه وه بلیّین بو وشهی (المرکب) وشهی (ناویته)

به کاربیّنین، چونکه دهمیّکه لهوانه زانستییه کانی وه ک کیمیا و فیزیا (مرکب) به (ناویّته) بو کوردی وهرگیراوه.

- لیژنه بۆ (القسمة) (بهشکردن)ی داناوه ر بۆ (خارج القسمة) (بهرکهوت)ی داناوه.

د.جهمال (بهرکهوت) که بق (خارج القسمة) دانراوه بههه له دهزانی و ده النت: بقهی نه لنین (سهره نجامی به شکردن) بق (خارج القسمة) ههروه ها به لای نیمه شهوه (بهرکهوت) (حصة)ی عهره بی ده گهیه نی، به وینه وه ک ئهره یه که (۱) دینارت به رکهوت بیت له کوی (۸) دینار.

هدروه ها لیژنه وشدی (بهش)ی له (۸۳۸)دا، داناوه بن (سهم وحصة) و هدرووکیان یه و اتا دهبه خشن...

- لیژنه بو (نسق) (پیودان)ی داناوه. د.جهمالیش ده لیّت: (پیودان) له کوردیدا نییه و (پیودانگ)ه، (پیودانگ) راسته، به لام گهر سهیری ههندی له فهرهه نگه کان بکهین دهبینین له فهرهه نگی (هه نبانه بورینه)دا به مشیوه یه هاتووه:

پیودان: ۱- ئەندازه، ۲- ریوشوین و دەستوور (۱۳۹۱).

(پیودانگ: پیودان(۱۳۹۱)، به لام له فهرهه نگی ده ریا (نسق) به (پیکوپیک، پیودان، رازانه وه، ریگه شیواز، رژیم، رهوش، دهستوور (۱٤٤٣). هاتووه، به لام راستییه کهی (پیودانگ)ه.

- لیژنه بۆ (طریقة الوحدة) (یه که پێ)ی به کارهێناوه، که نهمه گونجاو نییه بۆی، به لکو بوترێ (ڕێگای یه که، یان ڕێی یه که) نهك (یه که پێ)، به لای نیمهوه (یه که رێ)به گونجاو دهزانین.

- لیژنه بۆ (متوازي الاضلاع) (باسك تهریب) و بۆ (متوازي المستطیلات) (لاكیشی تهریب)ی داناوه، كه بهلای ئیمهوه وشهی (لاكیشههاوریّك) یان (لاكیشی هاوریّك) گونجاوتره.

دوای روونکردنهوه د.جهمال وشهی (پهل هاورپّك) بۆ (متوازي الاضلاع) دادهنی و دوای قرتاندنی (ه)هکهی (هاورپّك) دهبیّته (پهلاوریّك) و دهلیّت: زوّر سووکتر و راستر و جوانتره له وشهی (باسك تهریب)، بهلای ئیمهوه (پهل هاوریّك) بیّت خوّشتره لهسهر زمان، پاشان دهلیّت: (تهریب لاکیّشی) بو (متوازی المستطیلات) باشتره له (لاکیّشی تهریبی)، لیرهدا د.جهمال جاری دهلیّت: (هاوریّك) بو (متوازی)یه و بهلاّم له (متوازی المستطیلات) گهراوهتهوه سهر (تهریب) که نهم دوو لایهنییه له زانستی زاراوهدا نابیّت.

- ليژنه بق (كشاند- توند - التوتر - الشد)ى داناوه.

د. جدمال ده نیّت: جاری (کشاند) له کوردیدا هدر نیید، ندمه ندوه ده گدییّنی بدهیچ شیّوه یدك ندبیّت، بدلام بدلای ئیّمدوه وانیید و (کشاند) و ه ف فرمانیّکی تیّپدر که له بندره تدا تیّندپدر بووه (کشان) و ه ف ده نیّی (کشام، کشایت، کشا،...) که واته (کشان) هدید، نه گدر تدناندت بر (التوتر)یش راست ندبیّت، بدلام بر (بسط — شد) له عدره بیدا هدمان شته بدم واتایانه دیّت (راکیّشان، کرژبوون، توندبوون، نالوّزبوون، پیدادان) فدرهدنگی ده ریا (ل ۱۵). سدباره ت به وشدی (توند) راست ده کات، که واتایدکی گشتیی هدید و واتای زوّری هدید و ندوه ی د. جدمال به راست نازانین.

تیبینییه کانی ژماره (۸)ی گزفاری (روژی نوی):

- ليژنه بق (الاساس) (بنچينه، بنواشه) و بق (الاس) (وا)ى داناوه.

به لنى راسته (الاساس) (بنچينه به و به لام بن (الاس) كه جيايه له (الاساس) ئيستا له هموو فيرگه كاندا (توان) به كارديت، ئهمه ش له گه ل بخچوونه كه ي د. جه مال يه ك ده گريته وه.

- له رووی دهستوورهوه وه د.جهمال ده نیّت: وشهی (راستهقینه) بق مانای (حقیقة) مانای (راستی) مانای (راستی)یه.

کاتی که سین که ده لینت: (حه قیقه تی) شته که وایه، به مانای (راستی)ی شته که وایه و به لام (راسته قینه) مانای (حقیقی)یه، نه ک (حقیقة).

- لیژنه بۆ (محدب) (دەرپەریو)ى داناوه.

د. جهمال ده نیّت: ههمور شتیّکی ده رپه رپو مه رج نییه (عدب) بیّت، و وشه ی (کوور) بن (عدب) بینت، و وشه ی (کوور) بن (عدب) نابیّت، چونکه (احدب)ی عه ره بی ده گریّته وه و یان (ده رپه رپو) به کاربیّت یان (قرّقز) گونجاوتره.

- ليژنه بق (الادخار) (كۆكردنهوه)ى داناوه.

(ادخار) به مانای (کۆکردنهره) نایهت، به آکو (پاشه که رت) له جینی خویه تی و راسته پاشه که رتکردنی شتیک به مانای کوکردنه وه دیت، به آلام ده بی جیاوازی له نیوان (جمع) و (ادخار) دا بکریت پاشان له الا په ره (٦)ی ژماره (۵)یدا بو (عملیة الجمع) (کوکردنه وه)یان به کارهینناوه.

- لیژنه بز (العدد المقابل للوغارتیم) (ژمارهی بهرابهری لزگاریتم)ی داناوه.

جاری پیش ههموو شتیکك (بهرابهر) بو (مقابل) به راست نازانین، چونکه نهو ناوبهندانهی له لیخکدانی وشهی کوردیدا هاوبهشی ده کهن (به، او، له، و، هو، ان...) که چی وشهی (بهرابهر) بهم شیّوه یه پینك هاتووه: (بهر + 1 + بهر) به پیّی نهمه بیّت دهبیّت ناووبهندی (۱)مان ههبیّت له زمانی کوردی دا، که دهزانین ناوبهندی (۱)مان نییه دوو وشه له یهك بدات، و پاشان بو نهلیّین (بهرانبهر) که له (بهرامبهر)یش زور راستره، له لایه کی تریشهوه (بهرابهر) یان بو (معادلة) به کارهیّناوه، لیّرهش بو (مقابلة) به کارهاتووه، که نهمه نابیّت، چونکه سهر له خویّنهر دشتویّنند.

- لیژنه بۆ (المعادلة القیاسیة) (بهرابهری نموونه)ی داناوه، که واتا ناپیکی، چونکه (بهرابهر) (معادلة) نییه و (نموونه)ش (نموذج)ه. لیژنه خویشی له (ل۵۹)ی ژماره (۵) (نموونه)یان به (نموذج) داناوه، ههروهها د.جهمالیش هیچ وشهییک یان زاراوه یه کی پیشنیار نه کردووه، که به لای نیمهوه (هاوکیشه ی پیوانه یی)ی بو (المعادلة القیاسیة) زور گونجاوه.

تێبینییهکانی ژماره (۱۱)ی گۆڤاری (ڕۆژی نوێ):

- ليژنه بق (القياس الدائري، الطريقة الدائرية) زاراوهى (بازنه پيوان)ى داناوه.

د. جهمال ده ليّت: (قياس الدائرة) (بازنه پيّوان)ه. واتا (پيّوانهى بازنه)، به لاّم (القياس الدائري) (پيّوانهى بازنه يى) ده گريّته وه، نه (بازنه پيّوان).

- لیژنه بر (الطریقة الطبیعیة، القیاس الطبیعی) (پله پیوان)ی داناود.

ئهمهش به ههمان شيّوهی نهوهی سهرهوه (پله پيّوان) بوّ مانای (قياس الدرجة) ديّت، نهك (القياس الطبيعي) بوّ (القياس الطبيعي) (پيّوانهی ئاسايي/ سروشتي) راسته.

- لیژنه بۆ (بسط) (سهره) و بۆ (مقام) (ژیره)ی داناوه.

لهبهرئهوهی نهو دوو زاراوهیه واتایه کی گشتییان ههیه، کهواته وه که د. د. د. د. د. د. (ژیرهیّل)یش بز (مقام) به کاربیّنین باشتره، پاشان بز سوو ککردن لهسهر زمان دهتوانین بلیّین (سهریّل) (ژیریّل).

- لیژنه بۆ (توحید المقامات) زاراوهی (یهك ژیر)ی داناوه.

د. جهمالیش ده لیّت: (یه ککردنی ژیره کان) یان (یه ککردنی ژیریله کان)، به لای ئیمه وه (یه کگرتنی ژیر)یان (ژیریه کگرتن) به کاربیّنین بو (اوحید المقامات).

- لیژنه بو (القیمة) زاراوهی (بایهخ)ی داناوه.

لیژنه له جینگهیه کی تردا بق (القیمة الاسمیة) (به های ناوبراو)ی دانابوو، که به لای نیمه ره (بایه خ) بق (اِهتمام) دهست ده دات، (به ها) بق (القیمة) به کاربیت راسته.

- (بهش دراو) بق (مقسوم علیه)ی راست نییه و (بهسهرابهشکراو) یان (لیّبهشکراو) واتای (مقسوم علیه) دهگریتهوه.
- لیژنه بق (المنحرف) زاراوهی (لادهر) و بق (شبه المنحرف) (نیمچهلادهر)ی داناوه، کهچی د.جهمال ده نیّت: بق (المنحرف) وشهی (گیره ک) دابنیّین و بق (شبه المنحرف) وشهی (نیمچه گیره ک)، به لای نیّمهوه (منحرف مائل) به زقر واتا دیّت، (چهماوه، لار، خوار، کهچ، خیّچ، لادهر) بقیه وشهی (لادهر) بق (منحرف) و (نیمچه لادهر)یش بق (شبه منحرف) به کاربیّت.

٥- فدرهدنگی زانیاری و هدندی سدرنج:

که مال جه لال غه ریب، ده وریّکی بالای له بواری فه رهه نگ و دانان و وه رگیّرانی زاراوه ی کوردیدا هه یه (فه رهه نگی زانیاری) یه که شی گه واهیی ئه وه ی بر ده دات (۱). ئه م کاره ی که مال جه لال غه ریب، (فه رهه نگی زانیاری) به گشتی و شه و زاراوه ی زانستی له بابه ت (پزیشکی و تویّکاری و نه خوّشییه کان و گیاندار و رووه ک و خوارده مه نی و زکماکی و کیمیا و بیرکاری و ئه ندازیاری و ئه ستیره وانی و جیوّگرافی و کشتوکال ساوه.

⁽۱) كەمال جەلال غەرىب، فەرھەنگى زانيارى (عەربى -- ئىنگلىزى -- كوردى)، بەرگى يەكەم،چاپى يەكەم، بەغدا، ١٩٧٤.

بەرگى دووەم،چاپى يەكەم ، بەغدا، ١٩٧٩. بەرگى سێيەم، چاپى يەكەم، بەغدا، ١٩٨٣.

بینجگه لهم کاره، کهمال جهلال غهریب، نهم کارانهشی له بواری فهرههنگ و زاراوه دا به نه نجام گهیاندووه:

- فدرهدنگی زانیاری، گزثاری (پدروهرده و زانست):

بریتییه له کومه لی ناوی گیا و گول و دره خت و میوه له شیوهی فهرهه نگوکیکی عهره بی - ئینگلیزی کوردی دا ریک خراوه (۱۱).

- فەرھەنگى زانيارى وينەدار (عەرەبى - ئىنگلىزى - كوردى):

کومه لیّن و و زاراوه و زاراوه و زاراوه و رووه و گیاندار و رووه و تامرازه کان و فیزیا و کیمیا و تامرازه کان و فیزیا و کیمیا و تامره و نایکه و تاربوه به و نایکه و نایکه و زاراوه به له ده میت (۲۰).

- القاموس العلمى، گۆڤارى (كاروان):

نهم کارهی (۱۰۷) زارآوهی زانستین له مهودای (الصخور المعدنیة والأحجار الکریمة – که شره کانزاییه کان و بهرده به نرخه کان) هوه. شیّوه ی ریّکخستنی عهره بی – ئینگلیزی – کوردییه و له به شه کوردییه کهیدا شیکراونه ته وه (۲۰).

⁽۱) كەمال جەلال غەرىب، فەرھەنگى زانيارى، گۆڤارى (پەروەردە و زانست)، ژمارە (۱۵)، بەغدا، ۱۹۷۹، ل۸۵-۰۰.

^(۲) كەمال جەلال غەريب، فەرھەنگى زانياريى وينەدار (عەرەبى — ئينگليزى — كوردى)، چاپخانەى (الاجيال)، بەغدا، ١٩٧٥.

^(۲) كەمال جەلال غەرىب، القاموس العلمي، گۆڤارى (كاروان)، ژماره (٤)، ھەولدّر، كانوونى دووەم ۱۹۸۳، ۱۹۲۰.

- فدرهدنگی مامزستا، گزفاری (دهنگی مامزستا):

ئهمهش فهرههنگوکیکی زاراوهی عهرهبی - کوردییه، نزیکهی (۵۰) زاراوهیه کی سهر به تهندرووستی و رووهك و ناژه لا و کیمیا و فیزیایه (۱۱) ...

- ئدمانه هدندی له و به رهدمانه ن، که (که مال جه لال غه ریب) نووسیونی و دهست ئیمه که و توون. سه ره وای ئه وه شهدندی تیبینی و سه رنج ده رباره ی (فه رهه نگی زانیاری) ه که یه وه له لایه ن (عه بدولکه ریم شیخانی) و وه نووسراوه، که له گذاری (کاروان) دا بلاوبو وه ته وه (۲).

تیبینییه کانی عهبدولکه ریم شیخانی تایبه تن به به رگی سییه می (فهرهه نگی زانیاری)ی که مال جه لال غه ریب، نه مانه ی خواره وه نموونه ی همندی له و سه رنجانه ن:

لاپهره وشه و واتاکهی، که بهم شیوهیه ریکخراوه:

ل١١: (أنثى الذئب): گورگى مى.

تائدندازه یدك ئدمه راست نییه، به لام ده توانین بن مییهی گورگ (گورگه می) به كاریینین، به لام وه ك ره خنه گر ده لیّت: به كوردی به مییهی سه گ و گورگ و ورچ ده لیّن (ده ل) یان (دیّل) و به نیره كه شیان ده گوتری (گوّل). ده لیّن دیّله سه گ، ده له ورچ، ده له گورگ. ته نانه ت بن مهیموونیش ده گوتری دیّله مهیموون.

⁽۱) كهمال جهلال غهریب، فهرههنگی ماموّستا، گوّقاری (دهنگی ماموّستا)، رای سالی (۱)، سلیّمانی،۱۹۷۱، ل۰ ۲-۱۸.

⁽۲) عبدالکریم شیّخانی، فهرههنگی زانیاری و چهند تیّبینییهك، گوْقاری (۲۵روان)، ژماره (۳۶)، سالّی (۳)، ههولیّر، تهمموزی ۱۹۸۰، ل۲۵–۳۰.

له ۱: (ذبابة جنية): ميشه يدرى.

مینشه جنزکه راسته، چونکه پهری = حوریه.

ل١٦١: (ذبابة الضان):ميشي لووت

ره خنه گر نووسیویه تی (میشه مه پی نه مه هه له یه ، پراستییه که ی اه (میشی لووت) ه ، میشه مه پی جوّره میشیکه کرمزکه که ی له بوشایییه کانی ناوچه وانی مه پردا ده ژی (۱۱) . له گه ل نه وه شدا وه ک په خنه گر ده لیّت: میشه مه پرانه پراسته ، به تاییه تی که له لاپه په (۱۳) دا وشه ی (میشه که رانه) ها تووه ، یان ده لیّن میشه سه گانه .

ل۳۹: (ذعرة): سۆفێلكه. بهلاى ئێمهشهره ههڵهیه، چونكه (كلاّوكوره) لهههندى ناوچهدا (سۆفێلكه)یه، كه بهعهرهبی پێی دهوتریّت (قبرة).

ل٥٦ (راشح): پالأوته، پالينو، پالفته.

ره خنه گر ده نیّت: هه رسی واتا که هه نه ن، چونکه (راشح) ناوی بکه ره ده کاته (پانیّوه ر) واته شتی دیکه ده پانیّوی و نه و شته ی له نه نجامی پانوتنه که په یدا ده بیّت ده بیّته پانوته، نه ك نه وه ی شته که ده پانیّوی.

ل۷۵: (راعي الغنم):شوان، شوار، چوپالا، بهرخهوان. لیرهدا وه ک پهخنه گر ده لیّت:، وشهی (بهرخهوان)ی له گهلا ئه و وشانهی تر ریزکردووه، که ههموو ده زانین (بهرخهوان) جیاوازه له گهلا (شوان). ههروه ها دوای چهند دیّریّك ههر له و لاپهرهیه دا له (راعي الطلیان)یشدا هاتووه و واتاکهی نووسراوه. ههروه ها بق (راعي المعز) نووسراوه شوانی بزن. پهخنه گر سهباره ت بهمه ده لیّت: نهوهی به گشتی مهر و بزن بلهوه ریّنی،

⁽۱) کمال جلال غریب، فهرههنگی زانیاری، بهرگی سیّیهم، ل۱٦.

پیّیدهٔلیّن (شوان)، به لام نه گهر تهنیا به رخ بله وه ریّنی پیّی دهٔلیّن (به رخه وان) همروه ها (کاره وان) و (بزنه وان) و (گاوان) سیشمان هه ن.

ل ۲۰: (راکب): سوار، ریبوار، رهوك.

تەنيا وشەي (سوار) زۆر راسترە لە دوانەكەي تر.

ل ۱۹۷۳: (ربح): قازانج، قانجاز، قانزاج، سوود، دهرامهت. تهنیا تیبینی لهسهر وشهی (دهرامهت) ههیه، که دهلیّت: مهرج نییه، دهرامهت قازانج بنت. لههرنهوه وشه کانی تر بن (ربح) راستتن.

ل۸۲: (ردىو): گەند، گەن، خراو، خراپ، ناپەسەند، پەژموودە.

روخنه گر (پهژمووده) به هه آنه دادهنیّت، چونکه به مانای سیس و ژاکاو دیّت.

ن٩٩: (رضاعة، ارضاع): شيرخواردن، مهمك خواردن.

لیّره دا (رضاعة) و (إِرضاع) دوو واتای جیاواز ده ده ن رِاسته (رِضاعة) به واتای (شیرخواردن) یان (مهمك خواردن) دیّت، به لاّم (إِرضاع) به مانای (شیرپیّدان) یان (مهمك پیّدان) دیّت، یه کهمیان چاوگی فرمانی (رضع) ه یه و دووه میان چاوگی فرمانی (أرضع).

ل١١٣: (رقوء، مرقى): خوين وهستينهر.

راسته کهی (خوین وهستین)ه، ههروهها (خوین گیسین) راستره له (خوین گیسینهر).

١٦٣٠: (زايكوت متحرك): زايگۆتى جوولاوه.

(بزیّو) له جیاتی (جوولاّوه) به کاربیّت باشتره، چونکه (جوولاّوه) له وانهیه تهنیا جاریّك جوولاّبیّ، به لاّم (بزیّو) جیّ به خوّی ناگری و ههر دهجوولیّتهوه.

ل۲۰۰۱: (زلطخ): شەپتانۆكە.

له همندێ ناوچهی کوردستان (قاقله جنوٚکه) و (هیٚلکهشهیتانوٚکه)شی یی دهلیّن.

ل۲۰۹۰: (زنبیل): زەمبیلە، بەرچنە.

۲- زاراره زانستییه کانی کور:

سهبارهت به زاراوه زانستییه کانی کۆپ، پهنووفی ئه همه تالانی، له گزفاری (کاروان) دا ههندی سهرنج و تیبینی خوّی له و بارهیه وه تومار کردوون و ئاماژه ی بو ههندی له و زاراوانه کردووه (۱۱) و مهسعوو د عمه مه دیش هه و له و گزفاره دا وه لامی ئه و پهنونه ی پهنووفی ئه همه د ئالانی داوه ته و ۱ لیره دا ده مانه و پت ناماژه بو ههندیك نمونه ی ئه و تیبینی و پهنانه بکهین، چونکه ئه گه و به یه کی پهنه و تیبینیه کانی به سه و به کهینه و تیبینیه کانی به سه و به و به داره وه تیبینیه کانی به سه و به و تیبینیه کانی به به داره و تیبینیه کانی ده سه و به و تیبینیه کانی ده در به داره و تیبینیه کانی ده در به داره و نه و نه و که در که در که داره و تیبینیه کانی ده در تیبینیه کانی ده در تیبینیه کانی ده در که در که در که در در که در که در در که در در که در در که در در در که در در که در در که در که در در که در در که در که در در که در در که در که در که در که در در که در که

ل۷: لهسهر بهراوردی زمانه پیشکه و تووه کان (شیوه پهروه ر) مان دانا بن (صوری) عهره بی و (شیوه پهروه رایه تی) یش بن (الصوریة) ...

بهر لهوهی که - شیّوه - به بالآی - (Form)ی ئینگلیزی بگرین، ییّویسته له جهرگهی کوردییهوه بوّی بچین:

⁽۱) پهئووفی ئهحمه ئالانی، نرخاندنیّك دهربارهی (زاراوه زانستییهكان)، گوڤاری (كاروان):

بهشی یهکهم، ژماره (۱، ههولیّر، تشرینی یهکهم ۱۹۸۲، ل۲۹-۷۲). = بهشی دووهم، ژماره (۲)، ههولیّر، تشرینی دووهم ۱۹۸۲، ل۶۶-۶۸. بهشی سنیهم، ژماره (۳)، ههولیّر، کانوونی یهکهم ۱۹۸۲، ل۶۱-۵۱.

⁽۱) مسعود محمد، خوّدیتنه وه له دوو پهخنهی دوّستانه دا، گوّقاری (کاروان)، ژماره (۷)، ههولیّر، نیسانی ۱۹۸۳، ل۱۵-۰۰.

أ- شیّوه / له کوردیدا - به فراوانتر لقی هاویشتووه و به مانای (شکل، روخسار، بیچم، دیمهن).

ب- صورة / له (وینه، روالهت)دا سوورگایه کی بو خوّی دابین کردووه. پ- پهروه ره به مانای - پهرستن، هو گری، خوشه ویستی، خزمه تگوزاری، روّیشتووه، وه ک دادپه روه ر، ئاین پهروه ر، دادپه رست، منال پهروه ر، نیشتمان پهروه ر، کورد پهروه ر... هتد. له نه نجامدا ده لیّت: به رای من (رواله ت) بوّ (مظهر، شکل، صورة) بینینته وه، که واته بگرتری:

١- الصورى = روالهتى.

٢- الصورية، الصوريات = روالهتايهتي.

- له بارهی (مذهب) که کوّ (را (په وا)ی بو داناوه و ره نوف ئالانی زاراوهی (رینباز) به باش دهزانی بو (را (په و) و مه سعود محمه دیش ده لیّت: (را (په و) هه ر چونکه له واتادا به رته سکته له (رینگا - رینباز) پتر دیته ره وایی بو واتای (مذهب فلسفی) که ، ئه ویش بو خوّی باریکه رینگه یه که .

بهلای ئیمهشهوه ههر (مهزههب) بنووسریت، چونکه زورینهی خه آکه که لینی تیده گات و پاشان زاراوه بو خه آلک داده نریت نه ک بو چهند که سانیکی تاییه تی.

- له بارهی زاراوهی (گومانگر) که بق (متشکك) دانراوه، پهنوف ئالانی دوای پوونکردنهوهی بقچوونه کانی وا پیشنیار ده کات بق (متشکك) (گوماندار) بنووسریت و ده لیّتیش: مهبهستم ئهوه نییه که بپیاری لیژنه که به پراست دا نهنیّم... به لام (متشکك) و نه و زاراوه یه ی که هه مان واتا رایگه یه نی ، ئاوه لناوی کارای تینه یه ره.

- بینگومان باسی (ی) نیسبی و (ی) مهعنهوی خوّی له خوّیدا باسینکه زوّر جار جوّره تینکه لاویه کی تیدا روو دهدات، رهئوف ئالانیش که له کوّتایی (۷۱-۷۲) هوه باس له و (ی) نیسبی و مهعنهوییه ده کات. همندیک تینکه لی له کاره کانیدا روویداوه و همندیک ئه و نموونانه ی که ئه و له (۷۲-۷۲) ی ژماره یه کی (کاروان) بو نیسبه تی داناون به شی زوّریان هی ناوی مهعنهوین و شه کانی: (بران، هاوبه ش، و شه سازی، داماوی، سه پانی، که له گایه تی، هه رزه کاری، جودایی، لاوی، گه نجی، ئازایه تی،

لاویتی، گهنجیتی) ههموویان ناوی مهعنان و پیوهندییان به نیسبهتهوه نییه لهمهشدا روون دهبیتهوه که مانالانی ههردوو (ی) مهعنهوی و نیسبهتی تیکه ل کردووه.

مهسعود محهمه پاش نهوه ی به دوور و دریزیی ههموو لایهنه کانی (ی) نیسبه ت و مهعنه وی پروون کرده وه تیشکی خستووه ته سهر نه و تیبینیانه ی پهنوف نالانی، پاشان له جینگهییکی تری وتاره کهیدا و سهباره ت به (ی)ی ناوی مهعنا، ده لیّت:

له کوردیدا (ی) ناوی مهعنا ههر به و وشانه ده و یری بیانکاته ناوی مهعنا که ناوه لناون و وهسفی ماده که ده کهن نه ک خویان ماده ن، وه ک جوان، جوانی — شیرین، شیرینی — ناسک، ناسکی — دریو، دریوی (ل ٤٤). بیجگه لهمه شسی نامرازی دیکه ی بو دارشتنی ناوی مهعنا داناوه، که نهمانه ن:

- هتی ----- پیاو، ییاوهتی / برسی، برسیدتی....
- ایی ----- بهرزایی شاخه که / سهوزایی گیایه که ...
  - ایهتی----- خزمایهتی، دوستایهتی، مهردایهتی...

روئوف ئالانی له کوتایی (ل۷۱)دا، دهلیّت: (ریژگهی نیسبهت) لیّرهدا (ریژگه) ناوی شویّنه، وهك(ئیستگه، شهرگه، لهوهرگه،...) ههرچی وشهی (ریّژه)یه برّ (صیغة) دهست دهدات.

سهبارهت بهوهی رهنوف ئالانی له (۷۲)دا، و له خالفی (د)، دهلیّت: نیّرهك - له سوانهوهدا بزویّنه کهی ده روا، وهك: نیّرکه پیاز، نیّرکه ریّواس، نیّرکه کاردوو... هتد.

واته: نیّره و ایتری + ه = نیّویه ند + کاردوو = نیّرکه کاردوو (۲۷۱). به لام وه وه مهسعود محهمه د ده لیّت: له وشهی (نیّرکه پیاز) دا به شی یه که می وشه که له (نیّره و ایتره و ایتره به لاکو له (نیّرتک) دوه سواوه، به نه به سال (نیّرتکه پیاز و ده ستکه قرّراوه، بووه (ل ٤٥١). پیره کان تا ئیستاش له همندی جیّگادا ههر (نیّرتک) و (ده ستک) به کاردیّنن و له گونده کانی سهر به شاری کهرکووك و سلیّمانی و ده ورپشتی و زوّرینه ی خه لك (نیّرک) به کاردیّنن. نه مه سه باره ت به ههندی له و تیّبینیانه بوو که له ژماره (۱)ی گوڤاری (کاروان) له لایه ن په نوف نالانییه وه دانرابوو، پاشان له ژماره (۲)ی ههمان گوڤاردا ههندی تیّبینی تری خستوّته پوو، که نه مهمه شه ههندی له و تیّبینیانه به کورتی:

- تحصيل الحاصل = قسه كاويْژكردنهوه.

ئیمهش وه په روئوف تالانی وشهی (کاویژکردنهوه) بن زاراوهیه کی زانستی به گونجاو نازانین و له جینی خوی نییه، به لام مثالانی زاراوهی (قسه رستنه وه)ی پیباشه و مهسعود مجههد، ده لیّت: بن هه ر مهبهستیک بی (قسه رستنه وه) به جیّته له (قسه کاویژکردنه وه).

- الترابط = هاودهنگي.

بهلای روئوف ئالانییهوه (هاربهندی) که له جینی خوّیهتی بوّ (الترابط) دابنریّت و مهسعود محههدیش، دولیّت: رونگه (هاوبهندی) له (هاودونگی) بوّ (ترابط) لهبارتر بیّت.

- المنطق = ژيرييزه كي.

رەئوف ئالانى پاش ھەندى روونكردنەوە، لەم بارەيەرە پيشنيارى ئەوە دەكات، كە ئە:

المنطق = ژيرييژي = لوجيك.

المنطقى = ژيربيٽژانه.... دابنريت

مهسعود عهههدیش ده لیّت: (ژیربیژی) بو هونه ریا زانستی (منطق) و (ژیربیژ) بو کهسیّکی (منطق زان) بی و (ژیربیژه کی) بو نیسبه ن وه لای (ژیربیژه) و (ژیربیژیه کی) بو نیسبه ت وه لای (ژیربیژه) کوه ناکه ن. هه رچی (ژیربیژانه) یه ناوه لآکاره ، وه بلیّن: ژیربیژانه ده دوی می کوردانه ده یوشی می مدردانه هاته کایه وه (۲۵۵).

- تصنيف = دابرين.

ره توف تالانی پاش ههندی روونکردنه و ا به باش ده زانی، که بخ (تصنیف) زاراوه ی (پولاندن) به کاربیّت، که به لای ئیمه و و ده بینین له جیّی خویه ی و مه سعود محهه دیش ده لیّت: ئه گهر (پولاندن) بخ (تصنیف) بیّته ده ستووری داتاشینی (کار) له (ناو) خزمه تیّکی گهوره به زمانه که مان ده کات، ههر چهنده له (پولاندن)یشدا ههر واتای کو و کومه و تاپوره وه ده گیری نه واتای (جورجور و خوار و ژوور) که له (صنف)ی عهره ی و (class)ی ئینگلیزی وه ده گیری ههروه ها ههندی که سان بو (تصنیف) (پولین کردن)یان داناوه، که نه مه شهده هه له یه خونکه زاراوه ی (پولیّن) و (پولیّنکردن) به رانبه ر (التصنیف) یه کیّکه له و زاراوانه ی باش درووست نه کراوه، چونکه پاشگری (-یّن) که ده چیّته له و زاراوانه ی باش درووست نه کراوه، چونکه پاشگری (-یّن) که ده چیّته سهر ناو به زوری ناوی یاری یه یدا ده بیّ، وه ك: (هه لاماتین، توییّن،

هدلووکیّن، میزراحیّن، کلاّوکلاّویّن،... هتد)، بهلاّم سهیر نهوه ههندی زمانهوان زاراوهی (کارپولیّنکردن) به کار دیّنن، وه ک بلیّنی یاری کردار دابهشکردن بکهن^(۱). تیّمه له زمانی کوردیدا برّ (تصنیف) وشهمان زوّرن، وه ک (دابهشکردن، دابرین، دهستهبهندی، بابهتبهندی،...) تاراده یه کیش (پولکردن) له گهل ههلکهوتی زمانی کوردیدا ده گونجیّ. لهلایه کی تریشه وه نه وه ی جیّی سهرنج بیّت، جارجار (پولیّن) به بی کرداری (کردن) ده بینریّ، وه ک: (نه م جوّره پولیّنه بووه ته هوّی...)، کرداری (کردن) ده بینریّ، (پولیّنیّکی تهواوه...) نهمه ش هیّنده ی دی به کارهیّنانی زاراوه که ی نابه جیّ و روزا قورس کردووه (۱).

- كۆكەرەوە = الجامع.

رەئوف ئالانى بۆچوونى خۆى لە بارەى ئەوەوە دەربريوە و ھاتووەتە سەر ئەوەى،كە دەلنت: بۆ:

کوّگر = جامع $\sqrt{}$ کوّنهگر = مانع دابنریّت مهسعود محههد دهلیّت: ئهگهر (کوّگر) به (جامع) وهربگیریّ (کوّنهگر) نابیّته (مانع)، دهبیّته ئهو شتهی ههندیّکیان دهگریّ و ههندیّکیان ناگریّ، بوّ ئهوهی ببیّته پیّچهوانهی (کوّگر) دهبیّت بگوتریّت (هیچ نهگر) ئهوساش (ههمووگر) پهسهندتر،

⁽۱) د.ئهوره حمانی حاجی مارف، زمانی کوردی و خهوشی ههندی وشه و زاراوهی نوی، ل۲۱–۲۲.

^(۱) د.ئەوپەحمانى حاجى مارف، زمانى كوردى و خەوشى ھەندىّ وشە و زاراومى نوىّ، ل۲۲.

دەبيّت له (كۆگر)، بەلام (هيچ نەگر) هەر له بەرانبەر (كۆگر، هەمورگر)دا دەسازى نەخۆ (مانع) (هيچ نەگر) نييه.

- علم الجمال = زانستى جوانى.

وهك چۆن به (علم الدلالة) دهوتريّت (واتاناسى) دهتوانين بق (علم الجمال)يش بليّين (جوانناسى) يان (جوانزانى) لهسهر قالبّى (زيندهوهرزانى).

لیّره دا تیّبینییه کانی بهشی دووه میش ته واو، که مه سعود محه مه دیش تا ئیره سه رنجی خوّی ده ربریبوو، ئیّستاش دیّبنه سه ر هه ندیّك له تیّبینییه کانی دووا به شی و تاره که ی:

- الضبط = ريك هينان.

ره توف ئالانی زاراوه ی (دابین) به گونجاو دهزانیّت و ده نیّت: بن (ضبط) (دابین کردن) و بن (انضباطیة = دابینی) گونجاوه. به لای ئیمه وه سه ره وای ئهوه ی که (پیکهیّنان) به باش دهزانین، به لام زاراوه یه کی ترمان هه یه بن (انضباط) که هه و به واتای (ضبط)دیّت، ئه ویش وشه ی (زاکوون) وه ک ده نیّی (لیژنه ی زاکوونی کولیّژی په روه رده).

- (اللاادرية) كراوه به (نازانم كارى).

ئەوەى گوينى لەم زاراوەيە بيت زاراوەى (گەچ كارى)ى ديته بەر گوينى و لينى تينناگا.

بهرانبهر بهو زاراوانه وهك روئوف ئالانى دهليّت: باسوود لهم زاراوانه وهربگرين (خوّنهزانكارى، نهويست زانى).

- مذهب المصادفة او الاتفاق = رارووى ريكهوته كيهتى.

رونوف ئالانی دولیّت: ریّکهوته ریّباز یان ریّبازی ریّکهوتایهتی نه مهبهست له دوست دوچی و نه دوم و زبانیش تووشی بار قورسی دوبن، بهلای ئیمهوه بوتریّت (ریّکهوته رارووی) یان (ریّبازی ریّککهوته کی).

- إختبارات الاتجاهات والميول = ئەزموونەكانى بەريان و وازان.

روئوف ئالانی هدر یدك له وشدكانی روونكردوتدوه، بدلام هیچ زاراوه یدكی پیشنیار ندكردووه، بدلای ئیمدوه، بلیین (تاقیكردندوهی بدریان و ئارهزووان)، چونكه (إختبارات) لدهدموو جیگهیدكدا به واتای ئدزموون نایدت.

- إِختبارات إِستخلاص الحقائق - ئەزموونەكانى وەدەستهينانى راستيان.

رەئوف ئالانى پێشنيار دەكات، كە بوترێت (ئەزموونەكانى راستى وەدەستهێنان) لەبەرئەوەى كۆر دەقاودەق لە عەرەبىيەوە وەرىگێڕاوە، بەلاى ئێمەوە بوترێ (تاقپكردنەوەكانى بەدەستهێنانى راستى).

له بهرههمیّکیتردا که له بارهی زاراوه زانستییه کانی کوّرهوه، نووسراوه، جهمال عهبدول له گوّقاری (روشنبیری نویّ)ی ژماره (۱۲۳) همندیّك تیّبینی و سهرنجی له و باره یه وه توّمار کردووه (۱۱) که یه کهم جار زاراوه کانی کوّری نووسیوه، نه وجا تیّبینییه کانی خوّی ده ربریوه، نه مانه شهندیّکن له و تیّبینییانه:

⁽۱) جهمال عهبدول، چهند سهرنجیّك دهربارهی نامیلکهی (زاراوهی کوردیی زانستهکان)ی کوّری زانیاری عیّراق- دهستهی کورد -، گوْڤاری (پوْشنبیری نویّ)، ژماره (۱۲۳)، بهغدا، ۱۹۸۹، ۸۵–۹۶.

:4.1

- گورسەندن تعجيل Acceleration

ده لنِّت: (گور) هيز و تهورژم ده گريتهوه، بزيه (تاودان) گونجاوتره.

گهر چاویک به فهرههنگیّکی (عهرهبی — کوردی)دا بخشیّنین، دهبینین (تعجیل) به مانای (تاودان، گورسهندن، خیّراکردن، دهستوبرد، پهلهکردن) (فهرههنگی دهریا ل۱۹۹) دیّت مهرج نییه ههر (تاودان تهواوبیّت).

- گۆشه هاوته که کان زوایا متبادله Adjadent Angles

رهخنهگر ده نیّت: جاری واتا عهرهبییه کهی (زاویتان متجاورتان) یان (زوایا متجاورة) ده گریّتهوه، نهو کاتهش رهنگه (گوشههاوسیّکان) گونجاوتربیّت. به لای ئیمهوه بو (زوایا متبادلهٔ) زاراوهی (گوشه بهرانبهرییه کان) به گونجاو ده زانین.

- ئەندازەى شىكارەكى الهندسة التحليلية Analytical Geometry (ئەندازەى شىكارى) گونجارترە.

٤٤:

- ژماردن الحساب Arithmetic

(ژمیزه) بق (حساب) به کارهینراوه، (ژماردن) (عد) ده گریتهوه.

- ناهاوديتمهيي لاتناظر Asymmetry

ئهم زاراوهیه ههر به کوردی ناکات، پاشان (ناریکی، ناهاوتایی، ناچوونیه کی) ههرسیکیان مانای (لاتناظر) و (لاتناسق) دهگهیینن.

- هاوشانی پیچهوانه مختلف التوازی Anti Parallet

(مخالف التوازي) ده گهیهنی و تهویش به واتای (تهریب پیچهوانه) یان (دژه تهریب) دیت.

دەتوانىت (دژەھاوشان) بەكاربىننىن.

- ریّکخستنی ههورازی ترتیب تصاعدی Ascemaung Order (بهرهوژوور ریّکخستن)یان (هونینی ابهرهوژوور ریّکخستن)یان (هونینی بهرهوژوور) به کاربنین.

له:

- هەلمر محص Absorbent

رهخنه گر ده لیّت: (مژه) یان ههر (مژ) کورتتر و سادهتر و عدرهبییه کهشی (ماص)ه نه ك (محتص)، به لای ئیمه وه (مژه)یان (مژوك) ته واوتره له (مژ)، چونکه (مژ) به واتای (مص) دیّت.

- پێکهێنی به کار مرکبة فعالة Active Componemt

رەخنەگر دەلىّت: (پىێكھىّنى كارا) يان (پىێكھىٚنى چالاك) راسترە. بەلاى ئىٽمەشەرە ھەر رشەى (پىێھىٚنى كارا) بەباشتر دەزانىن.

:٦٦

- تاوى لووزهو شدة التيار Amperaye

ئه گهر (تینی لووزهو) یان (تینی تهزوو) بینت، وه ک ره خنه گر ده لینت: (لووزهو) و (تهزوو) ههر به (تیار)دینت.

- دەرك فتحة Aperture

به لای ئیمه شهوه (ده رك) بق (فتحه) گونجاو نییه و رهخنه گر ئاماژه بق (كون) و (گوزهر) كردووه، بینجگه لهمانه ش وشهی و دك (ده لاقه، ده روازه،

کهلیّن، دەرواز، کون، دەرچه)مان ههیه (فهرههنگی دەریا ۱۵۱۸) بهلای ئیمهوه وشهی (کهلیّن / دەروو)یش گونجاره.

:٧٦

- بنیاتی گەردیلەیی ترکیب ذري Atomic Structure

رەخنەگر (پیکهاتنی گەردیلەیی)ی بۆ داناوه که له جینی خزیهتی.

LA:

- سهنگ و كيشى دارايى الميزانية المالية Finantial

ئه و زاراوه یه ی کۆپ دوور و دریژه و (تهرازووی دارایی) پهخنه گریش وهرگیرانی ده قاوده قه ، به لای ئیمه وه را بودجه ی دارایی) به راست ده زانین.

- كۆكەرەوە (ياترى) نضيدة Battery

ره خنه گر ده نیّت: (خانکو) راسته و به لای ئیمه شهوه هه ر (پاتری) به کاربیّت باشتره، چونکه زورینه ی خه نی تیده گهن یان زاراوه ی (خانه لان).

- گرتۆك كابح Brake

ره خنه گر ده لیّت: (دابینه، دابین قل) باشتره له (دابینکردنه وه). به لای ئیمه وه نهم وشانه پیوه ندییان به (کابح)ی عهره بییه وه نییه، (گرتوك)یان (گروّك) له جینی خویه تی.

- سەرئاوكەوتن طفو Buoyamcy

به لای ئیمه وه (طفو) به مانای (سه رئاو که وتن) دیت نه ک (که و تنه سه ر) که مانای (وقع علی) دیت.

ره:

جمینی چهمهره کی حرکة دائریة Cincular Motion

ئەوەى رەخنەگر تەواوە، كە دەلنىت: (جووللەى بازنەيى) يان (چمەرەيى) باوترە.

- بهرامی خاچی جدار اتجاهی Cross praduct

(خاچه لێکدان) باشتره.

ن۱۰:

- پهستران انضغاط Compression

له گه ل په ستيوران) بن (انضغاط) و (په ستيوران) بن (انضغاط) و (په ستيراو) بن (مضغوط).

۱۱۱:

- گەرمۆلە حراري، سعري Caloric

(گەرمۆكە) بۆ (calorie) يان (calory) بەكارھينىرارە...

(گەرمۆكەپيۆ) بۆ (calorimeter) لە جياتى(گەرمۆلەپيۆ) باشترە يان (گەرمۆك/گەرمۆكپيۆ).

- ليّكدان تصادم Collision

(لیّکدان) بق (تصادم) نابیّت، وه رهخنه گر ده لیّت: (ضرب) و (تضارب) ده گریّته وه. (پیّکداکه وتن، به یه کداکه وتن، پیّکدادان) بق (تصادم) گونجاوه...

:173

- بروسكه كوژ مانع الصواعق Conductor lightning

رهخنه گر ده لیّت: (بروسکه گر) و (بروسکه بر)ی به راست داناوه، به لای ئیمه وه (بروسکه گر) و اتای (مانع الصواعق) ناگه یه نیّ (بروسکه به ند) به پیّوانه ی (گولله به ند) به ته واو ده زانین.

- گواستنهوه حمل Conrection

به لای ئیمه وه گواستنه وه بق (حمل) نابیت، به لکو (هه لگرتن) گونجاوتره.

:170

- دوورایی مسافة Distamce

(دووری) زیاتر بق (بعد، بعید) به کاردیّت، به لاّم (ماوه)یان (مهودا) تهواوتره.

له ۱:

۱- ههل هینك مولد تیار مستمر Direct

راسته (ههل هینك) بو (مفقس — generator) دهشینت. روخنه گر (لووزهوی بهردهوام) یان (یه کبینه پینکهین)ی بو داناوه. به لای ئیمهوه (پینکهینهری تهزووی بهردهوام) بو (مولد تیار مستمر) به گونجاو دهزانین.

:171

- هه لهیننه ری کاره با مولد کهربائی Dynmic

رهخنهگر ده لیّنت: ، جاری (Dynumo) (مولده)یه نه (Dynamic) جا ئه گهر داینهمی بی (پیّکهیّن) یان پهیداکهر باشه، ئه گهر (داینهمیك) بی ئهوا چالاکی چوستی، جوولهیی باشه بوّی...)، بوتریّت (خهروّکی یه کبینه لووزه و ∕بخهروّك) یان (مووه لیده).

- هاركيشي توازن Equilibrium

(هاوسهنگ) بن (توازن) زنر له جَینی خنیهتی (هاوکیشی) بن (متعادل) دهبینت، (هاوکیش)بن (توازن) گونجاوه.

:173

۲- دەنگ دانەوە صدى Echo

روخنه گر ده نیّت: (زایه نه) بر (صدی) باشتره، (ده نگ دانه وه) ش بر (رنین) به و پیّیه ش (زایه نه پیّو) بر (مقیاس الصدی) نه جیاتی (ده نگ دانه وه پیّو). به لای تیّمه وه (ده نگ دانه وه) یان (زایه نه) بر (صدی) درووسته و بر (رنین) (زرنگانه وه، نه رینه وه) گونجاوه.

۱۸۵:

- گەياندنايەتى كارەبا توصيلة كهربائية Electrical conductivity (كارەبا گەياندن) يان (كارەبا گەيينى) باشترە.

:٢١٥

- قەلشان، قەلشىن انشطار Fission

به لای ئیمه وه (که رتبوون) ته واوتره، چونکه (قه لشان، قه لشین) در زبردن ده گریته وه و (انشطار) دووکه رتبوون و لیک جیابوونه وه ه شته که یه ، یان وشه ی (په رتبوون) به کاربیت.

- شلاو مائع Fluid

رهخنه گر ده لیّت: زاراوه ی (شلگاز) بن (مائع) زوّر له جیّی خوّیه تی بن (مائع) لهبه رئه وه ههر وشه ی (مائع) لهبه رئه وه ههر وشه ی (شلاو) بن (مائع) لهجیّی خوّیه تی.

:YYJ

- تيرواندي گروکان نظرية الزمرة Group theory

رِه خنه گر کومه لنی وشهی جوراوجوری پیشنیار کردووه (گروبیده وز)، (کومه له بیردوز)، (بیردوز)، به لای نیمه وه (دیمانه گروز) به گونجاو ده زانین بو (نظریة الزمرة).

۲۳۱:

- كيشه گهرديلدي گرامي وزن غرامي Gram atom

وه ک رهخنه گردیله کیشی گرامی) یان (گهردیله کیشی گرامی) به گونجاو گرامی) به گونجاو دهزانین.

ل ۲۶: - ناوبرهی گهرمی، دابرهی گهرمی عازل حراری insulator

ره خنه گر ده لیّت: (گهرمی بوه) راسته، به لای ئیمه وه (گهرمی دابر)یش راسته.

- گەرمى لكاندن حرارة الامتزاز Heat of adsorption

(لکاندن) (التصاق)ه، رهخنه گر ده لیّت: (روومژه) یان (روومژین) بق (امتزاز) راستره. که راته بلّین (گهرمی روومژه) یان (گهرمی روومژین). گونجاوتره.

له لاپه په (۸۷- ۹۲)ی وتاره کهی جه مال عه بدولدا تیبینیه کانی سه باره ت به لاپه په کانی نامیلکهی زاراوه زانستییه کانی کوّر، له (ل ۱۹ – ۴۳) زوّرینه ی ته ته سه باره ت به شیّوه ی ریک خستنی ده ستووری زمان، یان پاشو پیشکردنی همندی وشه یه، بوّیه به باشمان زانی ته نیا نه وه نده

نموونه یهی بق تهم روونکردنه وهی سهرنج و تیبینیانه ی جهمال عهبدول هیناومانه ته وه به سبیت.

بینجگه لهم بهرههمانه، جهمال عهبدول چهندین بهرههمی تری له بواری زاراوه و زاراوهسازیی کوردییهوه ههیه و روّلیّنکی باشی له دانان و دارشتن و وهرگیّرانی زاراوهی کوردیدا ههیه و (فهرههنگی کیمیا) و (فهرههنگی زیوار) و فهرههنگی (شهوکار) ههروهها چهند وتاریّکی لهم لاو لهولا له گوّفاره کاندا بلاوکردووه بهناوی (بیردوّزی گشتیی زاراوهدانان و یه کخستنی و تومارسازی) له ژماره (۱)ی گوّفاری (وهشت) و (زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی) له ژماره (۷)ی گوّفاری گوّفاری ئه کادیمی کوردی و ههروهها کتیّبینکیشی لهو بواره دا بهناوی (بهرکولیّنکی زانسته زاراوهسازی کوردی) ههیه و له ۲۰۰۸ چاپی دووهمی بلاوکرایهوه.

۷- زاراوه کانی (نهقابهی ماموستایان له سلیمانی) زاراوهی زانستی کوردی:

(ندقابدی ماموستایان له سلیمانی) له دانان و دارشتنی زاراوهی زانستی کوردیدا، هدولیّکی باشیان لهو بواره دا داوه و توانیویانه لهو زاراوانه بکولیّندوه و زاراوه گونجاویان بو دابنیّن (۱۱). لهگهل تدوه شدا که

⁽۱) نەقابەى مامۆستايان لە سليمانى، زاراۋەى زانستىي كوردى، سليمانى، ۱۹۳۰.

نهمه کاریکی ناسان نییه و گیرگرفتی زوره و له کهموکووری بهدهر ناییت.

لقی نه قابه ی مام ستایان له سلیمانی به رهه می نه و لیژنانه ی که به پینی فه رمانی به ریوه به ریتی گشتی زانیاری کوردی پیکها تبوون بن دانانی زاراوه ی زانستیی کوردی لهم کتیبه (۱۰٤) لایه رهیه دا چاپ کردووه. نهمه ش بریتییه له به رهه می پینج لیژنه:

- ۱- لیژندی زاراودی زانستی.
- ۲- لیژندی زاراوهی ریزمان و تعدهب.
- ۳- لیژنهی زاراوهی پهروهردهی نیشتمانی.
  - ٤- لیژنهی زاراوهی بیرکاری.
- ۵- لیژندی زاراودی کارگیری و رامیاری.

تیکوا نزیکهی (۲) ههزار زاراوهیه کدهبیّت، شیّوهی ریّکخستنی عهرهبی – کوردییه.

له گزفاری (روزژی نوی)ی ژماره (۱۲)، غهفوور رهشید، هدندی سهرنج و تیبینیی له بارهی ئهو کارهی (نهقابهی ماموستایانی سلیمانی)یهوه نووسیوه و راوبوچوونی خویانی له بارهیهوه وتووه (۱۱)، که تایبهته به زاراوه کانی بهشی جوغرافیای ئهو کتیبهی نهقابهی ماموستایانی سلیمانی، که ههندیکیان ده کهینه نمووونهی باسه کهمان:

⁽۱) غەفوور رەشىد، سەرنجىك لە پەراوى زاراوەى زانسىتى كوردى، گۆۋارى (رۆژى نوێ)، ژمارە (۱۲)، سالى (۱)، سلىمانى، ۱۹۹۰، ل۲۷-۳۰.

- نه قابه بو وشهی (الجنوب) وشهی (خواروو) که واتای (أدنی) یان (سفلی) ده به خشی داناوه، به لام وشهی (باشوور)مان هه بیت بو وشهی (خواروو) به کاربینین.
- ندقابه بر وشدی (المساحة) وشدی (پینوان)یان بدکارهینناوه که هدموو کهس دهزانینت (پینوان) مانای (قیاس)ه ندك (المساحة)، روخندگر دهلینت:(رووگه) راسترین وشدیه بر (المساحة) یان زاراوهی (رووپینو)یش تاراده یینک بر (المساحة) گونجاوه بدلای نیمدوه (رووگه) (اتجاه)ی عدره بی دهگدیدنینت و (رووپینو)یش (مساح) دهگدیدنینت.
- سهبارهت به زاراوهی (قطب) نهقابه وشهی (قطب)یان وه که خوّی به کارهیّناوه و له لایه کی ترهوه (تهوقهسهر)ی به کارهیّناوه و له لایه کی ترهوه (تهوقهسهر) دهمانباته جیّگه و واتاییّکی تر وه ک (تهوقهی سهر کچان)...، به لاّم رهخنه گریش هیچ زاراوهییّکی پیّشنیار نه کردووه. به لای ئیّمهوه بو زاراوهی (القطب) له بواری جو گرافیادا، زاراوهی (جهمسهر) زوّر له جیّی خوّیهتی، وه ک بلیّی (جهمسهری باکوور القطب الشمالی / جهمسهری باشوور القطب الجنوبی...) له لای نهندازیارانیش (قطب) بریتییه له خالیّک یان چهقیّکی جیّگیر له سهر بازنه یه کی خولاو
- نهقابه بۆ زاراوهی (الحواجز الجغرافیة) زاراوهی (کهلهبهری جوغرافی) به کارهیّناوه، به لاّم رهخنه گر راست بۆ ئهوه چووه،که ده لیّت: (کهلهبهر) پیچهوانهی (الحواجز)ه، به للّکو (حاجز) به مانای (چهپهر، دیوار، پهرژین، پهرده)یه، (کهلهبهر) مانای ده لاقه یان کونه. به لای ئیمهشهوه راسته

(کهلهبهر) بن (حاجز) ناگرنجینت، چونکه کاتی که ده نیک (کونوکه لهبهر) یکم بن ریک که ده نیک (کونوکه لهبهر) یکم بن ریککهوی نهوه به مانای (ههل) یکی بن ریک بکهوی یان بن جینگه به کاردینت... هتد. که واته (کهلهبهر) له بواری جوگرافیادا به واتای (ده لاقه) دینت، به لام بن وشهی (به ربهست، به ربه ستکار) به کار نه هینین و بلین (به ربه ستی جوگرافی) یان (لهمپهری جوگرافیایی) له جیاتی (الحواجز الجغرافیة).

- نهقابه بۆ (المصالح الاقتصادیة) وشهی (دهسکهوتی ئابووری) به کارهیّناوه، به لای ئیّمهوه (المصالح) به رژهوه ندییه و رهخنه گر ده لیّت: بلّین (بهرژهوه ندی ئابووری) به لای ئیّمهوه بوتریّ (بهرژهوه ندییه ئابوورییه کان) بو (المصالح الاقتصادیة) که به هوّی نیشانه ی (کوّ) و (ناسیاوی)یهوه گونجاوتر دهبیّت..

- نهقابه بق (جبهة التحرير الوطنية) (سهربهستكهران و نيشتمان پهروهران)ى بهكارهيناوه. بهلاى ئيمهشهوه له جينى خوى نييه و پيويسته بكريته (بهرهى رزگاريى نيشتمانى).

- نەقابە بۆ (الرطوبة النسبية) زاراوەى دانەناوە، بەلام رەخنەگر دەلىنت: (شينى رىدىنى) بۆ داناوە كە زۆر لە جينى خۆيەتى.

ئهمانه ههندیک لهو سهرنجانه بوون، که غهفور رهشید له بارهی زاراوه کانی (نهقابهی ماموّستایانی سلیّمانی) نووسیبوونی (**).

[🖰] بۆ زياتر زانيارى لەبارەى ئەق سەرنجانە، بروانە:

غەفوور پەشىد، سەرنجىك لە پەپاوى زاراوەى زانستى كوردى، گۆۋارى
 (رۆژى نوێ)، ژمارە (۱۲)، سالى (۱)، سالىمانى، ۱۹٦٠، ل۲۷-۳۰.

۸- بهشی فهرههنگی گزفاری (دهنگی ماموستا):

ئەبوبەكر مارەتى لە گۆۋارى (دەنگى مامۆستا) وتارىخى لە ژىر ناوى (چەند سەرنجىڭ دەربارەى بەشى فەرھەنگ) نووسىيوە (۱۱) و لەو وتارەدا دەربارەى ئەو زاراوانەى لە بەشى (فەرھەنگ)ى، گۆۋارى (دەنگى مامۆستا)ى ژمارە (۱) بلاوكراوەتەوە دواوە و راى خۆى لە بارەى ھەندىكىاندە دەربريوە (۱)، كە ھەندىكىان دەكەينە ئىوونەى لىدوانەكەمان:

- دەنگى مامۆستا بۆ (حفظ الشهية) (ئارەزوو پاراستن)ى داناوه، ئىنمەش لەگەل ئەوەين كە (دلىردن) تەواوترە و دەنگى مامۆستا بە ھەللە چووه، چونكە (ئارەزوو) (ھواية)يە، بەلام (الشهية) (دلىردن)ه.

- رەخنهگر دەلىّت: (مركب) = ئاوىّته (مكون = پىكهاتوو). واته ئهم وشەيى بەم جوّره (ئاوىّته پىكهاتوو) راست نىيە، چونكە ئەوانە دوو وشەي سەربەخوّن و واتايان جيايه. رەخنهگريش هيچ زاراوەيىٚكى پىشنىيار نەكردووه، بەلاي ئىدەرە (ئاوىتە يىكهاتوو) لە جىڭى خوّيەتى.

- دەنگى مامۆستا بۆ (العصارات الغدية) (ئاروكى گلاندەكان)ى داناوه. بەلاى ئىمەوە زارارەكەى رەخنەگر زۆر لە جىنى خۆيەتى، كە دەلىت:

⁽۱) ئەبوبەكر ماوەتى، چەند سەرىنجىك دەربارەى بەشى فەرھەنگ، گۆۋارى (دەنگى مامۆستا)، ژمارە (۸)، سالى (۲)، سلىمانى، ۱۹۷۳، ل۳۵–۳٤.

⁽۲) گۆۋارى (دەنگى مامۆستا)، بەشى فەرھەنگ، ژمارە (۱)، سالى (۲)، سىلىمانى، ۱۹۷۳.

- (العصارات الغدية = لوولاره كان) واته ناوى لووه كان يان (لينجاوى لووه كان)يان بليّين (لووواوه كان).
- دەنگى مامۆستا بۆ (الخلايا الاسفنجية) (ئىسفەنجەخانە)ى داناوە، بەلام رەخنەگر (شانەكانى ھەورى يان ئىسفەنجى) پىشنىار دەكات، بەلاى ئىدەدو بلىنى (شانە ئىسفەنجىيەكان) گونجارترە.
- دەنگى مامۆستا بۆ (السماد الحيواني) (ئاژالله پەين)ى داناوه، بەلام بوتريّت (پەينى ئاژالى) گونجاوتره، وەك رەخنەگر دەليّت: چونكه (پەين) ئاژال درووست ناكات، بەلكو ئاژال يەين درووست دەكات.
- دەنگى مامۆستا بۆ (سوء التغذية) (بەدخۆراكى) داناوه، بەلاى ئۆمەوەش (كەمخۆراكى) بەتەواو دەزانىن، چونكە لە كەمخۆراكىيەوە ئەو نەخۆشىيەوە درووست دەبىت.
- (وهرگیراوه کان) بق (المشتقات) نه ك (بهرههمه کان) که دهنگی ماموّستا بوّی داناوه، چونکه بهرههمه کان به مانای (منتوجات) دیّت.
- دەنگى مامۆستا بۆ (الشريان العضدي) (بالله خوينهر)ى داناوه و رەخنهگر (خوينبهرى بازوو)ى بۆ داناوه، بهلاى ئيمهوه (بازووه خوينبهر) گونجاوتره.
- * گۆڤارى (دەنگى مامۆستا) له وتاريكىدا به ناوى (پرسياريك) (۱) دەربارەى نووسراوى كۆرى زانيارى كورددا كه له گۆڤارى ناوبراودا

⁽۱) گوَقَاری (دهنگی ماموّستا)، پرسیاریّك دهربارهی نووسراوی كۆپی زانیاری كورد، گوٓقاری (دهنگی ماموّستا)، ژماره (۸)، سالّی (۲)، سلیّمانی، ۱۹۷۳، ل۵۰–۶۵.

بلاوبوتهوه، نهم نووسینه وهلامی نهو پرسیارهیه که (دهنگی ماموستا) له (کوپی زانیاری کورد)ی کردبوو سهباره به دوزینهوهی وشهی کوردی بو (نقابة الزراعیین الفنیین) ههروه ها رای د.که مال فوناد له بارهی پیشنیاره که ی کوپر بریاری داوه وشهی پیشنیاره که ی کوپر بریاری داوه وشهی (جقات) بهرانبهر (نقابة) دابنیت، چونکه له جیدهیینکی زوری کوردستان به کاردیت، بو کوبرونهوه یان جووتبوون. ههروه ها نه جمه دی خانیش به مانای خروشان و کوبرونه به کاریهیناوه (۲). ماموستا جگهر خوین له بهرگی دووه می فهرهه نه که بدا (بغداد ۱۹۹۲) له ۱۰ ده انت:

پاشان ئهمه دهگاته ئهوهی که بق (نقابة الزراعیین الفنیین) (جڤاتی وهرزیّرانی هونهرکار) بهکاربیّنیّ... ئهوجا لهوبارهیهوه پرسیان به د.کهمال فوئاد کردووه سهبارهت بهو دوو زاراوهیه و د.کهمال فوئادیش بهم شیّوهیه بیرورای خوّی دهربریوه:

جثات — وشدیه کی بیّگانه ی تواوه یه ، که له ریّگای زمانی ئارامییه وه هاتووه ته ناو زمانه کهمان و لهگه ل وشهی (جمعیت)ی عهره بیدا یه ك ده گرنه وه ... دیسانه وه مهم وشهیه ش به پیّی ده ستووری زمانی عهره بی ووروو (میّ) یه که له کاتی ئیزافه دا به پیّی ده ستووری زاراوه ی کرمانجیی ژووروو

⁽۲) گوْقاری (دەنگی مامۆستا)، پرسیاریّك دەربارەی نووسراوی كۆپی زانیاری كورد، گ (دەنگی مامۆستا)، ژماره (۸)، ل20.

⁽¹⁾ گۆڤارى (دەنگى مامۆستا)، ل٥٥.

ئهبیّت به (جڤاتا) که واته که به زوٚریش بکری به (نیّر) له کاتی خستنهسه و دهبیّت به (جڤاتیّ) ننجا له کوّتاییدا دهگاته بریاردان و دهلیّت: که واته (جڤاتی) به هیچ جوّریّك راست، نییه.

له جینگهیه کی تردا ناماژه بو وشهی (کوّمه له) و (یه کیّتی) ده کات بهرانبه ربه (جمعیة) و (نقابة) و (اتحاد) بویه تا ریشهی بهر (جقات) که له بنه ره تدا کوردی نییه و وشهین کی وه رگیراوه ، ده لیّت: ده توانین به رانبه ربه (نقابة) (یه کیّتیی پیشه یی) به کار بیّنین. هه روه ها ده لیّت: (وه رزیّر وه رزیار) نه گه رچی نه مروق له کوردیدا به رانبه ربه (زارع) به کارنایه ت، به لام وشهیه کی کوّنه له زمانه نیّرانییه کاندا. پاشان دوای نه وه ی ناماژه ی به تاماژه ی و فارسیی نویّدا به می ها تووه ، به پیّی هه ندیّك سه رچاوه ش، ده لیّت: (وه رزیّر) که و شهیی کی سامییه و له ریّگای نارامییه کانه و ها تووه ته ناو زمانه نیّرانییه کانه و ها گه ل و شهی (بذر)ی عمره بی دا یه که ده گریّته وه . به پیّی نه م لیّکدانه وه یه (وه رزیّر – وشهیه کی سامی بی به ته واوی (بژار – تووچیّن) ده گریّته وه .

ههروهها ده نیّنت: نه گهر (وهرز) به مانای (فصل) وهربگرین، نهو کاته (وهرزبار — وهرزیّر) نهو کهسه نه گریّتهوه که به پیّی وهرزه کانی سال کار نه کهن. نهمه شه گهریّته کاری (وهرزیّر) دا له لای نیّمه زیاتر ده گونجیّت.

دواتر ده لیّت: به لای منهوه (وهرزیّر) به رانبه ربه (زارع) وشهییّکی خهراپ نییه و له ههمووی سهیرتر (هونه رکار) به مانای (فنی) به کاربیّت، چونکه (هونه رکار) له کوردیدا (هونه رمه ند) ده گریّته وه. له

کوتاییدا و دوای لیکدانهوه کانی ده لیّت: به رانبه ر به (نقابة) (یه کیتی) یان (یه کیتیی پیشه یی) و به رانبه ر به (زارع) (وه رزیّر) یان (تووچیّن) به رانبه ر به (فنی) هه ر (فه نی) یان (ته کنیکی) بیّت. به لای ئیمه وه بو وشه ی (نقابة) ئیستا له گشت شویّنیک و له زوّربه ی کوردستان زاراوه ی (سه ندیکا) به کاردیّت و روّیشتووه. بو (وه رزیّران) یش ئیمه وشه ی (کشتیاران) مان هه یه له وانه یه (مزارع) یان (زارع) گونجاوییّت یان هه روشه ی (وه رزیّر) وه ک خوّی به ینی بو وشه ی (فنی) به مانای (خاوه ن پیشه ، هونه رزان ، هونه ری ، هونه رمه ندی) ده گهیه نی که واته بوتری (پیشه ساز). له جیاتی (نقابة الزراعیین الفنیین) بوتری (سه ندیکای کشتیارانی پیشه ساز).

۹- زاراوه و ئيديوم:

له بواری خزمه تکردنی زمانی کوردی له باره ی زاراوه و ئیدیوّم و ...تریش، نابی پروّلی د نهسرین فه خری له یادبکریّت، لهم بواره دا خامه یه کی چالاك بوره و هه ندی له به رهه مه کانیشی گه واهی ئه وه ی بوده ن ده ده ن ن سه ره تا له و تاریّکیدا له گزفاری کوّلیّجی ئه ده بیات، ژماره (۱۹) باس له کوّمه لیّ زاراوه و ئیدیوّمی کوردی ده کات و شیکردنه و لیّکدانه و میان له پووی زمانه و ه، نووسه و له م و تاره دا (۸۷) ئیدیوّمی کوردی هیّناوه ته و و و اتاکانی لیّکداونه ته و و له په یدابوون و پیّکها تنیان

⁽۱) د.نهسرین محهمهد فهخری، ههندی زاراوه و ئیدیوّمهی کوردی – لیّکوّلینهوه و لیّکدانهومیان لهرووی زمانهوه، گوٚقاری (کوّلیّجی ئهدهبیات)، ژماره (۱۹)، بهغدا، ۱۹۷۸، ل۷۱– ۱۱۰.

⁽۲) د.نهسرین محهمه د فهخری، فهرههنگی ناوی دهنگ له زمانی کوردیدا، گوڤاری (کوّلیٚجی ئهدهبیات)، ژماره (۱۸)، بهغدا، ۱۹۷۶، ل-۱۷۲۸.

⁽۱) د.نهسرین محهمه فهخری، یاری له کوردهواریدا پیکهاتنی له رووی زمانهوه و کاری بو سهر کومه ن

⁻بهرگی یهکهم، چاپخانهی (دار الحریة للطباعة)، بهغدا، ۱۹۹۲.

⁻بهرگی دووهم، چاپخانهی (دار الحریة للطباعة)، بهغدا، ۲۰۰۰.

⁻بهرگی سیّیهم، دهزگای چاپ و پهخشی سهردهم، زنجیره (۲۹۸)، سلیّمانی، ۲۰۰۵

هدروهها (جدلال مدحمود عدلی) له گزفاری (رِزشنبیری نوی)دا، ژماره (۱۹) له وتاریکیدا هدندی تیبینی و سدرنجی له باردی هدمان بدرهدمی دنهسرین فدخری نووسیوه (۲۰) و پاشان له کزتایی وتاره کهیدا (۱۰۷) ئیدیزمی تری خستوته پیش چاو و واتاکانیانی لیک داوه ته وه.

⁽۲) د.نهسرین محهمهد فهخری، یاری له کوردهواری دا و پیکهاتنی له پووی زمانهوه و کاری بق سهر کومهل، گوقاری (ئاسوّی زانکوّیی)، ژماره (۱)، سالی (۱)، سلیّمانی، ۱۹۷۷، ل۵۰–۲۰.

⁽۱) ئەحمەد تاقانە، لەبارەى ھەندى لە زاراۋە و ئىدىۆمى (كوردى)يەۋە، گۆۋارى (پۆژى كوردستان)، ژمارە (٤٣-٤٤)، بەغدا، ١٩٧٧، ل٧٥-٥٩.

⁽۲) جهلال مهحمود عهلی، چهند سهرنجیّك دهربارهی ((ههندی زاراوه و ئیدیوّمهی كوردی))، گوّقاری (پوّشنبیری نویّ)، ژماره (۲۰)، بهغدا، كانوونی دووهم و شوباتی ۱۹۷۸، ل۸۵–۵۶.

لهم وتاره دا رهخنه گر له ده ربرینی راکانیدا به رانبه ر نه و کاره ی د. نه سرین پشتی به تیبینی و سه رنجه کانی (له تیف هه لمه تیبینی و عمید و له زوربه ی عمید و لکه ریم شیخانی و نه حمه و تاقانه) به ستووه و له زوربه ی تیبینییه کانیدا ناماژه به رایه کانی نه وان ده کات و به راستیان ده زانیت.

ههروهها باسی راوبۆچورنهکانی (سهروهت محهمهمد ئهمین)ی کردووه، له روّژنامهی (هاوکاری) ژماره (۳۵۷)دا بلاوی کردووه تهوه، که سهباره ت به زاراوه و ئیدیوّمانهیه، که د.نهسرین فهخری نووسیونی، بهلاّم لهبهرئهوهی باسهکهی ئیمه پیوهندیی به ئیدیوّمهوه نییه تهنیا ئاماژه بوّ سهرچاوهکانیان دهکهین.

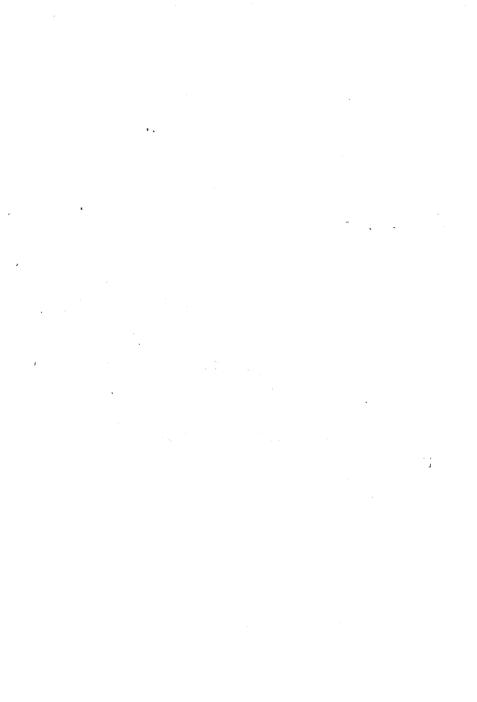
^(*) بۆ زانىنىنى ئەو تىبىنى و سەرىجانە، بروانە:

⁻ ئەحمەد تاقانە، لەبارەى ھەندى لە زاراوە و ئىدىۆمى (كوردى)يەوە، گۆۋارى (رۆژى كوردستان)، ژمارە (٤٣-٤٤)، بەغدا، ١٩٧٧، ل٥٩-٥٩.

جەلال مەحمود عەلى، چەند سەرىنجىك دەربارەى ((ھەندى زاراوە و ئىدىۆمەى كوردى))، گۆۋارى (رۆشنبىرى نوئ)، ژمارە (٦٥)، بەغدا،
 كانوونى دووەم و شوباتى ١٩٧٨، ل١٩٧٨.

بەشى سٽيەم

زانستی زاراوهسازی و زاراوه

بەشى سێيەم

تەوەرەي يەكەم:

۱- پیناسه و پوونکردنهوهی زاراوهسازی. ۲- کورته میتژوویه کی زانستی زاراوهسازی. ۳- کورته میتژوویه کی زاراوهسازی کوردی. ٤- تیوّره گشتییه کانی زاراوهسازی.

زاراوهسازی، پیناسه و روونکردنهوه

زانستی زاراوهسازی، به پنی نه و قزناغه میژووییانه ینیاندا تنپه پیوه، همولدراوه وه ک زانستیک روون بکریته وه و، بناسینریت ، بزیه، له ناکامی نه و همولانه دا و هم لیکولهریک و به پنی پسپوریتی خوی، پیناسه ی کردووه و لایه نه شاراوه کانی روون کردووه ته وه.

لهبهر پهرهسهندنی خیرای بواره کانی زانست و ته کنه لاژیا... و، گهشه کردنی خیرای هاوبه شی نیوده و لهتی لهبواری پیشه سازیی و بازرگانی و ....هتد. بر ههموو ئه و پیشکه و تنه خیرایانه ، وا پیویست ده کات ، بر ههر چهمکینکی ئه و بوارانه زاراوه دابنری و ، لیکو لینه و و کاری یه کخستنی بربکریت ، ئهمه ش بووه به هوی سهرهه لاانی زانستیك به ناوی (زانستی زاراوه سازیی) که ئه م کاره ئه نجام بدات و له نیوان چهندین زانستی تردا هاوبه شی ئه و کاره بکات. بریه زاراوه سازیی: ئه و زانسته یه که له پیوه ندی نیوان چهمکه د زانستیه کان و زاراوه کانی زمان ، که ئه و چهمکانه درده برن ، ده کو لینته و هاوبه شه د نیوان هه دو به دیوان

⁽۱) د. علي القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، سلسلة الموسوعة الصغيرة (١٦٩) دائرة الشؤون الثقافية والنشر، بغداد، ١٩٨٥، ل١٧–١٨.

[🖰] هەروەھا بۆ پینناسەی زاراوەسازی بروانە:

زانسته کانی زمان و ژیربیزی و راگه یاندن و زانسته کانی تر. نهم زانسته، زانسته کی سه ربه خون نییه، چونکه بو زیاتر روونکردنه و همه و چهمك و زاراوانه ی که ده یه ویت لییان بدوی، په نا ده باته به ر چه ند زانستیك.

دیسانه وه سهباره ت به پیناسه و چهمکی زانستی زاراوه سازیی، وتراوه: ئه و زاراوانه ن تاییه تن به بواریک له بواره کانی زانیاری (معرفة)، وه ك

أ- د.ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، الطبعة الاولى، دار الوفاء لدنيا الطباعة والنشر، الاسكندرية - مصر، ٢٠٠٦، ل ٢٩-٣٠.

ب- رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، خانەى چاپ و بلاوكردنەوەى چوارچرا، سليمانى، ۲۰۰۷، ل۱۷۰.

پ- ئەنتەرنىت: منتدى اللسانيات: منتدى المصطلح اللسانى /د.محمد احمد، المصطلح العلمى بين السيرورة والاندثار.

ت- ئەنترنیّت، المواصفات القیاسیة العربیة. (کوّمهنّه زاراوهیه کی پیٚکخراوه
 له کیّنگهیه کی بابه تی دیاریکراو، واتاکانیان پیّناسه کراوه و بووه ته چهمکیّکی گشتی له کیّنگهی پیّوهندی دار).

ج- محهمه وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ههولیّر، ۲۰۰۶، ل ۶۰. ئهم باسه شی له گوٚقّاری ((نووسه ری نوێ))، ژماره (۱۹) ، ل ۸۸-۱۲۳، ههولیّر، ۲۰۰۱ بلاوکردوّته وه =

چ. جهمال عهبدول، زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوقاری ئهکادیمی کوردی، ژماره (۷)، ههولیّر، ۲۰۰۸، ل ۱۹۹۱. ههمان پیّناسه و باسیشی له گوٚقاری (وهشت)ی ژماره (۱)، سالّی یهکهم، کانوونی دووهم، سلیّمانی، ۲۰۰۸، ل ۸. بلاوکردوّته وه...هتد.

زاراوه کانی دهنگسازی (۱۱). ده شیّت بووتریّت: نه و بواره زانیارییه یه پیکهاته ی چهمکه کان و ناونانیان ، چ له بواریّکی تاییه تی، یان له گشت نه و بوارانه ی هه یه چاره سه ده کات (۱۲) و زانستی زاراوه سازی (Terminology) داده نریّت به یه کیّك له: چهمکه تازه کانی زانستی زمانناسیی هاوچه رخ و نامانجی دانانی ده ستوور چه سپاندن و کارییه ، بو زاراوه زانستییه نوییه کان (۱۳) ، له به رئه وهی پیکهاته ی زاراوه و چونیّت خونواندنی ، بنیاتی زانیاری له خوده گریّت و باشتر وایه له و پوانگه یه هه سه یر بکریّت ، که بواریّکی فراوانه ، چونکه به مه نتیق و زانستی پاگهیاندن و پولیّنکردن ، یان به (ئینفوتیّرم — infoterm) ناسراوه (**) به نده.

زاراوهسازیش وه ک زانستیک، به لقیک لهلقه کانی زانستی زمانناسی پپاکتیکی داده نریت، چونکه له پووی پوانگهی بنیاتنانه وه له پوانگهی گشتی تویژینه وه کانی زمانه وانی بنه پهتی جیاوازه، به لام له گهل ئامانجه

⁽۱) د. محمد علي الخولي ، معجم علم اللغة النظري، انكليزي – عربى، مكتبة لبنان، لبنان، ۱۹۹۱، ص ۲۸۰.

⁽⁽اللسان العربي))، معجم مفردات علم المصطلح، العدد الثاني مجلة ((اللسان العربية، ١٩٨٤، ص ٢٠٧.

^(۲) سعد القحطاني، قضايا في المصطلح العربي، جامعة الدول العربية، مجلة (الفيصل)، العدد (۳۰۹)، الرياض، مايو/يوليو ۲۰۰۳، ل ۱۵.

^(*) ئىنفۆتىرم (انفوتىرم — infoterm) — (بنكەى زانراوى نىودەولەتى زاراوەكان) ە، كە لە بەھارى سالى ۱۹۷۱ لە نىوان يونسكۆ و حكومەتى ئەمسايى لە قيەننا دامەزرا.

زمانه وانييه يراكتيكييه كاندا يهك ده گريت و، له ييوهنديي نيوان جهمكه زانستیبه کان و نهو زاراوانهی زمان که نهو واتایه ده گهیهنن و له یخوهندیم، زاراوه و بنهرهت و واتاکهی و چونیتی دانانی و جوری به کارهینان و یه کخستنی هاوواتا کان و تومار کردن و راستکردنه وهی زاراوهی هه له و ناریّك و دانانی كورته و هیّما بو زاراوه كان ده كوّلیّتهوه (۱۱). نهم زانستهش، وه و مان، بق گوزارشتکردن لهو زاراوانهی دهریان دهبریت، چهندین زانستی تر بهشداری لهگهل ده کهن، ئهویش به هنی داهینانی بی ژمار و شۆرشى يىشكەرتنى تەكنەلۆژيا لە يەرەسەندنى بەردەوامدايە، لەبەر گرنگی ئاسانکردنی ییکهوه گهیاندن و دابینکردنی هاوکاریی نیودهولهتی له جیهاندا و رؤلی له یهرهیپدانی باری کومهالیهتی و فیرکردن، له والته ييشكه وتووه كان بايه خي ييويستى يني دەدريت و گەلى مەلبەند و بانكى تايبهتي بق تۆماركردنى زاراوهكان كراوهتهوه، ههروهها له زانكۆكانيشدا بهشی تاییهتی بو دیاریکراوه و ، ماموّستای پسیوری بو تهرخان کراوه ...

زۆربەی ئەوانەی باسی زاراوەسازىيان كردووه، لەسەر ئەوه كۆكن، كە زاراوەسازىي وەك زانستىك: بايەخ بە پىۆەندىي نىزان چەمكە زانستىيەكان و زاراوەكانى زمانەوانى دەدات و لىيان دەكۆلىتەوە و، گوزارشت و دەربرپىنيان لەسەر دەكات. بۆيە بەلاى ئىمەشەوە گونجاوترىن و پوختەترىن پىناسە ئەرەيە: ئەر زانستەيە لە پىرەندىي نىران چەمكە زانستىيەكان و

⁽۱) عەبدولرەحمان عوسمان، زاراوەزانى و زاراوەى زانستى كوردى، گۆۋارى (بانە رۆژ)، ژمارە (۲۱)، كەركوك، ۲۰۰۵، ل ٦٣.

زاراوه کانی زمان ده کو لیّتهوه و، گوزارشتیان لی ده کات و، ناویان بو داده نیت.

له زانستی زاراوهسازیدا ده کریت له سی رههنده وه لیی بکولریتهوه:-

- رەھەندى درك پيكردن.
  - رەھەندى زمانەوانى.
    - رەھەندى گەياندن.

رههدندی دهرك پیخردن، لهسهر بنهمای تیوری بناوانیی — نظریة المرجعیة — واتا لیخکولینهوهی نه وادی فهرهه نگیی زاراوه که — ده کریت، که داننان به وهی، له نیوان (وشه) و (زاراوه) دا جیاوازیی هه یه و تهمیش به بنهمای جیاکردنه وهی نیوان زانستی زاراوه سازیی و زانستی فهرهه نگسازیی داده نریت. به لام رهه ندی زمانه وانی ده بیت روخساری زاراوه که ، یان بنهماکهی — تیوری و پراکتیکی — بگریته وه، ههروه ها تویژینه وهی کومه لیک له تایبه تیبه کانی زاراوه که نامانجی تایبه تی خویان ههیه، به لام رهه ندی گهیاندن زانستی زاراوه سازی ده خاته نیو بواری گهیاندنی جیهانی و بری کاریگه ریبه تی لهسه و به کارهینانی زاراوه یی بیاکتیکییه، به تایبه تی له بایه خویان بایه خ به م زانسته ده دات به وهی که زانستیکی پراکتیکییه، به تایبه تی له پروانگهی کاریگه ری پیوانه ییه کاریگه ری پیوانه ییه کاریگه ری پیوانه ییه که زانستی زاراوه سازیدا (۱۰).

⁽¹⁾ iReview of aspects of terminology, what is terminology, Internet http. // corol uni – bilefeld.de / eagles/ wp° / termdeliv ۹۷ / node °, .htm/.

گرمانی تیدا نییه (پههدندی گدیاندن) زور بهشداری له بالاوبوونه وه نیوده و لهتیکردنی زاراوه ده کات (internationalization of terms)

که کاره زانستییه کان له سهره تای سییه کانه وه پوویان تیکردووه. لهمانه وه دهرده کهویت، زانستی زاراوه سازیی له پهره سه ندنی کی بهرده وامدایه و ناتوانریت پنی پی بگیری و سنوور بو پهلهاریشتنی دابنریت، به لکو ده بیت تیکه لیی و تیکهه لیچوونی کی بهرده وامی له گه ل گورانه زانستییه تیکه لیی و تیکهه لیچوونی بهرده وامی له گه ل گورانه زانستییه شیوه کاریگه ربی له سهریان ده بیت و ، هه ربه و شیوه کاریگه ربی له سهریان ده بیت و ، هه ربه و زانستی زاراوه سازی بایه خی پی بدریت، چهمکه کانه که گرنگییه کی زرستی زاراوه سازی بایه خی پی بدریت، چهمکه کانه که گرنگییه کی کارکردن له زانستی زاراوه سازیدا پشت به چهمکه کان و دیاریکردنیان ده به ستیت.

دەشنت چەمك concept بەرە پىناسە بكرىت كە: يەكەيەكى بىرە
Aunit of Thought لە جياكردنەرەى كۆمەلنىك لە شتە
بەرجەستەييەكان (۱) objects (**)ئەرىش لەسەربنەماى تايبەتىيەتى

⁽۱) د. ايناس كمال الحديدى، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ٣٥٠.

^(*) الموضوع، objects یه کیکه لهزاراوه کانی زاراوه سازی، به واتای هه ر پارچهیه که که پارچهیه بتوانریت

گشتی (۲۱) پێکدێت. گشت چهمکێکیش ئاماژه بو ژێدهرێك یان چهند ژێدهرێك دهکات و، کوی ژێدهرهکانیش، که چهمکهکه هێمای بو دهکات، ناودهنرێت جور (***) یول (Class)).

نهو ژیدهرانهی (الموضوعات — objects) که چهمکه کان ده یاننوینن لهوانه یه شتینکی به رجه سته یی بیت، وه ک (نامیر...) یان نابه رجه سته یی بیت وه ک (سیحر یان موگناتیس...) هه روه ها چهمک له وانه یه ژیده ریخی تاک و (individual object) سه ربه خو بیت و نه ژمیر دریت، نهمیش دابه ش ده بیته سه ر به رجه سته، وه ک (نوتومبیلی تایبه تی، کتیب خانه که م...) و نابه رجه سته یی وه ک (شعور یکی دیاریکراو که مرو د له تاییک دنه وه هکی داتیک دنه وه هکی داریکراو که مرو د له تایبه تی تاییک دنه وه هکی د شتی تاییک دنه وه همکی د شتی به رجه سته ی گشتی دارد و و و اینین، بریتیه له شتی به رجه سته ی گشتی که سیان شت که خه سله تی دیار و ها و به شیان هه یه پیکدیت، وه ک (ناژه ل ، کتیب ،...).

هەستى پى بكريت چ بەھەست يان لە رىكى عەقلەوە (perceivable) يان دەتوانرىت وينەيەكى ھۆشەكى يى بدەيت (Iso ۱۰۸۷ , p. ۱).

^{(&}lt;sup>۲)</sup> بروانه: د. ايناس كمال الحديدى، المصطلحات النحوية في التراث النحوى في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ٣٥.

^{(**) (}Class) له (معجم علم اللغة النظري) بهم شيّوهيه باسكراوه: (جوّريّكه functional Class, به وشه لهبواری وشهسازيدا يان لهبواری ئهركدا (morphologicasl Calass)). بروانه: د.محمد علي الخولي، معجم علم اللغة النظري، ۲۵/۱۵.

بهم شیّوه یه چهمکه کان تهنیا ناچنه سهر گیاندار و شته کان (که بهناو دهریان دهبریّت)، به لکو لهمه ش رهت دهبیّت و پیاهه لدّان و کارکردن و شیّوه و پیتوهندیی ده گریّته خوّ.

ئهگهر چهمکهکان لهسهر بیرکردنه وه بنیات بنرین، نه وا ده چنه ژیر رکیفی تاقیکردنه وه تاکی و تایبه تی نه و که سانه ی خاوه نی ناستی پر فرشنبیریی و کومه لایه تی جیاواز و جوربه جورن له لایه کی تریشه وه هیچ کاتیک تاکه بیرزکه یه به به به به به نه به نه ناسته کاتیک تاکه بیرزکه یه به به به نه ناسته وخور یان ناراسته وخور، به چهمکین تری کاتیک پیوه ندیبه کی راسته وخور یان ناراسته وخور، به چهمکین تری ده به به شداری له گه ل ده کات، یان له تایبه تمه ندیتیدا وه که نه وه ده به شداری له گه ل ده کات، یان له تایبه تمه ندیبانه ی که چهمکیان لی پیکدینت، ناکامی ناوه روکی چهمک و مه به سته که ی دیته دیی (۱).

جا نهگهر چهمك نهو گرنگییهی له زانستی زاراوهسازیدا ههبیّت و یهكهیه كی بنه رهتی بیّت، بورنی نهوه ههلده گریّت كه پیّویستی به پیّناسه بیّت (definition) نهمه ش له زانستی زاراوهسازیدا كروّكی ریّبازی تویّژینهوهیه و لهریّگهیهوه رووخساری ههموو چهمكه که و سیماکانی دیاری ده كریّن. كهواته پیّناسه كردن پهسندی چهمكه کهیه، بهشیّوهیه ك

⁽۱) بروانه: د.علي القاسمي، علم المصطلح بين علم المنطق و علم اللغة: العناصر المنطقية والوجودية في علم المصطلح، مجلة ((اللسان العربي))، العدد (الثلاثون)، الرباط، سنة ١٩٨٨، ص ٨٧، ٨٩.

کهوای لی ده کات له چه مکه کانی تر جیاواز بیّت، ههرچه نده سهر به یه ك پیرویش بن (۱).

رِیْگاکانی پیّناسه کردن زورن، ههندی لهوانه به کورتی روون ده که ینهوه:
۱- دیاریکردن: Determination

لهوانهیه نهم پیناسهیه له ههموویان بلاوتربیت، که پشت به په سند کردنی چهمك دهبهستیت، پهسند کردنی کی وا که روونی بکاتهوه و واتاکهی ده ربخات و وای لی بکات له هیتر جیاواز بیت.

۲- بهستنهوه: conjunction

چهمکیک به چهمکیکی دیکهی ناسراو دهبهستیتهوه، که لهو ریّگهیهوه پیناشهی ده کات و دهیناسینیت.

۳- جیابووندوه یان وهخزگرتنی دژیهك: Disjunction

زاراوهسازان به (وهخوّگرتنی لوّجیکی) ناوی دهبن، که دریژوپیدانی کوّی ژمارهیه په چهمکه به بهواتای گشت ئه و جوّرانه ی ویّنا ده کریّت بوّ ههرچهمکیک و، سهرهنجام بریتییه له ره گهزی چهمکه بنه ره تییهکان که چهند جوّریّکی دهستکهوتوون و به زوّری ئه و جوّرانه دژی یه کن، به لاّم له رووی لوّجیکه وه پیّکه وه کوّکن و وه کو یه کگرتنی ههردوو جوّری مندال و رووه که له ره گهزی مندالانه دا.

٤- تێكەڵكردن: Integration

[.]I s o , \. AY , p. &. (1)

ئەمەش پشت بەرە دەبەستىن، كە پىناسەكرار بە چەمكىنكى بالاوتر لەخزى دەگەيەنىن، يان لەگەلى تىكەل دەكات، كە خزى و چەند چەمكىنكى تر دەگرىتەرە(۱)...

^{(&#}x27;)Rewiew of aspects of Terminology, Definition, Internet. http://coral, lili. uni – Bielefeld./ eagle o / wpo / termdeliv \y / node o \cdot . htmi.

كورته ميتروويه كى زانستى زاراوهسازى

ئهمرو زاراوهسازیی، به زانستیکی نوی دهژمیرریت، که گهشهسهندنیکی خیرای به خووه دیوه، ئهویش لهبهر پیشکهوتنی زانیاریی مروقایه تی له گشت بواره کانی ژیاندا و گورینهوهی زانیاری له نیوان گشت و لاتانی دنیادا. واته ئیستاش ئهم زانسته روز به روز پیشده کهویت و پهره دهسینی و بایه خی زیاتری پیده دریت، چونکه سهرجهم بواره کانی ژیانی مروقایه تی، پیویستیان به زاراوه دانان ههیه و، ئهم پهرهسهندنهش تا راده یه کورینه وهی زانیاری دهبات. له لایه کی تریشه وه بووه ته هری گرفتی دوزینه وهی زاراوه، چونکه روزانه نزیکهی تریشه وه بووه ته زاراوه یه که ده درده چیت و ده بینته هری نایه کسانی له نیوان ژمارهی چهمکه زانستییه کان و ژماره ی ئهو زاراوانه ی که ده ریده برن.

ههولنی زانایان لهسه دوی نوزده یه مه وه له باروی نه م زانسته، دوستی پیکرد، به تاییه تی زانایانی زینده وه رزانی و کیمیا که له نهوروپادا دهستیان به یه کخستنی دانانی زاراوه لهسه رئاستی جیهان کرد. نه مهولانه ش لهسه رخق په رویانسه ند و له نیوان سالانی (۱۹۰۸ – ۱۹۲۸) دا به شه ش زمان فه رهه نگی وینه داری (شلومان) بو زاراوه ته کنیکییه کان ده رچوو. گرنگیی نه م فه رهه نگه له وه دایه، که له سه رده ستی تیمیکی

نتودهوللهتی دانراوه، لهسهر ریزیهندی تهلف و بی ریك نهخراوه، بهلكو لەسەر بنچینەی چەمكەكان و پیوەندىي نیوانیان ریزكراوه، كە پولیننی چەمكەكان لە روونكردنەوەى واتا و شيكردنەوەى زاراوەكە بەشدارى ده کات (۱۱(۱۱) له لایه کی تریشه وه پشتبه ستن به م سیسته مه بن ریز کردنی زاراوه کان، دەبیته رەنگدانەوەى گرنگیى چەمكەكان لەكاتى باسكردنى زاراوه و واتاكانيان و واتاكان ليرهدا چهمكن و له روانگهى واتا (المدلول) یان چهمك بو ناولینراو (الدال) دوچن، كه له واتاكانی یه كهی فهرههنگی له واتاوه بن ناولپنراو دهین جیاوازه (۳). ههروهها نهم ریزبهنده لهگهلا په کخستنی پیوانه یی جیهانی ده گونجینت، چونکه ئه لفوبینی (ریزبوونی پیته کان) له زمانی که وه بن زمانی کی تر جیاوازه (۱۱ که سالی (۱۹۳۱) كتيبي (په كخستني نيودهو لهتي زماني ئهندازه) بهتايبهتي (ئهندازهي كارەبايى) دەرچوو، كە يرۆفىسۆر (فۆستەر- wuster) مامۆستا لە زانكۆي ڤىدنا، له سالى (١٩٧٧) كۆچى دوايى كردووه داينابوو. دواي

⁽۱) د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، الموسوعة الصغيرة ١٦٩، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، بغداد، ١٩٨٥، ص ١١.

^{(&}lt;sup>۲)</sup> د. علي القاسمى، المصطلحية، النظرية العامة لوضع المصطلحات وتوحيدها وتوثيقها، مجلة ((اللسان العربي))، المجلد ۱۸، الجزء ۱، الرباط، ۱۹۸۰، ص۸.

⁽٢) د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، دار الوفاء لدنيا الطباعة والنشر، الطبعة الاولى، الاسكندرية — مصر، ٢٠٠٦، ص ٢١.

⁽t) ههمان سهرچاوه، ل ۲۱.

ئهوهی چهندین بنچینهی پتهوی بق ئهم زانسته نوییه دانا. زوربهی زمانهوانان و ئهندازیاران، ئهم کتیبه به سهرچاوهیه کی گرنگی ئهم بابهته دادهنین (۱).

(فوسته (فوسته (wuster) خویندنی ئهندازیاریی کارهبا له زانکوی زانسته پراکتییهکان له به پلین تهواوکرد، بو ئه وهی بتوانی نامهیه به بنووسی وه که نه نهامین بو دانانی فه رهه نگینکی تینکپایی بایه خ به زمان و تهکنیکی بدات، له تویژینه وه کهیدا به تایبه تی که و ته ژیر کاریگه ربی بوونی به زاراوه کانی زمانی ئیسپیپانتو (شارالاسبرانتو) که فه رهه نگیک تینکپایی چوار به شی گرته خو. فوسته رهه ستی به وه کرد، که له ته کنیکیدا گیروگرفتی زمان ههیه و وه ک به به به نازیاریکی به نازیاریکی به نازیک به نازیشانی ازه کار له سالی (۱۹۳۱) دا بروانامه ی دکتوراکه ی به به به نازیشانی نیوده و له به زمانی ته کنیکی) (standardization of languge in teachnology بایه خی به ناوچه ی سنووری نیوان ته کنیکی و زمانه کان دا (۱۹ نهمه ش له و زنیارییه وه کاریگه ربی گرت، که له باره ی بنیاتی فه رهه نگی به راورد بو

د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ص 11 - 11.

^(*) زمانیکی دهستکرده لهسهر بنچینهی وشه هاوبهشهکانی زمانه نهوروپییه سهرهکییهکان دامهزراوه.

^{(&}lt;sup>۲)</sup> د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ٢٢٠.

ژماره بدك له زماندكان وورگرت و باشان نامدى دكتوراكدى لدسالي (۱۹۳۱)دا، بوو به کتنب، تنبدا هدندی له ندندازیاران و زماندوانانی بهناویانگ له زورینهی ولاته کان، بهتاییه تی نه لمانیا یارمه تییاندا، لهوانهش (دریزین - drezen) پسپۆری دینامیکایه له بواری یه کخستنی زاراوەيى، بەتايبەتى يەكخستنى زاراوەي جيھانى ئەم كتيبەش لەو روانگەيەو، ھات، كە بېيتە بنەمايەك بۆ چارەسەركردنى گيروگرفتەكانى زانستی زاراوهسازیی جیهانی، سهرهتا به بهسهرکردنهوهیه کی (استقصاء) تيكرايي بنياتي فهرههنگي ژمارهيهك له زمانهكاني ئهورويي كرد و باشانیش به سهر کردنه وه په کی به کارهینانی زمان بر بیستوشهش دهزگای ييوانهيى، فوستهر تهنها به لايهنه تهكنيكييهكه نهوهستاوه وهك گیروگرفتیّك، به لکو زورتر لهوه رویشتووه و بو زورتر لهو كارانهى، كه پیوهندی به توانستی وهرگرتنی زمان و به کارهیننانیان له کونگره و چاوپينكەوتنە جيھانىيەكان، ھەروەھا مامەللەكردنى لەگەل گيروگرفتى زمانی دایك و زمانی دووهم. تویزثینهوه كهشی به گشت بواره كانییهوه ئەنجامى پەيدابوونى زمانيكى جيهانى بوو، كە لە سەر ريبازەكانى زانستى زاراوهسازى بنيات بنريت. ياشان ئهم ههولانه وهك كاريكى به كۆمەل پەرەيان سەند، كە لەسەر بنەماى ھاربەشىكردن ئەنجام دەدريّن. سهروتا له سالي (۱۹۳۹) لهسهر داوای په کنتی سوقیه ت (لیژنهی تەكنىكى بۇ زاراوەكان) لە ئەكادىمىاي زانستەكانى سوڤىيەت يېكھېنرا. له ژیر سایدی (یدکیتی جیهانی کۆمدلهکان بر ییوانه نیشتمانییهکان

International federation of National standaraizing) (1)ISA Asociations) دوای دەرچوونی کتیبه کهی فؤستهر یینج وهرگیر ئهو كتيبهيان وهرگيرا، يهكي لهوانه (دريزين - Drezen) بوو له نووسینه کانی (دریزین) دا که له یه کخستنی چهمکه کان و هیما و زاراوه زانستیی و ته کنیکییه کاندا خویان دونواند، ته بایی و تیکگه یشتن له نيران فوستهر و دريزيندا دهبينرا، له سالي (١٩٣٤) ياشان (بدجیهانیکردنی زانستی زاراوهسازیی تهکنیکی و زانستی) لهسالی ۱۹۳۱ (۱۱) دریزین راپورتیکی له بارهی کتیبهکهی فوسته رئامادهکرد، له (۸٤) لاپهره پينك هاتبوو، لهژير سايهى ئه كاديمياى زانسته كانى سۆڤيتى، که پیشنیازی دامهزراندنی لیژنهی زاراوه کان ۱SA ۳۷ کرد، سهرهتای دەستبەكاركردن بەر پیشنیاره له كۆبورنەرەى يەكیتى جیهانى ISA بور، که له ستوکهولم لهسالی (۱۹۳۶)دا بهسترا، دواتر لیژنه که له سالى(١٩٣٦) دامهزرينرا و يهكهم كۆبوونهوهى خۆى له بۆدابست له هدمان سال بهست، دوای ئهوه کوبوونهوه کانی لیژنه که تا گهیشته سی كۆبوونەوە بەردەوام بوون، يەكەميان لە پارىس سالى (١٩٣٧) و دووهمیان له بهرلین سالتی (۱۹۳۸) و سیّیهمیانیش له هلسنکی سالتی (۱۹۳۹)(۲)پاشان لهدوای جهنگی دووهمی جیهانی لیژنهیه کی نوی

⁽¹⁾ د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ص ١٢.

⁽¹) د. ايناس كمال، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ٢٣.

^(۲) ههمان سهرچاوه، ل ۲۳.

حنگهی (لیژندی تدکنیکی زاراوهکان)ی گرتهوه، بهناوی (لیژندی تدكنيكي ٣٧)ي تابيهتكار به داناني زاراوه و به كخستنيان، كه بهشتكه له (ریکخراوی جیهانی یه کخستنی ییوانه یی ISO) که جنیف بوته بارهگای ئهم لیژنهیه و کوششیکی زوریان نهنجامداوه له بواری یه کخستنی بندماكاني داناني زاراوودا. يدكيك له پيشهنگه گهوروكاني بواري زاراودسازی، که شارهزایه کی گهوردی یونسکویه، (ئهدوین هولستروم -HOLMSTROM)ه، ئەم رىكخراوە جيھانىيەى بۆ بنياتى (فەرمانگەى زاراوهی ننودهولاهتی) هاندا و بودجهی دارایی پیویست دابین بکات بو بلاو کردنهوهی بیبلیز گرافیایه ک به دوو بهرگ بهناونیشانی فهرههنگه تاییه تمه نده کان له زانست و ته کنه لوژیادا، لهم دواییانه دا چاییکی زيده کراوی نوين دهرچوو (۱۱) ، وهك کاريکی پيويست له پيناو بهرز کردنه وهی ریژهی توانستی زمانهوانی له کزنگره نیودهولهتییهکان - ههلبژاردنی زمانه سەرەكىيەكان يان يېشكەشكردنى زمانى دووەم - لەيال زمانى دایك - كه زمانیکی جیهانییه دەتوانریت وەك زمانیکی بیانی به کاریه نزیت و نهو زمانه به کارهاتووهش له به یه کهوه گهیاندنی ننودهولةتي، زماني لاتبني بوو، كه بو جيبهجيكردني ئهم ئهركه لهسهدهي هدژده به مدا به کارهات، تا هاتنی (فرسته ر) که له کتیبه که بدا (بنیاتی فهرههنگی) ئاماژهی بز بیستوشهش زمان کردووه، لهوانه زمانه دەستكردەكان، كە دەركى بەگرنگىي بۆ زانست و تەكنەلۆژى كردووه، ياشان له سيمايه كاندا هاوبهشى له نيوان خورناوا و يه كيتى سوڤيهت له

 $^{^{(1)}}$ د.على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ص $^{(1)}$

سایهی هدردرو لیژندی (IEC) (و (ISA) دورکدوت، تا له سده و پابردرو بندمای تدرخانکراوی زانستی ئاژه ل و زانستی پروه و کیمیا داری پژرا، لیژندی (ISA۳۷) بندمای زاراوهی گشتی، که گونجاوبیت و بو گشت بواره کان له زوریندی زمانه کاندا به کاربیت دامه زراند، له و هدولانه و له و پیناوه دا زانستی زاراوه یی هاته کایدوه و قوتا بخاندی پراغ و قوتا بخاندی سوشیدت له و سدرده مددا پدره یان سهند.

دواتر له سالّی (۱۹۳۸)دا لیژندی زاراوه کان (ISA) برپیاریّکی دا بهدوه که که او پیّویسته پلانیّك بیّ دانانی دهستووریّکی ریّکوپیّك، بیّ درووستکردنی کوده وشه (code – words) دابنریّت له هممان کاتیشدا ئه دهستوورانه بریتین له جوّریّکی کلیله کانی زاراوه ی جیهان، که هدریه که تاییدته به باسیّکهوه (۱۱) و له ریّی ئه و دهستوورانه توانرا دهست بکریّت به درووستکردنی کوّده وشه ی ریّکوپییّك و وردی ئاراسته کراو له گشت بواره کانی زانیاری جیاوازدا. لیستیّك له ره گی وشه (Roots) و

⁽INTERNATIONAL ELECTROTECHNICAL (IEC) (*)
(INTERNATIONAL ELECTROTECHNICAL (IEC) (۱EC) (۱EC) که و لیژنه په سالی ۱۹۰۱ بر پیگه خوشکردن و کارکردنی له بواری زانستی زاراوه سازی جیهان دامه زراوه، سهره پای نهوه ی که به خیرایی کاره کانی نه چوونه سهر، به لام له ماوه ی بیست و پیننج سالدا توانرا نزیکه ی (۱۰۰) چهمك یه ک بخریت، تا دهست به چاره سهری گیروگرفته کانی زمان کرا له سهر دهستی ئه ندازیارانی ئه لمانی و سوقیه تو و و که فوسته رو دریزین و لوته — LOTTE

⁽أ) د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل٢٤.

گیره ک (Affixes)ی به کارهاتوو له درووستکردنی کودهوشه یی خرایه سهر له ده دهستوورانه. بویه پلانیک بو کاری کلیلی زاراوه کان دانرا نهویش له نهمسا له نیوان سالانی (۱۹٤۷) و (۱۹۵۵) نهم کارهش نزیکهی پینیج سهد (زارك مدخل)ی گرتبووه خون که له چهند بواریخی ناسراودا دووباره دوبنه وه، مهبهست لهم کارهش نهوه بوو، ببیته بنه مایه ک بو خزمه تکردنی گفتو گوی جیهانییه کان سه باره ت به بابه تیک (subject) (۱۱ (**) ههروه ها له سالی (۱۹۵۲) لیژنه یه کی تر به ناوی لیژنه ی ته کنیکی: ISO -TC

^(۱) ههمان سهرچاوه، ل ۲۵.

^{(*) (}subject) له زاراوهکانی زاراوهسازییه که گوزارشت له ههر بواریّك له بوارهکانی بیر یان زانیاری مروّقایهتی دهکات. لهئاکامی ئهو ئامانجانهی که همیهتی و ئهو بیرو رایانهی پیّوهنده پیّوهی ههست به سنوور و چوار چیّوهکهی دهکری (ISO۱۰۸۷.P.۱)

^(**) پێکخراوی ئيزێ (الايزو – ISO) پێکخراوێکی يهکگرتووی جيهانييه لهچهند ئهندامێك پێك دێت که نوێنهرايهتی (۱۳۰) ولات دهکهن بنکهيهکی ناحکومييه و له ساڵی (۱۹٤۷) دامهزراوه، بێ ئهوهی بهکاری هاندانی

زاراوه کان و چهمکه کان (۱)(۱) ئهم لیژنه یه شهنگاری گرنگ و روونی له بواری یه کخستنی ریّبازه کانی دانانی زاراوه کان نا و ئهوه یه باره یه شهوه ، بواری یه کخستنی ریّبازه کانی دانانی زاراوه کان نا و ئهوه یه باره یه شهوه که ریّلی گرنگی بینی له کاری ئهم لیژنه یه (ئهدوّین هوّلمستروّم (Holmstrom) بوو، تا گهیشته دامه زراندنی (بنکهی زانیاری نیّوده ولّه تی زاراوه کان (infoterm) ههروه ها ده توانین (ویستهر ۱۹۵۵) و (سکولمان ۱۹۷۰) به پیشهنگی ئه و زانایانه دابنیّین که یارمه تی دامه زراندنی زانستی زاراوه سازی هاو چهرخیان دا، ههروه ها (هوم ستوورم – ۱۹۷۰) به یه کهس داده نریّت که کاری له دامه زراندنی زانستی زاراوه سازی سیاسی دانا – ئه وکاته ی له ریّکخراوی یونسکو کاری ده کرد و ئیستا پیّی ده وتریّت ئه نفوّتیّرم — Infoterm (۱۹۵۰).

له سالّی (۱۹۷۱) به هاوکاری نیّوان یوّنسکوّ و حکومه تی نه مسایی ئه ر بنکه یه دامه زرا. پروّفیسوّر (هلّموّت فلّب - Felber) ماموّستای زاراوه سازی له زانکوّی قییه نا، به چالاکی فراوان له و بواره دا ناسراوه و سهرپه رشتی ده کات (۱)، ئهم بنکه یه ش به رده وام بوو له به ستنی کوّری جیهانی له مه پر گیروگرفته تیوّریی و پیّبازه کانی زاراوه سازیدا و گیروگرفتی

پهرهسهندنی پهکخستنی پیوانهیی و ئهو چالاکییانهی پیوهندی پیوهی همیه له سهرئاستی جیهانی جی بهجی بکات.

⁽۱) د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ص ١٢.

^{(&}lt;sup>۲)</sup> د. ايناس كمال، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ۲۷.

^{(&}quot;) سعد القحطاني، قضايا في المصطلح العربي، مجلة (الفيصل)، ل١١٠.

⁽i) د.على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٣-١٤.

هاوواتا و پیناسه کانی زاراوه سازی و چهندین باسی تر له باسه کانی زانستی زاراوه سازیدا. نهم بنکه یه چهندین کوّر و سیمیناری جیهانی بوّ نهم مهبه سته سازکرد، یه کیّ لهوانه کوّریّکی جیهانییه لهباره ی هاوکاری نیّوده و لهتی له مهیدانی زاراوه کاندا، که له قییه نا له سالّی (۱۹۷۵) به سترا (۱۱ له ناکامی نهم سیمیناره دا، بنکه که ریّبه ریّکی به ناوی ریّکخراوه به به رکاره کان له بواری زاراوه و چالاکییه کانیاندا دانا.

ئەم بنكەيە بەھاركارى ئەكادىمياى زانستى سۆڤىيەتى – بنكەيەكى زانستیی نیودهولهتییه بو زاراوه کانی (انفوتیرم — infoterm) له مؤسکو دانا، سهاروت به کنشه تیزری و پرزگرامینه کانی زاراوه. ههروهها بنکه که له ڤيهنا له (۲۷-۳۰) تشريني دووهي (۱۹۷۹)دا سيميناريکي بق لنکو لنده وه له فهرههنگنووسی و بنوهندی زاراوهسازی به زانسته کانی دىكەرە و ينويستى گەشەيپدانى بانكى زاراوەكان بە تايبەتى لە بوارە دیاریکراوه کاندا سازکرد(۲)، کۆره کهش له کۆتایی کۆبوونهوه کانیدا ينشنبازى يتهوكردني هاوبهشى گۆرينهوهى بيرورا لهسهر ههردوو ئاستى نىشتمانى و جيهانى كرد بۆ چارەسەركردنى گيروگرفتەكانى تيۆرى و يرزگرامي...هتد. دوايهمين كۆبوونهوه لهبارهي زاراوهسازي (سيميناريكي جمهانی له بارهی گیروگرفته کانی هاوواتایی و پیناسه کانی زاراوه سازی، که له (كۆيىك) له كەنەدا لە حوزەيرانى (١٩٨٢) بەسترا – ھەروەھا سیمیناریکی تایبهت به زاراوهسازی له کونگرهی جیهانی، فهرههنگسازیدا

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، قەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٣٠.

^(۲) د.علي القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٥–١٦.

له زانكزى (ئەكستەر) لەئەيلولى (۱۹۸۳)دا پیشكەش كرا^(۱۱). بۆیە گۆړان و پیشكەوتنى خیرا له زانست و تەكنەلۆژیا، ھۆیەكى سەرەكى بوون بۆ زیدەبوونى چەمكەكان تا ئەو ئاستەى وشەكانى زمان بەشیان نەكات، لەبەرئەوە پیویست دەكات به دواى شیوازى چارەسەركردنى ئەم گیروگرفتەدا بگەریّین و به شیوەیهكى زانستیانه ھەولى دۆزینەوە و ھەلىّداردنى دانانى زاراوەى نوى بدەین، كه به وردى ئەو چەمكانه دەربېرن، لەبەرئەمە زانستى زاراوەسازى سەرى ھەلدا، كە زانستىنكى ھاوبەشە لە نیوان زمانناسیى و ژیربییژى و... بوارە تایبەتمەندىيەكانى زانست بایەخ بە سى لايەن دەدات:

۱- پێوهندیی نێوان چهمکه ئاوێتهکانی (ڕهگهز، جوٚر، گشت، پاژ) که وێنهی پێڕهوی چهمکهکان پێکدێنێت و بوٚ دانانی ئهو زاراوهیهی له زانستێك دهریدهبرێت بنچینهیه.

۲- له زاراوه کانی زمان ده کوّلیّته وه و پیّوه ندی نیّوانیان و نامرازی دانانیان و پیّره وی نواندنیان له پیّکهاته ی زانستیک له زانسته کاندا - به و واتایه زانستی زاراوه کان لقیّکه له لقه کانی زانستی وشه و زانستی گوّرانی هیّمای وشه کان (Semasiology).

۳- زاراوهسازی له ریبازه گشتییه کانی، ده گاته پیکهینانی زمانی زانستی و ته کنیکی، بی لهبه رچاوگرتنی به جیهینانی له زمانیکی

⁽١) د.علي القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٦-١٧.

سروشتی دیاریکراودا ده کوّلیّتهوه (۱۱). نهمه دهربارهی گرنگترین قوّناغه میّژووییه کانی سهرهه لاانی زانستی زاراوه سازی و پهرهسه ندنی، تا بووه زانستی که هارشان له گهل نهو گهشه سه ندنهی نیّستا به رپابووه له گشت بواره کانی زانست و ته کنه لوّژیادا و له گهل داوا کارییه کانی نهم سه ده یه دا دهربکه ویّت و نهرکه کانی خوّی جیّبه جیّ بکات، که هه رده م پیّویستی به ریّگای تازه ده بیّت بو کوّکردنه وه زاراوهی زاراوه ی زانستی و چاره سه رکودنیان و ریّک خستنیان.

⁽۱) محهمه وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل۲۶–۷.

كورته ميتروويهكى زاراوهسازيى كوردى

زاراوهسازی وه از زانستنك، له نتو گهلی كورددا، زانستنكه، بایهخنكی زوری یی نهدراوه و، میژووییکی دیرینی نییه و زور کهم وتار و باسی له بارهوه نووسراون و، کاری زانستیی کهمی بۆکراوه و، ئهوهی کراوه و نووسراویشه، زۆربەیان وەرگیرانه له زمانه کانی ترەوه، چونکه زۆر روون و دیاره که همتاکو ئيستا هيچ ليکولينهوه يه کي زانستي بهزماني کوردي له بارهي زاراوه و زاراوهسازييهوه نه نووسراوه و ئهوهى لهم رووهوه بهردهست بكهويت، چهند لیسته و نامیلکه یه کی پرژوبلاون، که دانه ره کانیان له و سالانهی کاریان تيداكردووه، بهبي ريبازيكي زانستيي بق تؤماركردني زاراوهي جوربهجور دايان ناون الودك هدموو ميلله تيك هدر كدم تدرخهمي و لاوازي و دواكه و تووييهك له هدربواریکدا هوی خوی هدیه و بدینی کات و بدرزکردندوهی ناستی رۆشنبىرىي چىنەكانى كۆمەل دەست بەسەرىدا دەگىرىت و، بەرەو نەمان دەچێت، ئێمەى كورد لە ھىچ روويەكەوە بۆمان نەلواوە بتوانين بايى پێويست، بگره ده یه کی ینویست، ئامادهی زاراوهسازیی بین. سۆز وا ده کات لیره و لهوی میرخاسیکی کورد به ئهرکی ماددیی و به رادهی لیهاتوویی خوی، خهریکی

⁽۱) د. كامل حسن البصير، زاراوهى كوردى هه نسه نگاندن و ليكوّلينهوه ، ل ٣- ع.

گرتنی بهشیکی نهو کهلینه زلهی زاراوهی کوردیی بینت^(۱۲)، بی گومان ههولنهدان و دواکهوتهویی کوردیش له بارهی زانستی زاراوهسازیدا، وهنهینت له خورابین، به لکو هو کاری زوره و وهنه بی هه ر گه لی کوردیش وابیت، مه لکو زوریندی گهلان لهم بوارهی زانست ههمان گیروگرفتیان ههیه، بویه بابهتی زمان له ململاننی ئابووریی و رامیاری و نهته وایه تیدا بوو به کیشه یه کی زیندوو و ئەركى چەكى مان و نەمان دەگیرى، ھۆكارى ئابوورى، نەتەوايەتى و كۆمەلايەتى رۆلێكى گرنگ له سستبوون و بەرەرييشچوونيدا دەبينيّ (۲)، وهك ههر زمانتكي ديكه، زاراوه له ديرزهمانهوه له زماني كورديشدا ههبووه و به پیشکهوتنی زمانی کوردییهوه پهیوهست بووه و شتی وای لهسهر نووسراوه. هەروەھا ھۆكارى ئايىنىش تا ئاستىكى زۆر كارىگەرىي لەسەر زمان لەنئو ههموو چین و تویژه کان هدیه، خه لکانیکی زور به شیوه یه کی تاسایی لهخورا بهسهریاندا زالبووه، تاسهر ئیسك كاری تیكردوون و دهرویشانه ئامادهن ههموو وشه و زاراوهیه کی کوردی بکهن به قوربانی گورهیانی بهردهرگای بهههشت بنی ئهوهی له راستی کینشه که بگهن^(۱۱).

زاراوه له زمانی کوردیدا به رِنگایه کی نا ههمواری پیشکهوتندا تیپهریوه و هممیشه له کیشهدا بووه، به لام هیچی لهبارهوه نهنووسراوه و لینی نه کولادراوه تهوه. میژووی زاراوه له زمانی کوردیدا به میژووی پیشکهوتنی

⁽٢) مسعود محمد، زاراوهسازی پێوانه، ل٨٠

 ⁽۳) عەبدولرەحمان عوسمان، زاراوەزانى و زاراوەى زانستى كوردى،
 گۆۋارى ((بانە رۆژ))، ژمارە (۲۱)، ل ۲۲.

^(۱) هەمان سەرچاوە، ل ٦٢.

زمانی کوردییهوه یهیوهسته (۲)، بن تهمه نهگهر سهیری کاری . فهرههنگنووسیی کوردی بکهین، ئهوه کیشهی زاراوهی کوردی دهبینین. به وینه له (نهویههار)ی ئه حمهدی خانی و (ئه حمهدیی)ی شیخ مهعروفی نودییی و (الهدية الحميدية في الغة الكردية)ى يوسف ضياء الدين خاليدى باشا و... دا گەلىك زاراوەي وەھا تۆماركراون كە تائىستا سەرچاوەن و يەنايان بۆ دەمەىن (۲۳) شىخ مەعروف نۆدىپى ھەندى وشەي وەك (يشتير)ى بەرانبەر بە (اصطبل) و، (شاگرد) ی بهرانبهر به (تلمیذ) و، (نهوه) ی بهرانبهر به (حفید) و ،.... هتد داناوه و به کارهیناوه ، نهو کیشه ی زاراوه ی نهو دهمه مان بق روون ده کاتهوه (۱۱)، لهم سالانهی دواییشدا ماموّستایان (گیو موکریانی و مهردوخ و شیخ محههدی خال و توفیق وهجیی و قهناتی کوردو ...هتد، له فه, هه نگه کانیاندا گهلنك زاراوهی كورديبان تومار كردووه، بهوه دا پيشكهوتن و گهشه کردنی زاراوهی کوردیمان بز دهرده کهوی (۲). به وینه مامزستا گیوی موكرياني وشهى (ههندهران)ى بق (خارجية) و (شارهواني) بق (بلدية) داناوه. ماموستا مهردوخ (پاژای بو (جزء) و (رژه)ی بو (حریص) به کارهیناوه. ماموّستا شنخ محهمه دي خال (يديجوراي بوّ (تحقيق الشرطة) و (وهرزشاي بوّ (رباضة) تؤمّار كردووه، ماموّستا توفيق وهبي (ياراي بوّ (فصل الكتاب) و

⁽۲) رۆژان نوورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراومسازى كوردى، ل١٤.

⁽۲) ئەنجومەنى كۆپ، لىستەى چوارەمى زاراوەكانى كۆپ، گۆڤارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى سىيەم، بەشى يەكەم، بەغدا، ۱۹۷۰، ل ۶۹۸.

⁽۱) ههمان سهرچاوه، ل۹۸۸.

 $^{^{(7)}}$ ههمان سهرچاوه، ل $^{(7)}$ ههمان سهرچاوه، ل $^{(7)}$

(دادخواز) ی بق (مشتکی) گوتووه. ماموّستا قدناتی کوردو (بهره ثان)ی بوّ (حکم) و (فیّرگه)ی بوّ (مدرسة) نووسیوه... هتد^(۳).

هۆي نەبوونى نووسىنىڭكى وا لەسەر زانستى زاراوەسازىي لەلاي كورد ، كە بتوانریت بهشیوه یه کی تیوری ریرهویك بیت بو چونیتی دانان و وهرگیران و دارشتنی زاراوه، به لام شارهزابوون و یسیوری یه یداکردن له بواری یراکتیکدا دەبیته هۆی سەركەوتنی. لەسەردەمی سستی و لاوازی زمانی كوردی بەرانبەر به زاراوه له ساله کانی پیشووی ئهم سهده بهدا، چهندان وشهی عهره بی وهك (حج، زكاة،... هتد) و فارسى (پهيوهنديي، يوزشت،... هتد) و توركي وهك (قایی، قەرە،... هتد). لەنار زمانی كوردیدا دەبینرین، بەلام لەگەل بنشکهوتن و بهرهسهندنی ژبانی سیاسی و تابووری و زانستیدا، زاراوه بهرهی سهند و پیویستی بهوه کرد که گرنگی یی بدری و لنبی بکولریتهوه و وشهی جوان و راست و گونجاو و لهبارو رهسهنی کوردی بدوزرینهوه و، دابنرین و، دابریژرین و دابتاشرین (۱۱)، گهلی کوردیش واک ههر گهلیکی تر له نهنجامی يېشكەرتن له گشت بوارەكانى زانستدا، يېويستى بەگەلى زاراومى كوردى دەبنت و کاتنك کتنبه کانی خويندن کران به کوردیی پيويستی وهرگيرانی ئهو زاراوانه هاته کایهوه، بزیه کاتبنك خویندن له عیراقدا بوو به کوردی، گهلنك زاراوهی زانستی دوزرانهوه و زیندووکرانهوه و، گهلیکی تریش تازه داریژراون و داتاشراون. پاش ئەم روونكردنەوه كەمە دەتوانىن مىنژووى سەرھەلدانى

 $^{^{(7)}}$ ههمان سهرچاوه، ل $^{(8)}$.

⁽۱) ئەنجومەنى كۆپ، لىستەى چوارەمى زاراوەكانى كۆپ، گۆۋارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى سىيەم، بەشى يەكەم، بەغدا، ۱۹۷۰، ل ۴۹۹- ۰۰۰.

زاراوهسازیی کوردیی بگهریّنینهوه بن سهرهتای سهدهی بیستهم. د. جمال نهبهز لهم بارهیهوه دهلیت: یه کهمین ههولدان بن دانانی زاراوهی زانستی بن زمانی کوردی له سالاتی (۱۹۵۲–۱۹۵۳)دا، دراوه (۱۲). یه کهمین ههولدان به کردهوه ئەر فەرھەنگۆكە زانستانەيە، كە بۆ كتيبى (سەرەتاى مىكانىك و خۆماللەكانى ماده) له (١٩٥٧)دا تەراو بووه و له بەھارى سالنى (١٩٦٠)دا، كەوتۆتە بەردەست خوينەردوە ھەر ياش ئەمەش بەمادەيەكى كورت نامىلكەي (هدندیّك زاراوهی زانستی) خراوهته باژیرهوه بهلام میّژووی دانان و دارشتن و دۆزىنەوە و ھەڭبۋاردن و وەرگيرانى زاراوە لە زمانى كوردىدا، بۆ سەرەتاى سهددى بيستهم ده گهريتهوه، تا له سالاتي (٦٠) نهم كاره به شيوه يه كي سست و ساده و ساكاربوو، بهرههمى ئهم دهوره بريتييه له: فهرههنگوكهى ڤ. نیکتین، که لهسالی ۱۹۱۹ له ورمنی بالاوی کردهوه، فهرههنگوکی زاراوهی زانستى ئەرمەنى – كوردى، كە لە سالى ١٩٣٥ز لە يەرىڤان چايكرارە، لیستدی ئهو زاراوه کومه لایه تی و سیاسیانه ی جهلاده ت عالی به درخان له بهشیّکی تاییهتی گوقاری (هاوار)دا، له ژیر ناوی (فهرههنگوّك)دا توماری كردوون، ئەو زاراوانەي مامۆستا عەلائەددىن سەجادى لە گۆۋارى (نزار)دا، ئه و زاراواندی توفیق وهبی له گوفاری (گهلاویژ) و ههروهها ئه و زاراوانهی که له گۆۋاره کانی (گهلاویژ، ژبن، دهنگی گیتی تازه، ههتاو،...)دا، خراونهته بدرجاو خویندهواران، واتا، دوای سهرهتای سهدهی بیستهم، تا نزیکهی سالی

^(۲) د. جهمال نهبهز، سهرنجیّك له چهند زاراوهیهكی تازه بهكارهاتوو و كۆپى زانیارى كورد، گۆڤارى كۆلیّجى ئهدهبیات، ژماره (۲۲)، ل ۹۰.

به نحاکانی ههمان سهده، کاری زاراوهسازیی شتنکی وای به خویهوه نه دی و، گۆرانىكى واى تىدا دەرنەكەوت، تا خولى دووەم كە لە شۆرشى چواردەى ته عوزهوه دهست ییده کات و یه ره دهستینی. کاتیک خویندن له زوریهی خویندنگاکانی کوردستان کرایه کوردیی، پیویستی زاراوهی زانستی و كۆمەلايەتى و ئابوورىي و يەروەردەيى و چەندىن بوارى دىكە ھاتە يېشدوه، ىەم ىۆنەنەرە مامۆستاپانى كوردستان چەند لىژنەپەكيان يىكھىنا و كۆمەلنىك زاراوەى يىويستيان دانا و، لە گۆۋارى (رۆۋى نوێ)دا بلاويان کردهوه (۱۰)، ئهم کارهش پنگومان له سنووري قوتابخانه دهرده چينت و، فراوانتر دەبنت و، چەندىن يسيۆرى دائسۆز و ھەندى دامودەزگاى كوردى و ليژنەى تابیه تی خویان به دانانی فهرهه نگ و زاراوه درووست کردن خهریك کرد. بهرههمي ئهو خوله بريتييه لهو زاراوه زانستيانهي لهلايهن چهند ليژنهيه كي تاییهتی جیاوازهوه دانراون و داریژراون و له چهند ژمارهیه کی گوّثاری (روزی نوي)ى سالتى ١٩٦٠ دا بالاوكراونهتهوه.... دوابهدواي ئهم زاراوانه لهلايهن نەقابەي مامۆستابانى سلنمانىيەۋە فەرھەنگۆكى زاراۋەي زانستى دەرچوو.

سالّی ۱۹۹۰ ماموّستا جمال نهبهز لهژیّر ناوی (ههندیّك زاراوهی زانستی)دا، فهرههنگوّکیّکی له چاپدا، له سالّی ۱۹۹۰–۱۹۹۱ یشدا به پوتیو سهد نوسخهیه کی لهژیّر ناوی (فهرههنگوّکی زانستی)دا بلاوکردهوه، یه کهم _ نزیکهی سی سهد، و دووهم _ دهوروبهری سی ههزار زاراوهیه ک

⁽۱) پۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل ١٥٠.

دویینت ^(۱)، له دوای نهم کارانه بر ماودی ده سالیّك هیچ کاریّکی وا بهنهنجام نه گهیهندرا و هیچ بهرههمینکی لهم شیوهیه دهرنهچوو، تامورکردنی بهیانی یانزهی نازار، که جموجوولیّنکی بهرچاوی لهم بوارهدا بهرچاوکرد. له سالی ۱۹۷۱، لهلایهن لیژنهیه کی تاییه تییهوه (فهرهه نگوکی زاراوهی یاریزگای سلیمانی) له چاپ درا. ئهم فهرههنگوکه نزیکهی (۱٤٠٠) وشدیدك دوبینت، كه ژمارهیدك له زانا و ماموستای بهتوانای كورد بهشداریی و هاویهشیبان له دهرچوونیدا کردووه. فهرههنگوکهکهش بریتییه له کومهلیک وشه و زاراوهی عهره بی - کوردی، که بو مدبهستی نووسین له داموده زگاکانی فهرمانیدا دانراون. (بهریوه بهریتی گشتی خویندنی کوردیی) له ژماره (٤)ی سالی ۱۹۷۲ی گزفاری (پهروهرده و زانست)ی خوّیدا، که ۱۹۹ لاپهرهیه (۱) بلاویکردزتهوه، بریتییه لهو زاراوانهی بز خویندنگه و قوتابخانه کان ينويستن...، هدروهها بدرهدمدكاني ماموستا (كهمال جدلال غدريب) بدناوي (فەرھەنگى زانيارى) سالىي ١٩٧٤ لەم بوارەدا رۆلنىكى بەرچاريان ھەيە.

⁽۱) گۆۋارى كۆرى زانيارى كورد، بەرگى (دووەم)، بەشى (دووەم) ، ل ١٦٧- ١٦٨.

⁽۱) گۆڤارى كۆرى زانيارى كورد، بەرگى (دووەم)، بەشى (دووەم) ، ل ١٦٨.

گوفاری کوّردا باسی دانان و جوّراوجوّریی زاراوه بکات (**). همول و تیّکوّشان و شموخونیی زمانموان و نووسمران و داموده زگا و کوّر و.... خملکانی تر لمم بواره دا بو پیشخستنی زاراوه سازی کوردی بمرده وام بوو و له دوای راپه رینه ممزنه کمی گمله که مان له سالّی ۱۹۹۱ دا و لهم چهند سالّهی رابردوودا و ئیستاشی له گهلّدا بیّت، زاراوه دانان و بایه خ به زاراوه سازی کوردی گور و تینیکی چاکی به خوّیه وه بینیوه و په رهی سه ندووه و به پیّی پیشکه وتنی زانست و زانیاریی و فراوان بوونی راگه یاندن و ئالو گوّری زانیاری له گهل میلله تانی دیکه ی گه یاندنه وه ئیستاش له کوردستان به هممان ریّچکه ی گیری زانیاریی کوردستان به هممان ریّچکه کوّری زانیاریی کوردستان به هممان ریّچکه کوّری زانیاریی کورد له به غدا، همول ده دات همنگاوی باش له دانان و درووستکردنی زاراوه و بایه خدان به زاراوه سازیی کوردی بنیّت (**) له ریّی

^(*) بروانه: گۆقارى كۆرى زانيارى كورد، بەرگى يەكەم، بەشى يەكەم، بەغدا، ۱۹۷۳، ل ۲۱۹–۰۲۱. =

بهرگی دووهم، بهشی یهکهم، بهغدا، ۱۹۷۶، ل ۸۹۶–۹۶۱.

بهرگی دووهم، بهشی دووهم، بهغدا، ۱۹۷۶، ل ۱۲۱–۲۱۸.

بەرگى سێيەم، بەشى يەكەم، بەغدا، ١٩٧٥، ل ٤٩٧–٤٥٢.

بهرگی سیّیهم، بهشی دووهم، بهغدا، ۱۹۷۵، ل ۲۲۰–۵۵۳.

بەرگى چوارەم، بەغدا، ١٩٧٦، ل ٣٣٤–٢٧٥. =

بەرگى چوارەم، بەغدا، ١٩٧٦، لىستەى شەشەمى زاراۋەكانى كۆپ، ل ٤٧٦-٤٧٦.

^(*) بروانه:

لیژندی تاییدت و پسیور به زانستی زاراوهسازی و هدروهها، وهزارهتی پهروهردهی ههریمی کوردستانیش ههر له روزی دامهزراندنییهوه لایهنی فهرههنگ و زاراوهی بایهته کانی خویندنی فهراموش نه کردووه، لایه ره کانی گۆقارى (ئاسۆي بەرۋەردەبى) شاپەتى ئەۋەن، كە ھەر لەژمارە (٤)ى ئەم گۆۋارەرە ھەرجارە و كۆمەلنىك زارارەي پېرىست بە ھەرسى زمانى كوردى و عهرهبی و ئینگلیزی بلاوده کاتهوه، ههروهها (فهرههنگی ماموستا)شی له چاپ داره، که زاراره جۆرېهجۆرهکانی ههمووبابهتهکانی خویندنی تیدان(۱۰۰ بۆيە ئەركى سەرشانى ھەمور چىنتكى كۆمەللە بايەخ بە دانانى زارارە و زاراوهسازیی کوردی بدات، بهتایبهتی دوای رزگاربوون له ستهم و زوّرداری که بووبووه كۆسپ لەبەردەم يۆشكەوتن و يەرەسەندنى زاراوه و زاراوەسازىي، بەلام ئيستا له ژير سايهي تهم تازاديي و ديموكراسييه دا، هه موو كهسيك له تيمه ده تواننت به زمانی دایك بخویننت و بنووسنت که بیشتر نهم بواره فراوانهی ئيستا وانهبوو، كه تاكى كورد بتوانيت گوزارشت له ههموو شتى بكات، چونکه دهچووه خاندی قددهغدوه و بهتاییدتی ندواندی تاییدتن بدلایدنی

ا- زاراوهی یاسایی، ئامادهکردنی: لیژنهی زاراوه لهکوّپی زانیاری
 کوردستان، ههولیّر، ۲۰۰۶، ئهم نامیلکهیه (٤٠) لایهرهیه.

ب- زاراوهی کارگیّری، ئامادهکردنی: لیژنهی زاراوه له کوّری زانیاری کوردستان، ههولیّر، ۲۰۰۶، ئهم نامیلکهیه (۷۶) لاپهرهیه.

⁽۱) محهمه ئیسماعیل، ئهم ههنگاوه ی لقی ههولیّری یهکیّتی نووسهران، هیوایه کی گهشه له پیّی دانانی فهرهه نگی یهکگرتووی کوردی، گوٚڤاری (نووسه ری نویّ)، ژماره (۱۹)، ههولیّر، ۲۰۰۱، ل ۱۷–۱۸.

سیاسی و باسکردن له بارهی ره چه له که و نه ژادی کورد و بایه خدان به زاراوه ی کوردی و تمنانه تناونانی مندال به ناوی کوردیی له همندی له شاره کانی عیراقدا، وه که کهرکووک بو نموونه. واته ده شیت بلین، سهرهه لدانی میژووی زاراوه سازیی کوردی دوو قوناغی بریوه:

یه که م توناغی په یدابوونی دیرین، که له ناخی زمانی کوردییهوه هه لقولاوه و یی گهیشتووه و چهسپیووه.

دووهم- قزناغی دانان و سازکردنی، که تا ئیستا به هوی یه کیک لهم ریبازانه وه سازده کریت: وهرگرتن، ناوه لواتا، لیکدان، داتاشین، دارشتن، پیوانه، وهرگیران. (۱) (*)

⁽۱) جەمال عەبدول، بەركۆڭيكى زانستە زاراوەسازىي كوردى، يەكەم چاپ، چايدانەي (قەشەنگ)، سليمانى، ۲۰۰۱، ل ۱۲.

^(*) هەروەها لە بارەي مېژووى زاراوەسازى كوردىيەوە، بروانە.

ا عبدالرزاق بیمار، زاراوه کانی ناو کتیبانی قوتابخانه، گوڤاری (پوشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۱)، به غدا، ۱۹۸۸، ل ۲۸۲-۲۸۷.

ب- روّژان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۱۵-۱۸. پ- محمد وهسمان، گیروگرفتی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل۱۰-۱۳.

^{.....} چەندىن سەرچاوھى ترىش.

تيۆرەگشتىيەكانى زاراوەسازى

ودك چون هدموو زانستېك تيوري گشتيي هديد، بو ليدوان و پهروسهندني و نهو رێگايانهي، دويێت لهسهريان بروات بۆچوونه نێو باسه کانیانه و و چونیتی باسکردنی نه و تیوره گشتیانهی، که دهبیت به كارى بهنننت. زانستى زاراوهسازيىش بهههمان شنوه لهسهر بنهماى نهو تيۆرە گشتىيانەدا، كە تايبەتن بەزاراوەسازى، باسەكانى خۆى كۆ دەكاتەرە و لیپان دودویت. وول چون زانستی زمانی گشتی باس له سروشتی زمان و سیستهمه کهی به گشتی ده کات. به و شیوه په ش زانستی تایبه تی زمان، باس له زماننکی تابیهتی ده کات به لنکوّلننهوه و شیکردنهوهوه بویه تيوري گشتى زاراوهسازييش باس له بنهما گشتييه كانى ده كات، كه سنووری دانانی زاراوه دیاری ده کهن (۱۱) (ش). ئاشکرایه یه کخستنی زاراوه زانستىيەكان، ھەرىنى دابىنكردنى يەك زمانى زانستىيە، ئەرىش رىگا خۆشكەرە بۆ بىكھىنانى بەكىتى نەتەرەبى، بۆ جېبەجىكردنى ئەم يرۆسەيە ييويستە:

⁽b) د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، بغداد، ١٩٨٥، ل ١٩– ٢٠.

^(*) هەروەھا لەپار*ەي* ھەمان باسەوە، بروائە:

⁻ محهمهد وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ل ۱۱-۲۲.

۱- (تیزری گشتی زاراوهسازی) بنهماکانی زاراوهسازی زانست و تهکنه لزژی بهزمانی کوردی بخویندریت.

۲- درووستکردنی بانکی زاراوه، وهك دهزگایه کی سهربهخود.

۳- دامهزراندنی کۆرێکی زانیاری، وه دهزگایهکی تهکادیمی و دهسه لاتدار.

3- هاندانی لیکولینه و نووسین لهمه پ بابه تی تیوری گشتی زاراوه سازی و تیوری تایبه ت به زاراوه کان (۲) بق لیکولینه و له سیسته می واتاکان له بواره جیاجیاکانی زانست و زانیاری بق ناسانکردنی دانانی زاراوه به رانبه ریان، به م پییه ده توانین له زانستی زاراوه سازیدا دووجوره تیور دیاری بکهین:

يەكەم: تيۆرى گشتى.

دووهم: تيۆرى تايبەتى.

زوربهی تویژهرانی زاراوهسازیی ناماژه بو نهوه ده کهن، که نه خامی تویژوینه وه کانی تیوری گشتی زاراوهسازی، وه بنچینهی گهشه کردنی بنه ما فهرهه نگییه زاراوه سازییه کان و یه کخستنیان له بواری جیهاندا واید.

گرنگترین بابه ته کانی تویژینه وه ی تیوری گشتی زار اوه سازی نه مانه ن: سروشتی چه مکه کان و پیکهاتن و تایبه تمه ندییه کانیان و پیکوه ندیی نیوان چه مک و شته تایبه تمه نده که و ته رخانکردنی زار اوه بو چه مک و به پیکه و انه هار و سروشتی

 $^{^{(1)}}$ پۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل $^{(1)}$ - $^{(1)}$

زاراوه کان، به لام تیوره تاییه ته کانی زاراوه سازی، وا باسی نه و بنه مایانه ده کهن، که باری زاراوه یه له بواره کانی زانیاریی تاییه تمه نددا، وه ک کیمیا و زینده وه رزانی و پزیشکی و هیی تریش (**).... چه ند ریّکخراوی کی نیّرده و له تی تریش (ته اینه تاییه تاییه تمه ند مه دیه که که نی تریش کردنی تاییه تاییه تاییه تاییه تاییه تاییه تاییه تاییه تاییه کانی زاراوه دا ده که ن، وه ک ریّک خراوی درووستیی جیهانی و ده سته ی نیّوده و له تی تریش ته کنیکه کاره باییه کان و هیشتا تویژینه وه له تیورییه تاییه تاییه تاییه کانی زاراوه سازی له باری نه و تیورانه وه ، به تاییه تاییه تاییه تاییه کاره بایی که نه و تیورانه وه ، به تاییه تاییه تاییه تاییه کاره بایی که باری بایه خیان به وه دا که باسه کانی لیّکولینه وه له تیوری گشتی زاراوه سازی له بایه خیان به وه دا که باسه کانی لیّکولینه وه له تیوری گشتی زاراوه سازی له سین بواری سه ره کی نه نجام بدرین:

^(*) بروانه:

⁽۱) ئىبراھىم ئەمىن بالدار، زاراوە و زمان لە كاروانى زانيارىيى ئەمپۆدا، گۆۋارى (رۆشنىيرى نوێ)، ژمارە (۱۱۲)، بەغدا، ۱۹۸٦، ل ۲۱٦.

⁽ب) جهمال عهبدول، بیردوّزی گشتی زاراوهدانان و یه کخستن و تومارسازی....، گوقاری (وهشت)، ژماره (۱)، ل ۹ – ۱۰. =

⁽پ) جەمال عەبدول، زاراوەسازى و زانستاندنى زمانى كوردى، گۆۋارى ئەكادىمى كوردى، ژمارە (۷)، ل ۱٦٨- ١٦٩.

⁽ت) محهمهد وهسمان ، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان...، ل ٤١ – ٤٢.

 ⁽ج) د. ايناس كمال الحديدى، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل ٣٠.

⁽۱) جهمال عهبدول، زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوْڤاری ئهکادیمی کوردی، ژماره (۷)، ل ۱۹۹.

۱- واتاسازی -Sematics

اعد لیکسیکزلزژی – کیکسیکزلزژی – ۲

۳- وشهسازی - Morphology

ئهگهر نهم دیاریکردنه له زاراوهسازییهوه نزیك بیّت، دهبیّت بواره سهرهکییهکانی لهگهل بوار و زانستی تردا، چ لهگهل ژیربیّژی و چ تیوّری زانیاری و یه کخستن (واته تویّژینهوهی بهلّگهنامهیی) و همروهها پولیّنکردنیش (۱۱) (Classification) یه کی بگریّتهوه، بویه لیّرهدا دهتوانین زانستی زاراوهسازی بکهینه دوو لقهوه:

۱-زانستی زاراوهسازیی گشتی.

۲-زانستی زاراوهسازیی تایبهتی (۲)

یه که میان بریتییه له: سروشتی چه مکه کان و تایبه تمه ندی و پیره ندییه کان و ئه و پیره وانه ی که چه مکه کان لینیان ده دوین، سروشتی زاراوه کان و پینکهاته کانیان و نیشانه و هینماکان و جوری وشه و زاراوه کان...، هه روه ها بریتییه له یه کخستنی زاراوه کان و ... هتد، دووه میان بریتییه له: ده ستووری تایبه تی زاراوه کان له زمانی کدا، مه به ستی داراوه ی زانستی له بواری کدا و ئه و تایبه تمه ندی و بارود و خانه ی که دانستی به دارود و خانه ی که دانستی

⁽۱) د. مولاي على بوخاتم، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية والاصول والامتداد، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق — ٢٠٠٥، ل ١٥.
(٢) د. محمود فهمي الحجازي، الآسس اللغوية لعلم المصطلح، مكتبة غريب، القاهرة،١٩٩٣، ص ٢٠.

زاراوهسازی به تایبهتی خزمهتی زانستی زاراوهسازی گشتی بکات. له ناکامی لیدوان و باسکردن له تیزره گشتی و تایبهتیهکانی زانستی زاراوهسازی، دهتوانریّت بو ههر زمانیّك یان دوزینهوهی زانیاری، دووجوّر تیور دیاری بکریّت:

۱- تیوری دەرگا خستنه سەر پشت بەبئ مەرج، بەلام ئەم تیوره دەبینت بەربەست بكریّت، چونكه به تیپهرپوونی كات لەوانەیه ببیّته هوی سستی و لاوازی زمانتك.

۲- تیوری دهرگاخستنه سهرپشت به مهرجهوه (۱۱). ئهم تیورهش تیورهش تیورهش دهینت، چونکه له سهربنهمای پلاندانانه.

⁽۱) محهمه د مهلا کهریم و کهمال جهلال غهریب، هه نبژاردنی زاراوه ی کوردی، گۆڤاری (پهروهرده و زانست)، ژماره (۱)، سائی (۳) بهغداد، ۱۹۷۳، ل ۳۷ – ۸۳.

بەشى سێيەم

تهوهرهی دووهم:

۱- چەمك و پيناسەي زاراوه.

۲- وشه و زاراوه.

۳- گیروگرفته بندرهتییه کانی دانانی زاراوهی کوردی.

٤- مەرجەكانى زاراوەدانان.

٥- مەرجەكانى زاراوەساز.

چەمك و پيناسەى زاراوه

له باسکردنی زاراوه دا پیویسته (چهمك)ی دیاری بکریت و به وردی پیناسه بکریت ، ئایه چهمك چییه و پیوه ندیی به زاراوه وه چییه و جیاوازی نیوانیان چییه و سهرچاوه کانی چهمك و زاراوه کان چین؟ بق سنووردانان و جیاکردنه وه یان یه که بهیه که لییان ده دویین:

پینناسه و روونکردنهوهی چهمك:

ته گدر زاراوه که، وشدیه کی یان ده قیّکی به کارهاتووبوو له زماندا، ده ستنیشانکردنی پیناسه ی چه مک و به ده رخستنی واتاکه ی، یه کیّکه له و دوزانه ی که کاریّکی ئاسان نه بیّت، ته نانه ت له فه لسه فه ی تازه شدا به وه ی که له نه ژاددا سه ر به فه رهه نگی فه لسه فییه — فه رهه نگه فه لسه فییه کانیش جیاوازییه کی زوّریان به خوّه بینیوه له پروّسه ی پیّناسه کردندا، گرفته که ش زیاتر ده بوو کاتی واتای چه مکه به کارهاتووه که ی میانه ی ژیربیّژی و فه لسه فی به راورد بکریّت له گه ل واتای زاراوه زوّر به کارهاتووه که ی گشت بواره زانستییه کاندا، بو په یبردن به واتای چه مکه

لهبهر نهو گیروگرفتانهی تووشی زاراوه دهبوون، ههندی له نووسهران و زمانه وانان دان بهوه دا دهنین، که زانستی زاراوه سازی زانستیکی سه دربه خوی توکمه یه، به وه ی که گشت زانستیک پینویستی به کومه لینک زاراوه ی دیاریکراو دهبینت، به پینی نهمه هیچ زانستیک بی زاراوه نابینت (۱۱). گشت زانستیک پینویستی به زیاتر لهیه که بوار لهبواره کانی زانیاریی و پینویستی به کومه لینک زاراوه ی وردی دیاریکراو دهبینت، که له رییهوه بتوانیت گوزارشت له و چهمکانه ی که پینویستی پین ده بن بکات، له سه ریاده مینوان و راوه (Terme) و زاراوه سازی (Terminology).

گومانی تیدا نییه زاراوه روّلیّکی بنه روتی و چالاکی له پیکهینانی زانیاری، له ههر بواریّکی روّشنبیریدا ههیه، لهسهر پینی خوّی ناوهستی و پیش ناکهوی گهر بیّت و زاراوهی واتادار و روونی نهو بهرههمه زانیارییه ناراسته و ریّبهریی نه کات، به ههمان شیّوهش روّشنبیریی ههر نه ته وه له نه ته دوه کان تووشی نهمان و لهناوچوون و تیّکشکان ده بیّت له به رگهلیّك هو گرنگترینیان تیّکچوونی واتای زاراوه که و زوّربوونیان و نه چه سپاندیان و یه که نه گرتنی چه مکه کانه.

زاراره له زمانی کوردیدا هدرچدنده له جدمسدری هیله گشتییدکانی زانستی زمان و لیکولایندوه ی زاراره له زماندکانی ندم سدر زهمینددا یدك ده گریته وه ، به لام هاو کات کیشدی تاییدتی خوی هدید ، بو نمووند تا نیستا

⁽⁾ د.مولاي علي بوخائم، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية والاصول والامتداد، ل٥١٠.

چهمکی زاراوه له زانستی زمانی کوردیدا ره چاو نه کراوه و شووره ی جیاکه ره وه ی نه کره وه ی خیاکه ره وه ی نه کره وه ی نه کره وه و کرد و ک

چهمك بهرهو وشهيه كى ترى به كارهاتووى كتيبه كانى ژيرييژى و فه لسه فه و ه ده چيت، ئهويش (ويناكردن) ه (**)، به واتاى (پهيدابوونى وينهى و شهيه ك له عمقلدا) يه (**)، به واتايه كى تر، واتاكان وينه يه كى بيريين له ئاكاميدا وشه كان دانراون، ئه و وينه يهى كه له عمقلدا پهيدابووه له و ممبه ست له وشه كه يه واتا ناوده بريت، ههروه ها له وهى ئه و وشهيهى له عمقلدا يهيدابووه ناو ده بريت به چهمك.

یه کی له و پیناسانه ی چه مك، ده لیّت: بنیاتیّکی عه قلّییه ، هه روه ها چه مك یه که یه کی فیکرییه به یه که وه به سیمای هاوبه ش به ستراوه . هه روه ها پسپرران له بواری زانستی زاراوه سازیدا پیناسه یه کی زور

⁽۱) د. كامل به صير، زاراوهي كوردي هه نسه نگاندن و ليكوٽينه وه، ل١١٠.

ویناکردن: مهبهست (التصور)ه، که به مانای (هینانهپیش چاو، بهبیراهاتن، رامان، بیرلیکردنهوه، تیروانین...) دیت.

^{(&}lt;sup>()</sup> انترنيت / تربوي اون لاين: عبدالرحمن حللي، المفهوم والمصطلح (تعاريفه واختلافاته ومصادره).

Tarbawy on line.com -mafahim \.html

۱- زانایانی زاراوهسازیی بایهخیان به دیاریکردنی مهبهست له (هینمای زمانی) که گوزارشت له چهمك دهکات داوه و جیاوازیی نیوان سی جوّر له هینما زمانییهکانیان کردووه (۱۱)

لیّره دا پیّوه ندیه کی ژیربیّژی له نیّوان زاراوه و چهمکدا ههیه، نهم پیّوه ندیبه شریّکخه ره، به لاّم نهو پیّوه ندیبه له نیّوان ناو و ناونراودا نییه، بر نموونه نهگهر ویستمان زاراوه یه کی وه ک (گهیه نهر) بر نامیّریّك دابنیّن و ببیّته زاراوه، پیّویسته نهو نامیّره کاری نهوه ی ببیّت یان تایبه تمه ندیبی گهیاندنی ههبیّت، نهمه ش پیّوه ندیبه کی ژیربیژییه که دهبیّت له نیّوان زاراوه و چهمکه که دا ههبیّت، به لاّم ناو، لهوانه یه ناوی یه کیّك بنیّن (سالار)، له واقیعیشدا (سالار) نهبیّت.

⁽۱) انترنيت: صوت العربية صوت العربية (۱) section.php?getsectionid=۳۰د.علي توفيق الحمد، في المصطلح العربي (قراءة في شروطه وتوحيده).

له روانگهی نهوهی باسکرا له بارهی چهمك ر پیناسه جوّر بهجوره كانییه و ده ده توانریت تیبینی نهوه بکریت، که چهمك له بنیاتی زانیاریی و ده رك پیکردنی جیهانی ده وروبه ر به كاردیت و نهو ریبازه فیکرییه جوّربه جوّراه جوّرانه ش پیناسه ی جیاوازیان بو چهمك دانا. لهوه و قورسی دیاریکردنی پیناسه ی چهمکمان بو ده رده کهویت، به لکو ئیستا پیناسه یه کی گونجاوی پیویست که ههموو لایه نه کانی له خو بگریت له ژیر دهست نسه.

دیاریکردنی چهمك و بهرههمهینانی به گشتی پیوهنده، به روشنبیری و زانیارییهوه، چ پیوهندبینت به زانسته روشنبیرییهكان یان زانسته سروشتییهكان، که نهمیش پیوهندیهكی بههیزی به هینما و زمان و بواری واتایی و زوربهی زوری نهو لایهنانهی بهشداری له درووستكردنی دهكهن ههیه (۱). گوران و پیشكهوتنی خیرای زانست، هویهكی سهرهكی بوو بو زیادبوونی چهمك و واتاكان، تاوهكو ژیان بهرهو پیشتر بروات واتاكان بهربلاوتر دهبن، بهنهندازهیهك که وشهكانی زمان بهشیان ناكهن، لمبهرئهوه پیویست دهكات به دوای شیوازی چاككردنی نهم کیشهیهدا بگهریین و به شیوهیهكی زانستییانه ههولی دانان و ههلبژاردنی زاراوهی نوی بدهین که به وردی نهو چهمكانه دهربین. (۱)

⁽⁾ انترنیت: تربوی اون لاین on line.com المفهوم والمصطلح (تعاریفه واختلافاته ومصادره).

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٧٠.

چدمکیش درای جیابورندودی له بواره فدلسدفییدکدی تالوّزتربور، بوّ ئدودی له میاندی جیاوازییدکانی تردا بدکاربیّت، لدواند (زانسته زماندوانییدکان و فدلسدفییدکان و ئدو زانستاندی تر، که پیّودندییان پیّودی هدید) تا وای لیّ هات چدمك ودك هاوواتا لدگدل زاراوددا بدكارددهات، ئدمدش وامان لیّ دهكات بوّ دوركپیّكردنی و پیّودندی بهچدمكدوه له واتای زاراوه بكوّلیندوه.

لهوانهیه چهمك و سیستهمهكانی له زمانیکهوه بو زمانیکی تر جیاوازبیت و زور پیویسته لهگشت زمانهكاندا ههمان شت بن، واتای زاراوه یان چهمك كه دهردهبردریت له زمانیکهوه بو زمانیکی تر جیاوازه، ئهم دیارده زانستییه یهکیکه له گیروگرفتهكانی پیش پروسهكه، یان كاری گهیاندن یان گورینهوهی زانیاری لهسهر ههردوو ئاستی نهتهوهیی و جیهانی (۱۱)، بویه لیرهدا پیویست بوو زاراوهكان یهك بخرین، یه خستنیکی پیوانه یی له سهر بنهمای ریککهوتن لهسهر چهمکهكان و سیستهمهكانی بنیاتنرابیت (به واتایهكی تر لهسهر واتاكان و بواره واتایهكان) لهبهر ئهمه پسپوران لیکولینهوه یه بهراوردی واتا جیاوازهكانی چهمك و سیستهمی چهمکهكان له زمانه جیاوازهكاندا دهکهن.

بایهخدانی زاراوهسازیی به چهمك و هزیهكان، یهكهم ههنگاوی دانانی زاراوهمان بز دهردهخات، كه كزكردنهوهی چهمكهكان و ریكخستنیان له كزمه لهیهكی خاوهن پیوهندییهكی هاوشانه، پاشان دهینت له چهمك بگهین، به تاییه تمهندییهكانی و سیما جزراوجزره راستی و ناراستییهكانی

⁽¹) د.على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل٣٤٠.

و هدروهها پیوهندی نهم چهمکه به چهمکهکانی ترهوه لهههمان نهو كۆمەللەي كە لىنيەتى و دەستنىشانكردنى جىنگەكەي و ياشان ھەوللەدەين بن پیشنیازکردنی زاراوه یه کی گونجاو بزی، که پیوه ندییه کی واتایی بهو زاراوانهوه همبیت و یاشان همنگاویکی ییویست له نیوان بایهخدان به چەمكى تازە و يېشنيازكردنى هېمايەكى زمانى بۆي، ئەرىش دانانى ينناسه يه كه بق ئه و چهمكه، كه مهبه ستمان ستايشينكي وشهييه بوى، به به كارهيناني چهمكي ترى كه ييش وهخت لامان ناسراوه، ييويسته له پیناسهدا دیاریکرار و وردبیت و نهر تایبه تمهندییانه لهخو بگریت که نهو چەمكە ھەيەتى و يارمەتى روونكردنەوەى جيڭگەى چەمكە تازەكەى لە سیستهمیکی دیاریکراو له چهمکهکان، که له یهك كومهله بهشدار دەبيت لەگەلىدا بدات. روونكردنەوەكانىش لقوانەيە سووديان لە دباریکردنی چهمك و روونکردنهوهی زوربیت، که لهو مهرجانه بوی دانران، ئەمەيە دەبىتە ۋىربىۋى و يىناسەكەشى يىناسەيەكى زانستى دەبىت.

جیارازی پیناسهی زانستی له پیناسهی زمانهوانی ناسایی نهوهیه: پیناسه زانستییه کان بریتین له کومه لیّن چهمکی چهسپار، به پیچهوانهی ریبازه فه لسه فی و ژیربیژییه کانی سهر به کومه لیّکی بهستراوی هاوشانن، به لاّم پیناسه کانی زمانه وانی له فهرهه نگیکه وه بو فهرهه نگیکی تر، لهوانه یه به پنی تایبه تمهندیی فهرهه نگه کان و توانستی روّشنبیری و ژیری (۱) جیاوازینت و سهربهستین.

فیّلبهر (FELBER) ئهوهی پیشاندا که وردیی زاراوه کان پشت به هینما زمانییه کان نابهستی، به لکو به چهمکه کان له (فیزساکرWeizsacker) هوه، وه رگیراوه و شیکردنه وهی نهم ده سته واژه یهی سه رهوه ی کردووه به وهی، که: تیّگهیشتنی سه رکه و توو له زماندا پشت به وردیّتی زمان نابه ستیّت، به لکو پشت به وردیّتی ریّک خستنی چهمکی شته کان که لیّکولینه وه ی له سهر ده که ین دوبه ستی (۱۱). ده بیّت نهمه له بیر نه که ین که کاری زاراوه سازیی یان دانانی زاراوه کان پیّویسته هه موو کات له چهمکه کانه وه ده ست پی بکات، وه ک باسکرا، پاشان پیناسه دواتر هیّمای زمانی (زاراوه)، بی همموو چهمکیک زاراوه یه دابنریّت و له گه ل زاراوه ی تی که یه ک تر تی که که که نه که دابنریّت و به گه که نه که یه کارو و به که که دابنریّت و به پیچه وانه وه ش...

ئەركى پسپۆر لە زانستدا مامەللەكردن لەگەل چەمكەكان و روونكردنەرە و پيناسەكردنيانە و ئەركى زمانەوانيش ھەلبۋاردنى زاراوەكانە (وشە يان ھيماى زمانين) بە پينى دەستوورەكانى دانان كە لە زمانەكان و زانستى زاراوەسازىي تىۆرى ناسراوە، پاشان ستايشكردنى

⁽۱) انترنت: د.علي توفيق الحمد، في المصطلح العربي قراءة في شروطه وتوحيده.

⁽¹) انترنيت: د.علي توفيق الحمد، في المصطلح العربي قراءة في شروطه وتوحيده.

به کارهینانی نه و وشانه، پاشان روّلی زاراوه سازی پسپور له زانستی زاراوه سازیدا دیّت، که نه وانه ی باسکران، به سهر ده کاته و بریاری زاراوه یه کی گونجاو و ریّکوپیّکی بو ده دات، بو به کارهینان به پیّی نه و ریّبازانه ی که زانستی زاراوه سازی و پیّوانه یی بریاریان له سهر داوه، به مه ش وردبینی و واتا له بواری زانستی و رام ن ژیربیّژی بو زاراوه کانمان دایی ده که ین.

پرۆسەى پيۆانەيى زاراوە لە زانستى زاراوەسازىدا، بە دوو لايەن بە ئەنجام دەگەيىنىرىت: لايەنى ۋىربىزى و لايەنى زمانەوانى، لايەنى ۋىربىزى، چەمكەكان دەگرىتەخۆ (رىناكردنە ئارەزىيەكان) بە پىۆانەيى و يەكخست، لايەنى زمانەوانىش بريتىيە لە رىڭاكانى دانانى زاراوە و لىكۆلىنەوەى بنياتى زاراوەى ئىنگلىزى، ئەگەر بۆ ئەو چەمكە تازەيە زاراوەيەكى ئىنگلىزى، ئەگەر بۆ ئەو چەمكە تازەيە زاراوەيەكى ئىنگلىزى ھەبىت لەوانەيە ببيتە رىڭە خۆشكەر و يارمەتىدانىك بۆ پىشنىياركردنى زاراوەيەكى گونجاو بەرانبەرى(۱). لەمەپ چۆنىتى مامەللەكردن لەگەل چەمكى جىاوازدا و دانانى زارارەى گونجاوى يەكگرتوو و بلاوكردنەوەيان... ھتد. ئەو چەمكانەش دەتوانرىت لەسەر سىخ شەرەن كە ئەمانەن:

یه کهم: چهمك ههیه پینمان گهیشتووه، کهرهسته کانی له لامان ناسراوه و بلاوه، ئهمیش دوو بهشه:

⁽۱) د.محمد حلمي هليل، خطوات نحو تقييس المصطلح اللساني في الوطنَ العربي، بحث مقدم الى الندوة (التقييس والتوحيد المصطلحيان في النظرية والتطبيق)، تونس، ١٩٨٧ مارس ١٩٨٩، ل١٠

۱- چهمك كه زاراوهى كوردى هديه و تهميش دوو بهشه له رووى ژمارهى نهو زاراوانهى بق به للگههينانهوه دانراون:

أ- چەمكىك كە يەك زارارەى كوردىى ھەبىت، ئەم زارارەيەش لە لاى گشت كەسىك بلار و ناسرارە، يان رەرگىرارە يان لە زمانىكى ترەرە ھاتۆتە نىد زمانى كوردى، يان كوردىيەكى پەتىيە يان رشەيەكى گشتىيە.

ب- چهمکیّك که ژمارهیهك له زاراوهی کوردی یان وهرگیراوی هارواتای ههییّت، ئهو زاراوانهش بن نهویی له هارواتا رزگارمان بیّت پیویستیان به چارهسهر ههیه.

۲- چهمکیّك که هیّشتا زاراوهی بلاو و ناسراوی نهبیّت، وه ف (فیدید، دی قی دی،...) ئهم جوّرهش به دانانی له ژیّر دهستی لیژنهی زانیاری و هونهری تایبهت، بوّ دانانی زاراوهی کوردی بوّیان دهبیّت زوو چارهسهر بکریّت.

دووهم: چهمکیّك تازه له دهرهوه دانراوه یان تازه دانراوه و کهرهسه و چهمکهکانیمان هیشتا پی نهگهیشتوون، ئهمیش دوو جوّری ههیه:

أ- چەمكى شتە مادىيە ھەست پىكرارەكان.

ب- چەمكى تيۆرى مەعنەويى رووت، ھەروەك لە بوارى زانستە رووتەكاندا.

سێيهم:

چەمكىنك كە خۆمان و زاناكاغان لە توپۇينەوە زانستىيە تايبەتىيەكاندا دەيدۆزىنەوە.

روونکردنه و پیناسه ی زاراوه

زاراوه وه له زوربهی نه و سهرچاوانهی ناماژه یان بو کردووه واتایه که ناماژه بو پیککه و تن ده کات، نهم واتایه شناماژه بو تایبه تیبه تیبه کی گرنگیی زاراوه ده کات، که نه ویش پیککه و تنه له سهر واتایه کی تایبه تی بو زاراوه دوای جیاوازیکردن له واتاکهی وه نه نهوه ی زاراوه که له ناکوکیدا بیت تا واتا زانستیه کهی به شیوه یه کی روون له نیوه رو که که یدا ده ربکه ویت تایبه ته ندی روونی و تایبه ته ندی روونی و زانستی پیده به خشینت.

ئهم تایبه تمه ندیبانه کاتیک له وشه یه کدا کوده بنه و هیاندنی یا ناماژه بو کردنی واتایه کی تایبه تی که گویی لیده گیری له هه لومه رجی به کارهینانیدا تا ده بیته زاراوه، به لام دووباره بوونه و و و و و و و اتا نوییه کهی میژوودا نه و هه که ده کات ببیته زاراوه و و اتا نوییه کهی بیده بید نینی .

ئدوهی له نیّو زانست دوّست و هونهرمهنداندا (زاراوه)ی پیدهوتریّت، چهند وشه و دهربرینیّکی تایبهتین که بوّ گهیاندنی واتایه کی تایبهتی دانراون، یان له نهنجامی زوّر به کارهیّنانی لهههر زانست و هونهریّکدا، وردهورده واتایه کی تایبهتییان بهسهردا براوه و، شیّوهی زاراوهیان وهرگرتووه. چهمکه کانی زاراوهش وه کو چهمکه زمانییه کانی وشه، یان

دانراوین — راتا، به خواست ر مهبهستیکی تایبهتی دادهنرین، یان به واتایه کی دیکه (دانانی)ن، و وشهیه و و دهورده راتا و چهمکی زمانه وانی خوّی له دهست ده دات و له زانستیکدا رهوشی زاراوه به خوّوه ده گریت.

هدلندت به شنوویدکی گشتی، واتای زاراوهیی وشد، لهگدل واتای زمانه وانی وشه ده گونجیت، بن نموونه زاراوهی (روزوو) و (نویژ) له شهربعه تدا، به واتای نه نجامدانی کاریکی تایبه تی، یان رهوش و دەستووریکی تایبهتییه، که بهریز له رووی زمانهوه دەست لیههانگرتن و دوعا دهگرنهوه، به لام ناکری به ههموو دهست به رزکردنه و و نزایه ك بوتری (رۆژوو) و(نوێژ). ئەوە بۆ ھەموو زاراوەيەك، ئەرانە زاراوەكانى سۆفیگەریش، راسته، وه کو چۆن بابای سۆفی له کاتی جهزبه و حال ليهاتندا چهند وشه و دهربرينيكى بهسهر زاردا هاتووه، يان شيخه گهوره کان به نیازی پهنددادان و ئاموژگارییکردنی موریدان، چهند وشه و دەربرینیکیان وتووه، که بههری دووبارهکردنهوه و زور به کارهینانهوه وردهورده شنوهی زاراوهیان وهرگرتووه. هدندیك شاعیرانی سوفی مهشرهبیش به سوود وهرگرتن له خواستن و درکه و خوازه، چهند دهربرینیکیان هنناونه ته کانه، که له شنوهی هیمادا بوون، پاشان وردهورده شیوهی زاراوهیان بهخووه گرتووه. (۱)

زاراوه که گرنگییه کی زوری له گشت بواره کانی زماندا ههیه نیشانه یه کی بی گیانه و رهمزیکی نامیرییه و هیچ نهرکیک جگه له واتا

⁽۱) دکتر سید جعفر سجادی، فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، چاپی هشتم، انتشارات طهوری، تهمران، ۱۳۸۲، سراغاز، ص هفت.

بۆيدكارھێنراوهكدى بدرێوه نابا، ھدروهها ھيچ كەسێك بۆي نييه به ئارەزووى خۆى زاراوەى بيڭانە وەربگريت و دارشتنەكەى بگۆريت و زمانە نه ته وایه تیپه کهی یی پینه بکات و به ناره زووی خوی ماناکهی بسازینی و به زوره ملی بهسهر چهمك و تیگهیشتنیکی جیاوازدا بیسهییننی (۱۰۰و زمانه وانه کانیش به دریزایی میزووی زمانی مرز قایه تی چ یزنانی و رۆمانى بن، چ عەرەب لەسەر ئەرە يەك قسەن، كە زارارە وشەيەكە، ئەمرۆ زاراوه له ههموو روویه کهوه، وه ال زانستیکی بایه خدار له گهلیک له زانکی یه ناویانگه کاندا د هخوینریت و لیکولینه وه ی زوری له سهر ده کریت و كۆبوونەوەى سالانەى جيهانى بۆ دەگيريت. زمانى كوردى وەك زمانيكى رەسەنى پوخت و پاراو، ھەرچەندە لە زاراوەى زانستى مرۆڤايەتى و تەكنەلۆژىدا ھۆشتا فرەنەدارە، بەلام زمانەكەى خۆى وەك زۆربەى زمانه کانی هیند و نهوروپایی بو فراوانبوون و زاراوه سازکردن گهلیّك له باره(۱). كەواتە ليرەدا جيى خزيەتى ئاماۋە بق ھەندى ييناسەي جۆراوجۆرى زاراوه چ له لاى زمانهوانى كورد چ لاى بيڭانه بكهين.

لیّره دا دهبی همولدهین ناماژه بن پیناسه ی جیاواز بکهین و بپرسین زاراوه چییه و چ نیشانهیه ک له جزره کانی وشه جیای ده کاته وه؟ بن

^{(&}lt;sup>۱)</sup> د.کامل بهصیر، هوّنزاوهی کوردی و زاراوهی کلاسیزم له پهختهسازی ئهوروپیدا، گوٚقاری (بهیان)، ژماره (۷۵)، بهغدا، کانوونی یهکهم ۱۹۸۱، ۱۳۸۰.

⁽۱) ئیبراهیم ئهمین بالدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمپودا، گوقاری (پوشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۱۷.

وهلامدانهوهی تعمهش دهبی یهنا بهرینه بهر زمانه کانی تر تا بزانین به چی وهلام دراوه تدوه؟، زانايه كى وهك (الشريف الجرجاني) كه واژهى (الاصطلاح)ی به زمانی عدرهبی داناره بیناسدی کردوره و دولیّت: (الاصطلاح) واتا زاراوه - ريككهوتني دهستهيه كه له كرمه لأني خه لكي دەربارەي ناونانى شتىك ياخود كارىك بە وشەيەك كە لە واتايەكەوە بۆ واتایه کی تر گوازراینتهوه. دوا به دوای نهم زانایه (الکفوی) لهسهر هدمان ریچکه هدنگاوی ناوه و پیناسدی (الاصطلاح)ی به دوویاتکردنه وهی قسه کانی (الجرجانی) کردووه، سهره رای روونکردنه وه یه کی نويي لايهنه کاني پيناسه که به باسکردني ئهوهي: زاراوه وشهيه کي تابیدتید، له پایدتنك له پایدته کانی زانست و زانیاری و روشنبیری و شارستانییهت و له کاروباری روزانه دا و به هوی نه وانهی ییوه ندییان به و بابهتهوه هه یه و به کاری ده هینن (۱۱)، لهبه رئه وه لیره دا ده توانریت هه ندی چەمك بۆ زاراوە دەستنىشان بكريت:

١- زاراوه چەشنىكە لە وشە.

۲- زاراوه دهستهیه که کومه لانی خه لکی سازیده که ن و بن نیشوکاری تاییه تی خزیان به کاری ده هینن.

۳- ریبازی سهره کی له ریبازه کانی دانان و له دایکبوونی زاراوه، گواستنه وهی و شهیه که له واتایه که وه و و اتایه که و اتایه که و تایه که و شهیه که و شهیه که و شهیه که و شهیه که به به کارهینانی له لایه ن کومه لیک له سنوور یکی ته نگهه دی ههیه، که به به کارهینانی له لایه ن کومه لیک له

^{(&}lt;sup>۱)</sup> د.كامل بهصير، زاراوهي كوردي هه نسهنگاندن و ليْكوّلينهوه، ل١٥-١٦.

خدلکی له کوریک له کوره کانی ژیاندا شووره ی کیشراوه و له وشه ی فهرهه نگییه و هر گیاوه (۱۳(۲۳) ، نهمه و چهندان تایبه تمهندی تر بو زاراوه له نارادان و له ههموو زمانیکی زیندووشدا نه و تایبه تمهندییانه به رچاو ده کهون ، چونکه زاراوه وه ک له گشت زمانیکی زیندوودا ، به شیکی زوری وشه کانی نه و زمانه ده گریته وه ، نهم به شه ش بابه ته کانی زانست و روشنبیری و نه ده ب و هونه و و نابووریی و سیاسه ت و ... ه تد ، ده گریته وه .

زاراوه بنچیندی زمانی ستانداردی ندتدوه به دیالیّکته کانی لیّك نزیك ده کاته وه و پیّوه ندییان به هیّزتر ده کات، ده بیّته هرّی پیّکهیّنانی یه کیّتی ده ربرین و بنچیندی ئامراز و هزر و بیر و داهیّنان برّ ندوه کانی داهاتوو به یه کگرتوویی (۱۱)، هدروه ها زاراوه به گشتی بدوه پیّناسه ده کریّت: کومه لیّك هیّمای زمانین، له بواره کانی زانستی یان ته کندلوژی ئاماژه بر چهندین چهمك و شت ده کدن.

ریٚکخراری پیّوانه یی نیّودهوله تی به وه ی پیّناسه ده کات: زاراوه هیّمایه که له سه ری ریّککه و توون بن گهیاندنی چه مکیّك له چه ندین ده نگی تیّکبه ستراو یان له ویّنه ی نووسراوی نهم ده نگانه (پیته کان) پیّکدیّت. بیّه ییّویسته دوو مه رجی سه ره کی تیّداییّت:

⁽۲) ههمان سهرچاوه، ل۱۷–۱۷.

^{(&}lt;sup>۳)</sup> د.کامل بهصیر، پیناسینی زاراوه، گوقاری (پوشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، بهغدا، ۱۹۸۲، ل۲۱۷.

⁽۱) محهمهد وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل^٥.

۱- پێویسته ههر چهمکێك یان شتێك به زاراوهیه کی سهربه خوّ دهربیدریّت.

٢- زياتر له يدك زاراوه بن چهمكيك يان شتيك دانهنريت، بهلام بهگشتی نهم دوو مهرجه له زمانی کوردیدا سهدی سهد له زور زاراوهدا نه هاتؤته دی، له به رئه ره زورجار دهبینین یه ك زاراره بق چهندین واتای جماواز به کاردیّت، که جوریّك تهمومژی واتایی درووست ده کات، زمانناسان بهم دیاردهیه دهلیّن هاوبیّژی یان هاودهنگی و هاوبهشی له بیژهدا(۱۱). له ییناسهیه کی تری زاراوهدا هاتووه: زاراهٔ د نهزمانیدا، پهیقدکه یان ژ پهیقه کی پتره، دیار کرنا رامانه کا تایبه تی و خومالی ددەت، و ئارمانجەكا دياركرى دگەھينيت، لەورا (زاراۋ) رامانەكا دورتر كورتر ژ رامانا يهيڤا ئاسايه خويا دكهت، و مهودايهكه بهرفرههتر ودردگریت و جوانیه کا باشتر دده تی.. هه بوونا زارا دنا فه هدر ئه زمانه کی دا، نیشان و سیفه تا هیز و شیان و ییقه هاتنیت وی نهزمانییه و که ثناتی و روهسانهیهتی وهراو و گهش و بوونا بهردهواما وی تهزمانی دیار دكەت(٢) ... ھەروەھا لە جيڭگەيەكى تريشەرە لە بارەى زاراوەرە وترارە: زاراوه وشدیدکه کۆمهڵێك یسیور بو مدبهستێکی زانستی رایان دهکهن به یه ک و داید دنین، ده شبی بونه یان هاوبه شی یان و یکچوونیکی زور یان

⁽۱) پۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٢٣٥–٢٣٥. (۱) رشيد فندى، زاراڤێت ئەدەبى د مەم و زينا خانى دا، گۆڤارى (پۆشنبيرى نوێ)، ژماره (۱۱۱)، بەغدا، ١٩٨٦، ل٢٠٣٠.

کهم له نیّوان راتا زمانییه کهی و راتا زاراوه بیه کهیدا هه بیّت (۱۰ و له گه لا ئهوه شدا، (زاراوه) ته نها (شیّوه)ی چه مکه زانستییه نویّیکانه و به زوّری کروّکی نه و راستییه زانستییه ده پیّکیّت، که ده مانه وی ده ری برین، به لاّم وای لیّ ها تو وه گرنگترین کوّسپ له ریّی کورداندنی خویّندنی بالادا، دوّزینه وهی زاراوهی کوردیی نه و تویه، که له گه لا نه و وشه و چه مکه زانستییه بیانیانه دا بگونجیّ، چونکه زاراوه هوّی سه ره کیی درووستکردن و ریّکخستن و گهشه پیّکردنی زانسته (۱۰).

زاراوه چهشنه وشهیه که و گواستنهوهی وشهیه که بر واتایه کی نویتر، زاراوه وشهی فهرهه نگیی سهر زمانی خه لکی نییه، به لکو وشهیه کی نویباوه بر واتایه کی نوی، له کوریکی زانستی یان رووناکبیری سهرده مدا ساز کراوه. زاراوه واژهیه کی بابه تییه، پسپوره کان له سه ری ریخکه و ترون بر نهوره ی واتایه کی دیاریکراوی زور به وردی و روونی پی ده ربین، به جوریک له بواری ده قه زانستییه که دا هیچ شیواوی و نالوزییه که له بیری خوینه ر و گویگردا پهیدا نه کات.

خالیّنکی گرنگ بق نهوهی (زاراوه) به (وشه) بناسیّنین دهبی (ناوه لناوی رهسهن)ی مجهینه پال و بلیّین: زاراوه وشهیه کی رهسهنه و نهو

^(۲) عبدالرزاق بیمار، زاراوهکانی ناو کتیبانی قوتابخانهکان، گوّقاری (پرسّنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۸۹۰.

ههروهها بروانه: عهبدولرهحمان عوسمان، زاراوهزانی و زاراوهی زانستی کوردی، گوَقَاری (بانه رِوِّزُ)، ژماره (۲۱)، ل۹۳.

⁽۱) جهمال عهبدول، بهرکوڵێکی زانسته زاراوهسازی کوردی، ل٦٠

وشدیدش به گشتی سی بدشه، نامراز و ناو و فرمان، لهبدرندودی نامراز و فرمان بو زاراوهسازی دهست نادهن، دهبی واژهی (وشه) له پینناسه که دا بکدین به (ناو) و بلیّین: زاراوه، ناویّکی رهسه نه (۲).

لهبهرئهوهی زاراوه سازانی کورد له کاری زاراوه و پیناسه کردنیدا یه ک رانین، بزیه لهم بواره دا دوو دیاردهی نابه جی بهرچاو ده کهویت:

يه كهم: بههه له داتاشيني زاراوه.

دووهم: دانانى له زاراوه يهك زورتر بو يهك واتا.

لەئدنجامدا دەگەينە ئەرەي، كە:

۱- زاراوهی کوردی، ناویکه، دهشی (ساده) و دهشی (ناساده) بیت.

۲- ئەم (ناو)، وشەيەكى كوردى رەسەنە.

۳- پێویسته، له نێوان زاراوه و واتاکهی پێشووی جوٚره پێوهندییهك هه سنت.

٤- دەبئ (ھەر زاراوەيەك) تەنيا بۆ يەك مەبەست دانرابيت.

۵- دهبی (زاراوه) که لهبهر رووناکیی یه کین له ریبازه کانی پهیدابوون
 و سازکردنی (وشه)ی کوردیدا سازکراییت.

٦- نابي خه لکی ناپسپور (زاراوه) له زماندا ساز بکهن.

۷- (زاراوه) تاییدته به بابدتیک یان لایدنیکی زانیاری و ژیاری و رووناکبییی. (۱)(۱)

⁽۲) جهمال عهبدول، زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوْقاری ئهکادیمی کوردی، ژماره (۷)، ۱۸۸.

کهواته بهپیّی نهم خالانه، دهتوانین زاراوهی کوردی بهم جوّره پیّناسه بکهین:

زاراوه ناریکی رهسهند، له فهرههنگی نهتهوایهتی کوردییهوه به پینی ریبازیکی وشهسازیی کوردی، بن مهبهستیکی دیاریکراو له کزری پسپنریتیدا سازکراوه.

همروهها ئهگمر سمیری همندی سمرچاوهی تر بکمین له بارهی زاراوهوه، دهبینین ئاماژه بر تموه ده کمن: زاراوه واژهیه که، وشمیه کی یان چمند وشمیه که چممکیک همدیده گریت مادیی بیت یان مهعنمویی یان وشمیه کی یان وشمیه که چمند وشمیه که، که خاوه نی واتایه کی زانستی یان ژیاری بیت (۱۱)، زاراوه وه بینرا ریککموتنی کومه لیک خم لکه لمسهر زاراوهیه ک، بر به کارهینان و ناونانی نمو شتمی که ده یانمویت ده ری بین له کاروباری روژانهیاندا، لمهمرئموهی زاراوه وینمیه کی چری نمو پیوهندییه نمندامییه همیه، له نیوان ناوه و زماندا راوهستاوه، همروه ها پیوهندیی به دیارده زانیاریه کانموه همیه، زاراوه ش له همر زانستی، له زانسته کان به ناوکی چمق داده نریت،

⁽۱) جهمال عهبدول، زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوّقاری ئهکادیمی کوردی، ژماره (۷) ، ل۱۸۵–۱۸۰

⁽۲) ههمان سهرچاوه، ل۱۸۶–۱۸۵.

⁽۱) انترنيت: منتدى اللسانيات: منتدى المصطلح اللساني، محمد احمد، المصطلح العلمي بين السيرورة والاندثار.

که لایهنی روّشنی زانیاریی پی بهردهوام دهبی و هیّنانی فیکری پی دهچهسپیّت (۲)، ههموو تهمهش بر پیّکهوهبهستنی ژیاری نهتهوهکانه.

ييناسهى نويي زاراوه دووياتي نهوه ده كاتهوه، ميزووي زاراوه، ميزووي زانسته کانه، ههموو زانستیکی نوی، پیویستی به زاراوهی نوی دهبیت و، ههموو ویناکردنیکی نویش وا له خاوهنه کهی ده کات، زاراوهی نویی بق درووست بكات، يهكي له تايبه تمهندييه كاني زانسته سروشتييه كان ئەرەپە، كە پەرەسەندنىكى بەردەوامىيان ھەپە، ورد و رىكوپىنكن، شاپانى خۆگەياندنى ماۋەيەكى دوور و درېۋيان ھەپە، بۆپە يېويستە و دەپېت بۆ ئەو زانستە ھەمان ئەو زارارانە ھەبيت بە ھەمان تايبەتمەندى ئەو زانسته (۱). هدروهها پینناسهیه کی تر له بارهی زاراوهوه دوویاتی نهوه دەكاتەوە، كە زاراوە لە نەۋاددا رىككەوتنى تويۋەرانە لەسەر ھەلبۋاردنى بۆ دیاریکردنی له بارهی چهمکیکی دیاریکراو له زانستیک بان هونهرنکی دباریکراو. زور جاریش زاراوه به شیّوه واژهیه کی تاك دیّت، وهك فەرھەنگ، جينناو... يان، چەند وشەيەك وەك، ئەندازيارى كارەبايى، زانستى زەوبناسى... ھتد.

زاراوه بریتییه له وشدیه یان کومه له وشدیه ک له زمانیکی تایبه تی زانستی یان ته کنیکی، بو ده ربرین له چهمکه کان و ناماژه بو کردنی شته

^(۲) د.مولاي علي بوخاتم، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية والاصول والامتداد، ل.٣١

⁽۱) محمد كامل حسين، القواعد العامة لوضع المصطلحات العلمية، مجلة مجمع اللغة العربية بالقاهرة، الجزء (الحادي عشر)، القاهرة، المالك.

مادییه دیاریکراوه کان به کاردیّت. به م واتایه زاراوه دهبیّته گوزارشتکردن له چهمکه کان و شته مادییه کان، به لاّم راوبو چوونی گونجاو له لای پسپوّرانی زانستی زاراوه سازیی ئهوه یه که، تا ئاستیّك له لایه ن گوّکردن و ریّنووسه وه کوّکن ده رباره ی وشه ی (زاراوه) له زمانه جیاوازه کان به م شیّوه جیاوازه ده ینووسن و گوّی ده که ن، به ئینگلیزی و هوّلهندیی و دانیمارکی و نهروی و سویدی وشه ی (Term) و به ئهلمانی وشه ی (Trem) و به فهرهنسی (Termine) و به ئیسپانی و بولگاری و فهرهنسی و سلوّثینی و چیکی و پوّلهندی (Terminos) و به پورتوگالی روّمانی و سلوّثینی و چیکی و پوّلهندی (Terminos) و به پورتوگالی کورویییه کان که سهر به هه مان بنه ماله ی زمانن (۲۱ داراو) که هه رواسی (زاراوه) که چه سپاوه که واته و (زاراوه) به کارهاتووه به لاّم هه و وشه ی (زاراوه) که چه سپاوه که واته

⁽٢) د.محمود فهمي الحجازي، الاسس اللغوية لعلم المصطلح، ل٩.

^(*) ههروهها له بارهی ههندی پیناسهی تری زاراوه، بروانه:

⁽⁻ قاسم السارة، تعريب المصطلح العلمي (اشكالية المنهج)، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الاعلام، الكويت، يناير - فبراير - مارس ۱۹۸۹، ل۸۳-۸۶.

ب- د. ابراهیم کاید محمود، المصطلح ومشکلات تحقیقه، مجلة (التراث العربی)، العدد (۹۷)، السنة (۲۶)، دمشق، اذار ۲۰۰۵، ل۱۹–۱۹.

ضحادة الخوري، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، الطبعة الثانية، دار طلاس للدراسات الترجمة والنشر، دمشق ۱۹۹۲، ۱۷۲۸.

زاراوه بهههر شیوهیه ننووسریت و گن بکریت ناونانیکی زمانی داراوه بههه شیرهیه ناونانیکی زمانی داروی در این در در این در در این در در این در در ا

جیاوازیی نیوان چهمك و زاراوه

لهم چهرخهی ئیستادا، زاراوه بوته باسی زانستیکی سهربهخو، که به زانستی زاراوهسازی ناودهبریت و به شیوهییکی زانستی له چهمکهکان و زاراوه بهکارهاتووهکان له زمانیکی تایبهتی دهکولییتهوه، زاراوهسازیش (Terminology) وه زانستیک بایه خ به دارشتنی زاراوه و دیاریکردن و درووستکردنی دهدات. کهواته زاراوه = نیوهروک (پلهیه کی واتایی) + دهربرین (دارشتهیه کی زمانی گهیهنهری)ه، یان هیمایه کی ریخکهوتییه بو تیروانینیک له دهنگی گوکراو یان شیوه که به نووسین دهردهبریت (به پیت) پیکدیت.

زاراوه لهوانهیه وشهیه یان دهستهواژهیه یین، نهگهر چهمک نواندنی بیری شتیک بینت (ههستپینکراو یان روون) یان بو پولیک که سیمای هاوبهشی ههیه و به زاراوهیه یان هیمایه گوزارشتی لی ده کات. زاراوه ههر یه کهیه کی (زمانی) واتاییه که له وشه پیک هاتووه (زاراوهی ساده) یان چهند وشهیه کل (زاراوهی لیکدراو)، که به چهمکینکی دیاریکراو ناودهبریت به شیوه یه که لا لهناو بواریکدا یان چهمکینکی تایبهتی،

⁽¹) د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل٣٢.

بریتییه له ریناکردنیّکی نهرکی بو تاییه تمهندیی زانیاریی زاراوه که (۱۱)، نهم دهستوورانه، زاراوه له پیوهندیکردنی به چهمکهوه زیاتر لیّل ده کات، چهمکیش له میانه ی پیناسه کانی زاراوه دا له زورینه ی سهرچاوه کاندا له زاراوه تاییه تیی تره و به واتای ویّناکردن به کاردیّت، چونکه چهمکه کان مهرجی بهردهوامی و کروّکیی زمانن و له ریّگهیهوه مروّق جیاوازی له نیّوان شتیک و شتیکی تردا ده کات. چهمکه کانیش پیویستیان به جوّره ریّکخستنیک ههیه بو له نامیزگرتنی ههموو پارچه کانی.

زاراوهش بریتییه له چوارچیّوهی ریّناکاری و گوزارشتی چهمکهکان. زاراوهکان به پیّی نهوهی دهرکیان پیّدهکهین هیّمان برّ چهمکهکان، نهمه نهوه دهگهییّنی که چهمکهکان لهروانگهی تایبهتیّتی چهمك دهربارهی زاراوه لهپیّش زاراوهکان دوّزراونهتهوه و درووست بوون، لهبهرئهوهی زانستی زاراوهسازی، زاراوهکان به چهمکهکانهوه دهبهستیّت، نهك به پیچهوانهوه، ههر لهبهر نهمهش بایه به سیستهمیّکی چهمکی رهها نادات، بهلام له پیّناوی ناسانکاریی بهردهوامی تهنیا بایه به سیستهمه دانراوه که دهدات، بهلام نهم روونکردنهوه بو نهو پیّوهندییهی نیّوان چهمك و زاراوه و لادان و نههیّشتنی نهو تیّکهلیّیهی نیّوانیان و لایهنی جیاوازییان بهسه؟.

ئەرەى لەبارەى پيناسەى چەمك و زاراوە روونمان كردەوه دەمانگەرىنىتەرە بۆ ئەو تىكەلىيەى كە لىيەوە كەرتىنە باسكردنى، مەبەست دىارىكردنى جياوازىى نىوان چەمك و زاراوەيە، لىكۆلىنەوەى

⁽۱) انترنیت: تربوي اون لاین on line.com المفهوم والمصطلح (تعاریفه واختلاقاته ومصادره).

یه کهی چهمك و تایبه تیپه بنچینه پیه کهی له دهوروبهری فهلسه فیدا و یه کهی زاراوه تایبه تیبه که یه ته دهوروبه ری زمانه وانیدا، وای لهو دوو يه كه يه كردووه، له واتاكانياندا ليّلني هه بيّت، بهقه د ئه و ليّلييه ي نيّوانيان و به کارهیّنانیان و باری هاوواتایی نیّوانیان به ناسانی و روونی دهبینین، تهنانهت نهو فهرههنگ و پینناسانهی، بی نهوهی جیاوازی له نیوانیاندا بکهن بایهخیان به دیاریکردنی واتای نیوان چهمك و زاراوه داوه، هدردوو چهمك و زاراوهیان وهك هاوواتایهك كرده ناونیشانی نووسینه كانیان(۱۱). هەروەها لەوانەى بۆ دياريكردنى زاراره ليْكۆلينەوەيان لە بارەى زانستى زارارهسازیدا کردووه، جیاوازیبان له نیوان زاراوه و چهمك کردووه، که دەلنن زاراره دیاریکردنی چەمکینکه له شیوهی بیته یان ژماره یان نووسینی وینه یی یان داهینانیک لهم ره گهزانه، له میانهی نهمه دا سنسان زاراوه پیوهندیه کی بههیزی له گهل چهمك ههیه و، لهم روانگهیهوه دیاریکردنیکیان ییشکهشکرد که چهمکهکان زاراوه نین (۱۱ لیرودا باسه که ئەرە نىيە چەمك بە پلەي يەكەم سەر بە فەرھەنگى فەلسەفىييە، ياشان یهروی سهند و له بواری زمانهوانیدا، ووك هاوواتایه كی زاراوه له بواره جیاوازه کاندا و دیاریکردنی جیاوازیی نیوان چهمك و زاراوه و پیوهندیی نیوانیان، که گشت زمانهوانه کان دانی پیدادهنین به کار دههات، کهچی

⁽⁾ انترنیت: تربوي اون لاین، المفهوم والمصطلح (تعاریفه واختلافاته ومصادره).

⁽¹⁾ د.مولاي على بوخاتم، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية والاصول والامتداد، ل/٤.

تیکه لیّی دیاریکردنی ئه و جیاوازییه لهبیر ناکهن، له دهرهوهی چوارچیّوهی نیّوان چهمك و زاراوه بهیهك واتا به كاردیّنن.

ئەر جياوازىيەي بىنىمان لە ئاكامىدا ئەرە درووست دەبيت، ئەر دانهیهی ناو دەنریت (چەمك) دانهیه کی تر دەتوانی له دەربرینی ههمان واتا هاویهشی بکات لهگه لئی، به لام ئهو دانهیهی ناو دهنریت (زاراوه) ئهو دانهیه ههر ئهو واتایه دهردهبریت و سهر بق هاوواتا ناکیشی، ئهمهش تايېد تمدندىي زاراوەيد (٢٠). كاتى كە وشەيەكى يان زاراوەيەكى وەك، رۆشنېرىي، ژيار، د يموكراسى، فيدرالى،... بەكار دىنىن، ئەمانە چەمكن بریتین له واتایهك، ییکهینانی و خركردنهوهی به وشهیهك قورسه، لهبهر ئەرە توپژەر بى ھەر يەك لەرانە بە سەدان يېناسە دەدۆزېتەرە، سەرەراى ريْككهوتنى نيوانيان لهسهر دابهشه هاوبهشهكانى، كه ييوهنده به واژه کهوه، روزژیك دیت واتای نهو وشانه یان نهو چهمكانه تهسك دهبیت و به واژهیهك دهردهبریّت و دهبیّته زاراوه، به لام زاراوه نهو توانستهی نییه له ييناسه كردندا كراوهبيت و بالاوبيت، لهبه رئهوهى سنوورداره و گشت واژه په کیش له پیناسه کردنیدا خاوهنی واتایه، لهوانه یه دارشته ییناسه بۆ زاراوه زۆر ھەبينت، بەلام ھەمووويان لە ھاوبەشى تەنگەبەرى و تهسكبووني واتاكه يدا بهشداري دهكهن(۱۱)، بزيه سنووري ييناسه وا دهكات زاراوه له چهمك جياوازييت، چونكه چهمك بهراييكردن پيناسه دهكريت و

⁽٢) شحادة الخورى، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، ل٧٣.

⁽¹⁾ د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل٣٢.

ناتوانریت به رههایی ییناسه بکریت، لهبهرنهوهی نهگهر به رههایی پیناسه کرا دهبیته زاراوه، به لام زاراوه به رهها بیناسه ده کریت و ده توانریت به رایبکردنیش پیناسه بکریت، له پیناو روونکردنه وهی و نزیکخستنه وهی له گهل پاراستنی نهو بنهمایانهی که جیای ده کاتهوه، وه زاراوه یه ك چەمك دەتوانيت بېيتە زاراوه، ئەرىش بە يەرەسەندنى مېژوويى به کارهیننانی، ههرودها زاراودش دهتوانیت ببیته چهمك، نهویش به پینی فراوانکردنی واتاکهی کاتی پشتگوی بخری، وهك زاراوهیهك به كارهینانی بن واتایه کی گشتی تهشهنه بکا، ههروهها دانه وشهیه ك له ههمان كاتدا دهتوانی ببیته زاراوه و چهمك، به لام به ینی شوین (رهوت)ی جیاواز، هدروها چهمك له لايهن ئهوانهي، كه بايهخي يي دهدهن هدريهكنك لهوانه واتایه کی پی دهدهن جینگهی جیاوازیی و مشتومره، به لام زاراوه له نیو ئهوانهی، بایهخی یی دهدهن جیکهی مشتومر و جیاوازیی بیر و را نييه، چونکه له نيو تهوانهي به کاري دههينن دياريکراوه، هيچ کهسيکيش دەسەلاتى بەسەر واتاكەيدا نىيە.(١١)

⁽¹) انترنيت: تربوي اون لاين، المفهوم والمصطلح (تعاريفه واختلافاته ومصادره).

سەرچاوەكانى چەمك و زاراوە

دەتوانریت سەرچاوەكانى چەمك و زاراوە بەسى خال دیارى بكرین:

يەكەم - مىنژوويى:

روونه که میژووی تایبهتی به میانهیه کی (سیاقی) دیاریکراو له هه لبژاردنی هدندی وشهی زمانه که دا روّل ده گیریّت بو نهوه ببیّته نیشانه له نیّوانیاندا و بتوانریّت له و دهوروبه رانه وه له و جوّره زاراوانه تیبگهین.

دووهم - سەرچاوهى كەسى:

مهبهست ئهوه یه نهوه ی که پیشنیازه و له لایهن کهسیّکی پسپور له بواریّکی دیاریکراودا به کاردیّت وشهیه ک دیاری ده کات بن ئاماژه بنو کردنی واتایه کی دیاریکراو، نهو لهو حالهته دا دهبیّته سهرچاوه ی پیناسه کردنی نهو زاراوه یه ی که درووستی کردووه.

ئهوهی دیاریکرد له چهمك و زاراوه دهینته چوونه ژوورهوهیهك بۆ ناسینی بیره کانی و تیکهیشتنی دهقه کانی، لهوانه ئهو زاراوهیه داتاشین یان دارشتن له زاراوهیه کی کونهوه یان بهرهه میکی نویبیت.

سێيهم - سهرچاوهي دهق:

به تایبهتی ئهو کاتهی که دهقه که تایبهتییه کی زمانه وانی هه بینت و له دهقه کانی تر جیاوازتر بینت و هه ندی لهو وشانهی تیدا به کاردین و له جینگا جیاوازه کاندا دووباره ده بینته و ده بینته کلیلیک بن تیگه یشتنی ده قه که (۱).

⁽۱) انترنیت: تربوی اون لاین، المفهوم والمصطلح (تعاریفه واختلافاته ومصادره).

وشه و زاراوه

له بواری زانستی زاراوهسازیدا، زمانهوانه کان بایه خینکی زوّر به لینکوّلینه و و یه کالاکردنه و و باسکردنینکی قوولی وشه به گشتی و زاراوه به تایبه تی ده ده ن. هم لبه ته به بایه خدانه ش له ریخی چه ند زانستینکه وه یه به تایبه تی ده ده ن زانستی سیمانتیك (semantique) که له سه رووی هم موویانه و دیّت و پاشان زانستی و شهرونان (word-formation)، هه روه ها زانستی رسته سازی (sentax)یش بایه خ به و شه ده دات و هه روه ها زانستی لیکسیکوّلوّژیش هه ر له و شه ده کوّلیّته وه. (**) لیّره دا ده مانه و یّت هه ندی پیّوه ندی نیّوان و شه و زاراوه، له رووی جیاوازی و لیّکچوونیان و ته و تایبه تییانه ی هه یانه و روّلیّان له گه یاندنی نه رك و واتا روون بکه ینه وه.

^(*) زانستی سیمانتیك: مهبهستی سهره کی ئهم زانسته لیکولینه وهی واتای وشه و چونیتی گوران و پیوهندی ئهم گورانه یه به کاری کومه له وه.

زانستی وشه پونان: (وشه سازی) له بواری وشه سازیدا له چونیتی
 پیکهاتن و یاسای درووستبوونی وشه کانی زمان ده کولیته وه.

⁻زانستى رستهسازى: له ئەركى وشه له ناو رستهدا دەكۆليتهوه.

⁻ زانستی لیکسیکۆلۆژی: بهشیکه له زانستی زمان و له بارهی باری ئیستا و رابوردووی وشه دهدوی

هدرچدنده (زاراوه) جزریّکه له جزره کانی (وشه)، به لاّم ریّچکهی تاییه تی تاییه تی دری همیه و له زانسته کانی وشه سازیدا، چهند باسیّکی تاییه تی له به شه کانی ناخارتن جیای ده کاته وه. (۱۱)

وشه تا ئیستا پیناسهیه کی ته واو و گونجاوی بو نه کراوه که گشت لایه ن و واتا و نهرکه کانی وشه ی گرتبینته خوّ زمانه وانانی کوردیش هه ریه که و به پینی پسپوریتی خوّی و له ژیّر تیشکی کارتیکردنی پوشنبیری پرووسی و نینگلیزی و عه ره بی پیناسهیان بو وشه داناوه به لام وشه به رله کاره کانی نه وان بو زیاتر له دوو هه زار سال پیناسه کراوه ، له و باره یه وه فهیله سووفی به ناوبانگی یونانی (نه رستو) وشه ی به م شیوه یه پیناسه کردووه و ده لیّت: وشه ، یاخود ناو ، واژه یه که له چه ند ده نگیک پیک هاتووه و واتای هه یه و هیچ پارچه یه کی خوّی له خوّیدا واتایه کنابه خشیدا واتایه نابه خشیت نابه خشیت شه ما تایبه تیبانه ی خواره و هه بیّت:

١- پێکهاتنی فڒنهتیکیی ههبێت.

۲- مانا و واتادار بيت.

٣- قەوارەي ريزمانى ھەبيت.

٤- ههمیشه خاوهنی دهنگ و واتا بیت.

٥- هدردهم له تاخاوتندا وهك يهكهيهك (وحدة) له زماندا بهكاريهننري.

⁽⁾ د. كامل بصير، زاراوهي كوردي هه نسه نگاندن و ليكو نينهوه، ل ١٠.

⁽۱) ارسطو طاليس، فن الشعر، ترجمة: عبدالرحمن البدوي، مطبعة مكتبة النهضة العربية، قاهرة، ١٩٥٣، ص٥٦.

٦- بتر له يهك گيردي نهبينت.

٧- بتوانري له رستهدا به کاربهينري.

۸- توانای ههبی ببیت به ئیدیوم.

زاراوهش وشدیدکی تایبدتییه له بابدتیک له بابدتدکانی زانست و زانیاری و روّشنبیری و شارستانیّتی و له کاروباری روّژانه و بدهوّی نهواندی که پیّوهندییان به و بابدته وه هدیه به کارده هیّنیّت (۱۱) هدروه ها زاراوه ریّکهوتنی کوّمه له که سیّکه له سهر دانانی شتیّک (وشدیه ک) و به کارهیّنانی له نووسیندا (۱۲) یان ریّکهوتنی کوّمه له که سیّکه له سهر دانانی وشه بو ناونانی نه و شتانه ی هه ن له پیّناو ده ربرینیان و ناسینه و هان و بانگکردنیان و لیّک جیاکردنه وه یان الم باره یه شده همندی تایبدتی بو چه مکی زاراوه ده ستنیشانکراوه:

- زاراوه جهشنينكه له وشه.

^(*) بروانه:

⁽⁻ د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٦-٧.

ب- د. وریا عمر امین، چهند ئاسویه کی تری زمانه وانی، ل۳۱۶.

^(**) سەبارەت بەو ھەشت خالە لە بەشى دووەم (لاپەرە ٨) باسىمان كردووە و بە چوار خال لىنى دواوين.

⁽۱) د. کامل بصیر، پیناسینی زاراوه، گوفاری (پوشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۱)، بهغدا، ۱۹۸۹، ل۲۱۷.

ن. مولاي على بوخاتم، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية
 والاصول والامتداد، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق، ٢٠٠٥، ص٥١٠.

- زاراره دهسته یه ک کومه لانی خه لک سازی ده کهن و، بن نیش و کاری تاییه تی خزیان به کاری ده هینن.
- ریبازی سهره کی له ریبازه کانی دانان و له دایکبوونی زاراوه دا، گواستنه وهی وشهیه که له واتایه که وه بر واتایه کی تازه تر، که وابوو هه موو وشهیه که زاراوه نییه، به لام هه موو زاراوه یه ک وشهیه.

زاراوه وشهی فهرههنگی سهر زمانی کرّمهلانی خهلکی نییه، بهلکو وشهیه کی نوید، بهلکو وشهیه کی نوی الله کوّریّکی زانستی یاخود رِرّشنبیری سهردهمدا سازکراوه، کهچی زوّرجار تیّبینی ده کهین زاراوه لهگهلا وشهی روّژانهدا تیّکهلا ده کریّت و وشهی سهر زاری خهلّکی به زاراوه له قهلهم دهدریّت (۱)، وه نه نه وشانه:

عەرەبى كوردى الرئتان سى

⁽۱) د. کامل بهصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکونینهوه، ل۱، ههروهها بروانه: ۱– د.کامل بهصیر، پیناسینی زاراوه، گوقاری (پوشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۱۷.

⁽۱) د. کامل بهصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل ۲۵-۲۹. همروه ها بروانه:

ا- جهمال عهبدول، بهركوليّكي زانسته زاراوهسازي كوردي، ل٦.

ب- جهمال عهبدول، بیردوّزی گشتی زاراوه دانان و یه کخستنی و تومارسازی، گوٚقاری (وهشت)، ژماره (۱)، ل۱۸-۲۱

ج- جەمال عەبدول، زاراوەسازى و زانستاندنى زمانى كوردى، گۆۋارى
 ئەكادىمى كوردستان، ژمارە (٧)، ل٠٠ ١٨٤ ـ ١٨٤.

الاتلاف لهناوبردن الاهمال كهمتهرخهمي .... هتد.

بۆیه ههندی وشه و زاراوه ههن ههموو کهسی به کاریان دینی، پییان دهوتریت وشهی گشتی و ههندی وشهش ههن ته نیا دهسته یه کی تایبه ت له کومه لا به کاریان دینن به وشهی تایبه ت ناو ده برین، بو نموونه وشهی (خال) له لای کومه لانی خه لا په له یه که یه به خوانی له به ده تکرده که بو جوانی له سهر تهندامی تاده میزاد ته گوتری یان روشی خواکرده، یان برای دایك پینی دهوتری خال، به لام ههمان وشه له لایهن ماموستایانی رینووسه وه بو نیشانه یه ساز کراوه، ده و تری پیتیکی بی خاله و (ز) پیتیکی خالداره.

وشهی ئاسایی له دوو زمان یاخود سهد زماندا بهرههمیّکی کومهلایه تی و مرزثایه تییه، که وه به جریوه ی چوله که و قاسپه ی که و ، تاکه مهبهستی را گهیاندنی نیازی ئاخیّوه ری ره چاو کردووه ، بی نهوه ی گویّی دابیّته زمانیّکی دیکه ، ههرچی زاراوه یه له سهره تاوه مهبهستیّکی نائاسایی به خوّیه و گرتووه ، نهوجا به زوّریش له ربّی چاولیّکه ری روّشنبیرییه کی پیشکه و تووه و پیّوانه و کیشانه ی زانستی و هونه ری و نهده بی له گه لذا کردووه (۱۱) ، بو نموونه کورد به ریّکه و توویه تی (وردة) ، به لام به مهبهست و به نمونه و روّیه تی روّیه اللغة و قواعد الاملاء) ریّزمان و ریّنووسی روّناوه.

⁽۱) مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، بهغدا، ۱۹۸۸، ل۳.

یه کی له بنه ما گرنگه کانی زاراوه ده لاله ت و واتا به خشینه له مه و پاستییه زانستییه که و چهندوچ و نیزین و زاراوه ش له زمانی که از نینی و زانینی ئاستی پیشکه و تنی نه و زمانه ، هه روه ها زاراوه برپره ی پشتی زمانه و ده بینته بنه مایه کرتنی جه ماوه ری خوینده و از و نشنبید.

هدروه ها دهبي له نيوان ناو و زاراوه دا جياوازي بكريت. تدمه ش له زماني کوردیدا شتنکی ریژهپیه، چونکه لای ئنمه زور ناوی زانستی ههیه، وهك زاراوه مامه للهى له گهل ده كرئ، چونكه ماوه په كه كه وتؤته نيو كتيبان و تا ئيستا له بواری زانستبدا دوقی نهگرتووه، له زمانی عهروبیدا (ورید) و (شریان) ناون و به زاراوه ناژمپردرین، به لام له کوردیدا بهرانبه رئهوانه تا تنستا وشهی ده قا و دەق واتا گەيەنەريان بۆ ديارى نەكراوە، بۆيە كە بۆيان دىارى كرا تا ماوەبەك ههر به زاراوه دهزانریت ^(۱)، نهمه له لایهك، له لایه كې تریشهوه زور وشه كه له زمانتك دا زاراوهیه كاتتك له زمانی كوردی وشهیه كی بهرانیهر واتاكهی بق دادەنرېت، سەرەتا سەير دېته يېش چاو، بەلام بە تېپەربوونى كات و زۆر مه كارهنناني ئاسان ديته بهردهست، خو سهرهتا ههر زاراوه مه نوي، بان وشهیه کی نوی بهسهیر دیته بهر گوی، به لام یاشان خه لکه که تاشنایی له گهلدا بهیدا ده کهن و ناسایی دهبنت، بر نموونه کورد تا ننستاش ناشنایی له گهل وشهی (ههستیار) یه یدا نه کردووه، که بن وشهی (شاعر)ی عهرهبی دانراوه.

⁽۱) عبدالرزاق بیمار، زاراوهکانی ناو کتیّبانی قوتابخانه، گوّقاری (پوّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۸۸.

کهوابی زاراوه وا دهکات وته واتایه کی نویی دوور له واتا زمانییه بنجينه يدكدي خوّى بگهيٽنيّت، هدروه كو چون سهياره كه ئدمرو بو ئۆتۆمبىلە جاران لە عەرەبىدا واتاى كاروان و ئەستىرە گەرۆكەكانى دەگەياند. كهوابي زاراوه وشهيه كه كۆمهليك يسيۆر بۆ مهبهستيكى زانستى رايان ده کهن به یه ک و دایدهنین دهشبی بونه یان هاوبهشی یان ویکچوونیکی زور یان کهم له نیّوان واتا زمانییه کهی و واتا زاراوه بیه کهیدا هه بیّت (۱)، به لاّم زاراوهسازان وایان یی خوشه جهخت لهوه بکهن که زاراوه وشهیه نییه له وشه کان، چونکه وشه واتای هدیه، به لام زاراوه چهمکی هدیه. هدروه ها ده لینن: زمانهوان مامه لله له گه ل و شه و واتاكانی و كيلگه واتاييه كان ده كات، كهچی زاراوهساز ندك هذر مامدله لدگدل زاراوه و جدمكه كان و بواره جدمكييه كاني تەنانەت سىستەمە چەمكىيەكانىشى دەكات، لەبەرئەوە زانستى زاراوەسازى سهر به زانستی زمان نییه، به لکو زانستیکی سهربه خویه، با زانستی زمانیش له کاره کانیدا به کاریینیت، چونکه زانستی وه ژیرییژی و بوون (الوجود) و يوليننكردن و... هتد ده گريتهخوّ^(۱). دهبي نهوهش بليّين: ئايه زاراوه وشهیدك نییه كه كار بق دەستنیشانكردنی واتاكهی دەكریت؟ له وولامیشدا: وشه له میانهی رستهدا واتاکهی دورده کهویّت، به لام زاراوه چهمکه کهی له

⁽۱) عبدالرزاق بیمار، زاراوه کانی ناو کتیبانی قوتابخانه، گوّقاری (پوّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۸۹.

⁽۱) انترنيت: swo — فن وثقافة — swo — swo نورنيت: د.علي القاسمي، ماهية الفاظ الحضارة، هل هي كلمات عادية ام مصطلحات تقنية ؟

جینگهی نهو چهمکهی که کینگهی چهمکه کانی یان سیستهمی چهمکه کانی دیاری ده کریت، ههروهها له رخی پیوهندیی به چهمکه کانی دهوروبهری نهو کینگهیهوه دیاری ده کریت.

جینی سهرنجه که زمانهوان له وشهوه بو رسته پاشان بو واتا کار ده کات، به لام زاراوه ساز له لیکو لینه وهی چه مك و تاییه تمه ندییه كانی ده ستییده كات تا بگاته ئەو زاراوەيەي دەيەو<u>ن</u>ت دەرى بېرى^(۱). ھەروەھا زمانەوان ھاوواتا و هاوبیژی پشتگوی دهخات و بایهخی یی نادات، کارهکهی بو پیاهه لدانی زمان تەرخان دەكات، ھەندى زمانەوان ھاوواتا بە دەوللەمەندىوونى زمان دادەننن و بهشتیکی باشی دهزانن و هاوییژیش به هزیهك له هزیهكانی رهوانبیژی دادەنين، بەلام زاراوەساز بوار به هاوواتا و هاوبيش نادات، چونکه ئەركەكەپان ئەركىكى ستايش يېوانىيە لە ھەمان كاتدا لەسەر ئەو رىبازە دەرۆن كە دەليّت: زانستى زارارەسازى ھەول دەدات كە يەك زاراوە گوزارشت لە چەمكىك لەيەك كىلگەى زانستى بكات و دەربرين لەيەك واتا تەنيا بە يەك زاراوهبیت له یهك كیلگهی زانستیدا، بق ئهوهی زمانیکی یاراوی گونجاوی زانستی هدبیّت، گشت ئهوانهی لهو بواره کاریپیده کهن به ئاسانی و رهوانی و يي گري و گيرو گرفت تني بگهن.

تهنانهت تهگهر وتراش زاراوه چهشنه وشهیه که له زماندا ههیه و جیاوازیی لهگهل وشهدا تهنیا لهو کهسهوهیه که به کاری دینیت، لهگهل

⁽۱) إنترنيت: swo – فن وثقافة sww.nesasymorg/content/categoory – فن وثقافة د.علي القاسمي، ماهية الفاظ الحضارة، هل هي كلمات عادية أم مصطلحات تقنية ؟

ئهوهشدا خه لکی به گشتی و شه به کارده هینین. به کارهینانی زاراوه ی زانستی و ته کنیکی خاوه نی بواری تاییه ت به کاری ده هینان و بو له یه کتر گهیشتنی خویان، ئه مه ش به و شه یه کی وه ک گشتی و تاییه ت په سند ده که ین، زمانه وانه کان مامه لله له گه لا و شه ی گشتی ده که ن، به لام زاراوه ساز مامه لله له گه لا و شه ی گشتی ده که ن، به لام زاراوه ساز مامه لله له گه لا و شه ی تاییه تی ده کات، به و ینه و شه کانی: (پویشت، خه و ت، ئاو، با، کتیب، جوان، …) و شه ی گشتین و هه موو که سیک به کاری ده هینین به لام و شه ی تاییه تین و هه موو که سین بلوتون، سایه تی تاییه تین و چه ند که سانین کی تاییه ت له کومه لله اله تویژینه و و زانستی و لیکولینه و ته کنیکییه کانیاند ابه کاریان دینن، و اتا له خورا درووست نه بوون و که سانیک دروون.

بۆ پیۆاندی توانستی زمانی کوردی بۆ ئدوهی زانستی نوی بگریتدخو، بدلای ئیمدوه دیارترین ریّگه ئدوهیه که دهروانیته زانست بدوهی کومدله ویناکردنیکه (رامان، بدیراهاتن، برلینکردندوه)، به واتای هیمای زمانییه ئاماژه بۆ چدمکی دیاریکراو دهکات، لدهدر کینلگدیدکی زانستیدا، یدك سیستدم کویان دهکاتهوه (۱). لیرهدا ویناکردندکه به زاراوه ناو دهبریت له روانگدی ئدوهی ئدو ویناکردنه (یان: چدمك) خوی واتاکدید، زاراوه کهش شیوه (رووخسار)کدیدتی.

زمانهوانان و زانایانی زاراوهسازی کۆکن لهسهر ئهوهی جیاوازی نیوان (زاراوه) و (وشه) لهوهدا خوّی دهبینیتهوه که چهمك (یان: ویّناکردن) زاراوه

⁽۱) إِنترنيت، موقع (أوراق ٩٩) awrak ٩٩ - إِستيعاب العلم: نقد: د. سمر روحي الفيصل.

ناماژهی بق ده کات پیش زاراوه که هه یه و به سیسته مینکی ویناکردن، که گشت زانستیک له زانسته کانی لی پینکدیت به ستراوه، له به را هویه به پینی زقری زانسته کان ژماره ی زاراوه کانیش زقر ده بن، هه روه ها له ناو یه ک زانستیشدا زقر ده بن نه گه ر هه ندینکیان توانای خق جیاکردنه وه یان هه بیت، وه ک بواری پزیشکی، که زاراوه ی تایبه تی خقی هه یه، به قام له گه ک نه وه شدا لقی لی ده بینته وه وه ک پزیشکی مرقبی و ددان و لووت و ... هند، هه ریه که له مانه زاراوه ی تایبه تی خقیان هه یه.

ئهگهر زاراوهمان به کارهینا چهمکمان مهبهسته (یان: ویناکردن) میانهی وشهش هیچ پیوهندییه کی به دیاریکردنی، یان ئاماژه پیکردنی ئه و چهمکهوه نییه، ئهمهش پیپچهوانهی وشهیه، چونکه هیمای زمانیی بو وشه ئاماژه بو واتای زوّر ده کات له زوّر کاتدا، که سنووریکی روون له نیوانیاندا نییه، لهبهر ئهم هویه دیاریکردنی واتای ویستراوی وشه به دهوروبهرهوه پیوهنده. (۱۱) زانایانی زاراوهسازی له بواری بایه خدانیان به دهربرین له هیمای زمانیی که ئاماژه بو چهمک ده کات، سی جوّر هیمای زمانییان جیاکردوّتهوه:

له بارهی وشهوه دولیّن: وشه دهتوانیّت واتای زوّر ههلبگریّت و دهشیّت بی ناونانی شته کان به کاربیّت، و به دهرخستنی واتاکهش پشت به دهوروبهر

١- وشه.

٢- زاراوه.

٣- وشدى فدرهدنگى.

⁽⁾ د. محمد ظافر الصواف، التقنيات الحديثة واللغة العربية، الموسم الثقافي الخامس لمجمع اللغة العربية الاردني، عمان، ١٩٨٧، ص٢٠.

دەبهستن، بەلام زاراوه هینمایه کی زمانیی دیاریکراوه بۆ چەمکینکی دیار که باسکراوه، به واتای ئهوهی واتاکهی ئهو چهمکهیه که زاراوه ئاماژهی بۆ دهکات. پلهی روونی واتاکهش پشت بهجینگهی چهمکه که له ناو سیستهمی چهمکه پینوهندیداره کانهوه دهبهستیت و وشهی فهرههنگیش زورجار زاراوهیه یان ناوه بو وهبیرهاتنهوهی زانیاری یان پینستکردنی سیستهمینکی تایبهت به کاردین، واتاکهشی پشت به سیستهمی زانیاریی پینوهندیدار دهبهستینت(۱) دوتوانین بلین گشت واتایه پهمکه، به لام ههموو چهمکیک واتا نییه، بهوینه ئهگهر ویناکردنه که گو بکریت، پینیههوتریت واتا، به لام ئهگهر له ئاورزدا بوویینی دهوتریت چهمک

گیردگرفته بنه ره تییه کانی زاراره دانانی زمانی کوردی

له گهل نهوهی زاراوه به بهردی بناغهی ههموو زمانیک ده ژمیردریت و ویزای شانازیکردنمان به زمانی کوردییه وه، که له زمانه ده ولهمه نده کانه، به لام وه که ههر زمانیک له بواری زاراوه ی زانستی و ته کنه لوژیادا، رووبه پرووی چهندین گیروگرفت بووه ته وه، نهمه ش بووه ته هزی نه بوونی زاراوه یه کی زور بو گشت بواره کانی زانست و دواکه و تنی ناستی روشنبیری

Helmut felber, standardization in terminology, viana, (1): 1940, p.14.

^{(&}lt;sup>۲)</sup> د. إيناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل٤٨ (پهراويز).

به هنی ژیرده سته یی و نه بوونی دوزینه و داهینانی زانستی و نه بوونی یه که سه رچاوه ی ناوه ندیی و شالاوی روزانه ی زاراوه که خوّی به زماندا ده کات.

ئیمه کاتیک له دیاریکردن و دهستنیشانکردنی ئهو گیروگرفتانه ده کزلینهوه، کاره کهمان تهنیا نهوه نییه هزیه کان بدوزرینهوه، به لکو ده بی وا بکهین چارهیان بر بدوزینهوه، به لای ئیمه شهوه وه ک کاریکی پراکتیکی هیچ چاره سهریک بو نهو گیروگرفتانه ی که دینه به رده م زاراوه ی کوردی نه دوزراونه ته وه ، پیش ههموو شتیک ههندی خالی نهو چاره سهرانه، بوونی زمانیکی یه کگرتوو و دهوله ت و کوریکی زانیاریی و نه کادیمی و ناستیکی روزشنبیریی به رز و فهرهه نگیکی سهرتاسه ربی و ... چهندین هو کاری تریشن.

همندی لمو گیروگرفتانه بن نمبوونی کوریکی تمکادیمی لم همر ولاتیکدا بیت، دام و دهزگایه کی زانستانهی ریزلینگیراوی باوه پینکراوی قسم و یشترو ده گهرینه وه، همروه ها بزورتنه وهی و و شنبیرانهی نمته وه بیانه لم نیو کورد دا میژوویه کی کونی نییه و سمختترین کوسپیش لم ریی زمانی کوردیدا نمبوونی تملفویییه کی یه کگرتوو و زمانینکی تمده بیبی یه کگرتوو و بایه خنمدان به درووستی زمانی یه کگرتووه. (۱۱) بم چاره سمرکردنی تمم گیروگرفتانه ده گهینه یه کخستنی زاراوه کافان.

⁽۱) د. جهمال نهبهز، سهرنجیّك لهچهند زاراوهیهكی تازه بهكارهاتوو و كۆپی زانیاری كورد، گۆڤاری كۆلیّجی ئهدهبیات، ژماره (۲۲)، چاپخانهی (دار الجاحظ)، بهغدا، ۱۹۷۸، ۱۸۸، ۸۱.

هدندی، بوونی نه و گیرگرفتانه بق ناکوکی هدریمیی ده گدریننه وه، که رۆلێکی بالا له تێکهڵويێکهڵکردنی زاراوه و ئاوێتهکردنی وشهی گشتی و بازاری بز نیو زاراوه زانستییه کان لهلایهن ههرکهسهوه به نارهزووی خوی بى ئەرەى رەچارى ئەو رىيازانە بكات، كە لە كۆرى زانيارىيەوە دەرچوون، ده گێڕڹ، به لام ههند ێڮى تر پێچهوانهى ئهره ئاماژه بن ئهوه ده كات، كه دەتوانریت له هەندی باردا سوود له وشهی گشتی وەربگیریت، بهلام بهمهرجیّكِ به پینی ریبازه کان سوودمهند بیت و بتوانیت جینی خوی بگریّت، هدروهها نهبوونی فهرههنگ به ههموو جوّرهکانییهوه و تهو بۆشاپیاندی له زاراوهی کوردیدا هدن و وهرگرتنی راستهوخل له زمانی بینگانهوه و ههروهها رینگا جیاوازه کانی دانانی زاراوهی کوردی و بالاویی زمانی کوردی و داگیرکردنی خاکی کوردستان له لایهن داگیرکهرانهوه له قۆناغه كۆنەكان و تا ئۆستاش و تاكەكەسى و جياوازىي سەرچاوەكانى وهرگیران و ناستی روشنبیری وهرگیران له بواره کانی زاراوهدا، ههروهها بوونی وشدی هاوواتا و هاوبیش که ناماژه بن زیاتر له واتایه ک ده کهن و دەبنه هۆی گیروگرفت لەبەردەم زاراره دانان و تیکهیشتنیان.(۱)

ترسناکیی گیروگرفته کان و یه کخستنی به کارهینانی زاراوه زورن، له وانه کار ده کاته سهر بیر کردنه وهی زانستیی تاکی کورد و ده بینته رینگر له تینگه یشتن و وه رگرتنی چه مکه نوییه کان و داهینان و پیشکه وتن، همروه ها ده بینته گیره شیوینی و تینکدانی کاری زانستی و بیر کردنه وه کانمان،

⁽۱) أحمد الأخضر غزال، المنهجية العامة للتعريب المواكب، معهد الدراسات والأبحاث للتعريب، الرباط — المغرب، ١٩٧٧، ل١٩٠

به لکو زوربی زاراوه و یه کنه خستنیان هه ندیك جار تووشی هه له و ناكو کیمان ده کات (۱۳). ئیمه ی کورد له میش نییه ده ستمان به دانانی زاراوه ی زانستی کردووه. له کاتی خویدا به شیك له و زاراوانه ، له به ره هم ندیك هو له ناچاریدا به په له و سه رپینی، به هه و لی تاك تاك و پچرپچر داتا شروان و هینزاوه نه ته کایه وه. هه ندیك له خویانه وه زور و شهیان به شیوه یه کی هینزاوه نه ته کایه وه. هه ندیك له خویانه وه زور و شهیان به شیوه یه کی روو کاری پیتیی، له زمانی دیكه وه بو کوردی وه رگیراوه ، بی نه وه مه مه به مه به مه به مه به و و اتا زانستیه که ی بزانیت ، یان و اتا زمانییه که ی به هه مو باریکدا تی بگه ن ، یان له سه ر شیواز یکی کوردی گونجا و سازی بکه ن ، نه م جوره هه له لاسه نگانه بوونه ته هوی نه وه ی گه لیک زاراوه ی چه و ت و ناقو لا بخری نی زمانی کوردییه وه و پیزی زمانه که ببزرکینن و ره وانییه که ی بشیوینن (۱۱) ، بویه راستکردنه وه ی نه م زاراوه ناله بارانه نه رکی سه رشانی بسیورانه.

گهر له گیروگرفته کان ورد ببینه وه، دهبینین ههندیکیان یاخود بهشین کیان پیوه ندیبان به زمانی کوردی خزیه وه هه یه و به و زمانانه ی که لینی و درده گریت و به شینکی تریشیان پیوه ندیی به ریبازی زاراوه

ن. محمد رشاد الحمزاوى، العربية والحداثة – أو الفصاحة فصاحات،
 منشورات المعهد القومي لعلوم التربية، تونس، ۱۹۸۲، ل۸۵.

هەروەها بروائه:

⁻ إنترنيت: المعجم العربي الماهية والوظيفة، مجلة (الحرس الوطني)، العدد (٢٣٤)، في ١/ ١٢/ ٢٠٠١.

⁽۱) ئیبراهیم ئهمین بالدار،، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمپودا، گوقاری (روّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۲۹

درووستکردنهوه که هه به ، زمانی کوردی لهبهر نهوهی به زمانیکی لیکدراو ههژمار دهکریت توانستیکی باشی بر دارشتنی وشهی لیکدراو و داریژراو هدید، ئەمە لە زمانىكى وەك عەرەبى تائاستىك وانىيە، كە لە رىي یاشگر و پیشگر یان ههردووکیان پیکهوه یان ناوگر درووست دهبیت. هۆپەكى ترېش تابيەتە بە قورسىي دارشتنى رېبازەكانى زاراوە دانان، بۆپە بق ئەم مەبەستە ناتوانىن لە دانانى زاراوە سەركەوتووبىن تا خاوەنى ریبازیکی روون و دیاریکراو نهین، چونکه زانیاری ناتوانریت بی ریبازیکی گونجاوی ته واو که بو به ره نگاربوونه وهی گشت پیداویستییه کانی ژیانی زانستی و ژیاری روون و تهواو و گشتی بینت^(۱۲) یشتی یی بیهستریت... هتد. تیکه لکردنیکی نهو رهگهزانهی بهشداریی له دانانی زاراوهدا ده کهن له ئاستنکی داواکراودا نبیه و، دهبیته هوی تیکدان و شنوان و هدروهها تنکه لکردنی ننوان هزیه کانی دانان و ته کنیکییه کانی وهرگیّران و ریّبازه کانی یه کخستنی (۱۱)، ئهمهش ئهوه ده گهییّنی که ئیمه تا ئيستا تيروانينيكى روونمان نييه بن گشت ئهوانهى له بوارى زاراوه پیشکهش ده کرین سهره رای نهوهی که کورد له کونه وه تا نیستا ههندی

⁽۲) د.إبراهيم كايد محمود، المصطلح ومشكلات تحقيقه، مجلة (التراث العربي)، مجلة فصلية تصدر عن إتحاد الكتاب العربي، العدد (۹۷)، السنة الرابعة والعشرون، دمشق، اذار ۲۰۰۰، ل۷۰.

⁽۱) د.محمد رشاد الحمزاوي، المنهجية العامة لترجمة المصطلحات وتوحيدها وتنميطها، الطبعة الأولى، دار الغرب الإسلامي، بيروت، ١٩٨٦، ل٠٢٠.

هدنگاوی باشی له گدیشتن شان به شانی ژیاری جنهانی و گدیشتن به ئاستنکی باش له بواری زانست و رؤشنبیریدا ناوه، کهچی دوزی زاراوه له زمانی کوردیدا تا نیستاش به دوست گیروگرفتی زورووه دونالننی، و چەندان لەمپەر و بەربەست ھاتۆتە رىڭاى، كە نەھىللىت ئەو دامودهزگابانهی کاربان زاراوه دانانه سهرهرای نهو هموله راستگریانهی دەىدەن ھەست بە رۆلئى خۆيان بە شيوەييىكى تەواو نەكەن، بۆيە دەبى يېش ئەرەي دەست بە دانانى زاراوە بۆ گشت دۆزىنەوە و داھينانەكان بكەين گرنگیی زاراوه بزانین و رههدنده کانی و نهو هویانه وهربگرین که بهشداری له جنبه جنکردن و سهرکهوتنی ده کهن دیاری بکهین و نهو گیروگرفت و ئەستەمانەي يىشىان دەگرىت لاببەين، يىويستە لىرەدا ئاماۋە بى ئەرە یکهین که زمانی کوردی و نهو گرفتانهی بهدهست زاراوهوه ههیهتی بارنکی گشتینه و هدموو زمانه کانی جیهان نهو گیروگرفتانه یان هدیه و زمان نبیه له گیروگرفته کانی زاراوه رزگاری بوربیت، تهنانهت نهو زمانانهش که به زمانی ژیاری و تهکنیکی زانست دادهنریت. ههر زمانیکیش ئدم مدرجاندی خواردودی ندبیت به زمانی زانست ناژمیردریت، لهوانه:

۱- روونی و ناشکرایی.

۲- درووستی بنیاتی زمانهوانی و کورتبیی:

أ- هيِّماسازي.

ب- هاركيشه سازييه بيركارييه كان.

پ- وينهسازي.

- ۳- زاراوهی زانستی.
- ٤- زور بایه خ به رواله ت نه دریت، به لکو بایه خ به راستیی شته کان بدریت.
  - ه- ژيربێژي(logical).
  - ۲- گشتگیریی رووشی زانست.
    - ٧- شەقلى ترى زمانى زانستى.(١١)(*)

هدروهها هدندی گیروگرفت بدو گیروگرفتاندی که له پروسدی زاراوهسازیدا هدن پدیوهستن و هدندیّکی تر له زاراوه که خوّیدان. نهو گیروگرفتاندی تاییدتن به پروسدی زاراوه که، گیروگرفتی ندرکین، دیارترین دیارددی ندم شتهش زوّری زاراوه یه بو یدك چدمك، وه ای (راناو - جیّناو) بو (ضمیر) عدره بی، یان جیاند کردندوه ید کی تدواوی نیّوان چدم که کان، وه ای زاراوه ی (زمان) که نازانریّت ندو پارچه گوشتدی ناو ده مه یان وشدی زمانی قسد کردند یان ... هتد. بدلام ندو گیروگرفتاندی پیّوه ندی به زاراوه که خوّیدوه هدید، گیروگرفتی داناند، چونکه زوّریندی هدوله کانی دانانی زاراوه ره چاو کردنی دیاریکردنی جیهانی چدمك پشتگوی ده خدن.

⁽¹⁾ كارم السيد غنيم، اللغة العربية والنهضة العلمية المنشودة في عالمنا الاسلامي، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الإعلام، الكويت، يناير — فبراير — مارس ١٩٨٩، ل33، ٥٥، ٤٦.

[🖰] ههروهها له بارهی ههمان خال و پوونکردنهوهی زیاتر بپوانه:

جەمال عەبدول، گۆۋارى ئەكادىمى كوردى، ژمارە (٧)، ل١٩٥١-١٦١.

پهنا نهبهردنه بهر کاری داتاشین و کورتکردنهوه، وا ده کات زاراوه که دریژبینت، نهمه ش زانست پهتی ده کاتهوه، چونکه دهبینته پیگر و ناهیی لینت زاراوه که بچهسپیت و بهردهوام بینت (۱۱). پاش پوونکردنهوهی ههندی خال ، که له پیشهوه باسکران، ده توانین لهو پوانگهیهوه نهو گیروگرفته بنه پهتی و سهره کییانه دیاری بکهین، که لهبهرده م پروسه ی زاراوه داناندا بوونه ته گروگرفت، نهمانه ی خوارهون:

١- گيرگرفته زمانييه كان:

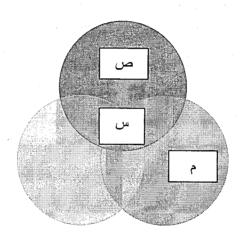
أ- فره دياليكتي Dialects:

وه ناشکرایه زمانی کوردی یه کیکه له و زمانانهی که خاوه نی دیالیکت و زار و شیوه زاری زوره، ئهمه ش بر کومه لیک هرکاری جوگرافی و سیاسی و ئابووری و کومه لایه تی (۱۱) و ... هتد، ده گه پیته وه. ئهمه ش بر خوی ده بیته هوی درووستبوونی زاراوه ی هاوواتا و هاوبین و فره واتا له بواری زاراوه سازیدا بوته گیروگرفت، پیویسته ئه و زاراوانه یه کبخرین و یه که و شه یان زاراوه ی گونجاو هه لببژیریت، که زورینه ی دیالیکته کانی کوردی قسه یی ده کهن، ئه و وشه یه هه لببژیریت و واز له و وشانه ی تر

⁽۱) إنترنيت: منتدى اللسانيات/منتدى المصطلح اللساني، محمد احمد، المصطلح العلمي بين السيرورة والاندثار.

⁽۱) بروانه: د. فوئاد حمهخورشید، زمانی کوردی دابهشبوونی جوگرافیایی دیالنِکتهکانی، وهرگنِرانی: حهمهکهریم ههورامی، چاپخانهی (افاق عربیة)، بهغدا، ۱۹۸۵، ل۲۶، ۶۲.

بهێندرێت، بو نموونه نهگهر وشهیهك له دیالێکتی (س) و (ص) و (م) و (م) به کارهاتبوو، یان زورینهی خه لکی ههرسی دیالێکته که لیّی تیده گهن، لهو باره دا ده بی نهو وشهیه بو به کارهینانی وه ك زاراوه یه کی یه کگرتوو هه لبژیرین. به شیّوه یه کی تر گهر سهیریّکی نهم هیّلکارییه بکهین نهوه ی باسمان کرد بوّمان روون ده بیّته وه:

لهو ویّنهیهدا ده گهینه نهوهی نه گهر نهو وشهیهی له دیالیّکتی (س)دا به کاربهیّنین باشتره له وشهی دیالیّکته کانی(ص) و (م) چونکه به پیّی هیّلکارییه که دیاره که ریّژه یه کی زوّر له خه لّکی به کاری دیّنیّت. له بواری

زارارهسازيدا ييويسته نهم دياليكتانه لهبهر چار بگيرين، چونكه دهشي ببیّته هوّی دانانی درو زاراره بو ههمان چهمك، بو نمورنه دهشی زاراوه به کی وه (ته ندرووستی) و (ساخله می) که بن (صحة)ی عهره بی به کاردنت، لهوانه به بیته هوی دوانه بی له زاراوه داناندا وه پیهندان و چەندان زاراوەي دېكە(١٠). زۆرى شتوەش كارېگەرىي خۆي ھەپە بۆ نموونە (شواشتىك) كه درهختيكي بههاري ههميشه سهوزه، گهلاي وهك مورد وايه، بەرنىك دەگرى وەك چواللە تاللە. ھەر ئەم وشەيە لە بادىناندا نارە بىق جۆرە ترنىهك و بۆ جۆرە ھەنجىرىكىش. ھەروەھا (چا) لە ناو لورەكاندا بە (سارد) ئەلنىن. لە ھەندىك شوينى تر چايەكە دەخورىتەرە. ياشان (ساو) که بههه تاو ده لیّن و له هه وراماندا به (سیّو)... هتد (۱۲) برّیه ده بینین زوّریی شيّوهزار له زمانه كهماندا بووهته مايهي دهولّهمه ندبووني، به لام ههر ئەمەش بۆ خۆی جاروبار كارى دانانى زاراۋە گرانتر دەكات و ناچارمان ده کات بق یه ك مه به ست له وشه یه ك زیاتر یینشنیاز بکه ین ^(۳).

⁽۱) محهمه و وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ل۵۰.

⁽۲) جەمال بابان، ھەندىك لەو زاراوانەى واتايەك زياتر ئەبەخشن، گۆۋارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى (دووەم)، بەشى (يەكەم)، بەغدا، ۱۹۷٤، ل۰۷۰–۷۱۰.

⁽۲) ئەنجومەنى كۆپ، ئىستەى پێنجەمى زاراوەكانى كۆپ، گۆڤارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى (سێيەم)، بەشى (دورەم)، بەغدا، ۱۹۷0، ل

ب- بورنی هاوراتا: Synonymy

شیّوهزار و جوّره کانی دیالیّکت به هوّی نه و جیادازییه ی نیّوانیان له پودی وشه و دهنگ و ... وایان کردووه ، که زمانی کوردی له وشهی هاوواتا پرییّت ، نهمه ش نیشانه ی دهولهمه ندبوونی زمانه که یه و له زاراوه سازیدا نهمه به گیروگرفت داده نریّت ، به لام هه بوونی وشه ی هاوواتا نه گه ر بو زمانی نهده بی بواری ده ربرین له به رده م نه دیب و نووسه ران بکاته و ه ابواری زاراوه سازیدا ، کیشه و گرفت درووست ده کات (۱) ، بو نمونه وه که نه و شانه که بو واتای جیاواز به کاردیّن: (ناواره ، لانه واز ، بیّده ر) ، (فرمیسک ، نه شک ، نه سرین ، روّندک) (۲) ، (کچ ، دویّت ، کیژ ، ... ه تد) .

وشهی هاوواتا (مرادف — Senonymy) به و وشانه ده وتریّن که یه ك واتا ده به خشن، یاخود واتایان لیّك نزیکه، به لاّم له خویّندنه وه و نووسینیاندا جیاوازن (۲)، وه ك:

پاك - خارين - پاكژ

خهم - خهفهت ....

ههرواها (د. محمد على الخولي) بهم شيّوايه پيّناسهى داكات: هاوواتا له يه كچوونى واتايه له دوو وشه يان زياتر له ههمان زماندا (۱). ههرچوّنيّك

⁽۱) روزان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۱۳۳.

⁽۲) تاهیر سادق، فهرههنگی هاوواتاکانی کوردی، کوردستان – سلیّمانی، ۱۹۹۸، ل۱۷۰

⁽۲) د.ئهورهحمانی حاجی مارف، وشهی زمانی کوردی، ل۲۰.

⁽٤) د. محمد على الخولي، معجم علم اللغة النظري، ل٢٧٨.

بیّت دیاردهی هاوواتایی له زاراوهسازیدا پهسهند نییه و یه زاراوه بن مهههستیّك یهسهند و درووسته... .

ج- بوونی هاربی~~ن~~ژ:

هاربیّژیش وه هارواتا یه کیّکه له وانه ی له بواری زاراوه سازیدا بوّته گیروگرفت لهبهرده م زاراوه داناندا و به وه پیّناسه ده کریّت: یه ک فرّرم، که دوو واتا یان زیاتری هه بیّ، مهبه ست له یه که م فرّرم، ته نیا فرّرمی و شه نییه، به لکو گیره ک و گری و رسته ش له بازنه ی نه و مهبه سته دان (۱۱) یان هاوبیّژ نه وه یه: و شه هه ن به خویّندنه و و نووسین وه ک یه کن، به لام واتایان جیاوازه، وه ک:

باو - دەستوور، فیسار شت بووه به باو.

باو - باوك.

بار – زیادهی شتیک بهسهر شتیکی تردا.

•••••

شین – رەنگیکی نزیك مۆر و سەوز.

شين - شيوهن ....

بزیه زوّر جار دهبینین یه ازاراه بو چهندین واتای جیاواز به کاردیّت، که جوّریّك تهمومژی واتایی درووست ده کات، زمانناسان بهم دیارده یه ده لیّن هاوبیّژیی، یان هاوده نگیی و هاوبه شی له بیژه دا. به مجوّره دیارده ی

⁽۱) صباح رشید قادر، هاوبیّری و فرهواتایی، نامهی ماجستیّر، کوّلیّری زمان، زانکوّی سلیّمانی، سلیّمانی، سلیّمانی، ۲۰۰۰، ل۷.

هاوبیّژیی به گرفتیّکی دیکه لهو گرفتانهی که دینه بهردهم زاراوهسازی کوردی، دادهنریّت.

هدروه ها زوّر جار له فدرهه نگدا همره سه کانی زمان، بوّ چه ند واتایه کی جیاواز به کاردین، جیاوازی به خشینی واتایی هدر که ره سه یه کیش ده بیته هوی نالوزی و تیکه لی نهو واتایه له لایه ن گویگر یان خویندره وه (۱۱)، بویه پیریسته جیاوازیی نیّوان و شه که خوّی و هدروه ها نیّوان ریّژه کهی و واتاکه ی بکهین (۱۲)، بو نموونه:

با ١ - به واتاى به لني يان (ئا) ديت.

با ۲ – ووك ناويك بن (رياح)ى عدروبى به كارديّت (تا با لهم كوندوه سنت...).

با ٣ – لينگهران، وهك (با برؤين/ با بچين...).

با ٤ - ئارەزووى ھێندێ جانەرەرى مێچكە بۆ نێر: (دێڵه به با)، (يشيلەكە وه با ھاتووه...).

با ٥ - له كن، لجهم، لنك.

با ٦ - نهخوشی و ژانیکی لهشه.

با ۷- زگی بای کردووه.

با ۸- بریتییه له تر و تس.

⁽۱) طالب حوسین عهلی، ههندی لایهن له پیوهندی پسته و واتا له کوردیدا، نامهی دکتورا، کولیجی ئاداب — زانکوی سه لاحه دین، ههولیر، ۱۹۹۸، ل۵۰.

^(*) جون لاينز، اللغة والمعنى والسياق، ترجمة: مجيد الماشطة، مطبعة جامعة البصرة، البصرة، ١٩٨٧، ل٩٠٠.

با ۹- پیچدان (ثهو بهنه بادهوه / نهو کوپتهره بایدایهوه...). با ۱۰- نهستووربوونی لهش (دهستم بای کردووه...). با ۱۱- بانگ کردن (*)...........

۲- زمانی سهرچاره (بیانی):

هدندی له و گیروگرفتانه بن ئه و زمانه سهرچاوهیه ی که زاراوه ی لی وهرگیراوه ، ده گهرینه وه:

- فره سهرچاوهیی زاراوه کان:

دهشی سهرچاوهی ههندی زاراوه که ههندی جار له ریّی زمانی عهرهبییه وه گهیشتبیّته زمانی کوردیی، یان زمانی فهرهنسی یان ئینگلیزی بیّت. ههرچهنده ههردوو زمانی ئینگلیزی و فهرهنسی ههندی زاراوه به کارده هیّنن، که له بنجدا گریکی یان لاتینین، شیّوازی جیاواز له دهربرین به کاردیّنن:

- ئەر كاتەى لە زمانى فەرەنسى و ئىنگلىزىدا دوو نارى جياواز بۆ يەك شت يان چەمك دادەننن گەر لە ھەردووكيان وەرگنردران بە جياجيا، ئەوا

^(*) بروانه:

Taufiq wahby and C.J.Edmonds, A Kurdish - English - dictionary, London, ۱۹۹۹, p.o-1.

ب- هەژار، فەرھەنگى ھەنبانە بۆرىنە (كردى – فارسى)، تەھران، ١٣٨١، ل ٣٧.

دوو زاراوهی لیّك جیا له رووی بنچینهی دارشتنهوه پهیدا دهبن، واته دوانه یی له زاراوه دا درووست دهبیّت، بن نموونه:

نيتروّجين Nitrojen له زماني ئينگليزيدا.

ئازۆت Azot له زمانى فەرەنسىدا.

هدمان گاز دهگدیننیت گدر هدردوو وشد وهرگیران، دهبند دوو زاراوهی جیاواز.

- ئهگهر دوو زاراوه ههبن له تیرهی دارشتندا ههریه که جیابیت لهوهی دیکه و له ههمان زمان یان له دوو زمانی لهیه ک جیادا، نهوا دوو زاراوه یی درووست دهبیت، بر نموونه:

ئهگهر یه کیّکیان له ئینگلیزی و ئهوی تریان له فه په نسی وه رگرین و وهریان بگیّرین بو زمانی کوردی، ئهوا دوو زاراوهی سه ربه خوّ درووست ده بنت، وه ك:

كاتژميرى سەرەكى Master clok ئينگليزى كاتژميرى دايك Horloj emere فەرەنسى. (١١

لیّره دا درو زاراوه ی له یه جیاوازمان بو درووست بوو، بو ههمان شت که پیّوه ندیی به ریشه ی وشه که وه هه یه لهم درو زمانه دا، بویه پیّویسته له کاتی هه لبرژاردنی زاراوه دا ناگاداری فره سه رچاوه یی زاراوه کان ببین و هه لبرژاردنی له درو زمانی جیاوازدا ده بیته هوی درووستبوونی گیرگرفت و هوی له دهستدانی یه کیّتی ریشه ی زاراوه کان، جگه لهمه ش به ههمان شیّره ده بیّت ناگامان له وشه ی هارواتا و هاربیّژی نه و زمانانه بیّت

⁽١) بروانه: د.على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل٧٩، ٠٨٠.

له کاتی وه رگیّرانی و شه هاواتاکان، چونکه له وانه یه وه رگیّر نه وانی نه و دوو زاراوه یه هاوواتا یان هاوییّژن، له نه جامیشدا هه رکهسه به شیّوه یه کی جیاواز وه ریان ده گیّری، هه روه ها هه ندی هرّی تریش هه ن له وانه:

- هزی میژوویی بنچینهی زاراوه یان وشهکان له رهگهزدا یه و بوون، به لام به تیپهرپوونی کات و روزگار لهیه دوورکهوتوونه ته وه.
- ریّکهوت: ناو ههیه به ریّکهوت بهسهر دوو شتدا سهپاوه و ههریه که شویّنی خوّی گرتووه، وهك: کهو، کهو که له بابهتی بیّژنگه و دهغلّی پیّ یاك ده کریّتهوه. (۱۱)

٣- گيروگرفتي رٽيکخستن:

ئەم گيروگرفتەش سى جۆر لە خۆ دەگريت:

أ- زۆرىي دانەرانى زاراوه.

ب- پشتگو ێڂستني كولتووري كۆنى كورد.

ج- پشتگویخستنی ئاستهی ئاسانیی بالاوبوونهوهی زاراوه له نیو خه نکدا^(۲).

⁽۱) جەمال بابان، ھەندىك لەق زاراۋانەى واتايەك زياتر ئەبەخشن، گۆۋارى كۆرى زانيارى كورد، بەرگى (۲)، بەشى (۱)، ل9٦٥.

ههروهها بروانه: گوَقَاری (پهروهرده و زانست)، ژماره (٤)، ساڵی (۲)، بعندا، ۱۹۷۲ ل.

⁽۲) محهمه و وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ل ۹۰.

زوری دانهرانی زاراوه وایکردووه گیروگرفت بو کاری زاراوهسازی کوردی درووست بکهن، نهویش لهبهر کومهلی هو، لهوانه: نهوانهی زاراوهیان داناوه، لهوانهیه لهو بواره زور لیهاتوو نهبووبن و زمانی تریان به باشی نهزانیبیت، یان شارهزایی تهواویان له ریبازه کانی دانانی زاراوهی کوردی باش نهبووبی یان زانیارییان له بارهی لایهنی تیوریی و پراکتیکی نهم زانسته کهم بووبیت و شارهزایی تهواویان له کهلتوور و داب و نهریتی کومهل کهم بووبیت. نهمه و چهندان هو، که له لایهن دانهرانی زاراوهوه بوونه هوی بوونی گیروگرفت لهبهردهم زاراوهی کوریدا.

- کوولتووری کوردیی به پینی نهو بارودو خهی ههیه تی و به پینی نهو کومه له شیوه زار و دیالیکتانه ی ههیه تی زور ده و لهمه نده و ده توانریت له دانانی زاراوه دا سوودی لی ببینریت و پشتگویخستنی هویه که بو درووستکردنی گیروگرفت و لاوازیوونی زاراوه ی کوردی.
- زاراوه تا ئاسان و سووك و كورت بينت، له ناو خه لكيدا زياتر بلاوده بينته و جينگير ده بينت، به لام پشتگويخستنى ئهم مهرجانه و ئالوزى و ليللى زاراوه و دريژ بوونى ده بينته هوى گيروگرفت له دانانى زاراوه دا و له لاى خه لكيش.

بیّجگه لهم هوّیانه زمانی کوردی له بواری زاراوه ته کنیکییه زانستییه کاندا دووچاری ههندی گیروگرفت بووه تهوه، هوّی سهره کیش، به گشتی نهمانهن:

 ۱- ژیر دهسته یے: زمانی کوردی ههر له فهرمانداریه تی دهوله تی عوسمانىدوه بگره هدتا سىيەكانى سەدەي بىستەم خزمەتىكى بەرچارى نه کراوه، لهم بواره دا و له کارگیری و فیرکردندا به فراوانی به کار نههاتوره (۱۱)، نهوهشیان بووه هویهك بو لاوازبوون و یووكانهوهی لهم بوارهدا. زمانی کوردی، که تهمرز کۆمهاله خهالکیکی زور قسهی یی دهکهن و كارى زانستى و رۆشنبيرى و كۆمەلايەتى و...، يى ئەنجام دەدەن و دەردەبرن، ههمیشه ئامانجیکی سهره کی راسته وخوی سیاسه تی داگیر که رانی كوردستان بووه. قهدهغه كردني زماني كوردى له لايهن ههموو داگیرکهرانی کوردستانهوه و سهیاندنی زمانی خویان بهسه زمانی کوردیدا، رِدِّلْی زوری له سنووردارکردنی زمانی کوردی(۱۱)، بینیوه، ههر زمانتکیش به سنووردار کرا لاواز دهبیت و کار دهکاته سهر دانانی زاراوه کهشی. بۆیه ئهم ژیر دەستەييەی كورد له لايەن داگیر کەرانی عوسمانی له کۆندا و داگیرکردنی لهلایهن (تورکیا، سوریا، عیراق، ئیران) لهم سهردهمه دا وایکردووه که زمانی کوردی له بواری دانانی زاراوه دا

۲- نهبوونی دهولهت: بوونی دهولهت و قهواره و کیانی سیاسی کار ده کاته سهر دانانی زاراوه و یه کخستنیان، چونکه ههر میللهتیّك که دهولهتی همبوو ده توانیّت لیّکولیّنه و و تویّژینه وه له گشت بواره کانی (کوّمه لاّیه تی و روّشنبیری و زانستی و نابووری و رامیاری و ... هتد،

هدنگاري باش ندنيت.

⁽۱) محهمهد وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل.٤٨.

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٢٨٣.

بکات و پۆلهکانی بۆ تهواوکردنی خویندن و ته نجامدانی کاری زانستی بنیریته دهرهوه، که تهمهش له پیشخستنی کومهلا و زمان و بهههمان شیوهش له دانانی زاراوه و زاراوه سازی کوردیدا په نگدانهوه ی خوی ده بیت، ههروه ها ته گهر دهولهت ههبوو ده توانری له پی تهو کوپی زانیاری و داموده زگا فهرمییانه ی ولات بریاری که دوربکریت یه کیک لهوانه بریاردان له سهر نهو زاراوانه ی که له باره ی زور لایه نی زانستیه و بو کاری زانستی به کارمان دین، پیچهوانه ی تهمه کاری زاراوه سازی کوردی لاواز ده بیت و دووچاری گیروگرفت ده بیت.

لیّره دا برّمان ده رده که ویّت نه بوونی ده و لّه تیّکی کوردی، گهلیّك په نگدانه وه ی خراپی بر سهر زمان و زاراوه سازی کوردی هه یه، کورد وه ك نه ته وه یه ك له هه موو پارچه كاندا شه ری له نیّوبردنی کراوه و زمانه که ی یان قه ده غه بووه یان بواریّکی ته سکیان بر هی شتر ته و زمانی داگیر که ریان به سه ردا سه پاندووه، ته مه ش کاریگه ریی خرّی هه بووه، له وانه:

۱- به کار نه هیننانی زمان له بواره کانی زانست و پهروهرده و فیرکردندا ته نانه ت کاروباری پرژانه ش به کارنه هاتووه، ههندیک له کورده کانی نه و پارچانه ی کوردستان نه که ههر له زمانی کورده کانی دیکه ی کوردستان تیناگه ن، به نکو ههندیکیان زمانی دایکیشیان له بیر چزته وه و نایزانن.

۲- به کارنه هینانی زمان به بهرده وامی له خویندن و پهروه رده و بواره زانستیی و ته کنیکی و روّشنبوییه جیاوازه کاندا.

۳- ههستی لاوازیی و تووی باوه پ بهخو نهبوون له دهروونی تاکی کورددا، بهرانبه ر به زمانه کهی خوی دهروینی.

3- دەرككردنى مرزقى كورد به هەبوونى خزى، وەكو تاكيكى نەتەوەيى تايبەت لەر ساتەوەيە كە دەركى بكات خارەنى زمانىكى تايبەتە و دەبى بەو زمانە بدوى و خزى بناسىنى، يەكىك لە سىماكانى ھۆشيارىي ئەتەوەيە كە زمانى خزى (۱).

۳- پیشنه که و تنی زانستی: پیشکه و تنی زانستیی ه و کار یکی گه و و ه ی پیشکه و تنی زانستیدا، گه لی گه و و ه ی پیشکه و تنی زانستیدا، گه لی کور دیش له به رکزمه لای و زانراو تا ئیستا له بواری زانستی و زانیاریدا هه و لی داوه هه نگاو بنیت، له ربی بایه خدان به کاری زانستی و ته کنیکی و ... ه تد شان له شانی زمانه پیشکه و تو و کان بدات. نه مه شگه رهمو و نه ندامانی کومه ل قو لی لی هه لنه مالن نایه ته دیی.

نهبوونی داهیننان و دوزینهوهی گهورهی زانستیی له کوردستان بو نهروه زاراوهی کوردی بهسهردا ببریت، وهك دهزانین زوربهی داهینانی کاره زانستییه گهورهکان به ناوی داهینهرهکانیانهوه ناونراون، وهك: (قولت، توم، وات، ...).

⁽۱) روزان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۲۸۰.

٣- كەمتەرخەمى كۆرى زانيارىى:

له ههموو ولاتیکدا کوری زانیاریی گهورهترین دهزگایه، لهبهر نهو روله گهورهیهی که له پیشخستنی زانست و روشنبیریدا دهیگیریت، نهم جوره كۆرانه لەھەر ولاتتكدا بن بۆ بلاوكردنەوه و چەسپاندنى ھەموو جۆرە دانان و گۆرىن و چارەسەركردنىك لە بارەى زمانەوە (۱۱) گەورەترىن دەسەلاتتىكى زانستىن، ھەروەھا دەتوانىت بە يىنى ئەر ئەزمورنانەى كە هدیدتی و به پنی ندو زانایاندی کاری تنده کدن ندو روّله گدوره یه له دانانی زاراوهدا بگیریت، کوریش ئهوهنهبیت تهنیا ههر یشت بهخوی ببهستیّت و بریار لهسهر دانانی زاراوه بدات، به لکو لهو بوارهدا یهنا بق گشت چینه کانی کرمه ل دوبات ئه وواتا ئه نجومه نی کرری زانیاری کورد، دەليّت: ئەنجومەنى كۆر لە كاتى دانان و ھەلبْداردنى زاراوەكانىدا ھەولىي داوه له ههموو روویه کهوه که لك له بهرههمی شاعیره كۆنه كان و فۆلكلۆر و قسهی باوی ناو لادی و ناوچه جیاوازه کانی کوردستان و فهرههنگه کوردییه کان وهربگریت (۱۱) و کوریش که زاراوهی نوی دادهنیت مهبهستی ئەرە نىپە وشە كۆنەكاغان لە بىر بچىتەرە و بەكاريان نەھىنىن و دەلىت: ليره دا به پيويستى دەزانين ئەرەپش بخەينە بەرچارى ئەنجومەنى كۆر بە

⁽۱) د. جهمال نه به ن، زمانی یه کگرتووی کوردی، بامبیرگ – ئه لمانیا، ۱۹۷۱، ۱۶۱.

⁽۱) ئەنجومەنى كۆر، زاراوەى كارگێړى، گۆڤارى كۆرى زانيارى كورد، بەرگى (يەكەم)، بەشى (يەكەم)، بەغدا، ١٩٧٣، ل٤٢١.

دانانی زاراره ی نوی نایه ویّت زاراوه و وشه به کارهیّنراوه کانی تر له ناوبچیّت و نهمه به هه له یه کی گهوره داده نیّت (۲).

له دانانی زاراوه دا کۆری زانیاریی کورد رۆلێکی چالاکی له باره ی دانان و دارشتن و وه رگێرانی زاراوه وه گێرابوو، نه ک ته نیا بایه خێکی زوّری پێدابوو، به لکو به شی زوّری کاتی خوّی بو ئه م کاره گرنگه ته رخان کردبوو و له کردبوو. چه نده ها لیژنه ی زانستی بو کاری زاراوه ته رخان کردبوو و له هه وله کانی پێش خوّی به وه جیا ده کریته وه که له بواری زاراوه داناندا، تا ئه ندازه یه ک له سه رییبازیکی زانستیی کاری ده کرد.

له سهرهتای دامهزراندنیه هه هه هه قرار داوه زاراوه ی جوّراو جوّر دابنیّت، که گشت بواره کانی زانست سوودیان لی ببینن و به رهه می نه و هه و له ش نه و لیستانه ن که له و بواره دا دایناون که له پیّنج ژماره ی گوّقاری کوّردا بلاّو کراونه ته وه ، له دواییشدا له سیّ کتیّبی سهربه خوّدا: (زاراوه ی کارگیّری ۱۹۷۳–۱۹۷۶) و (زاراوه ی هه مه چه شنه – ۱۹۷۷) و (لیستی چواره می زاراوه کانی کوّر – ۱۹۷۵) چاپکراون (ش)، کوّر تا ناستیّك له

^(۲) ههمان سهرچاوه، ل۲۲۲.

[🖰] بروانه:

⁻ كۆرى زانيارى كورد، (گۆڤارى كۆرى زانيارى كورد):

⁽⁻ زاراوهی کارگیّری، بهرگی (یهکهم)، بهشی (یهکهم)، بهغدا، ۱۹۷۳، ۱۹۷۳، ۱۹۷۳، ۱۹۷۳، ۱۹۷۳،

ب- لیستی دووهمی زاراوه کانی کۆپ، بهرگی (دووهم)، بهشی (یه کهم)،
 به غدا، ۱۹۷۲، ل ۹۳۹ ۸۹۳۹.

کاره کانیدا سهر که وتوربوو، که زاراه کانی بن زانستی زاراه سازیی کوردی گه نجینه یخکی به نرخن. ده توانین نهم کارانه ی کن په باره ی داپشتن و وه رگیپانی زاراوه ی کوردی و پیکهینانی لیژنه کانی، به سهره تایه کی باش، له پیچکه ی قوناغه کانی دیکه ی زاراوه سازیی کوردی دابنیین (۱۱). بویه بوونی کنریکی زانستی و نه کادیمی زنر پیویسته و نه بوونیشی ده بیته هم ی گیروگرفت له به رده م زاراوه سازیی کوردیدا، چونکه نه و کن پیکی کوردیی کوردیدا، چونکه نه و کو په کاریکی گه وره و به شیوازیکی زانستی پیشکه ش به زانستی زاراوه سازیی کوردیی و دانانی زاراوه ده کات.

پ – لیستی سیّیهمی زاراوهکانی کوّپ، بهرگی (دووهم)، بهشی (دووهم)، مغدا، ۱۹۷۶، ل.۱۲۱–۲۱۸.

ت — لیستی چوارهمی زاراوهکانی کۆپ، بەرگی (سنیهم)، بەشی (یەكەم)، بەغدا، ۱۹۷۰م ل ۱۹۷۹م.

چ- لیستی پینجهمی زاراوه کانی کوّپ، بهرگی (سیّیهم)، بهشی (دووهم)، بهغدا، ۱۹۷۵، ل۲۲۵-۵۵۳.

چ- لیستی شەشەمی زاراوەكانی كۆپ، بەرگی (چوارەم)، بەغدا، ۱۹۷٦، ل٤٧٦- ٤٧٩.

ههروهها کۆپى زانيارى كوردستان ئەومى لەبەر دەستى ئىمهدا بىت دوو نامىلكەي لە بارمى زاراوەوم بە چاپ گەياندووە:

⁻ لیژنهی زاراوه له کوّری زانیاری کوردستان:

ا- زاراوهی کارگیْری، چاپی یهکهم، ههولیّر، ۲۰۰۶، (٤٧ لاپه پهیه).

ب- زاراوهی یاسایی، چاپی یهکهم، ههولیّر، ۲۰۰۶، (٤٧ لاپهرهیه).

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل٢٨٩.

دیاره تا ماوه یه کی باش له دانانی زاراوه و پیشخستنی زانست به رده و ام بود، به لام دوای کوتایی هه شتاکان ئیدی کاری کوّر به ره و کزبوون چوو، ئه ریش له به را نه و فشاره بوو که رژیمی به عس کردبوویه سه رکوّر و ئه ندامانی، که بووه هوّی ئه وه ی هه ندی یان زوّرینه ی ئه و ئه ندامانه له کوّر نه میّنن، له م باره یه شه و هیّما بوّ چه ند که موکورتییه ک ده که ین، چونکه یه ک سه رچاوه ی گشتی زاراوه دانا نان نییه:

۱- نهبوونی یه ک سهرچاوه ی نیوه ندیی بی دانانی زاراوه ، ههرچه نده کوپی زانیاری روّلیّک لهم بواره دا ده بینی ، به لام زانکی و وهرگیّپان و داموده زگاکانی دیکه ش سهره رای نووسه ران و روّژنامه نووسانی رادیی و ته له فزییّن ... هتد ، نه مروّ روّلیّکی به رچاویان هه یه (۲) .

۲- نهبوونی لیژنهیه کی زانستیی پسپۆر، له لایهن کۆری زانیارییهوه بۆ ههدلسهنگاندن و تاوتو یکردنی ئهو زاراوانهی که بهرههمی (ههولئی تاکه کهسین) به تاییهتی ئهو ژماره زورهی زاراوه یهی که له دوای راپهرینی گهلی کوردستانی سالنی ۱۹۹۱ دانراون، ییکهینرابینت.

۲- چارهسهرکردنی کیشهی دیالیّکت و بهشه دیالیّکته کانی زمانی کوردی و ههولدان بو پیّکهیّنانی زمانی ئهدهبی یه کگرتووی سهرتاسهری کوردستان (۱۱).

⁽۲) محهمه د وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل.٤٨.

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل ٢٨٩.

۵- کدمی ژمارای دازگای کلتورری و ته کادیمی:

گهلی کورد ئیستا خارهنی کومهایک نووسهری باشه، له گشت بواره کانی زانستدا کار ده کهن و خزمه تی زمانی کوردی ده کهن، به الام هه ندی جار باری ئابووریی زورینه ی نووسه ران رینگا نادات به رهه مه کانیان به چاپ بگهیه نن، ده زگایه کی نه ته وه ی یه کگر توومان نییه، به رهه مه کانی ئه و نووسه رانه چاپ بکات، ئه مه خوی له خویدا یه کینکه به گیروگرفته کانی باری زاراوه و دواکه و تنی زانست و روشنبویی و کلتووری کوردی.

٦- نەبورنى فەرھەنگ:

بوونی فهرههنگ یه کیکه له نهرکه پیویسته کانی پهرهپیدانی زمانی کوردی، بایه خدان به دانانی وشه و پیکخستنی، سهره پای فهرههنگی نهته وه یی پیویستیشمان به نینسکلوپیدیای نهته وه ییه.

زمانی هدر ندتدوه ید به فدرهدنگدکدی هدلده سدنگینریت، کدواته ده توانین بلیّین فدرهدنگ پینناسدیدکد، که کلتوور و روّشنبیری و پلدی شارستانیدتی و پیشکدوتوویی و کدسایدتیی ندو گدلدی پی دهرده کدویّت، کد بدو زماند ده یدیشن (۱۱).

ندرکی فدرهدنگ روونکردندوه و پیناسینی وشه و ناساندنیدتی به و کدسدی که شارهزایی تدواوی له وشددا نییه و فدرهدنگیش وه ک ترمارگدید و شد له فدوتان دهیاریزیت و فدرهدنگی زمان دهولهمدند

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل٢٩٣٠.

ده کات، هدروه ها لینی کزلراوه تدوه و واتای روون کراوه تدوه و لینکدراوه تدوه و شی کراوه تدوه و زانیاری له باره ی چزنیتی نووسینی و بده ماهاتن و پدیدابوونی ... دراوه (۲)، لدبه و ندوه بدهن فدرهه نگه وه خدرمانی و شدی کوردی گرد ده کریته وه، و شه و زاراوه ی میللی له نیوچوون ده پاریزریت.

گهلی کوردیش که م تا زور کاری فهرههنگنووسیی کردووه، به لام گشت نه و کارانه به دانرینی له دهریای فهرههنگی کوردیی ده ژمیررین (**)، چونکه ده توانین بلیّین کورد تا ئیستا خاوه نی فهرههنگیّکی وا نییه

⁽۲) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٦٩.

^(*) سەبارەت بە يوختەي مێژووى فەرھەنگنووسىيى كوردى بروانە:

سەيد عەبدوللاى سەمەدى: بەسەركردنەوەى میرژووى ۳۲۰ ساللەى
 فرھەنگنووسى زمانى كوردى، گۆۋارى (مهاباد):

توانیبیتی گشت لق و پوپ و شیوه جوّر به جوّره کانی زمانی کوردی لهخوّ بگریّت، واته فهرههنگیّکی نه ته وه یه کگرتوومان نییه، گشت و شه و زاراوه کانی تیدابیّت و ببیّته بناغهی زمانیّکی نه ده بی یه کگرتوو، نه مه ش نه وه ده گهییّنیّت که له لایه نی فهرهه نگ نووسینه وه دواکه و تووین و ژماره ی فهرهه نگه کانمان له وانه یه له (۲۰۰ - ۳۰۰) یان زیاتر تیّپه پ نه کات، که چی زمانه زیندووه کان ژماره ی فهرهه نگه کانیان گهیشتوونه ته (۱۵۰۰) فهرهه نگ کانیان گهیشتوونه ته (۱۵۰۰) فهرهه نگ نووسیندا بو فهرهه نگ نووسیندا بو هو کاری سیاسیی، زمانه وانی، نایینی، که لتووری، ژیر ده سته یی، نه خویینده واری شه متد، ده گهریته وه.

مهرج و بنهماکانی زاراوهدانان

که دەمانهویت له مهرجه کانی زاراوه دانان بدویین، دهبی نهوه بزانین، زانستی زاراوه سازی بنه مای تایبه ت به دانانی زاراوه کان له سهر بنه پیتوانه یی یه کگرتوو وه خو ده گریت، نه گهر بیت و زمان ری به هو کاری زور له پیتکهینانی زاراوه کان بدات، نهوا زانستی زاراوه سازی نهر مهرجه ناراسته کراوانه ده ستنیشان ده کات. له ریبی نهم ماندوبوون و کارکردنه

⁽۱) حوسین محهمه عهزیز، سهلیقهی زمانهوانیی و گرفتهکانی زمانی کوردی (کوّلینهوه و رِهخنه)، چاپی دووهم، چاپخانهی (کارق)، سلیّمانی، ۲۰۰۵، ل۲۸۸.

تویژهران دوزیکی زور بو گیرگرفته زمانهوانییه کانی نیستا یا دواپوژیان تومار ده کهن.

دوزی دانانی زاراوه کاریکی تا نمندازه یمک زور گران نییه و نمرکیکی قورس نییه، چونکه نموه نمرکیکه توانستی نمو بابهته و شارهزایی زمانه وانی و لینها توویی و چالاکی زانستی ها وچه رخی پینویسته، به لام قورسی یان گیروگرفته که زیاتر ده بینت گمر هات و دوزه که به بواری وه رگیزان و گواستنموه له زمانیکه وه بن زمانیکی تر پهیوه ستبوو. نمه گه درچی نموانه ی له دانان و وه رگیزانی زاراوه کاندا، به تایبه تی زاراوه کانی کتیب و قوت ابخانه دا به شداریان کردووه، وه کاریکی سمره تایی و به هنی وه رگیزان و گواستنموه وه نم کاره یان له که موکووریی به ده دو روشی پهند گیروگرفتیک بوون، لموانه:

۱- دانانی چهند زاراوه یه بن یه په چهمك ، جاری وا دهبینی له یه ك کتیبدا دوو جزره زاراوه بن یه په چهمك به كارهاتووه ، وه كو (هیلی یه كسانی ، هیلی كهمه ره ی زهوی ، خهتی ئیستیوا) له كتیبی جوگرافیادا ، یان نه و زاراوه یه ی كه له كتیبی پولینكدا به كارهاتووه له كتیبی پولینكی تردا بن واتای زاراوه یه كی دی به كارهینراوه ، هزیه كهشی له وانه یه نه وه بی كه لیژنه ی جودا جودا كتیبه كانی بابه تیكی زانستی چهند پولینكیان كه لیژنه ی جودا جودا كتیبه كانی بابه تیكی زانستی چهند پولینكیان

۲- دەست نەدان و نارىكىيى ھەندىك زاراوە، ئەمەش بى چەند ھۆيەك
 دەگەرىتەرە:

أ- ئەندامانى لىژنەكانى كتين و وەرگيْران و ماموّستايانى بابەتە زانستىيەكان كاتى خوى ئەو ماددانەيان بە كوردى نەخويّندووە و شارەزاىيەكى تەواويان لە كوردى و لە وشە و زاراوەكاندا نەبووە.

ب- کردنه کوردیی کتیبه کان به لیشار و تیک ایی بوو، له چاو زمانه که مان و نه و بابه ته زانستیبانه شدا نوی بوون.

پ- له دانان و هه نبژاردن و وه رگیّرانی زاراوه کاندا هه ندیّك جار ریّگهی زانستی پهیره و نه کراوه، که له داتاشین و خواستنه وه دا، یان له وه رگیّران و کردنه کوردی، یان له دارشتندا هه ولّی نه وه نه دراوه، که به پیتی ده ستووری زانستی و لوّجیّك نهم جوّره کردارانه ی دانانی زاراوه کان پته و بکه ن.

ت- زوّر کهم نهبیّت وشهگهلی شیّوهزاره جیاوازهکانی کوردی بوّ لیّ خواستنهوه و دارشتنی زاراوهی نوی به کار نه هیّنراون (۱۱).

^{&#}x27;' عبدالرزاق بیمار، زاراوهکانی ناو کتیّبانی قوتابخانه، گوْقَاری (پوْشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۸۷–۲۸۸.

يدكدم:

فراوانکردنی واتای وشه و شکاندنی سنووری له چهمکیّکی تایبهتییه وه بق مههستیّکی فراوان... وه و شهی (سهرچاوه) بق واتایه کی دهستنیشانکراو به کارهاتووه و له میانی روّشنبیری و زانیاری و زانستیدا بووه به زاراوه یه کی ژیاریی فراوان.

دووهم:

تاییهتیکردنی واتای فراوانی وشهیه و گواستنهوه له جوغزیکی بهر بلاوهوه بو نهرکیکی دهستنیشانکراو. بو نموونه وشهی (گهرین) که به واتای (نوتوموبیل/نوتهمبیل) دیت، وشهی (گهرین) له فهرههنگدا ناوه لناوه بو ههموو شتیک که پنی بکریت هاتووچو بکات. زمانهوانی کورد نهو وشهیهی کردووه به زاراوه، واتا گشتییه کهی تهنگهبهر کردووه و بو شتیکی تایبهتیی به کاری هیناوه، ههرچهنده نهو وشهیه وه و زاراوهیه بهرانبهر به (نوتوموبیل) رئی نه کرد و وشه جیهانییه که چهسپا، نهمهیش نهوه ده سهلینیت که نه توانرا به ته واتا گشتییه کهی وشه که سنووردار بکریت.

سێيهم:

گواستندوهی وشدیدك له واتایدكدوه بو واتایدكی دی لهبدر جوره لینکچوون و پیوهندییدك، وهك وشدی (زمان) له فدرهدنگدا واتای هوی ئاخاوتن دهگدیینی و زاراوهسازی كورد بدرانبدر به زاراوهی (اللغة)ی عدره بدكاری هیناوه، چونكه له نیوانی ندم دوو واتایددا پیوهندیی

هزیی هدیه (۱۱) ، لیرودا دوبی نهوه بزانین که نهگهر وشه له واتایه کهوه بق واتایه که که دونه و این که ته که ترینه کهی دونه و و و اتایه که ترینه که ترینه که دونه و تایه که تایه دوبیت و تایه دوبیت این دوبیت که تایه دوبیت دوبیت این در این

دانانی زاراوه و چهسپاندنی کاریّکی گرنگه، که گشت زمانه کانی جیهان پهیپوهوی ده کهن و زاراوهی کوردیش ده بی دهستنیشانکراو و یه کگرتوو بیّت و بو واتایه کی تاییه تی به کاربیّت، سهر نه نجام نابی بو تاقه مهبهستیّك و یه ک واتا پتر له یه کاراوه به کار بهیّنریّت و سهر له خویّنه و گریّگری کوردی تیّکبدریّ(۱).

تایبه تمه ندیی زاراره له مه پ لقیک له لقه کانی زانست و پر شنبیری و هونه ر و دانانی بر بابه تیک له بابه ته کانی زانیاری پی و یستییه کی پر قرامیی ده خاته سه ر شانی زاراوه سازه کان، نه م پر قرامه ش نه وه یه که ده بی کتیب و نامیلکه و لیسته ی زاراوه به چه شنی بابه ته کانی زاراوه دابه ش بکرین و به وردی ریک بخرین و له یه کتر جود ا بکرینه وه.

مهبهستمان له زاراوه دانان و ئاماده کردنی، ههموو ئهو چالاکییانهیه، که به کرکردنهوهی زاراوه کان و شیکردنهوهیان و ریکخستنیان و زانینی

⁽۱) د. کامل به صبر، پیناسینی زاراوه، گوْقاری (پوْشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، له۲۱۰.

⁽۱) د.کامل بهصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکوّلینهوه، ل۲۶.

هاوواتاکان و پیناسه کانی به ههمان زمانی یان به رانبه ره کهی به زمانیکی تر پهیوه سته (۲). هه روه ها گشت چهمکه کانی بواریکی دیاریک راو له بواره کانی زانیاریدا و لیکولینه وهی پیوه ندیی نیوان نه و چهمکانه، قوناغی ناماده کردنی زاراوه یی پیوانه پیش به سی قوناغدا تی ده پهریت:

۱- لیکولآینهوهی سیستهمی زاراوه بهکارهاتووهکان که ئیستا له بواریکی دیاریکراودا کاریان پی دهکریت، یان به واتایه کی تر، لیکولآینهوهی بهکارهینانی راستهقینهی زاراوهکان لهو کیلگهیهدا، که نهمه ش پرزسه یه کی پهسهند کردنه.

۲- پیشخستنی سیستهمی زاراوه کان، واته چاککردنی به کارهینانی
 راستهقینهی زاراوه کان، که نهمهش پروسهی پیوانهییه.

دانانی زاراوه ورد و درشت بهرانبه و چهمکه زانستییه کان ، بنهمایه که له بهرههمهینانی زاراوه پولیننکراوه کان و سیستهمه پولیننکراوه کان و فهرهه نگه واتاییه کانه.

۳- بلارکردنهوهی نهو پیشنیازانهی تایبهتن به زاراوهی یه کگرتووی پیوانه یی و گشتاندنی به کارهینیان.

پیش دانانی زاراوه و یه کخستنیان دوو مهرجی سهره کی ههیه نهویش نهمانهن:

أ- پێویسته ههر چهمکێك یان شتێك، یهك زاراوهی سهربهخوّی بوّ دابنرێت.

^(٢) د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل٣٣.

ب- زياتر لەيەك زاراو، بۆ چەمكۆك يان شتۆك دانەنرێ^{ت(*)}.

هدرچدنده هدلبژاردن و داتاشینی زاراوه و دوزیندوه و داپشتنیان ندرکی کوری زانیاریید، بدلام ندوه واناگدیننیت که زانایان و روشنبیران له ناست خویاندوه ندتوانن هاوکاریی ندم پروسدید ندکدن، بدلام له دوزیندوه و هدلبژاردن و دانان و داپشتن و داتاشینی زاراوهدا پیویسته چدند راستییدك هدید لدبدر چاو بگریت، وهك:

- پێویست بهوه ناکات سڵ له ههموو وشهیه کی بیانی بکهینهوه، چونکه هیچ زمانیّك نییه، ئهمروّ له چوارچیّوهی قالبیّکی تهسکی تهنها وشه گهلی خوّمالیدا گهشه بکات و بهره و پیشهوه بچیّت.
- نهو وشه بیانیانهی کهوتوونهته نیّو زمانی کوردی، جوّری دارشتن و شیّوه یان گوّراوه و هیچ پیّویست به لابردنیان ناکات، مهگهر نهو وشه و زاراوانه نهبن که لهگهل زمانی کوردی ناگونجیّن و وشهی زاراوهی کوردیی پهتیی بهرانبهریان ههیه یان له ریّگهیانهوه دهتوانریّت زاراوهی نوی دابنریّت.
- زیندووکردنهوهی وشهی کوّنی کوردی و چهسپاندنیان و بلاوکردنهوهی ههموو وشه و زاراوهیه کی ناوچهیی کوردی پهتی، کارنکی گرنگ و دیاره.

^(*) بروانه:

أ- د. على القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٨٨.

ب- محهمهد وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ل۵۰.

- بایهخدان به ریّکخستنی زاراوهی بواره جیاجیاکان و ریّکخستنیان، بر نموونه زاراوه پزیشکییهکان، زاراوه کارگیرییهکان.
- ئەمرۆكە وا خەرىكە فەرھەنگنووسى كوردى جىنگەى شايانى خۆى لە ژيانى رۆشنبىدىى و زانستى گەلى كورددا دەگرىت و دەيان زانا لەم بوارەدا ھەنگاويان ناوە، بەلام پىرويستيان بە بابەتى نوى ھەيە بە تايبەتى لايەنى تىورى زاراوەسازى.
- بایهخدان به نووسینهوهی فهرههنگی پزیشکی لهبهرئهوهی ئهم بواره پیویستی به ههزاران زاراوهی نوی ههیه (۱۱) دیارترین نهزموونی کوری زانیاری کورد نهوهیه که له لاپهرهکانی گوفاری کور چهندین زاراوهیان لهو بابهتهدا بالاوکردو تهوه (**).

زاراوددانان یان هدلبژاردنی وشه به زاراوه بدلای (مدسعود محدمهد)دوه، تدنیا ییویستی به دوو شت هدیه:

١- بهدوادا گهران.

^{۱۱} محهمهد وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوهدانان له زمانی کوردیدا، ل۸۸– ۲۸.

[🖰] بړوانه:

اً- ئەنجومەنى كۆپ، ليستى سێيەمى زاراوەكانى كۆپ، ل١٦٦-٢١٨.

ب- محهمهد وهسمان، بهرهو فهرههنگی پزیشکی یه کخراو، گوقاری (نووسهری نویّ)، ژماره (۱۸)، ههولیّر، ۲۰۰۱، ل۱۸-۱۹.

^{......} که باس له (۰۰۰) زاراوهی پزیشکی کراوه.

۲- هدستکردن به سازانی وشه بن زاراوه. هدرچی درووستکردنی زاراوه یه له رنی تیکبهستندوه ویرای نهو دوو مدرجه پیویستی به زانینی دهستووره کانی دارشتن و تیکبهستن هدیه (۱۱).

دانانی زاراوهش بهلای ئیمهوه بهسی قوناغی گرنگدا تیده پهری:

- قۆناغى دانانى زاراوەكان.
  - قۆناغى يەكخستنيان.
- قۆناغى گشتاندن و بەكارھننانيان.

قوناغی یه کهم له ههموویان گرنگتره و پتر به زمانه و بهستراوه، هاو کات قوناغی سیّیه م نامانجیّکی سهره کیی نهو کوّمه لهیه یه، که ناره زووی له وهرگرتنی زانسته، بوّیه لهبه ر روّشنایی نهوانه ی باس کران، بوّمان ههیه نهو مهرج و بنهمایانه، لهم خالانه ی خواره وه دا بوّ دوّزینه وه یان دانانی زاراوه ی کوردی دیاری بکهین:

۱- پیریسته گونجان یان هاربهشی، یان لیکچوونیک له نیوان واتای زمانیی و واتای زانستیی زاراوه که دا ههبیت، مهرجیش نییه زاراوه که همموو واتا زانستییه کهی خوی بگریته وه.

۲- دانانی یه ای زاراوه بو یه ای چهمکی زانستی هاونیوهروف له یه ای بواردا.

۳- خزپاراستن له فروواتایی یه ای زاراوه له بواریکدا و پهسهند کردنی واژهی تاییه تمهندانه بهسه و واژهی هاویه شدا.

⁽۱) مسعود محمد، زاراوهسازی ییوانه، ل۲۹.

2- له نیوان وشه هاوواتا کوردییهکاندا، تهوهیان هه نیوین پاش لینکو نینده و دهست بژیرکردنیان له لایهن لیژنهی تایبهت و پسپوری زاراوهسازییهوه، وه ن مهر، پهز، ران... هتد، بو زاراوهی زانستیی به پهسهند دهزانریت.

٥- له هه نبراردنی زاراوهی زانستیدا، نهو پیبازه جیهانیانه بگرینهبهر، که نیستا باون:

أ- زاراوه زانستییه کانی کوردی لهو زاراوانهی که ئیستا به شیوه یه کی جیهانیی به کارده هینرین نزیك بخه ینه وه، تاکو به راورد کردنیان بی ته وانهی خه ریکی کاری زانستی و لینکولینه وه ن تاسان بکه ین.

ب- پشتبهستن به پۆلینی دهیی جیهانیی زاراوه، به پینی بوار و لقه کانی.

پ- پینویسته واتاکان دابهش بکرین و به تهواویی روون بکرینهوه و سنووریان بن دابنریت و پیناسه بکرین نهوسا زاراوهیان بن پینك بهیننریت.

ت- دهبی پسپوره کان و به کارهینه ری زاراوه کان، هه ردوولایان هاوبه شی له دانانی زاراوه کاندا بکهن.

ج- دریژه پیدانی تویژینه و لیکولینه وه، بق ناسانکردنی پیوهندیی نیوان زاراوه ساز و به کارهینیان.

۳- به کارهینانی ریبازه زمانه وانییه کان له دانانی زاراوه ی زانستی نویدا، پهسه ند کردنی نهم ریزبه ندییه که له که له پهیووره وه پهیدابیت، پاشان شیوازه کانی پیکهینان له (لیکدان و داپشتن و خواستن و داتاشین و وهرگیران و خومالیکردن) که له زمانی کوردیدان.

۷- پهسهند کردنی وشه کوردییه روسهنه باوه کان بهسهر نهو وشانهی که
 خومالی ده کرین.

۸− خۆپاراستن له وشهی رەشۆکی، مهگهر له نیو چەند شیوهیهکی زمانی کوردیدا هاوبهش بن، ئهوساش ئاماژه بۆ رەشۆکیتییهکهیان بکریت و بخرینه نیو دوو کهوانه.

۹- پهسهند کردنی شيوهی کورت و پاراو و روون و خودوورخستنهوه له وشهی نه گونجاو و ناريك.

۱۰ - پەسەند كردنى ئەو وشانەي بوارى دارشتنيان تيدايە.

۱۱- وشهیه که واتایه کی وردی هه بینت، ده بی له وشهیه کی گشتی، یان وشهیه کی لیّل په سه ندتر بکریّت، ئه وه شخریّته به رچاو که له وه رگیّراندا زاراوه کوردییه که له گه آن واتا زانستییه کهی و زاراوه بینگانه که دا یه ککه ویّت و گویّش نه دریّته ناخاوتنی نه و زاراوه بینگانه یه که چی ده گه دینت.

۱۲- پهسهند کردنی وشهی باو بهسهر وشهی ده گمهن یان نامق و نائاشنادا، مه گهر واتای زاراوه زانستییه که، له گهل واتای باوی وشه که دا پیکداچوون و تیکه لییه کی پهیدا کردبی.

۱۳- ئهگهر ههندیک وشهی وا ههبن، که هارواتا بن، یان واتاکانیان نزیک یه بن، پیویسته باش روون بکرینهوه، ههر یهکینکیان به شیوه یه کی ورد، کام جوّره واتایه کی زانستی ده گهیینیت. له هه نبراردنی نهم جوّره زاراوانه و ا چاکه له پیشهوه ههموو نهو بیرانه و واتاکانیان له یه ک

دەكەن يان نزيكى يەكن، پيكەرە كۆ بكريندوه، ئەرسا تيكوا پيكەرە بەراورد بكرين.

۱۶- ئەو زاراوە و واتابەخشە زانستىانەى كە شارەزا و پسپۆرەكان بۆ كاروبارى تايبەتى خۆيان دايانناون، وەرگێڕراوبن، يان خۆماڵى، شايانى پەيرەوكردنن.

۱۵- به کوردیکردنی زاراوه له کاتی پیدیست و ناچاریدا بیت، به تاییدتی ندو زاراواندی که شیوگینکی جیهانییان هدید، وه ندو وشاندی بندچهیان یونانییه یان لاتینیید، یان ناوی ندو زانایاندی که وه ناراوه به کارهینراون... هتد.

۱۱- له کاتی به کوردیکردنی وشه بیانییهکاندا، چاودیریی نهم خالانه بکریت:

أ- ئەگەر وشە بەكوردىكردنەكە، لە زمانە بيانىيەكاندا چەند دەربرينيكى جياوازى ھەبوو، رەوانترينيان لەسەر زمان ھەلدەبژيرين.

ب- شیّوه گۆرینی وشدکه، تاکو لهگهل شیّوه کوردییهکهدا گونجاو و همموارکراو بیّت.

پ- زاراوه کوردینراوه که، به کوردی دابنریت و پابهندی ریساکانی زمان بیت و بر لیوه رگرتن و داتاشین شیاوبیت، پیشگر و پاشگر بگریته خوی و له گهل شیوه ی کوردینراوه که دا بگونجیت.

ت- راستکردنهوهی نهو وشه کوردییانهی زمانه بیانییهکان شیواندوویانن و به بنهما یهتییهکهی خویان بهکار بهینرینهوه.

- ۱۷- بوژاندنهوهی که لهپوور و زیندووکردنهوهی وشهی کونی کوردی، بو سازکردنی زاراوه زانستیه کان، پیویسته وشهی کوردیی رهسهن به کاربهینریت و به پیی توانست له شیوه زمانی خومالی و وشهی بازاریی و رهشوکی دوور بکهوینهوه.
- ۱۸ بهشداریکردنی پسپور و به کارهین له ساز کردنی زاراوه دا، تا همیشه پیوهندی به تین له نیوان زاراوه ساز و به کارهینانی زاراوه دا همینت و لیک دانه برین.
- ۱۹- پهسهند کردنی زاراوهی یه ف وشهیی بهسهر دوانی و سیانیدا، چونکه لیّوه رگرتن و کوّکردنه و و خستنه سهری ئاسانتره.
- ۲۰ نابی له زاراوهسازیدا مهرجی زوّر قورس بهسهر دهقی زاراوه کهدا بسه پیندریّت، گرنگترین مهرج له زاراوهی نویّباودا، نهوه یه بتوانیّت بروات و له لایهن نهوانهی قسمی پیّده کهن پهسهند بکریّت.
- ۲۱- پینویسته ههولنی سازکردنی دهسته یه ک وهرگیزی نه کادیمی بدریت، که دهسه لاتیان به سهر زمانی کوردیدا بشکیت و به پینی یاسا و دهستووره زمانه وانییه کوردییه کان کار بکهن.
- ۲۲- ئاماده و سازکردنی فهرههنگینکی یه کگرتووی فراوان، بق زاراوه کانی ههر بابهتینکی زانستی کار و پروژه یه کی گرنگه و پیویسته هزر و ئامانج و نهخشه ی زانستی ناشکرای هه بی .
- ۲۳- بنیاتنانی (زاراوه) ناشی له لایهن ناشارهزای زمانی کوردی و ناپسپوری بابهته کهیهوه نه نجام بدریت.

۲۶- تاسانی وسوکی وشه لهسهر زمان و گوی، بن چهسپاندن و بلاوبوونهوهی زاراوهی نوی مهرجیکی پیویسته.

۳۵- له نیو گهله پیشکه و تووه کاندا، هه و پسپوریک، یان چهند پسپوریک هه و یه ناستی خویه و داراوانه داده نیت، که له بواری ئیشوکاره که یاندا پیویستن و تاقه که سیک مافی ثهوه ی نییه زاراوه بو همهمو و بواره کانی زانیاری و زانست دابنی جا لیره دا ده رده که وی پسپوریتی رو نیکی بالا بو چه سپاندنی زاراوه ، یان ناوی نوی ده بینی .

۲۲- ئیمه که بین مانهوی زاراوه بو ههموو نامیر و پشته و بهشه کانی درووست کراویکی وه ک (فروکه) دابنین پیویسته له پیشهوه زانستی فرین به زمانی کوردی بخوینین و بنووسین.

۲۷- پیدیسته پسپورانی بهشی ههریهك له زانسته کان و درووست کراوه کان له نیو خویاندا، ئاگاداری کاری یه کترین، نه کا ههر دهسته ملی رینگهیه ک بگری که له ئاکامدا زاراوه ی به راوه ژوو و لیک جودا بو ورده ئامیری ئه و تو دابنین، که هه مان فه رمان جیبه جی ده کات له دوو درووست کراوی جودادا.

۲۸- زاراوه دانان بهر له ههموو شتیک پیویستی به زانستی فهرهه نگسازی ههیه، چونکه له تاکامدا بایی فهرهه نگیک وشه روده نیت، پیویستی به و زانسته ههیه که زاراوهی بو داده نریت و پیویستی به زانستی زمان و ده نگسازی و ههموو لکه کانی دیکه ههیه، که زمان باره شیان پیدا ده کات.

۲۹- پینویسته نهرکی زاراوه ساز ناسان بکریت بهوه دا که ته سکپینوی له گه لا که له که له که کریت، چونکه زاراوه واتایه کی به رین له مهودایه کی ته سکدا ده حه وینینته وه ... هتد. (**)

٤- جهمال عهبدول:

ا – زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوّقاری ئهکادیمی کوردی،
 ژماره(۷)، له۱۷۸–۱۷۸.

ب- بیردوزی گشتیی زاراوهدانان و یه کفستن و توّمارسازی...، گوّقاری (وهشت)، ژماره (۱)، ل۱۰-۱۷.

پ- بەركوڭيكى زانستە زاراوەسازىي كوردى، ل٧٦-٧٧، ل٧٧-٧٦. ==

ت – چەند سەرنجىك دەربارەى نامىلكەى (زاراوەى كوردىى زانستەكان)ى كۆرى زانيارى عىراق دەستەى كورد، گۆۋارى (رۆشنبىرى نوێ)، ژمارە (۱۲۳)، ل٩٠٠.

٥- محهمه وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردی، ل۲۲- ۱۲.

۲- د. کامل بهصیر، پیناسینی زاراوه، گوقاری (پوشنبیری نوی)، ژماره
 ۱۱۱۱)، ل۲۱۸.

۷- عبدالرزاق بیمار، زاراوه کانی ناو کتیبانی قوتابخانه، گوڤاری
 (روٚشنبیری نویٚ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۸۹-۲۹۳.

^(*) له بارهی نهم مهرجانهی باسکران بروانه نهم سهرچاوانه:

۱- پۆژان نورى عبدالله، فهرههنگى زمان و زاراوهسازى كوردى، ۳۲۰ ۳۲۳.

۲- ئیبراهیم ئەمین بالدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئەمپۆدا،
 گۆڤاری (پۆشنبیری نوێ)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۲۰-۲۲۹.

٣- د.علي القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٠٧-١١٢.

 Λ - د.مولاي على بوخاتم، مصطلحات النقد العربى...، ل ^{0} - ^{1} 7.

٩- كارم السيد غنيم، اللغة العربية والنهضة العلمية المنشودة، مجلة (عالم العدد الرابع، ل٩-٧١.

١٠- قاسم السارة، تعريب المصطلح العلمي...، مجلة (عالم الفكر)، العدد الرابع، ل١١٧-١١٨.

١١- شمادة الخورى، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، ل١٧٨.

۱۲ ئەنجومەنى كۆپ، لىستى پێنجەمى زاراوەكانى كۆپ، گۆۋارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى (سێيەم)، بەشى (دووەم)، ل٥٢٨.

۱۳- إبراهیم امین بالدار، مشاکل الکتب الدراسیة الکردیة، گوقاری کوّدی زانیاری عیّراق (دهستهی کورد)، بهرگی (چواردهیهم) (القسم العربی)، بهغدا، ۱۹۸۸، ل۳۵۹-۲۳۳.

۱۵- غازی فاتح وهیس، کتیبی زاراوهی کوردی و چهند تیبینییهك، گوّقاری (کاروان)، ژماره (۲۲)، ل۹-۱۰.

۱۰- عەبدولرەحمان عوسمان، زاراوەزانى و زاراوەى زانستى كوردى، گۆۋارى (بانە رۆژ)، ژمارە (۲۱)، ل77. ===

۲۱- مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، ل: ۲، ۷، ۸، ۱۹، ۲۰، ۵۰، ۷۰، ۸۰. ۸۰.

 ١٧- د. إيناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث ، ل٩٩-٩٩.

۱۸ - تۆفىق وەھبى، حول مقال مسؤولىة الادىب الكبرى للأستاذ عبدالمجيد لطفي، گۆڤارى (پەروەردە وزانست)، ژماره (٥)، ساڵى (٣)، بەغدا، ١٩٧٣، ل٠٠.

۱۹ د.نهسرین محهمه فهخری، پیبازی بهکوردیکردنی زاراوه، گوڤاری (پیشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۱۶)، بهغدا، ئابی۱۹۸۷، ل۱۲۳–۱۳۰۰.

ياش ئدمه، له مياني يينشانداني لايهنه كاني شيكردنهوهي زاراوه و مهرجی دارشتن و گرنگیی لیکولینهوهی زمان بو زاراوه و ریگای دانان و ريبازى شيكردنهوه، روون بووهوه ئهگهر زورينهى ليكولينهوهكانى زاراوهسازیی، هینما بن گرنگیتی زاراوهسازیی و گیروگرفتی دارشتنی و دەركەوتن و پەرەسەندنى لە بوارەكانى تەكنىكى و ئەندازيارىي و فيزيايى و زیندهوه رناسی و 'هی دیکهش بکات، داموده زگا پهیوه ندیداره کانی کاری زاراوهسازی هدستیان به گرنگیتی زاراوهسازی لهبواره کانی زانسته مرز قایه تی و کومه لایه تی و زمانه وانییه کاندا کردووه (۱۱) ، نه و باره ی جهخت له سهر نرخی رهههندی زمان بو لیکولینهوهی زاراوهسازیی ده کات و بهتایبهتی له بونه نیودهولاهتییه کانی روون بوته و و زانراوه - که گفتوگو له سهر دانانی زاراوه ده کریت - په کخستنی پیوانه یی زمان پیویسته پیش بەكخستنى يۆوانەيى تەكنىكى بكەويت، ئەمە لەيەكەم كۆنگرەي لووتكدى سالّى ١٩٢٤ كه له لهندهن بهسترا، (كنيلي) ئاماژهى بۆ كرد، لهو ساته دا بریاریدا که گیروگرفته زمانییه کان کوسیی سه ره کین به رانبه ر په کخستنی پیوانه یی جیهانیی زاراوه، پاشان روّلی زمانه وان له بارهی زاراوهوه له لایهنی زمان، به لکو زاراوه له گشت لایهنه کانی زانستیدا نیشاندا، ئەوان ھاوبەشن لەگەل یسیۆرانی ھەر لقیکی زانیاری بۆ ههستان به بهربرسیاریتی دانانی زاراوه کانی نهو لقه، به لام بهربرسیاریتی

⁽⁾ د. إيناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ل١٠٨.

زمانهوانه یه کهمینییه کان بریتییه له بایهخدان به باسی زاراوهی زمانهوانی (۱).

مهرجه كانى زاراوهساز

لهبهر دواکهوتنی ژیاری و فیکریی، که گهلهکهمان ینیدا تنیهریوه، زانایان و خه څورانی زمانی کوردی ههستیان بهوه کردووه که كەمتەرخەمىي زمانەكەمان بەرانبەر داواكارىيەكانى سەردەم و کەمتەرخەمىي گوزارشتکردنى بۆ دۆزىنەوەي جەمکە زانستىيەكان و تەكنىكىيە ژبارىيەكان رايانكرد خەخۆرانى نەتەرەكەمان قۆلىان لە هزشیارکردنه وهی گهل و بهرزکردنه وهی زمانی نه ته وه که مان و داهننانی زاراوەي كوردى، كە شتە تازەكانى ژيان دەربېن، ھەلمالى. تا ئىستاش ئەركىكى زۆريان كىشا و دەكىشن لە يىناوى چەسياندنى زمانەكەمان و دابینکردنی نهو شتانهی، که پیویستن، بن نهوهی قالبی زاراوهی بیانی خوّی بهسهردا نهسهیپنی و نهبیته هوّی لاوازیی و سهرنه کهوتنی، لهنهر ئهم هۆكارانه، دامودهزگای زانستی و رۆشنبیری و كۆری زانیاری درووستکران، ئەركى ھەرە گرنگىان دانانى زاراوەي زانستى بوو، كە زمانى کوردي په دهستېپهوه دهينالاند.

⁽۱) د.عبدالقادر الفاسي الفهري، المصطلح اللساني، مجلة (اللسان العربي)، العدد (الثالث والعشرون)، المنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم (مكتب التنسيق والتعريب)، جامعة الدول العربية، ١٩٨٤، ل١٣٩٨.

تهندامانی نهم کور و دامودهزگایانه بو زالبوون بهسهر زورینه یی و دوای پشتبه ستن به سروشتی زمانی کوردی و نه و تاییه تهندییانه ی که ههیه تی، به رانبه ر کومه لیک گیر گرفتی بووبوونه وه. ههروه ها دووچاری گیروگرفتی کی تریش بوون، که ده بیته کوسپ لهبه رده م جیبه جین کردنی پروسه ی زاراوه دانان به ناسانی، وه ک وهرگرتن له زمانیک که سهر به بنه ماله ی زمانه که ته نهیت، نهمه شخوی له خویدا گرفته، چونکه هه رزمانیک و بنه ماله ی زمانیک خاوه نی تاییه تمهندیی خویه تی که له زمانه کانی تری جیا ده کاته وه، نهمه ش نه وه ده گهیینی وه رگرتن له نیوان زمان که له یدو زمان، که له یه کرییه وه دوور بن (واتا له یه ک بنه ماله ی زمان گرانتره.

دانانی زاراوه و دهستنیشانکردنی واتاکهی، کاریّکی ئاسان نییه، گشت کهسیّك ده توانی بیکات، راسته ئهندامانی کومهل و خهلکی گوند و دهشت و شار و جووتیار و گاوان و سهپان و ماموّستا و زانا و ئهندازیاران و .... سهرچاوهی سهره کی ئهو زاراوانهن، که داده نریّن، به لام له ههندی بواردا مروّقی ساده و ساکار ناتوانی زاراوه به ئاسانی بو ئهو بواره دابنیّت، بو نموونه سهپان و شوان و گاوانیّکی داماو و ساده و ساکار چوّن ده توانن زاراوه بو به بهندازیاری و ده روونناسی و زاراوه بو بواره بوری پزیشکی و زانستی گهردیله و ئهندازیاری و ده روونناسی و فهلسه فه و ژیربیژی (لوّجیك) و ... دابنیّن، ئهم بوارانه پیّویستیان به پسپوّری خوّیان ههیه و ده بیّت کوّمه لیّک مهرجی سهره کی لهو کهسانه دا همین، بویه ئهوه ی ده یه و ده بیّت کوّمه لیّک مهرجی سهره کی لهو کهسانه دا مهرزی هه بیّت و خاوه نی زانستیّکی چاك بیّت و پسپوّریّتی له یه کیّک له

لقه کانی زانیاری و ناگاداری ورد و درشتی نهو زانیارییه بینت و شاره زاییه کی ته و زانیارییه بینت و شاره زاییه کی ته واوی له باره ی زمانه که ی خویه و هه بینت (۱۱) ، زاراوه دانانیش به تاییه تی زاراوه ی زانستی به هه مو و که سین دانانریت، چونکه پیشه ی زانایان و تویژه رانه ، گومانیش له وه دا نییه هه ندی له زاراوه کان خه لکی گوند و لادی و شار و مروقی ساده و ساکار دایانناون و زور له بار و گونجاون ، چونکه به شیوه یه کی هه پهمه کیی و بی ده ستوور دایان ده نین، ده توانین بلین له هه مو و رووییه که وه زاراوه کانیان گونجاو و پاراو ده بن.

۱- زاراوهساز پینویسته له زانستیک یان هونهریک تایبه تمهندبیت و له رووی تیوری و کردارییهوه شارهزای بواره کهی بیت، واته نهوهی زاراوهی

⁽۱) د.إبراهيم كايد محمود، المصطلح ومشكلات تحقيقه، مجلة (التراث العربي)، العدد (۹۷)، ل۲۱.

⁽¹⁾ إنترنيت: د.علي توفيق الحمد، في المصطلح العربي (قراءة في شروطه وتوحيده).

پزیشکی دادهنیّت، پیش ههموو شتیّك دهبیّت پزیشك بیّت و لهو بوارهدا به ئهزموون و زاناست.

۲- شارهزاییه کی چاکی له زمانی کوردیدا همبیّت، به تایبهتی له لایمنی یه یوهندیه وه به و زانسته یان هونه راه.

٣- بەلاى كەمەرە زمانىڭكى ئەوروپى، چاك بزانىت.

٤- شارهزا و ئاگادارى كولتووربيت به لايهنى كهمهوه له بواره
 تابيه تمهندييه كهى خۆيدا.

۵- لهچوارچێوهی کوٚڕێکی زمان، یان زانکوٚ، یان دهزگایه کی پسپوٚردا کار نکات (*).

۲- زاراوهساز دوبئ تا ئاستیک شارهزایی لهبارهی ههموو زار و شیوهزاره کانی زمانی کوردی و بابهتی فولکلور و پهندی پیشینان و چهند بواریکی دیکهش ههبی.

۷- دەبئ زاراوەساز شارەزایی له زانستی زمان ههبی و سروشتی مورفیمه کانی زمان بناسیت و نهو دەستوور و یاسایانهش بزانیت، که به هویانهوه مورفیمه کانی یی لیکده دریت بو درووست کردنی وشه، جگه له

^(*) زوّر له ماموّستایانی خوشمان له کوّری زانیاری به غدا و کوّری زانیاری کوردستان له ههولیّر کاریان کردووه و دهیکهن، به لاّم ده توانین بلیّین تا رادهیه ک تهنیا (مهسعود محهمهد) ههموو مهرجهکانی تیّدان، که به زاراوهسازی کورد له قه لهم بدریّت و کتیّبی (زاراوهسازی پیّوانه) و بهرههمهکانی تری گهواهی نهوه ی بو دهدهن.

دهستوور و ریزمانی کوردی، پیویسته به نهندازهیه کی باش شارهزای دهستوور و ریزمانی چهند زمانیکی دیکهش بیت.

۸- پیویسته زاراوهساز رووناکبیربیه کی کارامه ی دوور له دهماگیریی و بیروباوه پی خوسه پاندنی هه بیت و به رژهوه ندی زمانی کوردیی بخاته پیش به رژهوه ندی که سی و ناوچه یی .

۹- زاراوهساز له کاتی دانانی زاراوهدا، نابی زاراوهی ناوچه یی و شیّوهزاری خوّی به سهر زاراوهی نهده بیدا، بسه پیّنیّت، واته له کاتیّکدا زاراوهی (دوانه) هه بیّت، نابی زاراوهی (جوامرانه) به کار بهیّنیّت.

۱۰- نابیّت زاراوهساز مهرجی قورسی وهرسکهر بهسهر دهقی زاراوهدا بسه پیننی و پیوانهی وهها تهسکی تیدا به کاربهینی بو خهانکی ناموییت .

۱۱- زاراوهساز ناگاداربی روالهتی وشه فیلی لیننه کات، وه نهوهی که (ار)ی نهبستراکت له گهل (ار)ی بنه ره تی و (ار)ی وشه کانی (بنار، دیوار، بیروار، ههوار.....) بهیه ک شت نهزانیت له (ههنار، مار، دیوار....) و هاوریکانیدا، (ار) بر لای زهوی ده چیته وه (*).

^(*) بق زانیاریی زیاتر له بارهی ئهم مهرجانهوه، بروانه:

ا- محهمه وهسمان، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ل۲۳.

ب- رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل٣٢٧.

پ- د. کامل به صبر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل۲۳-32. ت- مسعود محمد، زاراوه سازی ییوانه، ل۲، ۷، ۸، ۱۸، ۲۲.

ج- جهمال عهدول، بهركولْيْكي زانسته زاراوهسازيي كوردي، ل١١.

ح - د.كارم السيد غنيم، اللغة العربية والنهضة العلمية المنشودة في عالمنا
 الاسلامي، مجلة (عالم الفكر)، العدد الرابع، ل٦٨.

...هدروهها چهندین مدرجی تریش، که دهبیت له زارارهسازدا ههبن.

پاش دیاریکردنی نهو مهرجانه بونهوای بهرههمهکان زانستی و رِیکوپیّك بن، پیویسته زاراواسازه کان به پیّی نهم بنهمایانه کار بکهن:

۱- ئیشکردن به کومه ال و ریکخستنی کاره کان به هوی لیژنه وه.

۲- بلاوکردنه وهی ئاکامه کانی ئیشی لیژنه که به سه رخه لکیدا، بق ئه وهی رای خوّیان ده رباره ی بریاره کانی لیژنه که ده ربخه ن و سوود له بوچوونی راستی هه مووان وه رگرن.

۳- زاراوهی نویباو، بن گهشه و پهرهسهندن و بلاوبوونهوه و چهسپاندن، کات و ماوه و به کارهینانی دهویت، به تایبهتی نهگهر هاتوو لهبهر رقشنایی ریبازیکی زانستییانه سازکرابوو.

2- دانانی بهرنامه یه کی ریّکخراوی فراوانی نه خشه برّکی شراو برّ پیکهینانی فهرهه نگیکی فراوانی پوختی (کوردی برّ کوردی) له گه ل فهرهه نگیکی (عهره بی - کوردی و کوردی - عهره بی) و ههروه ها (کوردی - ئینگلیزی) و (ئینگلیزی - کوردی) و (کوردی - فارسی) و (فارسی - کوردی) و زمانه کانی تریش، که زوّر ییویسته.

۵- فراوانکردنی لیژنه کانی زاراوه دانان و شاره زایانی بابه ته کانی زانستی و زانیارییان تیدا زور بکرین.

۲- دانانی به رنامه و نه خشه یه ک و ریبازیکی زانستییانه، بق
 ئیشوکاری نه و لیژنانه.

خ- د.نەسىرىن محەمەد فەخرى، بەكوردىكردنى زاراوە، گۆۋارى (پۆشنبىرى نوێ)، ژمارە (١١٤)، ل١٢٠-١٣٥.

۷- زاراوه ی ههر بابهتیک که ساز ده کریت، پیویسته زوربه ی تهندامانی
 لیژنه که ی له شارهزایانی تهو بابهته بن، واتا لهو بواره دا پسپوربن

۸− دانان و وهرگیران و پیداچوونهوه و ههانسهنگاندن و سهرپهرشتیکردنی چاپی کتیبهکانی قوناغهکانی خویندن ههمیشه بهو شارهزا زمانزانه لیهاتووانه بسپیردریت که ماموستای نهو بابهتانه بوون.

۹- پیویسته له دانان و وهرگیّپانی کتیبه کانی قوّناغی سهرهتاییدا شارهزایه کی یهروه رده بیان له گه لدا بیت.

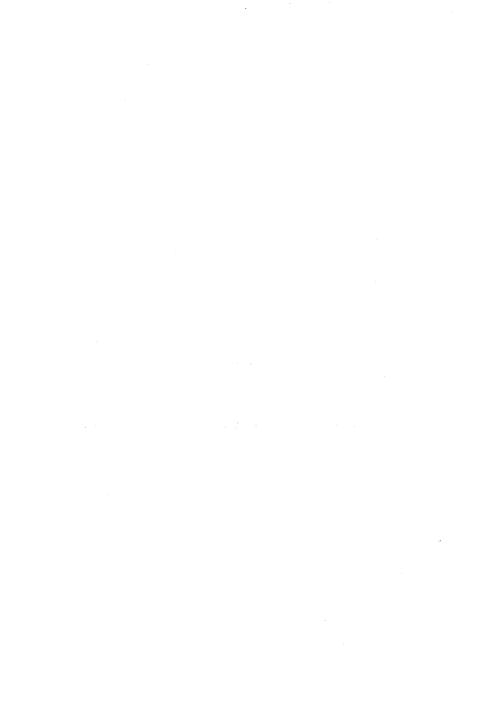
۱۰- پیویسته کومه لیّن لیژنهی پیداچوونه وه دابنریّن، که سهر لهنوی به کتیّبه کانی سهرجهم قوّناغه کانی خویّندنی فیّرگه و قوتابخانه کاندا بچنه و شیّواوی زانیاری و زاراوه کان لاببریّن و شیّوازی نووسینه کانیان بهسه ر باریّکی راستدا ببریّت، که لهگه ل پیّویستی خویّند کاره کاندا بگونهیّت (**).

^(*) له بارهیهوه بروانه:

اً د.کامل به صیر، زاراوه ی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل 32 - 83. ب جه مال عه بدول، به رکونیکی زانسته زاراوه سازیی کوردی، ل ۱۱ - ۱۲. پ - ثیبراهیم نهمین باندار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاریی نهمرودا، گوقاری (روشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۲)، ل ۲۳۹ - ۲۳۰.

بەشى چوارەم

بندما و پیکهاتدکانی زاراوهی کوردی

بنه ماکانی دانانی زارارهی کوردی و پیکهاته کانی

زاراوه له زمانی کوردیدا، تا ئیستا به کاریکی لاواز له قه لهم دهدریت، ئهمه ش بو کرمه لیک هو ده گهریته وه: نهبوونی ده و لهت و ژیر دهسته یی و ههولی تاکه که س و دواکه و تنی کرمه ل و باری روشنبیریی و سهتد. به ش به حالی زاراوه ی کوردیی، تا بلینی به رچه و ریگایه کی ناهه مواری پیشکه و تنیه دری و ههمیشه له کیشه و به ره دابووه. (۱۱) زاراوه نه له له زمانی کوردی، به لکو له گشت زمانه کاندا هه بووه، به لام کاری نووسراو له زمانی که رومانی کی تر ده گوریت و جیاوازه، گهر زمانی کی وه ک عهره بی لهمه و زاراوه وه خوی به دواکه و تو بزانیت، ده بی ئیمه ی کورد چی بلین که تا ئیستا قه واره یه کی سه دی باشتر لینان ده دو ین.

بینگومان دهولهمهندکردنی فهرههنگی ههر زمانیک له رینگهی چهندین رینگاوه دهبیت، گرنگترینیان ئهمانهن: (دارشتن و لینکدان و داتاشین و وهرگیزان و ... هتد). بزیه لهم رییانهوه دهتوانین زمانه کهمان به زاراوهی جوربه جور دهولهمهند و پاراو بکهین. میژووی

⁽۱) لیستهی چوارهمی زاراوهکانی کۆپ، گۆقاری کۆپی زانیاری کورد، بهرگی سنیهم، بهشی یهکهم ،ال٤٩٧.

زاراره له زمانی کوردیدا بی پچپان نهبووه و پهیوهسته به پیشکهوتنی زمانی کوردییهوه. لهگهل نهوهشدا چ زور یان کهم ههولدراوه، بهلام نهو همولانه گشتیان به پینی بارودوخ گوراون و کاریان تیکراوه چ له لایهن هیزی دهره کییهوه بوربیت یان بههوی کهمتهرخهمی خومان بوربیت، بویه شاعیریکی مهزنی وه (نهجمه دی خانی) له سالی ۱۹۸۲ / ۱۹۸۸ له ژیر ناوی (نهوبههار)دا، فهرههنگوکیکی به شیعر بو یارمه تی مندالانی کورد بو فیربوونی زمانی عهره بی نووسیوه (۱۱) چهندان ههولی تریش دراوه لیرود ناتوانین باسی ههموویان بکهین و بو جیگهیه کی تری نامه کهمان ههلان ده گرین.

تهوهی بروانیته باری زاراوهدانان و زاراوهسازیی کوردیی، ده گاته چهند راستییه کی تال (دواکهوتنی زانستی و ته کنیکی) و پچرپچریی نه ته وه کورد و لیخدابرانی سیاسیی و ئیداریی و نه بوونی ده وله تیکی کورد، وه ک له پیشه وه باسکراوه، بویه زمانی کوردی له کوندا بیگومان به رانبه و به دانانی زاراوه وه ک نه مروق نییه، چونکه زمانی کوردی له ئیستادا به قوناغیکی مهزنی گهشه سهندن و په ره پیدان و خزمه تکردندا ده روات، نه م پیشکه و تنه وای هه لگر تووه که بایه خ به بنه ماکانی دانانی زاراوه ی زیاتر بدریت و له پیکها ته کانی بکولدریته و و نیربوون و زمانی کارگیریی و خوشبه ختانه بووه ته زمانی په روه رده و فیربوون و زمانی کارگیریی و رامیاری و زمانی دادگه و یاسادانان.

⁽۱) لیستهی چوارهمی زاراوهکانی کۆپ، گۆڤاری کۆپی زانیاری کورد، بهرگی سنیهم، بهشی یهکهم ، ل.۶۹۸

لهم سالانهی رابردوودا زمانی کوردی به هوی ههزاران زاراوهی نوتساو، له بواره جیاجیاکانی زانست و ته کنه لوژیا و جیهانی بیدا دهولهمه ند بوره، بزیه دهبیت ههولی زیاتر بز یهرهسهندن و بیشخستنی زمانی کوردی بدریّت، بق ئهوهی بهرانبهر ئهو لیّشاوه زاراوه نویّباوانه خوّی بگریّت، که ده که ونه به رده ست و له نه زموونگه و کارگهی کیمیایی و فیزیایی و پیشهسازی و ئاسمانگهریی دینه ئاراوه، ههندی ئامار ده لین له ولاتیکی پێشكەوتوودا زانايان رۆژانە نزيكەى (١٥ – ٥٠)(١) زاراومى نوێ دادەنێن. ئايا چۆن لەتەك ئەم بزاۋە سەرتاسەرىيە ھەولى خۆمان ھەبىت؟ بۆيە دەبنت له رنگای ئەر بنەما و رنبازانەی كه ياشان لنيان دەدونين خزمەتى زمانی کوردیی بکریت و بتوانریت زاراوهی زانستی بو گشت بواره کان دابنریّت، تا ئەو رۆژەى دەگەينە ئەو ئاستەي خوینەر، يان مامۆستاي وانەبىّْر، دواي ئەوەي لىكۆلىنەوەيەك لە زمانىكى بيانىيەوە دەخوينىتتەوە، بۆ بەيانى بتوانىت بە زمانى كوردىي و بە رەوانىي بىلىتەرە. زمانى كوردىي ووك هەموو زمانه زيندووهكاني ترى جيهان، دويان وشدى بيانيي جمهانيي لهخو گرتووه، به تايبهتي نهوانهي له بنچينهدا يوناني و لاتينين، وەك (تەلەفۆن، تەلىسكۆپ، مايكرۆفۆن، مىكرىسكۆپ، قۆلت، ئۆم، وات، رادار، لبزور، نایالم، یونسکو،... هتد) بی سلّهمینهوه بهو بیّژهی بیانیپهوه وهرگیراون و زور ئاساییه و زمانی کوردی یی دهولهمهندبووه، وهك دەيان زاراوەي دىكەي وەك: زەكات، حەج...

⁽۱) محهمهد وهسمان، گیروگرفته کانی دانانی زاراوه له زمانی کوردیدا، ل۷-

وهك دەزانین زمان وهك بووندوهریک كاتى له دایك دەبیت گەشە و گۆران له گهلی له دایك دوینت و نهو گورانهش به ینی پهروسهندن و پیشکهوتنی باری رویشنبیریی و زانستی و فیکری و کومهالیهتی... هتد، كاريگەرى دەكاتە سەر زمان، زمانىش وەك دياردەيەكى كۆمەلايەتى، هزیدکه بن لهیدکتر گهیشتن و بهریوهبردنی کاروباری رزژانه و زمانیش كاتيك له گۆران دەكەويت، كه بوونى نەمىنى، بۆيە گۆران لەگەل زماندا به شیّوه یه کی هاوته ریبی ده روات و بهرده وام گوّرانی به سهردا دیّت و ینویستی به زاراوهی نوی دهبیت و ههر کهسیک زمانی کوردی بزانیت بی ئەرەي ئەركىكى ئەرتى بكىشى، دەتوانىت چەندىن رشەي نويى رەھا، كە لهم سەردەمەى ئىمەدا يەيدابوون ناوبىنىت، لەم قۇناغەدا كە ژيانى رووناکبیری و زانستی و کومه لایهتی و تابووری و سیاسی... هتد، میللهتی کوردیی له برهودایه و تیکوای جیهان له پیشکهوتندایه (۱۱) بزیه زمان ههردهم پینویستی به وشهی نوی دهینت، چونکه روز به روز شتی نوی و داهینانی نوی پهیدا دهبیت، زوربهی زمانه کانی جیهان به پیی تهو تايبه تمهندىيهى ههيانه چهندان رِيْگا بۆ دەولاممهند كردنيان دەگيريتهبهر، ئهم ریّگایانهش له زوربهی زمانه کاندا تا ئاستیّك ههمان شتن، به لام ههموو زمانیک ناتوانیت گشت ریگاکان یان ریبازهکان وه یه بهکار بینینت. ریکایه کی وال (دارشتن) بو زمانی عدرابی لهوانه یه زور گونجاوتر

^(۱) د.ئهوپرهحمانی حاجی مارف، زمانی کوردی و خهوشی ههندی وشه و زاراوهی کوردی، ل٤.

بیّت، وهك له زمانیّكی تر، هدروه ا پیگایه کی وهك (وهرگرتن و لیّكدان) بق زمانی كوردیی لهوانه یه زور له بارتربیّت وهك له زمانیّكی تر.

لهم روانگهیهوه و بن زانیاری له بارهی نهو ریبازانهی راستهوخن و ناراستهوخن — یان بلیین به شیرهیه کی سهره کی و ناسهره کی فهرهه نگی زمانی کوردیی دهولهمهند ده کهن، باس لهم ریگایانه ی خوارهوه ده کهین:

یه کهم: رِیّگای دارِشتن – الاشتقاق – Derivation

داپشتن یه کیکه له گرنگترین پیگاکانی درووستکردنی زاراوه له زمانی کوردیدا. وشهی (داپشتن) وهرگیّپانیکی وشهی (صیاغة)ی عهرهبییه. وه به زمانی کوردی دهوتریّت، زمانیکی لیّکدراوییه، لهبهرئهوهی وشهکانی بو دهربرینی واتای نوی به زوّری له شیّوهی لیّکداندا پیّك دیّن و پهرهدهسیّنن، زمانی عهرهبیش پیّی دهوتریّت زمانیکی داپیّژراوییه، واته (ئیشتیقاقییه) چونکه زوّربهی وشهکانی بو دهربرینی واتای نویّی به پیّبازی داپشتن، واته لیّوهرگرتن پیّکدیّن. (۱)

دارشتن ریّگایه که اله وشه و کهرهسهیه کی سهربه خوّی زمانی کوردییه وه، به یارمه تی پیّشگر و پاشگر یان ههردووکیان پیّکه وه داده ریّژریّت و زاراوه ی لیّ پیّك دیّت و زمانه که مان ده ولّه مه ند ده کات و نه و

⁽۱) ئیبراهیم ئەمین بالدار ، زاراوه ق زمان له کاروانی زانیاری ئەمپۆدا، گۆڤاری (رۆشنبیری نوێ)، ژماره (۱۱۲)، ۲۱۸.

وشه سادانه پیناسه ده کات، که به هزی زیادبیه کهوه ساز کراون (**) (زیادییه کهش پیشگر یان پاشگر یان ههردووکیان) پیکهوهن، وه کو وشهی

(دارشتن) ههروه اله بارهی پیناسهی (دارشتن) هه، بیوانه:

- ت عبدالرزاق بیمار، زاراوهکانی ناو کتیبانی قوتابخانه، گوٚقاری (روزشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۹۶.
- ج ئیبراهیم ئهمین بالدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمپردا، گوقاری (روشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۱۸.
- چ د. پرهفیق محهمه د شوانی، چهند بابهتیکی زمان و پیزمانی کوردی، چاپی یهکهم، ده رگای چاپ و بلاوکردنه وی موکریانی، هه ولیر، ۲۰۰۱، ل۰۵.
  - ح جەمال عەبدول، بەركوڭيكى زانستە زاراۋەسازى كوردى، ل١٩٠.
- خ د. کهمال میراوده ای، فهرهه نگی پیزمانی کوردی، چاپی یه کهم، له بلاو کراوه کانی مه لیه ندی کورد قلق جی، سلیمانی، ۲۰۰۷، ل۳۱.
- david crystal, dictionary of linguistics and phonetic, London Britain, ۱۹۸۰, phone
  - ر د. محمد على الخولي، معجم علم اللغة النظري، ل ٧.
- ز د. ايناس كمال الحديدى، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم المصطلح، ل٩١٠.

۱- د. کامل بصیر، بهراوردیه که نیوانی زمانی کوردی و زمانی عهرهبیدا،
 گوقاری کوری زانیاری کورد، بهرگی سیازدههم، ل۲۲. ===

⁻ د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکونینهوه، ل- ۷۰.

پ — محهمهد وهسمان، گیروگرفتهکانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، لهه.

(راکردن) که له پیشگری (را) و چاوگی (کردن) دارییژراوه، وشهی (مسگهر) که له وشهی (مس) و پاشگری (گهر) دارییژراوه...

لهبهر ئهو روّله گهورهیمی دارشتن له پیکهینانی وشمی نویدا ده یگیریت، زانایان و زمانهوانانی کورد بایهخیکی زوّریان پیداوه و ئهو وشه و زاراوانهی بهم رینگایه درووست بوون زوّر به ئاسانی و به رهوانی خه لکی به کاریان دینن و سوودیان لی دهبینن. لهبهر زوّری ئهو پیشگر و پاشگرانهی له پیکهینانی وشه و زاراوهی کوردی به شداری ده کهن، چهند نموونهیه که دینینهوه بو باسه کهمان، وه ک چهیگار، دواگر، جلگره، نمونهیه دینینهوه بو باسه کهمان، وه ن زانستگا، ئهندازگه، خریله، نموته نموه نموه بوشا، گهروک، فرفروکه، فره، لووله، نموده نمودن. هتد. (۳)

س - د. ابراهيم انيس، من اسرار اللغة، الطبعة الخامسة، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة، ١٩٧٥ ، ٦٢٠.

ش -- شحادة الخوري، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، ل٤٠.

^(*) بۆ زانيارى زياتر له بارەى ريبازى دارشتن و دياريكردنى سەرجەم ئەو پيشگر و پاشگرانەوە، بروانە ئەم سەرچاوانەى خوارەوە:

ا- د.ئهورهحمانی حاجی مارف، وشهروّنان له زمانی کوردیدا، چاپخانهی کوری زانیاری کورد، بهغدا، ۱۹۷۷، ل۶۹-۸۳.

ب- جهمال عهبدول، بهرکولیّکی زانسته زاراوهسازی کوردی، ۱۹۰-۰۶. پ- روّژان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۳۳-

دوروم: ريبازي ليكدان - التركيب - Componding

ریّگای لیّکدان ریّگایه کی دیکه یه بر بنه ما و پیّکها ته کانی زاراوه ی کوردیی، که به ریّگایه ک و ریّبازیّکی سهره کی ده ولّه مه ند کردنی فهرهه نگی زمانی کوردی ده ژمیّردریّت و پیّکهیّنانی زاراوه ی کوردی به ریّبازی لیّکدان، له زمانی کوردی و هه موو نه و زمانانه ی تردا که له خیّزانی هیند و نه وروپین کاریّکی ناسایی و سروشتییه. کورد زمان هه ر نی سهره تاوه به شیّوازی لیّکدان به تیّك به ستنی دوو و شه ی واتادار یان زیاتر، و شه ی تری نویّی، که واتایه کی جیاوازی سه ربه خوّی هه بیّت زیاتر، و شه ی تری نویّی، که واتایه کی جیاوازی سه ربه خوّی هه بیّت پیّکهیّناوه و ه که جووتکردنی و شه ی (دوو) له گه ک همند یّك و شه ی تردا (۱۱)،

دوودور ، دووقهد ، دوودل، دووروو ، دوورهگ... هتد.

ت- بەناز رەفىق تۆفىق، رىكە بنەرەتىيەكانى دەولەمەندكردنى فەرھەنگى زمانى كوردى لە ديالىكتى خواروودا، نامەى ماستەر، كولىندى پەروەردە - ئىين روشد، زانكۆى بەغدا، بەغدا، 7۰۸، 7۰۵-0، --

ج- د. کامل به صیر، زاراوه ی کوردی هه نسه نگاندن و لینکو نینه وه، ل۷۱- ۸۷.

چ- د. رهفیق محمد شوانی، ئه و وشانهی له چاوگهوه وهردهگیرین، چایخانهی (خانی)، دهوّك، ۲۰۰۸، ۷۳۷ – ۱۳۵۰.

^(۱) ئیبراهیم ئهمین بالّدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمروّدا، گوّقاری (روّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۲) ،ل۲۱۸.

له مارهی زاراوهی لنکدراو و داتاشراو و داریژراو، ههرسیکیان له بناغه دا یه کن و له به ریه ک تیشکی بنه واشه دا ساز ده کرین، ته گه ر جياوازييدك له نيوانياندا بهدى بكريت، ئهو جياوازييه به كاتم له دایکبورن و دانانی زاراوه که وه به ستراوه (۱۱)، زمانی کوردییش، وه ک له زانستى وشهسازيدا باوه زمانيكى لكاوه - واتا، بهيه كهوه نووساوه باخود به واتای نهوهی که ژماره په کی زور له وشه و دهربرینه کانی ناساده و لتكدراون، يان دەتوانريت به ئاسانى مۆرفىمى وشەكانى لەيەك جانکرننهوه و دەستنىشان بكرين، ئەم تايپەتمەندىيەي زمانى كوردى بەوه چەسپارە كە بەھۆي رېبازى لېكدانەرە، زۆربەي نار و كردارەكان لەسەر بناغهی یه کگرتنی دوو وشهی واتادار یان زیاتر له فهرهه نگی زمانی كورديدا له دايكيوون و وهكو وشهيهكي خاوهن واتابهكي سهربهخو خويان حدسباندووه (۲) و زمانه که شمان وه ك زوريهي زمانه ناريبه کان لنکدراوي زوری لهههموو جور وشه و زاراوه تیدایه (۳) و ئهگهر به قوولی له زاراوهی لتكدراوي كوردي بكوليندوه و هدولتي دياربكردني بدهبن، يؤمان دەردەكەوپت كە زاراوەي لىكدراويش بەينى ياساكانى وشەي لىكدراو ساز

⁽۱) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل۸۸۰

^(۲) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل۲۰.

⁽۲) ئەحمەد حەسەن ئەحمەد، پێشگر و پاشگر، گۆڤارى كۆپى زانيارى عێراق (دەستەى كورد)، بەرگى (سێيەم)، بەشى (يەكەم)، بەغدا، ١٩٧٥، ل٠٢٠.

دەبىت،كە چەند دانەيەكيان دەكەينە نمورنەى باسەكەمان (**)، وەك: مردننامە، كاسەسەر، كتىب دۆست، دەنگەژى، سەربەسەر، شەركوير، شەروالا بە كۆلا، زەرداو... وتارە ھەوالا، ئالۆگۆركردن، خوينهين، بەفرمالا، گفهگف، گەلكارىي، بالادەست،... دەستىرىن، پىنگرتن، چلكاوخواردن، سەرخۆشبوون، سەرسىيكردن، روورەش كردن، دلا جۆشدان، پشت بەخۆبەست، يەلەپۆست... هتد.

سيّيهم: ريّبازى (خوازه، ميتافوّر، - الجاز / الاستعارة - (Metaphor

فراوانکردنی واتای زمانهوانی وشهیه که واتایه کی نویّی بداتی (۱۱) وشهیه که واتایه کی نویّی بداتی وشهیه کی وه ک (شوّخ) که ئیستا به واتای (جوان) دیّت له قوّناغیّکی پیشتردا به واتای ((بیّ حهیا)) به کارهاتووه (۱۲).

^(*) بۆ زیاتر زانیاری له بارهی سهرجهم نهو بنهمایانهی که وشه و زاراوهی لیّکدراوی نیّ ییکدیّت، بروانه:

⁽أ) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەرۆنان لە زمانى كوردىدا، ل-98-80. (ب) رۆژان نورى عبدالله، قەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل-98-80.

⁽پ) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٥٨-٨٦.

⁽ت) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل ۱۳- ۱۸. چه ندین سه رچاوه ی تریش که له په راویزه کانی نهم لیکونینه وه هه ناویان هاتووه...

⁽¹⁾ شحادة الخوري، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، ص١٧٤.

خوازه، یان خواستن زاراوه یه کی زمانی و په وانبیترییه و چه مکه که ی به وه ده ست نیشان ده کریت، که گواستنه وی وشه یه که له واتایه که و ه و اتایه کی دی به مه رجین له نیوانی هه ردوو و اتاکه دا چه شنه پیوه ندییه ک هه بیت (۱۱) (ش) پیبازی خوازه له زاراوه سازیدا به پیگه یه کی گرنگ داده نریت و هزیه که بو ده و له مه ند کردنی فه رهه نگی هه و زمانیک له م پیبازه دا بیتره ی نه و و شه یه ده خوازین یان وه رده گرین و ده یگویزینه وه بو پیبازه دا بیتره ی نویکه، وه که نه وهه که له هه ندیک پووه وه لینی نزیکه، وه ک نه وه مه وه که ناوه بو شه وقی نه و چه خماخه یه ی له هه و ره تریشقه و شه ی زمانیه کی وه که ناوه بو شه وقی نه و چه خماخه یه ی له هه و ره تریشقه یه یدا ده بیت بو و اتایه کی وه ک (برقیة — Telegraph) و گه لیک و شه ی تری وه ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری وه ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری وه ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی جیاوازتو له و اتا ناشکراکه ی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی خوی به تری و ها که بو و اتایه کی خون به تری و ها که بو تری و ها که بو تری و دو ها که بو تری و ده ای در بو تری و ده ای دو به خوازی به بو در در بی دو در بود تری و دو تری که بو تری و در بود در بی که ناوه بو تری و در بود در بود در به بود و در بود در بود در بود در بود در به بود در بود در بود در به بود در بود د

⁽۲) محمد معروف فتاح، زمانه وانى، دار الحكمة للطباعة والنشر في اربيل، همولذر، ۱۹۸٤، ل۱۲۷.

⁽۱) د. کامل بهصیر، بهراوردییه که نیوانی زمانی کوردی و زمانی عهرهبیدا، گوّقاری کوّری زانیاری عیّراق ((دهستهی کورد))، بهرگی سیازدههم، چاپخانهی کوّری زانیاری عیّراق، بهغدا، ۱۹۸۵، ۱۸۸۸.

^(*) هەروەها لە بارەي پيناسەي ميتافۆرەوە بروانە:

أ - جهمال عهبدول، بیردۆزی گشتی زاراوهدانان و یه کخستنی و تقمارسازی، گفقاری (وهشت)، ژماره (۱)، ۱۲۱.

ب- جەمال عەبدول، زاراوەسازى و زانستاندنى زمانى كوردى، گۆۋارى ئەكادىمى كوردى، ژمارە (۷)، ل۱۵۱

ج- انترنيت: فريد امعضشو، اليات وضع المصطلحات في اللغة العربية. www.odabasham.net/print.php?sid=\\\0.00048

کاردههیّنریّت (۲۰)، وه ک: بلول، بلول بیّژ، بلویّر، بلویّر بهزیّن، بلویّر ژهن، بلویّر ژهن، بلویّر ژهن، بلویّر ژهن، بلویّر ژهنین، بلویّر لیّدان (۱۱)، ههروهها وشهی، دهست دریّژ، دهست کورت، زمان دریّژ، چاوسوور، که لله تهزیّن، چاوکراوه،... هتد.

دهربارهی ندم ریّگایه و لدم رووهوه وشدی (Metaphor) که به فدره فدره نسی (metaphore) ده نووسریّت، له زمانی یوّنانی و لاتینی دا به (metafora) ناسراوه واتاکهی له زوّر کوّنهوه، بردن و گواستنهوه ده گدیدنیّت، له گشت زمانه کاندا ندم ریّگایه به هدمان واتا به کارهاتووه و بو هدمان مهبهست سوودی لیّ بینراوه. خوازه ش له زمانی عدره بیدا زیاتر به کارهاتووه و بواری فراوانتره و ریّگهیه ک بووه که زاناکانیان بوّ گوازستن و خواستن پشتیان پیّی بهستووه، به وهی له نیّوان ندو و نیّوان واتا نوییه که دا واژه یه کیان به کارهیناوه، پیّوه ندییه کی لیّکچوو یان هرّبی یان خمدید کی این گستی یان سدرتاپای یان تاییه تمه ندیی یان خستندسه در یان گری پیّکهاتن، له نیّوانیاندا ده میّنیّت (۲). له زمانی کوردیدا باری وشدی خوازه یی به و جوّره فراوانه نییه، چونکه ژماره یان کهمه و به ده گمه نسازده کریّت، به تاییه تی له کوّری فه رهه نگ و زاراوه سازیدا.

⁽۲) ئیبراهیم ئهمین بالدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمروّدا، گوْقاری (رِوْشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۱۹.

^(۱) هەژار، فەرھەنگى (ھەنبانە بۆرىنە) كردى — فارسى، تەھران، ١٣٨١، ل٨٥.

⁽۲) قاسم السارة، تعريب المصطلح العلمي (اشكالية المنهج)، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، ص٥٥٨.

میتافور (metaphor) و ه ازاراوه یه کی بیانی له کوردیدا زاراوه یه میتافور (metaphor) و ه ازاراوه یه کی بیانی له کوردیدا زاراوه یه جوّربه جوّری بوّ به کارهاتووه: (خواستن، ئاوه لواتا، خوازه) که بریتییه له به کارهیّنانی وشهیه ک بوّ گهیاندنی واتایه ک جگه له واتا بنه ره تییه کهی میتافور زمان جوان ده کات و لهزووه و به کارهاتووه و له ناو گهلان بایه خی پیدراوه و زمان له ده ربرینه باو و سواوه کان رزگار ده کات، که به تیپه رپوونی کات ژهنگ ده هینیّن و دووباره گیان به به رزمان و فهرهه نگی و شه کاندا ده کاته و هودیّکی گهوره ی ههیه، له وانه:

- به وهرگرتن و به کارهینانی، زمان فراوانتر دهبیت.
- و میتافور به دیهینانی شیوازی نویی ژیان ده گهیهنی.
- یه کیّك له به کارهیّنانه گرنگه کانی میتافوّر پرکردنه وهی فهرهه نگی وشه یه، له به رئه وهی فهرهه نگی زمانیّك چه ند ده و له مه ند و پته و تربیّت هیشتا برّشایی گه وره به خویه ره ده بینی و هه رگیز ناتوانیّت پیشه کی پیشبینی هه موو نه و بارانه بكات که دنیای ده وروبه رو میشکی مروّق دروستی ده که ن.
- که ڵکیٚکی تری میتافور لهوه دایه که واتا حه رفییه کهی ده ربرینه که ناسری ته و رهوان ده هینیته ناسری ته و رهوان ده هینیته ناو زمانه که وه، به لکو له زوربه ی باره کانیشدا سامانه فه رهه نگییه بنه ره تییه که ش ده پاریزی، چونکه لیّکدانه وه ی واتای میتافوری و شه و

 $^{(^{()})}_{i}$ ن. محمد علي الخولي، معجم علم اللغة النظري (انكليزي - عربي)، - عربي- مربل- (- النظري (انكليزي - عربي)،

دەربرین له زوّر باردا به گهرانهوه بو لیّکدانهوهی واتا حهرفییهکه، وشه و دوربرینه کوّنه که دهکریّ.

- میتافور ئامرازیکی بههیزه، ههر کاتی بانهوی باریکی نوی بدوزینه وه یان روونی بکهینهوه یان ستایشی بکهین توانای ئهوهمان دهداتی که باری نویی له چوارچیوهی وشه و دهربرینی کوندا، چوارچیوهیه که لیی ناشناین و لیی دهزانین لیکبدهینهوه. (۱۱)

-میتافوّر دیارده یه کی زمانیه و بلاوه، له زوّر شیّوه ی گهیاندنی زمانییدا ده بینریّ، ناخاوتنی روّژانه، وتاری روّژنامه، وتاری نایینی، نووسین و روّمان و فهلسه فه و شیعر و ... هتد. وه ک لهم نموونانه ی خواره وه دا ده دد ده که ون:

۱- پياو گورگه

۲- رۆژانى سەخت

٣- پەپورلەي ئارەزوو

٤- تهنها له ناشتيدا خهونه كان بال ده گرن... (۲)

^(۱) پۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٧٨– ١٧٨.

هەروەها بروانه:

د. بهکر عومهر عهلی، میتافور له پوانگهی زمانهوانییهوه، نامهی دکتورا،
 کولیّژی زمان، زانکوی سلیّمانی، ۲۰۰۰، ۱۲–۱٤.

⁽۲) د. ئەوپەحمانى حاجى مارف، فەرھەنگى زاراوەى زمانناسى (كوردى – عەرەبى – ئىنگلىزى) لەگەل دوو پاشكۆ، سلىنمانى، ۲۰۰۶، ل۲۶۹– ۳۰۰.

لیّره دا دهبیّت ته وه بزانین نایا بیّ دهبیّت زمانه که مان بایه خ به میتافوّر نه دات؟ نهم بایه خدان و گرنگیی پیّدانه ی میتافوّر له زمانانی دنیادا هوّکاری زوّره له وانه بوونی و تنی میتافوّری به نه ندازه یه کی زوّر له زماندا و تهنانه ت له قسمی روّژانه شدا و پیّوه ندی میتافوّر به چهمکی ناریّزمانیّتی و یاسا زمانییه کان و داهیّنان له زماندا (۲) و هوّیه که بوده و له مه ند کردنی فه رهه نگی زاراوه سازی زمان ... هتد.

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٠٨٠.

خانوو... هتد، به کارده هینریت. ههروهها وشهی (تهوهره)ی (^{**)} ناش به میحودری گزی زاوی و میحواری کاروباری سیاسات و فیزیا به کارده هێنرێت. (جومگه) به مانای (مفصل) دێت که دروئێسك له لهشم، مروّقدا سهره کانیان ده گهنه یه ك و ماوهی جوولانه وهیان دهمیننی وه کو نانیشك و جوموشك و مهچهك، نهم زاراوهیه بق مه کینه و بق بهریوهبهرایهتی به کارده هیننریت و زاراوهی تری لی دارژاوه و وه کو (التمفصل) و دهجومگین (۱۱)، ههروهها له ئهندازهدا ناوی شتومه کی ناومال و ههندیك بیشه گویزراونه ته وه واتا و مهبهستی نویی زانیاریی تهندازه، وه كو (بازنه)- دائرة - له بازنى دەستەوه كه خره، خشتهك (مکعب) که داریکی شهش رووی ریکی زیرینگهرانه یان یارچه قوماشیکی جوار گوشهیه له ژیر ههنگلهوه له چوغهی دهدهن. تهریب (توازی) بق ئەو ھیللە دروومانانەيە كە جاران بەرگدروو كورتەك، بان کولاهنجهی ناو به لوکهی پئ تهریب دهدا و رئ رئ دهبوو.

له زمانی کوردیدا، به تایبهتی له لادی زور وشه و زاراوهمان ههیه که بو جووت و مهر و مالات و زهوی و رهز و بیستان... هتد، به کار دههات وا خهریکه لهبیر دهچنهوه، بویه لهسهر زانایان نهوه یه که بههه ر جوریک بیت

^(*) له بارهی وشهی (تهوهره)وه بروانه:

تۆفىق وەھبى، سەلام سەردەقى شكاند، گۆۋارى (دەنگى گێتىى تازە)،
 بەرگى يەكەم، ژمارە (٦)، بەغدا، مارتى ١٩٤٤، ل٢١ – ٢٤.

⁽۱) عبدالرزاق بیمار، زاراوه کانی ناو کتیّبانی قوتابخانه، گوٚڤاری (ڕوٚشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۹۳

بوار نده ها نه و و و و اله اله بیر بکرین، چونکه فدرامو شکره نیان زیانیکی گهوره به سامانی فدرهه نگیی زمانیی کوردی ده گهینیت و هدروه کو چون جاران لایان سهیربوو (پاشبه ند) بو قافیة و (پاشکو) بو ملحق و (گدمارو) بو محاصرة، به کاربهینن، چونکه نهمانه بو که لوپهل و کاروباری کهر و نهسپ و سه گ به کارهاتوون، نابی نهمرو پینیان سهیربیت که ناوی نامیریکی ناشی ناو ببی به زاراوه بو پارچه یه کی که شتییه کی بوشایی. (۱)

گهلی عهره ب هه رله زووه وه تهمه یان کردووه و هه رچی زاراوه ی کیش و موسیقای شیعر هه یه له وه شمالیان وه رگرتووه ، خو کومه لیک وشه ی به نرخ و به ریزی عه ره بی به مه جاز له هه لسو که و تی حوشتره وه وه رگیراوه .

له میتافزردا وشه به واتای چهسپاوی خزی به کار نایه ت، نه گهر وشه خاوه نی واتای چهسپاو و نه گزر نه بینت (۱) هه نبه ت میتافزر بی واتا ده رده چی واتای رسته کزی واتای که رته کانی نییه ، بر نموونه رسته یه کی وه (نه مریم به چاوی خزم دی) بی واتا ده بی نه گهر له لینکدانه وه یدا خزمان به کزی واتای چهسپاو و نه گزری خزمان به وشه کانه وه خهریك بکه ین و بانه وی له م رینگه یه وه رسته که بد زینه وه (۱) بزیه له شیکردنه وه میتافزریشدا ده توانین بگه ینه نه وهی که وشه واتایه کی نه گزر و چهسپاو

⁽۱) عَبِدَالرَزَاقَ بِيَمَارٍ، زَارَاوَهُ كَانَى نَاوَ كَتَيْبانِي قَوْتَابِخَانِهِ، گَوْقَارِي (رِوْشنبيري نويّ)، ژماره (۱۱۱) ، ل۲۹۷.

^(۲) د. به کر عومه رعهای، میتافور له روانگه ی زمانه وانییه وه، نامه ی دکتورا، کولیّری زمان، زانکوّی سلیّمانی، ل۹.

⁽۲) رۆژان نورى عبدالله، فهرههنگى زمان و زاراوهسازى كوردى، ل ۱۸۰.

نییه و له زمانی کوردیدا دهتوانری دوو جوّر واتا (مانا) بوّ وشه جیا بکریتهوه:

۱- واتای حهقیقی (direct proper meaning) به و واتایه دهوتری که راسته وخو دیارده یه کی بابه تی واقیعی نیشان ده دات.

۲- واتای مهجازی (transfered meaning) به و واتایه ده وتری که پاسته و خو دیارده یه کی بابه تی واقیعی نیشان نادات، به لکو له ریگای پهیوه ندییه وه له گه ل دیارده یه کدا واتا ده دات.

بۆ وینه وشهی (ئاگرنانهوه) له زمانی کوردیدا به واتای (ئاگربهردان) له شوینینک که بسووتی و (ههلگیرساندنی شهر و ئاشووبنانهوه) دیت. واتای یه کهم حهقیقییه، به لام واتای دووه می خوازه (مه جاز)ییه و راسته وخق دیارده یه کی بابه تی واقیعی نیشان نادات، چونکه ئاشکرایه دیارده که لهم رووداوه یاندا (گرگرتن و سووتاندن)ی تیدا نییه، به لکو ئهم کاره که (ناخوشی و ویرانی و خرابی) له دوایه له ئه نجامی (گرگرتن و سووتاندن) هوه نزیکه (۱۱)، ئه مه ش ئه وه ده سهلینیت وشه له رووی ژماره و له هم موو زمانیکدا سنوورداره و له بن دیت، که چی واتا وانییه و هه رگیز کوتایی نایه ت و له په ره سه ندندایه، ئه مه ش وای کردووه هه ندی و شه بو دوو و واتا یان زیاتر، به کاربیت، بو نموونه و شهی (خال) و (شاخ)... هند.

شاخ .... زهقایی رهقی سهری ههندی گیانداری وهك: بهران و بزن و ناسکه کیوی و ...

شاخ..... كيّر، چيا.

⁽۱) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى ، ل١٠-١١.

شاخ....... پاوزه بهردیك به چیاوه. شاخ...... بارووت دانی راوچی. شاخ....... چیای بهردین (۱۱).

ئهم وشانهش له زانستی زمان و رهوانبیژیدا به جوری جیاواز باس ده کرین و لیبان ده کولدریته وه. بن غوونه له زمانی لاتینی و زمانه زیندووه کانی ئهوروپا له ژیر ناونیشانی میتافور (metaphore)زاناکانی (ربتورك) و (سیمانتیك) بشیان دوکهنه وه، له زمانی عهره بیدا له ژنر ناوی (المجاز والاستعارة) لنكمان دودونهوه، سهرئه نجاميش ئهو وشهيهي كه يق واتایه کی نوی له زمانی لاتینی و زمانه زیندووه کانی نهورویادا به کاردیت يني دەوتريّت ميتەفوّر (metaphore) و له زماني عدرهبيدا به (الجاز) ناو دەبرى. زمانەوانانى كوردىش لەسەر ھەمان رئىچكە خۆيان لە قەرەي ئەم بابەتە داوە و شوين ييني شارەزاكانى عەرەبيان ھەلگرتووە و ناوى ئەو وشانه بان به خوازه بان خواسته ناوناوه (۲۰). ئەمەش ئەرە ناگەيەنى كە وشە له واتایه کهوه بق واتایه کی تر گوازرابیتهوه؟ بق نموونه له زوریهی زمانه کاندا بر پیاوی نازا و کوری نازا وشهی (شیر) به کاردیت و له جیاتی ئهوهی بوتری (پیاویکی ئازام له بازار دی) دهوتریت (شیریکم له بازار دی) یان له جیاتی ئهوهی بوتری (کچیکی جوانم له زانکو دی)

⁽۱) عهل نانه و زاده، فه رهه نگیی کوردیی هه رمان، به رکی یه که م، چاپی دوه م، چاپخانه ی وه زاره تی په روه رده، کوردستان — هه ولیّر، ۲۰۰۵، ل ۱۳. (۲) د. کامیل به صبح، زاراوه ی کوردی هه نسه نگاندن و لینکونینه وه، ل ۸۵.

دەوتریّت (ئاسکیّکم له زانکو دی) بویه وشدی (شیّر) و (ئاسك) دوو واتای هدید.

(شیر)ناویکه بو درنده یه کی نازا، وشهی (ناسك)ه شناوی ناژه نیکی گوشت خوشی جوانه و واتای دووه می (شیر) و (ناسك) ناوه نناویکه بو پیاو و کچ به کارهاتووه.

کهوابوو وشهی (شیر) و (ئاسك) له واتایه کهوه بن واتایه کی دیکه نه گواستراوه تهوه، به لکو خنوی له خزیدا دوو واتای پینکهوه لکاوی هدیه. واتای یه کهم واتا راسته قینه که یه و واتای دووه میش له واتا سهره کییه کهوه هه لقولاوه و مه جازیه و بزته ئاوه لناو.

میتافزر له نامیتافزر بهوه جیا ده کریتهوه که یه کیک لهو نیشانانهی، که له زوربهی بوچوونه کاندا ناماژهی بو ده کری، له گهل جیاوازیشیاندا، نهوه یه میتافور ره گهزی نامویی و رامانی تیدایه (هینل) بو نموونه، لهو باوه وه دایه دیارترین تاییه تههندیی میتافور جوری نهو (صدمة)یه یه، که ده یهینیته نه نهام)) ههروه ها (رانسهم) وای بو ده چی میتافور ته نیا ته نی نامو، واته (نامویی) ده هینیته نیو باری و تنهوه. دیسان (بیرتسلی) باوه ری وایه، جیاوازی نیوان دربرینی میتافوری و نا میتافوری لهو دژایه تیه دایه، که له ده ربرینی میتافوردا هه ستی پیده کری. (وانزییش) میتافور به و و شه یه ده زانی، که میتافوردا هه باری و تندا شتیکی چاوه روان نه کراوه (۱۱).

⁽۱) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، فەرھەنگى زاراوەي زمانناسى، ل٠٥٠.

مهجاز یان خوازه نهوه یه وشهیه که وشهیه که وشهیه که مهجازه و اتایه که جگه له واتا بنه وه تیه کهی داره به موزی و اله دامه و اتایه کهی نناغه دامه در اوه:

یه که م: بناغه ی فراوانکردنی واتای وشهیه ک که به ر له واتاخوازییه که یق واتایه که به ر له واتاخوازییه که بق واتایه کی تایبه تی ده ستنیشان کراوه و به کارهینزاوه. وه کو وشه ی (سه رچاوه) که له زمانی کوردیدا بق واتای (شوینینک) هاتووه، که ناوی کانی یان کاریزی لی ده رکه ویت، به لام نیستاش به هوی ریبازی خوازه وه واتای فراوان کراوه و بق واتایه کی گشتی هه موو شتینکی مادی یان بیری لیوه وه رده گیری لی ساز کراو ده وتری (پاره سه رچاوه ی به ختیارییه) یان (نه خوینده واری سه رچاوه ی دو واکه و تنه).

هدروه ها وشدی (پشتیوانه) (۱) له فدرهدنگدا به واتای داریک هاتووه که له پشت دهرگاوه داده چهقینری بو ندوه ی بخریته به (پشکول) بو پتهویی، که چی به هری ههمان ریبازه وه له مهیدانی کومهلایه تی و بابووریدا بووه به زاراوه یه ک و بو واتایه کی فراوانتر ساز کراوه و مهبه ستی همموو که سیک یان شتیک پشت پی به ستراو ده دات به ده سته وه، ده وتریت فلان که س پشتیوانه، له بانکدا (پشتیوانه ههیه)، واتا — ره صیدم ههیه.

⁽۱) فەرھەنگى خال، بەرگى دوومم، ل ٢٦٩.

⁽۲) بروانه: شیخ محمدی خال، فهرههنگی خال، بهرگی یهکهم، چاپخانهی کامهران، سلیمانی، ۱۹۹۰، ل۸۲۸

دووهم: بناغهی تایبهتی کردنی واتای وشهیه که له مهوبه و بر واتایه کی گشتی و تهرکیّکی فراوان به کارهیّنراییّت. وه کو وشهی (کیّش) (۲) که له زمانی کوردیدا بر کیّشانی ههموو شتیّك به تهرازوو به کارهاتووه، ئیستاش له زانستی زمان و ویّژه دا بر کیّشانی دیّپه شیعریّك سازکراوه. ههروه ها وشهی (کهوتوو) که له قهدی (کهوت) و پاشگری (وو) پیکهاتووه و ناوی بکهره (۴) له فهرهه نگدا ئاوه لناویکه بر ههموو گیانله بهریّك یان شتیک کهوتبیّت، به لام له فیرگه و زانکوّکان به هری پیّبازی خوازه وه نهم وشهیهیان کردووه به زاراوه یه ک بر درزیّکی تایبهتی به کاریان هیّناوه. بریه له بواری تاقیکردنه وه فیربووندا ده وتریّت، فلان (کهوتووه) (۱) واتا، له تاقیکردنه وه دارنه چووه... هتد.

سینهم: که لک وه رگرتن له لیکچوون و پیوهندیی نیوان وشه فه رهدنگییه که و واتا زاراوه بیه کهی، وه کو وشه ی (هیلل) که له

⁽۲) . فەرھەنگى خال، بەرگى سىييەم، ل٧٠.

^(*) ناوی بکهر به و وشانه ده و ترین که له چاوگه و ه و ده کیرین و واتای پووداویک له لایه نیشکه ره و ده که یننیت و توانست و تایبه تبیه که یان سیمایه کی به رده و هه میشه ییان پی ده به خشیت و له ناوی کارای داری شراو و لیکدراو پیک دیت و به پیگه ی جوّر به جوّر درووست ده بیّت. بوّ زانیاری زیاتر بروانه:

د.ئەوپەحمان حاجى مارف، فەرھەنگى زاراوەى زمانناسى، كوردى —
 عەرەبى — ئىنگلىزى، ل70٨—٣٥٩.

^(۱) ئەنجوومەنى كۆپ، زاراومى كارگيْرى، بەغدا، ۱۹۷۳، ل٥٥.

فدرهدنگدا به واتای (کیدری جووت) (۲۱ هاتوره و له نهندازیاریدا به مانای (خهتی راست) به کاردیت و لهبهر تیشکی بناغهی له یه کچووی ههردوو واتاکهیدا نهم نهرکه تازهیهی پی سپیردراوه. ههروهها وشهی (قاچ) که بو نادهمیزاد به کاردیت، له ههمان کاتیشدا بو (میز) سازده کریت و دهوتری (قاچی میزه که) هوی سازکردنی وشهی (قاچ) بو (میز و کورسی و .... هتد) چهشنه پیوهندییه که له نیوان نهرکی وشهی (قاچ) لهم باره دا.

ههروهها وشدی (زمان)یش، به مانای نهو پارچه گوشته دیّت که له دهمدایه، بههوی پیرهندیی دهربرینی ناخارتنه وه بووه به زاراوهیه کی زانستی و بهرانبه و به (اللغة) به کاردیّت (ش) نهوه ی له باره ی خوازه و و و را

^{(&}lt;sup>۲)</sup> بپوانه: شێخ محمدی خال، فهرههنگی خال، بهرگی سێیهم، ۱۹۷۱، له٤٤٠

^(*) سەبارەت بە زياتر زانيارى لەبارەى ئەم سى پىگايەوە، بروانە:

ا- د. کامل بهصیر، بهراوردیه که نیّوانی زمانی کوردی و زمانی عهرهبیدا، گوّقاری کوّری زانیاری عیّراق ((دهستهی کورد))، بهرگی سییازدههم، ۱۹۸۵، له۱-۲۱.

⁻ د. کامل به صبی زاراوه ی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل- ۱۰.

yد. کامل بهصیر، زمانی عهرهبی و کیشهی زاراوهی کوردی، گوقاری کوّپی زانیاری کورد، بهرگی (دووههم)، بهشی(یهکهم)، بهغدا، ۱۹۷٤، لهه ۷۰.

ت - جەمال عەبدول، بەركوڭيكى زانستە زاراوەسازىي كوردى، ل١٥-١٦.

دهمانگهییّنیّته نهوهی که (نیدیهم)ه کانیش دهچنه بواری میتافوّر و واتای مهجازی زمانهوه.

زاراوهی (ئیدیهم — idiom)له لاتینییهوه وهرگیاوه و نه هه هه له زمانی کوردی، به لکو له گشت زمانه زیندوه کانی جیهاندا به دی ده کریّت. ده رباره ی پیناسه ی ئیدیوّم، وتراوه: پیکهاتنیّکی ئالوّزه، له شیّره یه کی ناماده و تیّکه لا له زماندا هه یه که له یه کگرتنی هه ندی وشه، واتایه کی تایبه تی پهیداده بیّ، که له واتادا له وشه نزیك ده بینته وه (۱۱). هه روه ها له پیناسه ی ئیدیوّمدا هاتووه: ئه وه یه که ده بینته و راسته و راست ناوی شتیّک نه به یه به لکو بچی ناوی شتیّکی تر ببه ی، که پیّوه ندیی به واتای یه که مه و هه بیّت بو نه و به و بواری ئیدیوّمیش بواریّکی بو واتا مه به سته هیّما بو کراوه که بچی (۱۲) و بواری ئیدیوّمیش بواریّکی فراوانه و له گشت لایه نه کانی ژیاندا به کاردیّت و نه ک هه و ته نیا له قسه ی پوژانه ی خه لکیدا هه روه ک زور که س وا تیّده گه ن، به لکو زورجار له قسه ی پوژانه ی خه لکیدا هه روه ک زور که س وا تیّده گه ن، به لکو زورجار له

ج- محمد مبارك، فقه اللغة وخصائص العربية، الطبعة الثانية، مطبعة دار الفكر الحديث، لبنان، ١٩٦٤، ص٣٠٨-٣٠٩.

⁽۱) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٥٧-٥٨.

⁽۲) د. نهسرین محهمه فهخری، ههندی زاراوه و ئیدیومهی کوردی، لیکولینهوهیان له پووی زمانهوه، گوقاری کولیجی ئهدهبیات، ژماره (۱۹)، لیکولینهوهیان له پووی زمانهوه، گوقاری کولیجی

زمان و نووسین و شیعر و چیزکیشدا به کاردیّت، له و شویّنانه دا که پیّویستی به کارهیّنانی نهم نیدیه مانه بکات (۲).

زمانی کوردیش وه کزمانه کانی تر و به پنی تایبه تمهندیی خوی جوری کی زور ئیدیه می تیدایه، که پیوه ندیبان به و روودانه و ههینت، که لمان و خالف و ژیانی روژانه دا روو ده ده ن، ههیه، که به پنی مهبه ستیان ده کرینه چهند چه شنت ک:

۱- ئەو ئىدىەمانەى يەك واتا دەبەخشن، وەك: (پاكوخاوين، قىتوقۆز، ياخوياخات،...) ھتد.

۲- ئەو ئىدىەمانەى زياتر لە واتايەك دەبەخشن، وەك (زمانى لە دەمدا نييه) بۆ كەسێك بە كاردى كە بى دەنگ و كزبى يان بى دەسەلات بى و ھىچى پى نەكرى - واتە، حەق خوراوبێت،... ھتد.

هدندی ئیدیدم هدید له هدمان کاتدا بن واتای راسته وخن و بن واتای خوازهیش به کاردیّت، به ویّنه (شوولّی لی هدلّبریوه) واتا راسته وخنیه کهی ئه وه ده گدیدنی (یه کیّك شوول له یه کیّك هدلّبریی)، به لام واتا خوازییه کهی – واته، (له تامی ده ركرد، له راده ی تیّبه راند) (۱۱).

۳- ئىدىدمە د ژەكان: ئەوانەن لە مەبەستدا د ژى يەكن، وەك: زماندر ت زمان كورت

Jennifer seidl ,English Idioms ,Oxford University Press (7)

⁽۱) جهلال مهحمود عهل، ئيديوّم له زمانی كورديدا، دهزگای روّشنبيری كوردی، زنجيرهی كهلهپوور – ۱ –، بهغدا، ۱۹۸۲، ل۳۶۱–۳٤۲.

دەست ياك – دەست پيس

... هتد.

٤- ئيديهمه له يه كچووه كان، وهك:

دەمشر – زمانشر

دەسترۆ – بەھيىز

... هتد.

۵- ئیدیهمه کورته کان، له دوو وشه یان سی وشه پیک دین،
 وه ك: (مانگه شهو، مانگا به که ل...) هتد.

٦- ئیدیهمه دریژه کان - له رسته یه یان پتر پیکدین، وه ی (وه ی که نام خترین ایه)، (کوتر له دهماخی ده فریت) (۱۱) ... هتد.

۷- هیچ وشهیه له زمانی کوردیدا به نه ندازه ی وشه ی (دهست ده س) وشه ی لیکدراو و ئیدیه می لی درووست ناکری بی نموونه: (دهست خوش، ده سنویی ده شکاو،...) (۲) (*) هتد.

^(۱) جەلال مەحمود، ئيديۆم لە زمانى كورديدا، بەرگى يەكەم، ل٣٨٩.

⁽۲) رِوْرَان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۱۸۹–۱۸۹

^ث بۆ زانياريى زياتر له بارەي ئيديۆمى كوردى، بروانه:

جهلال مهحمود عهل، ئیدیۆم له زمانی کوردی دا، بهغدا، ۱۹۸۲.
 بهرگی دووهم، سلیمانی، ۲۰۰۱.

چوارهم: ريبازي وهرگرتن - الاقتراض - borrowing

ریبازی وهرگرتن هرکاریکه بر دهولهمهندکردنی زمانی کوردی، همروهها یه کینکه لهو ریبازانهی به نهندازه یه کی باش بههری وهرگرتنه وه به کاردیت، نهم وهرگرتنهش بههری دهستکارییه وه یان بی دهستکاریی به کاردیت، نهمهش نهوه ناگهیهنی که نهندامانی کومهل ههولی بژاردنی نهو وشانه نادهن، که دینه نیو زمانه کهیان، همموو نهتهوه یه ههول ده دات نهوه نده بری بکری وشهی خوازراو له زمانه کهیدا (بژار) بکا، و بو نهو شته تازانهش که دینه گوری، وشهی خومالیی رهسهن لهسهر بناغهی دهستووری زمانه کهی دابنی (۱۱)، بهلام نهو کارانه نیشی تاقه کهسیک نین، به لکو لهسهر ههمووانه، به تایبه تی خاوهن لایه نی ییوه ندیدار.

ریبازی وهرگرتن بر دانان و سازکردنی زاراوه له همموو زمانیکی پیشکهوتوودا کاریکی رهوایه و زوربهی زاناکان لهسهری کوکن و هیچ زانا و زمانهوانیک نکولی لهوه ناکهن، که نهم کاره له چاخهکانی کون و نویدا رووی داوه (۲)، بریه دهتوانین بلیین ههموو زمانیک کهم تا زور به پینی

⁽۱) عبدالرحمن زەبیحی، پەخنەی زانستییانه یاخود شەلم كویرم هیچ نابویرم، گۆۋاری (پۆشنبیری نوێ)، ژماره (۷۱)، بەغدا، تشرینی دووهم — كانوونی یەكەم، ۱۹۷۸، ل۲۰

⁽۲) پۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٢٩– ١٢٥.

نزیکیی و دووری نهتهوه کان لهیه کهوه کهرهسته زمانسه کان وهرده گرن و دەبەخشن. زمانى كوردىش وەك ھەموو زمانانى جيھان لەم دياردەيد بى بهش نیبه به تاییهتی لهگهل زمانه کانی عهرهبی و تورکی و فارسی و ئينگليزي و...هتد. ههندي وشه ههن كه له زماننكهوه وهرگيراون نهويش له زماننکی دیکهوه وهریگرتووه، نق نموونه وشدی (سحامه) تنمه و عەرەبىش لە ئىنگلىزىمان رەرگرتورە (pyjama)، بەلام ئىنگلىزىش لە زمانی هبندییهوه ودریگرتووه. وشهی (جگهره) ههروهها له (cigarette)ی ئینگلیزییهوه وهرگیراوه (۲۱)، به لام بنچینهی وشه که فهرهنسییه، ههروهها زمانی کوردی چهندین وشهی تری وهك كتنب و قوتابی و کلوج و نهنقهستی و له زمانی عهرهبی و مبهرهبان له زمانی فارسی و وشهی تهلهفون و زوریهی زاراوه شارستانییه کان له زمانی لاتىنىلەرە وەرگرتوروە(١١). ئەر وشانەي كە لە ھەر زمانىكەرە بى زمانىكى تر وهرده گیرین چ له زمانی کوردی چ له زمانی عهرهبی وه کو شیوهی رەسەنەكەي نەماونەتەرە، بەلكو خرارەتە ژېر كارتىكردنى دەنگسازىي زمانه وهرگرهکه و بهرگی فزنه تیکی خزمالی به بهردا کراوه و بووه مه دارێژراوێکی نوێ.

زاراره وهرگرتنیش تا بتوانریت لینی دوور بکهوینهوه باشته و زمانه کهمان به وشه و زاراوهی بینگانه نهروشینین نهك وهك زمانی فارسی،

^(۲) د. کهمال میراودهلی، فهرههنگی ریزمانی کوردی، ل۱۳۵–۱۳۲.

⁽۱) د. کامل بهصیر، بهراوردکاریهك له نیّوانی زمانی کوردی و عهرهبیدا، گوّقاری کوّری زانیاری عیّراق (دهستهی کورد)، بهرگی سیازدههم ، ۲۱۱.

که بی باکانه چ زاراوه یه کی به دل بیت و دهستی بکهوی وهریده گریت و بهرگنکی خومالنی فارسی به بدردا ده کات، ندویش لهبهر ندوهبیت، که (فارس) خاوهنی قهوارهی رامیاری و دهولهتی خوی بیت، بویه بی سلامىندوه هدموو زاراوه يدك ودرده گريت. ئدمه تدواو پيچدواندي ندتدوهي کورده، که دهبیت زور بهناگاوه زاراوهی بینگانه وهریگریت، چونکه زمانی کوردی هدندی جار ناچار دهبیت زاراوه له زمانه کانی ترهوه وهریگریت، چونکه ئهگهر زاراوه پهك له كۆمهلپنكدا بو بیروباوه ریكی تایبه تی دانرابوو، باخود له گەلتكدا بى ناوى شتتكى داھتنراوى سەر بە ئەو سازكرابوو، گەلانى دىكە بەھۆى ريبازى وەرگرتنەوە دەتوانن قەرزى بكەن و لە زمانه كه ياندا به كارى به يننن (١)، بن نموونه زاراوهى (الزكاه، الحج، الكفر...هتد)ى عدرهبى زاراوه يه كى سهربه خون بو واتا تايبه تييه كان و هیچ زمانیکی تر ناتوانی زاراوهی خوی بو گدیاندنی واتا تایبهتییه کانی ئەو زاراوانە ساز بكات، بۆيە كە نەمانتوانى زاراوەيەكى كوردى يەتى بهرانبهر بهو زاراوانه دابنیّین، دوبیّت له ریّگهی وورگرتنهوه نهو کهلیّنه بگرین. وهرگرتنیش ههروه کو چون کاریکه که تاکه کهس نه نجامی دهدات، به ههمان شیوه دهزگا زانستییه کانیش نه نجامی دهدهن، وه کو کوری زمانه وانی و زانیاری و راگه یاندنه کان و سه رجه م بواره کانی دیکه ی زانبارىيش.

وهرگرتنی زاراوهش زوربهی جار له بهر پیویستییه یان دهگهریتهوه بو ناستی سهرسامبوون و کاریگهری نهو زمانهی که زاراوهی لی وهرده گیریت،

⁽۱) د. كامل بهصير، زاراوهي كوردي هه نسه نگاندن و ليكونينه وه، ل٠٥٠.

به تایبهتی نهو کهسانهی که جگه له زمانی دابك فنری زمانی دیکهش دەبن (۲۰)، ئەمەش دەبيتە ھۆي گۆران لەو زمانەدا و تىكەلكردنى زاراوەي ئەو زمانە لەگەل زمانە رەسەنەكە خۆيدا، چونكە ھەندى جار گۆرانى زمان بن کاریگهری دوو زمان یان زیاتر لهسهر یه کتری ده گهریتهوه، ئەرانەي فيرى زمانيكى بيڭانە دەبن، ديارە بەر لەمەش زمانى دايكى خۆيان دەزانن، يان زمانى دورەم به تەوارى فير نابن يان زماندكەي خۆيان ده گۆرى (۲۳)، ئەمەش لە زمانەوانىدا بە يەكى لە ھۆكارەكانى گۆرانى زمان به (تیوری دایك) له قه لهم دادریت. ههموو مروقیک شانازی به بندچه و زمانی خوی ده کات و حهز ده کات ینی بنووسیت و بخوینیتهوه و پیشی بخات و پهرهی یی بدات و مافی خوشینتی نه گهر هات و نهو زمانهی دەوللەمەندكرد بە وەرگرتنى وشدى بنگاند، ئەوانەشى زماننكى تى بە چاکی دهزانن له کاتی قسه کردن و نووسیندا وشدی زمانه کهی خوّی لیّ فرێ نادات به پيٽچهوانهي ئهوهي که کاتي به زمانه کهي خوٚي قسه ده کات چەندىن وشەي ئەو زمانەي تىدا بەكاردىنى، بى نمونە لە سەرەتاي بلاوبوونهوهی ئیسلامدا، ئهو نووسهر و کتیب دانهره فارسانهی، که به چاکی فیری زمانی عهرهبی ببوون و جگه له زمانی فارسی به زمانی عهرهبیش دهیاننووسی، لهو نووسینانه دا که به زمانی فارسی دهیاننووسی، چەندىن وشە و زاراوەى عەرەبىيان بەكاردەھينا، بەلام يېچەرانەكەي

 $^{^{(1)}}$ رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل $^{(1)}$.

^(۳) محمد معروف فتاح، زمانهوانی، ل۱۰۶<u>.</u>

واندىرو (۱۱)، ندك هدر ئدمدش چەندىن ھۆكارى تريش ھەيە وەك ميتروويى، كۆمەلايەتى، ئەدەبى، ئاينى ... ھتد، رور دەدات. مرۆڤىش كاتى وشەيەكى ىنگانە وەردەگرى ھەولدەدات لەگەل زمانە رەسەنەكەي خۆي بىگونجىنىت و بهرگنکی خومالیی به بهردا بکات، بن وینه نیستا له زمانی کوردیدا وشدی بنگاندی به کار هاتوو زور هدیه و ناسان نبیه بتوانریت وازیان لی بهنندرنت و تهنانهت ئه گهر هاتوو زاراوهیه کی کوردی رهسهنیش بهرانبهری بدۆزرېتەرە، بى نموونە وشەپەكى رەك (عشق)ى عەرەبى كاتى كە گويت لئى دەبئت ھەست دەكەپت گوپت لە رشەپەكى كوردى دەبيت، لەبەر به كارهنناني له لايهن كۆمه لنكى زۆرى خه لنكهوه و پهيداكردني ئاشناىدتى لەگەل وشەكەدا، ھەروەھا وشەي (شاعر)ى عەرەبېش، بە ههمان شیّوه، سهرهرای دانانی وشهیه کی وه ک (هیّنیار) و (ههستیار) و (دانیار) بق وشدی (شاعر)ی عدرهبی، کدچی تا نیستاش خدلکی ئارەزووى بەكارھىنانىان ناكەن... ھىد.

هدندی وشه که وورده گیریت و زیربه ی خدلکی به کاریان هینا، به کاریان هینا، به کاریان است و ازی لیناهینریت، چونکه گیرانی نه و زاراوه یه ناسان نییه و کاتیکی زیری دوریت، دیارده ی وورگرتنیش وه نه بی هه تایبه ت بی به زمانیکی دیاریکراو، به لکو له نیوان هه موو زمانه کانی جیهاندا روو ده دات، له زمانه ریزه هه لات و ریز تاواییه کان و زمانه دواکه و توو و پیشکه و تووه کانیش هه یه له به رئه وی بیشکه و تووه کانیش هه یه له به رئه و راگه یاندن و سه رتایا گیریی زانست و به سه رده می شورشی ته کنه لیری و راگه یاندن و سه رتایا گیریی زانست و به

^(۱) د. ابراهیم اثیس، من اسرار اللغة، ل۱۱۸.

جیهانیبوونه، هیچ نهتهوهیه ناتوانی به گزشه گیریی و دوور له نهتهوه و زمانه کانی دیکهی جیهان ژیان بهسهر ببات و له ناو بازنهیه کی تهسکدا بخولینتهوه.

نهمرو وهرگرتنی زاراوه له ولاته پیشکهوتووهکان و زمانه نهورووپییهکانیش کاریّکی ئاسایییه، به ناسانی کهسانی پسپور دهتوانن وشه وهرگیراوهکان له وشه رهسهنهکانی زمانهکه جیا بکهنهوه. فهرههنگنووسهکان له فهرههنگهکانیاندا ئاماژه بو وشه وهرگیراوهکان دهکهن و له وشه بنچینهییهکانی زمانهکه جییایان دهکهنهوه، لهبهرئهوهی دهکهن و له وشه بنچینهییهکانی زمانهکه جییایان دهکهنهوه، لهبهرئهوهی زمان ههمیشه له گورانیّکی بهردهوام و بی وهستاندایه، وهرگرتنیش له زمانیّکی دیاریکراودا به پیّی قوناغ و سهردهمی نهو زمانه دهگوریّت، به پیّی بواری رامیاریی و کومهلایهتی و نابوریی زمانه پیشکهوتووهکان و چهندیّتی و چونیهتی پیّوهندی لهگهل زمانه دراوسی و جیهانییهکان و چهندیّتی و ناستی نهو پیّوهندیه دهگوریّت (۱). دهتوانین بلیّین که دوو جوّر وهرگرتن ههیه:

یه کهم: وهرگرتن له به پینویستی و ناچاربوون. دووهم: وهرگرتن له پیناوی خن دهرخستن و دهر کهوتن.

یه که میان نهوه یه که ژینگه یه که ژینگه کان و واته ، شوینید که جوریکی تایبه تی له رووه کیک وه که دار یان گول یان ناژه لا... یان بابه تیکی جیا خواردن و خواردنه وه ی تیدابیت که له شوینی دیکه دهست

^(۱) ابراهیم انیس، من اسرار اللغة، ل۱۱۸–۱۱۹.

ده که ریّت، یاخود بیروباوه ریّکی تایبه ت به خوّی یان داهیّنانیّك هه بیّت... جا کاتی زمانی دووهم هه مان پیّویستی بو بیّته پیّشه و فه شدنه و شتانه و دربگریّت، که له شویّنه رهسه نه کهی خوّیاندان به کارده هیّنیّت، و ه ك:

۱- زاراوهی (Wine) که هدموو زمانه کانی ندوروپی له زمانی لاتینییه وه وه ریان گرتووه.

۲- زاراوهی (Tea) ئهم زاراوهیه له زمانی چینییه کانهوه وهرگیراوه، کاتی که چا خواردنهوه له ئهورویا یه پدابووه.

۳- زارارهی (Coffee) له زمانی عدرهبیه وه و گیراوه.

٤- زاراوهی (chocolate) له زمانی مه کسیکییه وه وه رگیراوه، چونکه چاندنی (کاکاو) لهم ولاته دا باره و هه ر لهمه ش (شوکولاته) درووست ده کریت.

۵- له زمانی فارسیدا وشدی (یاسمین - Jasmine) وهرگیراوه.

۲− له زمانه کانی ئه فریقیای ناوه راست و شه ی (شه مپانزی) وه رگیراوه، ئه م زاراوانه ره هدند یکی جیهانییان وه رگرتوره و هیچ نه ته وه یه لای گران نییه، که وه ریان بگریت و به کاریان بینیت (۱۱)، هه روه ها هه ندی نه ته و هه و ئاستی روز شنبیری و زانیارییان له ئاستیکی نزمدابیت، هه ول ده ده و زاراوه له زمانی نه ته وه یه کی تره و وه ربگرن و له کون و تا ئیستایش له ئارادایه.

دورهمیان: ئهوهیه ههندی جار وهرگرتنی زاراوه لهبهر پیویستی و ناچاربوون نییه، به لکو له پوانگهی خوده رخستن و دهرکه و تنه ه نیو

^(۱) ابراهیم انیس، من اسرار اللغة، ل۱۲۰–۱۲۱.

خواستن دیارده یه کی میژوویی و کولتووری و سیاسی جیهانییه (۲). جا ئه گهر ئهم وهرگرتنانه هیچ گزرانیکیان بهسهردا نهیهت پینیان دهوتریت (هاورده)، وه ك نیمهیل، ئینتهرنیت، قهدهر، وهم، کومپیوتهر...، به لام ئه گهر به پینی سازگهی زمانی دووهم گورانیان بهسهردا هات و کهوتنه ژیر ریزمان و فونه تیکی ئهو زمانه، پینیان دهوتریت (کوردینراو) یان (گونجینراو)، وه ك، زاراوه کانی: سهروه ت سات — کهوسه ر — فه لسه فه — ... هتد.

^(۲) ههمان سهرچاوه، ل۱۲۱.

⁽١) د. محمد على الخولي، معجم علم اللغة النظري، ل١٥١.

⁽۲) د. کهمال میراودهل، فهرههنگی ریزمانی کوردی، ل۱۳۵.

زمانی کوردی و چونیتی زاراوه وهرگرتن

زماني كوردىش ووك هموو زمانهكاني ترى جيهان له هدندي بارود وخدا پهنا دهباته بهر وهرگرتنی وشه و زاراوه لهزمانه کانی ترهوه و لهبهر نهبوونی زاراوه بن گشت بهشه کانی زانست ناچار دهبیت نهو کاره ىكات، بۆيە لىرەدا ئەگەر نەتوانرا بۆ زاراۋەبەكى زانستى وشەبەكى کوردی رهسهن دابنیّین، دهبیت سوود له وهرگرتنی زاراوه له زمانی دیکهدا ببینین و لهسهر رووی زهمیندا هیچ زمانیک نبیه که زمانی بنگانه کاری ليّ نه كردييّ، ياخود كاريگهري زماني بينگانهي لهسهر نهييّ. ههروهها هيچ گەلنك ياخود ھەلگرى ھىچ زماننك بە رەھايى و بە شنوەيەكى تاببەتى و جیاواز و دوور له گهلان ناژی^(۱)، جا لهم بارهدا هاتنی زاراوه یان وهرگرتن له ههندی کاری زور یپویستیدا و به شیوه یه کی کهم و به ناگادارییهوه زیاننکی زور به زمانه که ناگهینیت، به وینه زمانی عهرهبی سهرهرای ئەرەي قورئانى يېرۆز توانيويەتى ھێز و تينێكى زۆرى بداتێ و لە ھەموو هۆكار و كارى دەرەكى بىيارىزىت، لەگەل ئەرەشدا چەندان وشەي لە

⁽۱) د.ئهوره حمانی حاجی مارف، به رهه مه زمانه وانییه کانم (نووسین و وهرگنران)، به رکی سنیه م (وتار و لنکوّلینه وه) له که ل پاشکوّیه ک سنیمانی، ۲۰۰۰، ۱۹۲۸.

زمانه کانی ترهوه وهرگرتووه و، زمانی فارسییش به سهدان وشدی له زمانه کانی ترهوه بو خوی گواستوته وه...هتد.

که واته هیچ زمانیکی نه ته وه یی نییه سوودی له زمانه جیاوازه کانی دیکه ی گه لانی جیهان وه رنه گرتبی و و رگرتنی زاراوه هی کاری زیره ، وه کو ئه وه ی له لایه نه نه ته وه ی بالاده ستدا بسه پینری یان زمانی و لاتانی پیشکه و توو له بواری زانست و ته کنه لی و داهینان ، زاراوه گه لیک بسه پینی ته سه رزمانی نه ته وه کانی دیکه (۱).

وهرگرتنی زاراوهش ههروا کاریکی ئاسان نییه، به لکو دهبیت له پیگهی چهند بنه مایه کی واتایی و زاراوه سازی جیبه جی بکرین، لهوانه:

۱- بۆ ئەوى زاراوە وەرگىراوەكە بچىتە نار زمانە نويىدكەرە، وەك وشدى خۆمالىي ھەلسوكەرت بكات، دەبئ لەگەل دەستوورى زمانە نويىدكەدا بگونجىنىرىت (۲۰).

۲- ههر زمانیک دهستووری زاراوهسازیی و زمانهوانیی تایبهتی خوّی ههیه، بوّیه کاتیک زاراوهیهک وهرده گرین دهبی دهنگه کانی بخهینه ژیّر کارتیّکردنی فوّنه تیکیی زمانی کوردییه و بهرگیّکی خوّمالی به بهردا بکهین (۳)، وه ک و شه ی (تهواو)، (دهوله ت)، (ولات)... که له عهره بیهوه هاتوون، وشه ی (خهبات)، (خشل)، (ناتر)...که له سریانییه وه هاتوون،

⁽۱) روْژان نوری عبدالله، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، ل۱۳۸.

^(۲) رۆژان نورى عبدالله، فهرههنگى زمان و زاراوهسازى كوردى، ل١٣٨–١٣٨.

^(۳) جهمال نهبهز، زمانی یهکگرتووی کوردی، ل۷٦.

وشهی (خاکهناز)، (مهگریت)، (نیرمیخ)...که له نهرمهنییهوه هاتوون، وشهی (سنوور)، (تهلیسم)، (مهستوور)... که له یونانییهوه هاتوون، وشهی (پانتول)، وشهی (پاپور)، (وهردیان)... که له فارسییهوه هاتووون، وشهی (پانتول)، (غره)...که له ئیتالییهوه هاتوون (۱۱).

۳- ئهگهر زاراوه یه که ناو کومه نیکدا بو بیروباوه ریکی تایبه تی یان داهیننراویکی سهربه خو ساز کرابوو، ئه وا ده کری زمانی کوردی، وه کو خوی به به بی نه وه ده نگه کانی بگوریت وه ریبگریت و له زمانه که یدا به کاری به به بینیت، به مه رجیک به رینووسی زمانه که خوی بنووسریت (۲).

3- نهگهر وشهیه کی خومالنی و بینگانه شان به شانی یه که زمانی کوردیدا ههبوون ده بی کوردییه که یان بکه ینه زمانی نه ده بی نه نهمه شله ههر دیالینکتیک وهرگیرابی گرنگ نییه ، بو وینه ((زیاتر)) و ((پتر)) ، ((به گویره ی)) و ((به یینی)) ، ((حه مام)) ، ((گهرماو)) $^{(7)}$ ... هتد.

جگه لهم یاسایانهی باسکران، چهند بنهمایه کی تایبه تی واتایی و زمانه وانی ههیه له وهرگرتنی زاراوه دا دهینت ره چاو بکرین:

۱- راوهی بینگانه چونکه بق واتایه کی تایبه تی یاخود بق داهیندراویکی دهستنیشانکراو له زمانه رهسه نه که یدا ساز کراوه، ده بی له زمانی کوردیدا به وردی به رانبه ر به ههمان واتا به کاربهینریت و، به پینی دهستکاری واتاکه ی بق ههمان شتی داهینداو ناو بین، ههندی جاریش لادان لهم

^(۱) ههمان سهرچاوه، ل۷۷.

^(۲) رۆژان نوورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٣٩.

^{(&}lt;sup>r)</sup> جهمال نهبهز، زمانی پهکگرتووی کوردی، ل۷۷.

دەستووره روو دەدات و لهگهل ریباز و پاساكانى وەرگرتن ناگونجینت، وەك وشمى (بەلووغه)كه له زمانى عەرەبىيەوە وەرگيراوه، به ينجهواندى واتاکهی به کار دیّت، (به لووعه) له عهرهبیدا به واتای (زیراب) دیت، به (1+1)به (1+1)۲- زاراوهی وهرگیراو بهرههمی درهختی زمانه کهی خویهتی و له دەرفەتى كۆمەلايەتى و ئابوورى و دەروونى ئەو گەلەرە ھەلقولارە كە دایهیّناوه و سازی کردووه، هدندی جار بههوی پهیرهوی نهکردنی تهم بناغه يهوه ههندي زاراوه به ههاله له زمانه كهماندا به كاردين، بن نموينه زاراوهیه کی وه ک (قوتایی) که زاراوهیه کی عهرهبیه و وهرمانگرتووه له ريكای ههندی گوران و به ينچ و يهناوه به دهستمان هينناوه. (قوتابي) له (الکتاب)ی عدره بی وهرگیراوه و له زمانی تورکیشدا به سی هدنگاو ساز کراوه: یه کهم - دهنگی (ك) کراوه به (ق)، دووهم - لهو دوو (ت)ه، یه کیکیان فری دراوه، سیّیهم - دهستکاری کردنی واتای (کتاتیب)ی عهرهبی دهستکاری کراوه و له واتای فهقینی حوجره و بو واتای خویندکاری فیرگه و زانکو پهرهی سهندووه. ههروهها زاراوهی تریش^(۲) لهوبارهوه ههیه. ٣- هه موو زمانيك له سازكردن و دارشتني وشهدا فونهتيك و دەستوررى تايبەتى خۆى ھەيە، بۆيە ھەر وشەيەك كە وەردەگريت دەبئت دەنگەكانى بخەينە ژێر كارتێكردنى فۆنەتێكى كوردى و دەستوورى

⁽۱) د. کامل حسن بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل۵۲. (۲) د. کامل حسن بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ل۵۲، (۲)

^{.00 ,02 ,07}

وشهسازیی کوردییهوه و بهرگیّکی خوّمالیّیان به بهردا بکهین، وه و وشهی (قلم) که کراوه به (قهلّم)، واتا (ل) هی سووکه کهی گوراوه بو (ل). چهند زمانیّك ههن به پیّی هوّکاری زوّر: (دراوسیّیهتی، نزیکیی، ثابین، بازرگانیی، ژنهیّنان...) کاریگهرییان لهسهر زمانی کوردی ههیه، که بریتین له زمانی عهره و فارسی و تورکی و، سهره نجام زمانی کوردی زاروهیان لی وهرده گریّت.

أ- وشه و زاراوهی عدرهبی:

هدلبدته پیروندیی کورد به نهتهوهی عهرهبهوه شتیکه کونه و له سهر بناخهیه کی تایینی و روشنبیری و سیاسیی و تابووریی پتهو چهسپاوه و همردوو لا وشهیان له یه کترییهوه وهرگرتووه و له زمانی کوردیدا زور وشه ههیه، که له زمانی عهرهبیهوه وهرگیراون (۱۱) هویه کانیشی لهسهرهوه باسکران. زاراوه و وشهی عهرهبیش به پینی چهند بناخهیه هاتوونه ته نیو زمانی کوردییهوه:-

۱- وهرگرتنی زاراوهی عهرهبی بهبی دهستکاری، نهمانهش کوّمه لنی زاراوه و وشهن، که له لای کورد بو ناری نهو شت و دیاردانه به کار دههاتن، له لایهن خه لکییهوه وه کو خوّیان بهبی دهستکاری، خوّیان بهسهر فهرهه نگی زمانی کوردیدا سه پاندووه، وه ك: (زه کات، حهج، شیخ، غه فوور...).

^(۱) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٤٢.

۲- به کوردیی کردنی یه کیک یان زیاتر له ده نگه کانی زاراه عهرهبییه که. وه نه نهوی له وشهی (کتاب)ی عهرهبی پروویداوه به گوپینی پیتی (أ)به پیتی (ی)ی کوردی و بووه به (کتیب) زورینه ی خه نکی به کاری ده هینن و ته نانه ت گهر زاراوه یه کی تریشی بو دابریژریت ههر وا به ناسانی خه نکی واز له وشهی (کتیب) ناهینن، نه گهر وازیشی لیبهینن ماوه یه کی زوری ده ویت، وه ک نیستا هه ندیک وشهی (پهرتووك) به کاردینن. نهم پیگایانه نه ک له زمانی کوردی، به نکو له گشت زمانه کاندا هه ن و له زمانی نینگلیزی پینی ده و تریت (ترانس له ته دو بیش و له زمانی کوردی، به نکو له گشت زمانه کاندا هه ن و له زمانی نینگلیزی پینی ده و تریت (ترانس له ته دو بیش و له زمانی کوردی کردنی زاراوه) ناو ده بریت، هم و شهیه کیش گهر ها ته نین زمانی کوردی ده بیت له پروی و شه سازی و فونونوژی و گهر ها ته نین زمانی کوردی ده بیت له پروی و شه سازی و فونونوژی و نورتو گرافییه و به پیته ژیر رکیفی ده ستووری زمانه که مان بو، نموونه:

ثروة = سهروهت آثار = ئاسار فرصة = فرسهت خلاص = خهلاس ظالم = زالم ظروف = زهرف (زرووف) الأن = ئهلعان العربة = عهرهبانه

المعذرة = عوزر ... هتد.

ئهم جۆره دەستكارىيە، ھەندى جار وادەكات وشە عەرەبىيەكە تەنگ بە وشە كوردىيەكە ھەلبچنى، بەلكو ھەندى جار شوينىشيان دەگرىتەوە، ھەندى وشەش ھەن گەربىت و لە رىپى لىكۆلىنەوەى زمانەوانى نەبىت، ناتوانىن ھەست بەوە بكەيىن كە ئەم وشانە عەرەبى بن، وەك:

مشعل = مەشخەلا

خدمة = خزمهت

طعم = تام

... هتد.

- ۳- بهشیک لهو وشه عهرهبییانهی هاتوونهته نیّو زمانی کوردی، بو هممان واتا وشهی کوردیی روسهن بهرانبهریان همبووه، به لام له گه لا تهوهشدا هاتوونهته نیّو زمانی کوردییهوه، ووك: (فهقهره، تهرز، فیکر، دیراسات، عیلاج، عمقل، دوماغ، فهقیر...) که له زمانی کوردیدا (برپره، زوی، بیر، تویّژینهوه، چارهسهر، تاووز، میشك، همژار...) به کاردیّت.
- خوربدی ئه و وشه عهرهبییانه ی که ناوی مروّقن، هاتوونه ته نیّو زمانی کوردی به پیّی دهنگسازیی کوردی گو ده کریّن و به پیّی ریّنووسی کوردی دهنووسریّن، وه ك:

عثمان = عوسمان

آمىنة = ئامىنە

خديجة = خهجي ظاهر = زاهير ... هتد.

٥- موتوربه كردن:

واته درووستکردنی زاراوهیه کی کوردی به وشهیه کی کوردی و وشهیه کی عهرهبی، وه ك (الاتمام، الترکیب الاضافی، الشخصیة المعنویة) که به (تهواو کردن و لینکدانی ئیزافی و کهسیه تی مانایی) وهرگیراون و کراون به زاراوهی کوردی.

٦- وهرگيراني زاراوهي عهرهبي:

له کاتی وهرگیّرانی زاراوهی عهرهبی، دهبیّت چهمکی زاراوه که لهبهرچاو بگیریّت و بههه له وهرنه گیردریّت، وه ک نهوهی له وشهی (المظاهرة)وه، وهرگیّراوه، و (ظاهر)یش به واتای (پشتگرتن) هاتووه، عهره ب دهلیّت: (ظاهر فلان فلانا أی سند ظهره و وازره) که چی وهرگیری کوردی وای زانیوه وشهی (المظاهرة) له فهرمانی (تظاهر)هوه، هاتووه بوّیه واتاکهی به وشهی (خوّپیشاندان) دهربریوه.

۷- داتاشینی زاراوه ی کوردی به پابه ری زاراوه ی عه ره بی، برق نموونه وشه ی (زانکن) که له په گی چاوگی (زانین) و وشه ی (کن داتاشراوه، وشه ی (کن)یش نه وه ده سه لیننی که داتاشه ری زاراوه ی زانکن چاوی له زاراوه ی (الجامعة) بووه، چونکه (الجامعة) ناوی بکه ری فه رمانی (جمع) ویه (**)، نه مه داخامعة) باوی به درمانی (جمع) ویه (**)، نه مه درمانی (جمع) ویه (**).

[🖰] لهم بارهيهوه بروانه:

له لایه ک له لایه کی تریشه وه شیّوه ی پیّکهاتنی به هه له دارپیژراوه ، چونکه لهم وشهیه دا ره گ پیّش ناو که وتووه ، که نهمه ش له زمانی کوردیدا نابیّت ، چونکه نه و ریّگایانه ی وشه ی لیّکدراویان پی پیّکدیّت هیچ کامیان باسی نه وه ناکه ن که (ره گ) پیش (ناو) بکه ویّت به لکو ده بیّت (ناو) یی ش (ره گ) بکه ویّت ، وه ک:

زمان + بر (ناو + رهگ) = زمانبر.

یاری + زان = یاریزان.....

كەراتە ناتوانىن بلىنىن:

بي + زمان = برزمان

زان + قسه = زان قسه...

ا د. کامل بصیر، زمانی عهرهبی و کیشهی زاراوهی کوردی، گوّقاری کوّدی زانیاری کورد، بهرگی دووهم، بهشی یهکهم، بهغدا،۱۹۷۶، ل۸۵۷– ۷٦٤.

ب- د. کامل حسن البصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکو نینه وه، ۱۲۵، ۱۲۸ - ۱۲۹، ۱۳۶، ۱۳۶

پ- رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل١٤٧- ١٤٨.

ت- دەستەى كورد، رێنووسى كوردى بە پێى بڕيارەكانى كۆڕى زانيارى عنراق، بەغدا، ١٩٨٧، ل١٢٣.

ب- وشه و زاراوهی فارسی:

زمانی کوردی به گویرهی نهوهی سهر به بنهمالهی زمانی هیند و ئەرروپاييە و لەگەل زمانى فارسيدا له بنەرەتدا لەيەك سەرچارەرە ھەلقولاون و له یه ک گروویه زمانن، دهبینین گهلی وشهی هاوبهش و لیک نزیک له ههردوو زمانه که دا هه یه، له رووی رووخسار و راتاوه وه ک یه ک وان و یه ک شت دهگەيەنن، بۆيە بەتەواوى ناتوانريت يئ لەسەر ئەوە دابگيريت كاميان كوردين و کامیان فارسین، هزکاری ئهمهش دهگهریتهوه بز نهو میترووه دوور و دریزهی که نهم دوو گهله له تیکه لاویدا ههیان بوون، بن وینه وشهی (سروشت)، (نماييش)، (وەرزش)، (ناياب)، (ئەندىشە)، (بالويز)(۱)زر ئاسابىشە كە لە نيوان ئهو دووزمانهدا وشمى هاويهش همييت لمبهرئهومي دهجنهوه سهر بدك گروویه زمان و رهچه له کیکی هاوبهشیان ههیه، بزیه بریاردان کاریکی ئاسان نییه و ینویستی به لینکولینهوهیه کی سهربه خو و چوونه ناو میزووی زمان و مەلەكردنى لە بوارى لىكسىكۆلۆژى و ئىتۆمۆلۆژىي دەوپت، وەك: (ئاھدنگ، ئاشنا، سەنگ، سوپا، سروود، سەربەست، شىرىن، رەنج، درەخشان...)، وشەي هاوبهشیش مهرج نییه هویه کهی بگهریتهوه بق نهوهی که سهر بهههمان گروویه زمان بین ، به لکو وابووه له نیوان دوو زمانی جیاوازیش وشهی هاویهش ههبووه، وهك له نيوان زماني كوردي و عهرهبي، هن په كهشي بن ئاس و ییکهوهژیان و بازرگانی و سنووری دوو نهتهوهکه و هوکاری کوّمهلایهتی و سیاسی و رزشنبیری ... هتد، ده گهریتهوه، وهك: (سیما، مروهت، ...).

^(۱) د. ئەورەحمانى حاجى مارف، وشەي زمانى كوردى، ل٤١.

پ - وشه و زاراوهی تورکی له زمانی کوردیدا:

هدروهك چۆن زمانى كوردى لهگەل زماندكانى عدرىبى و فارسى وشدى وهرگرتووه و وشهی هاویهشی تیدابووه به ههمان شتوه و به هوی دراوسیپهتی و تیکه لاوی کورد و هاوسنووریی له گهل زمانی تورکیدا، گهانی وشه و زاراوهی تورکی کهوتوته ننو زمانی کوردیمهوه، وهك (قابی، قەرەبالغ، مەعین، پایراخ...) ھەروەھا ھۆپەكى ترى وشدى بەكارھاتووى تورکی له زمانی کوردیدا ده گهرینتهوه بن دهسه لات، واته، نهو کاتهی عوسمانییه کان بر ماوهی چهندین سهده به ناوی ئیسلامه تبیه وه دهوله تی عوسمانييان دامهزراند، كوردستانيش بن ماوهيه كي زور لهژنر حوكمراني ئەوانداىووە، ھەروەھا ھەندى جارىش ھۆى بالاوبوونەوەى زاراوە يان وشە ده گهریتهوه بن ناکزکی و کنشهی زماننك له گهل زماننکی دیکه، بان چەند زمانى تر و زمانىك توانى بەسەر چەند زمانىك زالىنت، ھەروەھا كهساني گهلیك بههوی داگیركردن و ناوهدانی دوور له نیشتمانی خویان بهمهش زمانه که یان بلاو ده بیته وه و خه لکان قسمی یی ده کهن (۱) و تا ئنستاش گەر چاوپك به كۆمەلى ناوى، وەك: (قەرەتەيە، قەرەداغ، قوشتهیه، قهرهههنجیر، کزیری، بیرالك (*) و ...)، دهیان ناو و وشهی تریش

⁽۱) د. علي عبدالواحد وافي، علم اللغة، الطبعة السابعة، القاهرة، ١٩٧٣، الم

^(†) بیرالک: گوندیّکه نزیك گوندی (کاریّن)ی سهر به ناحییهی (شوان)ی پاریّزگای کهرکووکه.

بگیّرین دهبینین هوّیه کهی بوّ (هوّکاری داگیرکردن)ی کوردستان لهلایهن عوسمانییه کاندوه ده گهریّته وه، که پیّویسته نهگهر زاراوه و وشهی گونجاومان ههبوو بهرانبهر نهوانه، ههولبدریّت وشه کوردییه کان به کارییّنین، بو نهوه ی زمانه که مان له وشهی بیّگانه پاك بکهینه وه.

ت- زاراوهی جیهانی:

نهك ههر له زمانى كورديى، بگره له سهرجهم زمانه كانى جيهاندا کنشدی زاراوهی جیهانیی هدید، چون وهریگیریت و چون بگوردریت و وهريگيريت بهبي گوران، ته گهر گورراش به چ ريبازيك دابريژريت. تهم كنشانهش لهچهند پرسباريكدا خزيان دەنوينن، ئايا بوونى ئەو زاراوه جبهانييه له زمانه كهماندا ييويسته؟ ته گهر ييويست بوو تا چ كاتنك مِیْنیّتهوه؟ ئایا مانهوهیان ههمیشهییه یان کاتی و قرّناغییه؟ بن وهلامدانهوه سهرهتا دهبئ ييناسهيه كى زاراوهى جيهانى بكريت كه: واژه به که تهمرز له لایهن نه ته وه پنشکه و تووه کانه وه بن یه ك واتای زمانی و تاقه مهبهستیکی شارستانی، یاخود روشنبیری و دهربرینی نهرکیکی ىەكگرتور بەكاردەھىننرى(١١)، وەك: (تەلەفىن، سەتەللايت، مابكرىفىن، سى دى...) كه ههموو كهس لينى دهگات و دهزانن بۆ چى بهكارديت، ئەمەش تايبەتىيەكى گرنكىي زارارەيە. لېرەدا دەبېت ئەرە بلېن بۆ دەبېت له ههموو زمانه کانی جمهاندا وه له یه کن و گشت که سیکیش تنی بگات؟ هۆیه کهی بۆ ئەوە دەگەریتەوە که له زۆربەی زمانه کانی جیهاندا ئەو جۆرە

⁽۱) د. كامل بصير، زاراوهي كوردي هه نسه نگاندن و ليكونينه وه، ل١١٤.

داهیّنانه نییه و له زمانه کانی تردا نه و داهیّنانه به ناوی کهسانی درووستکه درووه، دانراوه، نزمبوونی ناستی روّشنبیری و کاری زانستی... لهنیّو ههندی له قسه که درانی زمانه کانی جیهاندا، بیّجگه لهمه ش هرّکاری هه بوونی زاراوه ی جیهانی له زمانی کوردی و زوّربه ی زمانه کانی تر ده گهریّته و بر نه م خالانه:

۱- زۆربەی زاراوه جیهانییه کان ئەو وشانه دەگرنەوه که له بنه پەتدا ئەغریقی و پۆمانی کۆن و دیرینن وەك (فەیلەسووف و تراجیدیا و کۆمیدیا و دیکتاتور و دیموکراسی...).

۲-بهشیّکی تری زاراوه جیهانییه کان ئهرانهن که پیّوهندییان به گزرانی ژیانی مادیی و تابووریی و سهرده می شوّرشی پیشه سازی ئهرروپییه و هدیه و لهگهل ئهو پیّویستییه زانستیانه هاتوونه ته کایه وه که له ولاّته پیّشکه و تووه کاندا داهیّنراون (۱۱)، وه ک (پاسکیل، تهله فزیوّن، ئوّتومبیل، ئه کته ر....).

۳- ئەمرۆش لەنتو نەتەرە پىشكەرتورەكانى جىھاندا كاتىك شتىك دەدۆزرىتەرە يان مەبەستىك دادەھىنىنى سەرەنجام بە زمانى ئەر نەتەرەيە زارارەيەك بى مەبەستە داھىنىرارەكە يان شتە دۆزرارەكە سازدەكرىت (۲)، دەبىت بە زارارەيەكى جىھانى، بەلام گەر ھاتور بەرانبەر زارارە جىھانىيەكە زارارەى كوردىي رەسەن و گونجارمان ھەبور، يىرىست ناكات يەنا بەرىنە

⁽۱) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی هه نسه نگاندن و لیکونینه وه، ۱۱۰ ا

⁽۲) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٢٥١.

بهر زاراوهی تر، به تاییهتی زاراوهی جیهانی، بر نهوهی زمانه که مان نهشیّویّنین، بر نمونه تا نیّستاش زاراوه یه کی وه (مرّرفوّلوّری) به کاردیّنین له بری زاراوهی (وشه سازی) یان (سینتاکس) له جیاتی (پسته سازی) و ده یان وشه و زاراوه ی تریش، برّیه ده بیّت هه ولبّده ین واز له و زاراوه جیهانییانه بهیّنین و به کاریان نه هیّنین.

وهرگرتنی زاراوهی جیهانیی سوود به فهرههنگی زمانه کهمان دهگهیهنیت و دهولهمهندی ده کات، چونکه نیمه ناتوانین باس له ينشكەرتن و زانستەكانى سەردەم نەكەبن، چونكە زاراودى بنوبست بۆ ئەر بابهتانه له زمانه کهماندا دوست ناکهویت (۱). وورگرتنی زاراووی جبهانیش مهرجی تایبهتی خوی هه یه و به ینی دهستوور نهنجام دهدریت، نهویش ئەرەيە كە ئەگەر ھاتوو لە زمانى كوردىدا وينىدىكى پراويرى مەبەست و واتای زاراوه یه کی جیهانی نهبوو، دهبی نهو زاراوه جیهانییه وهریگرین و ينويست بهوه ناكات وشهى نابهجني واي بو درووست بكهين، كه لهگهلا مەبەستەكەيدا نەگونجيت و نەتوانى واتاكەي بە تەواوى بگەيەنى، بەلام ئهگهر وشهی رهسهنی کوردی وامان ههبوو پیویسته وشه کوردییه رەسەنەكە لەبەر تىشكى يەكىك لە رىپازەكانى سازكردنى زاراوەدا بكەين به زاراوهیهك و له بری زاراوه جیهانییه که به کاری بهینین (۱٬۰۰۰ سهرهرای ئەوەش بىروبۆچوون و راى جياواز لە بارەي زاراوەي جيھانىيەوە زۆر ھەيە،

⁽۱) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٢٥٣٠.

⁽۲) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکونینهوه، ل۱۱۸–۱۱۷.

هدندیک وای به باش دهزانن که زاراوه که وه کو خوّی بی دهستگاری و دربگیریّت و هدندیّکی تر وای به باش دهزانن به دهستگارییه کی کهمهوه و دربگیریّت و له گهل نهوه شدا هدندی زاراوه ی جیهانی هدیه له بهرانبه ریدا زاراوه ی رهسه نی کوردی هدیه ، به لام خه لکه که به کاریان ناهیّنن و حدزیان ی ناکهن ، وه ک و شه ی (نهسیه ناسنین) که نهیتوانیوه وه ک زاراوه یه شویّنی زاراوه ی جیهانی بگریّته و هدد (ش)

پیننجهم: ریگای داتاشین (کورتکردنهوه) -نحت واختزال -Blends

داتاشینیش ریّگدیه کی تری دهولهمه ندکردنی فهرهه نگی زمانی کوردییه، به لام به ریّگهیه کی سهره کی دانانریّت، له گهل ئهوه شدا له پیّکهیّنانی زاراوه دا کاریگهریی خوّی ههیه. گهر تیّبینی ههندی وشهی کوّن و نویّی زمانه که مان، وه ک وشهی (ده ستار) بکهین نهم راستییهی خواره وه مان بوّروون ده بیّته وه:

۱- ئەم وشەيە بە روالەت لە دوو وشە پيكھاتووە، وشەى (دەست) و
 چاوگى (ھارين).

۲- وشهی (دهست) وه ک خوّی ماوه ته وه و پاشان له چاوگی (هارین) ره گی (هار) وهرگیراوه.

^(*) ههر لهبارهی زاراوهی جیهانی و سوود و گیروگرفتهکانی، بروانه:

⁻ محهمه دی مهلاکه ریم و که مال جه لال غه ریب، هه نبر اردنی زار اوه ی کوردی، گو قاری (پهروه رده و زانست)، زماره (۲)، سانی سنیه م، ل۲۹-۰۰.

۳- پاشان دهنگی (ه)ی رهگی (هار) تیپچووه و نهماوه پاشان وشهی (دهست) و (ار) چوونهته ناویه و وشهیه کی یه ف قهواره یی (دهستار)ی درووست کردووه، بهمه ش ده فین داتاشین. ههروه ها د. جهمال نه به و وشهیه کی وه ف (کاژمیر)ی بر (الساعة – کاتژمیر) پهسند کردووه (۱۱) دوای قرتاندنی ده نگی (ت)ی وشهی (کات)، به لای ئیمهشه وه له وشهی (کاتژمیر) وشهیه کی وه ف (کاژیر) داتاشین له وشهی (کاتژمیر) بر وشه ی فرنجاوتر و لهسه رزمان سوو کتر بینت.

زۆرجار ئەو وشانەى بەشدارى لە ئىكدانى وشەيەكى ئىكدراو دەكەن، دەنگىك يان زياتر لە دەنگىك دەقرتىندرىت و دوايى ئىكدەدرىن و زاراوەيەكى نوئ پىكدەھىنىن بە زاراوەى داتاشراو ناودەبرىت و بەرىبازەكەشى دەوترىت (رىبازى داتاشىن).

له ژیر رووناکایی نهوهی باسکرا، دهتوانین چهند پیناسهیه کی داتاشین مکهن:

- درووستکردنی وشهیه کله دوو وشهی سهربهخو یان زیاتر، بهمهرجیّ هاوئاههنگی له بیّژه و واتای نیّوان وشه داتاشراوه که و ههردوو وشه یان زیاتر له وشه لیّداتاشراوه کان ههبیّت (۱۱)، وه ک:

کانی + ئاسکان = کانیسکان ریگه + زمان = ریزمان

⁽۱) د. جهمال نهبهز، زاراوهی لیژنهی (ریاضیات) لهژیر وردبینی لیکوّنینهوهدا، گوٚقاری (پوٚژی نوێ)، ژماره (۲)، ل۱۰۲.

^(۱) د. علي القاسمي، مقدمة في علم المصطلح، ل١٢٠.

بایز + ئاغا = بایزاغا (خورماومێوژ) = خورمژ^(۲)...

- ریبازیکه بو سازکردنی زاراوه ی نویباو له دوو وشه یان زیاتر له یه کیک له وشه ساده کان یان له ههردووکیان پاشان به دانه دهمیه کیان و سازکردنی زاراوه به کی نوی له ههردووکیان (۱)((*) بو نمونه:

(شمه ك) (۲۱) له (شت) و (مه ك) ووه داتا شراوه، پاش قرتاندن و فريدانى دونگى (ت) له وشهى (شت). يان (گاسن) له (گا) و (ئاسن) داتا شراوه، پاش قرتاندنى دونگى (ئا) له وشهى (ئاسن). ههرووها (د. محمد على الخولى) بهم شيّوه يه پيّناسهى دوكات: blend=amalgam: وشه يه كه له

^(۲) ئەنجومەنى كۆپ، پۆنووسى كوردى، گۆڤارى كۆپى زانيارى كورد، بەرگى يەكەم، بەشى يەكەم، بەغدا، ۱۹۷۳، لـ۳۷۱.

⁽۱) د. کامل بصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکونینهوه، ل ٦٩.

[🖰] هەروەھا لەق بارەيەۋە بروانە:

د. کامل بصیر، بهراوردکارییهك له نیوانی زمانی کوردی و زمانی عهرهبیدا، گزقاری کوری زانیاری عیراق (دهستهی کورد)، بهرگی (سیازدهههم)، ل۳۰.

ب- جەمال عەبدول، بەركوڭيكى زانستە زاراوەسازى كوردى، ل١٨-١٩.

پ - ئیبراهیم ئهمین بالدار، زاراوه و زمان له کاروانی زانیاری ئهمپودا، گوقاری (روستنیری نوی)، ژماره (۱۱۲)، ل۲۱۹.

ت – عبدالرزاق بیمار، زاراوهکانی ناو کتیبانی قوتابخانهکان، گوٚقاری (رپوٚشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، ل۲۹۷.

نەنجومەنى كۆر، زاراوەي كارگېرى، ل $(^{(7)})$ ئەنجومەنى كۆر،

نه نجامی یه کگرتنی دوو مورفیم یان زیاتر پیک دیت، له گهل پاراستنی (smoke + fog) که له (smog) که داتا پیکهینده دانی، وه ک (smog) که له (فیربوون) و پاشگری (گه) وه داتا شراوه (۱۱) (۱۱) (۱۱) یان زاراوه ی و نیرگه) له (فیربوون) و پاشگری (گه) وه داتا شراوه دوای نه وه ی چهند پیتیکیان لی قرتینراوه، جاری واش هه یه پیتیان لی ناقرتینریت و به ر ریبازی لیکدان ده که ون و له م باره یه وه

⁽١) د. محمد علي الخولي، معجم علم اللغة النظري (انكليزي – عربي)، ٣٣٠.

^(*) ههروهها له بارهی پیناسهی (داتاشین)هوه له ههندی سهرچاوهی تردا، بروانه:

أ- د. ايناس كمال الحديدي، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، ص٩٥.

ب- د. جلال شوقي، المصطلح العلمي بين الثراء والاغناء، مجلة اللغة العربية الاردني، العدد المزدوج (٤٦-٤٣)، السنة السادسة عشرة، الاردن، ١٩٩٣، ص١١.

⁼ قاسم السارة، تعريب المصطلح العلمي (اشكالية المنهج)، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر = العدد الرابع، = = = العدد الرابع، =

د – د. ابراهیم انیس، من اسرار اللغة، ص۸٦.

ه- د. شحادة الخوري، دراسات في الترجمة والتعريب، ص٤٣.

و- انترنيت: فريد امعضشو، آليات الوضع المصطلحي في اللغة العربية.

ز- د. عبدالمالك بوحجرة، اقتراح في تكوين المصطلحات العلمية العربية،
 مجلة جامعة قسنطينة للعلوم الانسانية، العدد التاسع، الجزائر، ١٩٩٨،
 ص١٨ – ٩٥.

david crystal, dictionary of linguistics and phonetic, -London - Britain, ۱۹۸۰, pet.

د. کامل بصیر ده لیّت: ده بی داتاشین شان به شانی ریّبازی لیّکدان به کار به ینین و هیچ سنووریّکیش ناتوانی له یه کیان جیابکاته وه (۱۱).

ریبازی داتاشین بو زمانی کوردی زیاتر گونجاوه وه که زمانی عهره بی، زانایانی عهره ب زور ئاره زورمه ندی ئهم ریبازه ناکه ن و داوا ده که ن خه نخه خویانی لی دوور بگرن و وشه ی داتاشراو به باریکی قورس ده زانن، ته نیا کاتی نه بیت که زور پیویست بیت و هویه که شی نه وه یه زمانی عهره بی زمانیکی داری و زمانه کانی هیندو ئه وروپایی رونانی نییه، نه گه ن نه وه شدا ته قه للای داتاشین له عهره بیدا هه رهه یه و، بو دو نه دو نه نوری نی زمانه که یان سوودیان نی بینیوه، له زمانی کوردیشدا سوودیکی زوری نی بینراوه و له وشه ی دوور و دری که له سه رزمان قورسبیت، رزگارمان ده کات.

دهشیّت کورتکردنه و داتاشین به ههمان شت دابنریّت، چونکه ههردوو زاراوهی ریّبازی کورتکردنه و یان داتاشین پیش ههموو شتیّك بوّ سووککردن و نههیِشتنی قورسی و دریّژیی وشه کان به کاردیّت و له گشت بواره کاندا سوودی دهبیّت، به لاّم پیش ئهوهی هیّمای کورتکراوه که بزانیت، دهبیّت شاره زاییت له بنچینهی وشه کورتکراوه کان ههبیّت، بو غوونه (پ.ك.ك) کورتکراوهی (پارتی کریّکارانی کوردستان)ه، یان (ی.ن.ك) کورتکراوهی (یهکیّتی نیشتمانی کوردستان)ه... هتد. نهم کورتکردنه و هیچ گورتیشی کوردیدا، به لکو له گشت زمانه کاندا ره چاو ده کریّت و هیچ گورمانیشی تیّدا نییه که ناراستهی

⁽۱) د. كامل بصير، زاراوهي كوردي هه نسه نگاندن و ليكوّلينه وه، ل ۷۰.

گشتی ههموو زمانه کان بهروو کورتکردنه وهی شیّوازی وشه کان ده روات و مندالیش کاتی ههولی گرکردنی وشه دریژه کان ده دات برگه کرتاییه کانی ده لیّت، چونکه دوا برگه بووه که گویّی لیّ بووه و تاسانتره بر له بیرنه چوون. له به رئه وه براری می شکیان بچووکه و ناتوانن ههموو برگه کان به یه که جار وه رگرن و بینه وه یادیان، بریه پهنا ده به نه دوا برگه که گویّیان لی بووه. بریه زیده رزیی ناکه ین له وهی که (داتاشین) به وینه یه که کورتکردنه وه دابنیّن. به هه شیره یه و همرچونیک و یه ره سهندن و پهره پیّدانی زمان، که شایسته یایه خو لیّکولیّنه وه یه و لیّکولیّنه وه یه و لیّکولیّنه وه یه و لیّکولیّنه وه یه و لیّکولیّنه وه یه ویه و لیّکولیّنه وه یه وی بره یه وی بوده و لیّکولیّنه وه یه وی به وی

شدشدم: رِيْگای وورگيْرِان - الترجمة - Translation

ههموو زمانه کانی جیهان بر دەولهمه ندکردنی فه رهه نگی زمانه که یان په نا دەبه نه به ر وه رگیزان. بیکومان زورجار گهر بر هه ندی بواری وه ک زانستی، ده روونی، کومه لایه تی، فه لسه فی، سه هتد زاراوه ی گونجاو نه بوو ده بیت په نا به رینه به ر وه رگیزان، که پیویسته بایه خی پی بدریت، چونکه هونه و سازگارییه، ئیمه ی گه لی کوردیش پیویستیمان به پیکه یاندنی تویژیکی وه روه گیزی زانستی و ته کنیکی هه یه، ئه ندازایاران و تاییه ته ندانی بواره کانی دیکه ی زانست که به زمانی بیانیان خویندوه پیویسته بر وه رگیزان هان بدرین و که ره سه یی پیویسته بر وه رگیزان هان بدرین و که ره سه یی پیویستیان بخریته به رده ست.

ئه و هه ول و کوششانه ی که به ئه نجام گه یاندراوه ، بق وه رگیّپانی کتیّبه کانی خویّندن و روّنانی زانسته زاراوه و فه رهه نگی هه موو جوّر و کورداندنی نووسراو و پشتپییّبه ستنیان له راپه راندنی کاروباری فه رمانگه و فیّرگه و زانکوّکاندا دران، بوونه هوّی کوّبوونه و که له که بوونی سه دان و هه زاران و شه و زاراوه ی نویّ، به لاّم به داخه وه ، زوّریان فه راموشکران و له بیرچوونه وه ، به هوّی نه بوونی بنه مای زمانه و از رانا و زمانه وان و وه رگیّرووه ، که بووه هوّی نه وه ی باوه پمان به خوّمان و زمانه که مان کر ببی ، وابزانین که به رووه هوّی نه وه ی باوه پمان به خوّمان و زمانه که کمه و بیری که به رووت خیّرای گه شه و پیشکه و تنی زانستی راناگات له به رئه و ابزانین که به رووتی خیّرای گه شه و پیشکه و تنی زانستی راناگات له به رئوت و پیّوانه و کورداندن بکه ینه باریّکی تایبه تی وه رگیّران بدریّت و بکریّته بنه ما و پیّوانه و کورداندن بکه ینه باریّکی تایبه تی وه رگیّران .

دهربارهی ئهوهی نایا چهنده و تا کهی پهنا بهرینه بهر وهرگیّران؟ له راستیدا به به بی سی و دوو وشه و زاراوهی به بی سی و دوو وشه و زاراوهی بینگانه وهربگرین، دیاره ههندی واژه و وشهی زوّر پیّویست ده توانین ری به خوّمان بده ین له ریّگهی وهرگیّرانه وه زمانه کهمان دهولهمهند بکهین، هیچ زمانیّکیش نییه لهم جیهانه دا له چوارچیّوه یه کی قالبیّکی ته سکی ته نیایی خوّمالیّدا گهشه بکات و به ره و پیشه وه بروات.

ودرگیز انیش وه ک ریبازیکی پهرهسه ندنی هه ر زمانیک به هوکاریکی گرنگی پهره گرتنی پیوه ندی کلتووری، کومه لایه تی و سیاسی زمانی له گه کل زمانه کانی دیکه ی جیهان داده نریت، رو لیک چالاکیشی له ده و لهمه ند کردنی زمانی کوردی هه یه، له گه کل ته وه شدا ناییت گشت کاتیک په نا ببریته به روورگیزان، به

⁽⁾ جهمال عهبدول، بهركولْيْكى زانسته زاراوهسازيى كوردى، ل٧٦.

پیچهوانهی زمانی فارسی که بهبی سلکردنه وه ده رگای خستوته سه رپشت بو وه رگرتنی زاراوه له زمانه کانی دراوسیوه، به تایبه تی زمانی عه رهبی. لهمه وه بو بومان ده ده که وی که وه رگیران هویه که بو ده ولهمه ند کردنی زمان و پهره پیدانی و هاو چه رخکردنی، چونکه وه رگیران پال به مروقه وه ده نیت، که به دوای و شه و زاراوه ی نوی و بوچوونی نویدا بگه پی که واته وه رگیران به شیوه یه پیناسه ده کریت: گواستنه وه راراوه ی بیانی بو زمانی کوردی به واتاکه ی نه که بی پیژه که ی که واته ده کریت.

وهرگیّن له زمانی کوردیدا بهدوای بیّژهی بهرانبهر نهو چهمك و واتایهدا ده گهریّت که ههمان واتای زاراوه بیانییه که بدات یان کوردی چی ناونانیّك لهم چهمك و وشهیه دهنیّت له گهل چهمکه بیانییه که لهههموو لایهنیّکهوه ده کوّلیّتهوه، ئنجا به کاری دیّنیّت (۲۱)، یان وهرگیّران ریّگهیه که بو لهیه کگهیشتن، به هوّیهوه ده توانریّت بیر و ههستیّك، که به زمانیّك نووسراییّت یان وتراییّت، به زمانیّکی تر رابگهیهنریّت، به جوّریّك که ههمان بیر و ههست و نهست و سوّز و ناواز و روزم و (ئیقاع)و شیّوازی سهرچاوه نووسراوه که، یان وتراوه که به روونی و

⁽۱) د.كەمال مەغروف، ئەدەبياتى كلاسىكى و نوێخوازى كوردى، چاپى يەكەم، سلێمانى، ۲۰۰۳، ل۱۲۲.

^(۲) محهمه وهسمان، گیروگرفتهکانی دانانی زاراوه له زمانی کوردیدا، ل-۱-۱۲.

رووانی و بهههمان مهبهست و کول و قولپهوه له وهرگیرانه که دا رونگ بداتهوه و وه ک ناوینه یه که تیدا بدره و شیتهوه (۱۱).

به هنری ریبازی وه رگیرانیشه وه چهندان زاراوه ی نوی هاتوته نیو زمانی کوردییه وه ، وه کو:

به گشتی کردن (گشتاندن) = تعمیم هموالگریی = الاستخبارات جمنگی کمنداو = حرب الخلیج (۲)
سمندیکایی النقابیة unionism پیشه گمرایی القبلیة Apriorism پیشه گمرایی القبلیة Liberty of press = ثازادیی پوّژنامهوانی حریة الصحافة = Layingout هونهرکاریی = تصمیم Layingout دهسه لاّتی چواره م = السلطة الرابعة Four the state ویّنه خوازیی Literathol بهده بناس Literathol

⁽۱) ابراهیم آمین بالدار، هونهری وهرگیّران، گوْقاری (روْشنبیری نویّ)، ژماره (۱۲۱)، بهغدا، ئاداری ۱۹۸۹، ۱۹۲۱.

⁽۲) رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى ، ل٢٢١.

^(۲) محهمه چیا، فهرههنگی فهلسهفی (ئینگلیزی – عهرهبی – کوردی)، چاپی دووهم، سلیّمانی، ۲۰۰۶، ل۲۰۰۰.

⁽ئ) بەدران ئەحمەد حەبىب، فەرھەنگى زارارە گەلى راگەياندن (ئىنگلىزى — كوردى — عەربى)، ھەولىر، ۲۰۰۵، ل.٩٦.

بايه خي گۆرىندوه، بهايي گوهوريني = قيمة التحويل Ex change بايه خي گۆرىندوه، بهايي

گرنگييا گوهريني

بينراو، ديدار منظور، مرئي Visual (٢)

Hexose هکسۆز سکر سداسی ذرات الکربون = شهکریکی شهش گهردیله کاریزنییه (۳)

.... هتد.

دهیان زاراوه ی تریش له گشت بواره کانی زانستیدا هاتوونه ته کایهوه و زمانی کوردییان دهولهمه ند کردووه .

له کاری وهرگیّراندا، ههندی جار جوّره کانی وهرگیّران وا له وهرگیّر ده کهن که کاره کهی لاواز و سست بیّت و له تاست ههندی ناو و وشهدا به ههلهدا بچیّت، بو نموونه لهوانه یه وهرگیّریّك که چاوی به ناویّکی وه ک (ابوڤیان)ی نووسه ر بکهویّت یان (حاجی جندی)ی له کاتی وهرگیّرانی

⁽۱) بهختیار سهجادی و محهمهد مهحموودی، فهرههنگی شیکارانهی زاراوهی ئهدهبی (کوردی — ئینگلیزی)، ههولیّر، ۲۰۰٤، ل۱۸۰۰

⁽۲) لیژنهی ئهدهب له کۆپی زانیاری کوردستان، زاراوهی ئهدهبی (کوردی – عهرهبی – ئینگلیزی)، ههولیّر، ۲۰۰۳، ۱۹۸، ۱۹۸۸

^(۲) جەمال عەبدول، فەرھەنگى كىميا (ئىنگلىزى – عەرەبى – كوردى)، يەكەم چاپ، سلىمانى، ۱۹۹۸، ل۲۳۰

^{....} چەندىن نموونەى ترىش كە ناكريت سەرجەم فەرھەنگە كوردىيەكان رىزبكەين و نموونەيان ليوەرگرين.

وشه به وشه بییانکات به (بارکی ثیان) و (حاجی سهرباز)، بزیه وهرگیّران به لای تیمه وه و نهریّکی به رزه و لیّها توویی و کارامه یی ده ویّت.

ریبازی وهرگیّرانیش که له زانستی زاراوهسازیدا به کار ده هیّنریّت، به چهند تایبه تمهندییه ک له ریبازی وهرگیّرانی ده ق جیا ده کریّته وه، له م تایبه تمهندییانه، ریبازی وهرگیّرانی زاراوه واتای ته نیا و شهیه ک وهرده گیّریّن، که زاراوه وهرگیّرانی ده قیّک نه و وشه و ده ربرین و رسته و دارشتنانه وه رده گیّرییّن که ده قه که پیک ده هینن، سهره نجاری وه رگیّرانی وه رگیّرانی ده ریبازی وه رگیّرانی ده ریبازی ده ریبازی ده ریبازی ده ربیبازی در ربیبازی در

- وهرگينراني وشه به وشه.
- وەرگيران بەدەستكارىيەوە.
- وهرگیّران به ئیلهام و خورپهوه، ناردهبریّت (۱۱)، به لاّم ده توانین بلیّین که وهرگیّران به شیّوه یه کی سه ره کی دوو جوّری هه یه: یه که میان نه و چه شنه وهرگیّرانه یه که وهرگیّره که و ته ی یه کیّک، ده ست به جیّ به شیّوه یه کی زاره کیی له زمانیّکه و بو زمانیّکی تر وه رده گیّریّ. نه م جوّره وه رگیّرانه به زوریی له گفتوگری ناساییدا به کارده هیّنریّت (۱۲)، که ده توانین ناوی بنیّن وه رگیّرانی (ده ست به جیّ) یان (وه رگیّرانی زاره کی) و نیستاش به شیّره یه کی فراوان له کونگره و کوّبو و کوّبوونه وه کانی جیهاندا

⁽۱) د.کامل بهصیر، زاراوهی کوردی ههنسهنگاندن و لیکوّنینهوه، ل۸۸.

⁽۱۲) ابراهیم امین بالدار، هونهری وهرگیّپان، گوّقاری (پوّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۲۱)، ۱۱۲–۱۱۳.

به کارده هیننریت، دووه میان نه و جوره وه رگیرانه یه که یه کین نووسراویک ده درباره ی بابه تین کی زانستی یان هونه ربی، یان هه ر زانیارییه کی تر له زمانیکه وه وه ربگیری بر زمانیکی تر (۱۱). ده توانین له کوردیدا پینی بلین (وه رگیرانی نووسراوی). له کاری وه رگیرانیشدا تا ده توانریت ده بیت له وه رگیرانی وشه به وشه دوور بکه وینه وه به نام زاراوانه ی تاکن له جینی وه رگیرانی وشه به وشه ده توانین وه ریانبگیرین، هه روه ها به پینی توانست نه گه روون بو و ده توانین په نا به رینه به روه رگیرانی وشه به پینچه وانه شه وه رگیرانی واتا به واتا سوودی زورتر وشه به وشه به پینچه وانه شه وه رگیرانی واتا به واتا سوودی زورتر

وهرگیّرانیش بهههر جوّریّکی بیّت، لهم کاتهی ئیّستاماندا سوودی زوره، لهوانه دهولهمهندکردنی زمانهکهمان بهو وشانهی که گوزارشت له واتا مروّییهکان ده کهن، ههروهها کوّمهلّی زاراوهی زانستی تازهمان پی ده ده خشیّت، که ناتوانین له پهرهسهندنی زانستیماندا وازیان لیّ بیّنین.

ریّگا به وهرگیّران دراوه، به لام به مهرجی ته نیا نهوه ی پیّویست بیّت نهوه که دواروّژدا ببیّته جیّی مهترسی لهسهر زمانه که مان و ببیّته هرّی بژار کردن و فهوتانی نهریت و کولتوور و باری روّشنبیریی گه له که مان.

⁽۱) ابراهیم امین بالدار، هونهری وهرگیّران، گوّقّاری (پوّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۲۱)، ل۱۱۳.

بناغه کانی وهرگیّرانی زاراوه بوّ سهر زمانی کوردی:

له کاتی وه رگیزانی هه ر زاراوه یه نو زمانی کوردیی، چهند خالین کهن ده بیت ره چاو بکرین، له وانه:

۱- پیویسته نهو وشه و زاراوه و زانیاریبانه دهستنیشان بکریّن، که نهمری بری زانیاریی کورد پیویستن، یان پیوندهییه کی تهواویان به زانیارییه نویّیه کانی نهم سهده یه هه هه هه هایه و ماتماتیك، فیزیا، کیمیا...

۲- سوود له ههموو شيوه كانى زمانى كوردى وهربگيريت.

۳- سوود له ههموو جوّره فهرههنگه کانی زمانی کوردی وهربگیریت.

٤- بوژاندنهوهی ههندی زاراوه و وشهی دیرین، بن نموونه وشهی (دهلاندن) (۱)(ش) بن (تنافذ- نضوح) به کاربهینریت.

۵- نهو وشه و زاراوه زانستییه بیانیانهی ههن و له کوردیدا بهرانبهریان نییه، وه خزیان بمیننهوه، وه کو (ترانسسته بارومهتر، پادیت باردن، فولت، لیتر... هتد).

٦- وردبوونهوه له واتاى زاراوه وهرگيراوه كه.

^(۱) ھەژار، فەرھەنگى ھەنبانەبۆرينە، ل٣٢٥.

^(*) دهلاندن = ته ایی دادان، ته هشوح، به فارسیش تراویدن، نشتی پی ده وتریّت. (هه نبانه بورینه ل ۳۲۵).

۷- هدندیک کورته وشد، یان زاراوهی زانیاریی هدن، واباشد هدر وه کو خویان بهیلریندوه، وه کوو = ئدکاته . ناکاته (بچوکتر، گدورهتر، بی کوتا...
 هتد).

۸− وهرگیزانی زاراوه به گویرهی پینویست.

۹- له کاتی دهستنیشانکردنی زاراوهی زانستیی کوردیدا، له تهنیشتییه وه بنه وه ته کهی پیشان بدریّت که سهر به چ زمانیّکه.

١٠- خز دوورخستنهوه له وهرگيراني وشه به وشه.

۱۱- خربهستنه به دیارده ی زاراوه هاوواتاکان و چهند وشهیه کی زانیاری کوردی هاوواتاکه بهرانبه و چهند وشهیه کی زانستیی ئینگلیزی، یان عهره بی به کارده هینریّن، تا ئیستاش ئه و گیروگرفته ههیه که کام وشهی کوردیی بهرانبه و کام وشهی ئینگلیزی، یان عهره بی دابنریّت، وه کو له عهره بیدا (السحالی، العظایا، الصنب، اسفنقور، ابوبریص، ارول) له کوردیدا: (مارمیلکه، قرّریی، شهوگهرد /شهوگهر، بزغر، دیلهمار، سوسهمار، پیسپیسوّك، مهلاته قته قیّنه...) واباشه که چاکترین وشهی کوردی لهمانه بهرانبه و چاکترین وشهی عهره بی دابنریّت.

۱۲- پینویسته وشه و زاراوه کوردییه کان کوردییه کی پهتی بن، له فهرهه نگی کوردی یان له ئاخاوتنی کورده واریدا به کارهینرابن.

۱۳- وشهیه کی وا هه لببژیرین که بیژه که ی له گه ل بیژه ی وشهیه کی تردا تیکه ل نهینت، بن نموونه نه گهر (چپی) بن (کثافة) دابنین دهشیت له گه ل (جیپی) (مرونة) تیکه ل بیت، له به رئه وه واباشه بن (کثافة) (چپی) دابنین.

۱٤- واباشه بهرانبهر ههر وشهیهك، یان زاراوهیهك، تهنیا یهك وشه یان زاراوهی كوردیی ههبینت، وهك بهرانبهر (اللیل)ی عهرهبی تهنیا وشهی (شهو) ههبینت.

۱۵ - واباشه وشه هه لبژیردراوه که بتوانریت بق چهند جوّریکی تر پهرهی پیبدریت، بو نموونه به کارهینانی (تهوژم) بهرانبهر (تیار) باشه، چونکه ئهوساکه دهتوانین بلیّین (تهوژمی با)، (تهوژمی ئاو)، (تهوژمی خویّن).

۱۹ - وهرگیّران له زمانی بیّگانهوه وه کوخوّی، یان بهدهستکارییهوه، یان به کورتکردنهوه، یان به وهرگیّران بیّت.

۱۷ - لیکولینهوه یه بین اس له شیوهی ریزمانیی نه و وشه بیگانه یهی، که دهمانه ریت ده ستکاریان بکه ین یان کورتیان بکه ینه وه، بکات.

۱۸- له کاتی وهرگرتنی یان گۆرینی یان وهرگیّرانی وشه و زاراوهی نویدا، پیّویسته نهو وشه و زاراوانه له تهنیشتییانهوه را شهیه کی کوردی کورت و پر واتایان بر دابنیّن.

۱۹- ئەر وشە و زاراوانەى كە پيۆندىيان بە نارى ھەندىك مادەى كىميايى يان گياندار يان رووەكەوە ھەيە... و لەكۆنەوە بەكارھينراون با ھەروەكو خۆيان بىيندەو، چونكە رىكەوتنىكى جيھانىيان لەسەر كراوە، بۆ غوونە:

Oxygen اوکسجین ئۆکسجین ----- ترشی پهیداکهر

۰۲- نهگهر وشهیه که بنچینه دا کوردی بوو و زمانیکی تر و دریگرتبوو، هیچی تیدا نییه به دهستکارییه وه و دریبگرینه و بیخهینه سهر شیّوه ی کوردیی و به کاری بهیّنین، بو نموونه:

بنچینهی کوردی عهرهبی شیّوه تازه کهی له کوردی به به ادات به هاره مه نی = به هار ..... هتد (*).

جگه لهم خالانهش ههندی هوکار، یان ریکهی تر ههیه، که به هویهره و شهی نوی دیته نیو زمانی زگماکهوه:

أ- داگير كردن: Invenntion

زۆرجار داگیرکردن و دەستبەسەرداگرتنی ولاتینك لەلایەن ولاتینکی ترەوه، دەبیته هوی ئەوەی كار بكاته سەر دانیشتوانی و هەندی وشه و زاراوهی خوی بخاته نیو فەرھەنگی زمانی ولاته داگیركراوهكەوه، یان

^{(&}lt;sup>*)</sup> سەبارەت بەم خالأنەى كە دەبيّت رەچاو بكريّن لە وەرگيّرانى زاراوەى كوردى، بروانە:

۱- محهمه دی مه لاکه ریم و که مال جه لال غه ریب، هه نبر اردنی زاراوه ی کوردی، گو قاری (۳)، ل ۲۹ - ۵۰. =
 ب- د. کامل به صیر، زاراوه ی کوردی هه نسه نگاندن و لیکو نینه وه، ل ۲۹ - ۸۳.

پ کۆمەڵێ نووسەر، گۆڤارى (پەروەردە وزانست)، فەرھەنگى زاراوەكانى قوتابخانه، ژماره (۱۶)، ساڵى (۳)، بەغدا، ۱۹۷۸، ل (المقدمة).

ت محهمهد وهسمان، بهرهو فهرههنگی پزیشکی یه کخراو، گوّقاری (نووسهری نویّ)، ژماره (۱۸)، ل۱۹-۹۸.

ج- جەمال عەبدول، بەركوڭيكى زانستە زاراوەسازى كوردى، ل٧١-٧٢.
 د.نەسرین فەخرى، بەكوردیكردنى زاراوە، گۆۋارى (رۆشنبیرى نوێ)، ژمارە(١١٤)، ل٧٢-١٣٣٧.

هدردوو زمانه که ده توانن وشه له یه کترییه وه وه ربگرن و یان ته نیا یه ك زمان خزی ده سه پینینت و زمانه کهی دیکه وشه ی لی وه رده گریت.

ب- بازرگانی: Trade

پیّوهندی ئابووری و کوّمهلاّیهتی زمانیّك لهگهلاّ زمانانی دیکه، دهبیّته هرّی ئهوهی زاراوه بیّنه نیّو زمانی زگماك، وهك: (دوّلار، یوّروّ، تومهن / تومان، لیره...).

پ- هزکاره کانی جوگرافی:

سنوور و شوینی کوردستان وایکردووه، که چهندین وشه له زمانه دراوسینکانی (فارسی، تورکی، عهرهبی...)وهربگرین.

ت- دۆزىنەرەكان Exploration :

ئهر دۆزینهوه و داهینانه زانستییانهی له ولاتانی دیکه ئهنجام دهدرین و زاراوهی تایبهت به و بوارانهیان بق دادهنریّت، زوّر جار لهبهر پیّویستی زمانی کوردی به و واتایانه له بواری زانستیدا، ئهم زاراوانه دیّنه نیّو زمانی کوردییهوه.

ج- کزچکردن: Imigratio

ئەمىش ھۆكارىكى گرنگە بۆ ھاتنى كۆمەلىك وشە و زاراوە بۆ نىۆ زمانى زگماك تا ئەندازەيەكىش توانىويانە فەرھەنگى زمانەكە دەوللەمەند بكەن(١٠).

⁽⁾ رۆژان نورى عبدالله، فەرھەنگى زمان و زاراوەسازى كوردى، ل٢٢٥-٢٢٦.

هدندي گيروگرفتي وهرگيران

پروسهی وه رگیزان له ناکامی بلاویی زانیاریی و ته کنه لوژیا له جیهاندا و هه رزمانیک به پینی تایبه تمهندیی خوی تووشی چهندین گیروگرفت دهبیت، له و گیروگرفتانهی که تووشی وه رگیزانیش دهبیت که کرده یه کی بهرده وامه - له ههندی خالی پیکداچوو خوی ده بینیته وه له وانه:

- نهوانهی بایهخ به وهرگیّران دهدهن لهو باوه رهدان که سیستهمی پهروهرده تا نیّستاش له شیّوازه کانی وانهوتنه وهی زمانی کوردیدا که مته رخه مه سهره رای نهوهی له گشت قرّناغه کاندا به کوردی ده خویّنریّ، به لاّم لهبه رئه وهی ماموّستاکانی زمان جهخت ده کهنه سهر نهوه ی خویّند کار پهنا به رئیته به رلهبه رکردنی ده ستووره کان، تا نیّستاش به باشی ناتوانن پیّی بنووسن و قسمی پیّ بکهن (۱۱).

- بوونی شیّوهزاری جوّراوجوّر له زمانی کوردیدا نهمیش تا ناستیّك کار ده کاته سهر پروّسهی وهرگیّران، ههندی جاریش بوونی نهو شیّوهزارانهش له پروّسهی وهرگیّراندا لای ههندی کهس سوودی خوّی دهبیّت، بو نموونه گهر وشهیه کت وهرگیّرا و واتاکهیت به شیّوهٔزاریّک نهزانی ده توانی به شیّوهزاریّکی تر واتاکهی وهرگیّریت.

- دواکهوتنی ژیاریی و زانستی که زوربهی پارچهکانی کوردستان به دهستییه وه دهنالیّنن، لهبهر چهندین هو: نهبوونی دهولهت، ژیردهستهیی، نهبوونی داهیّنان له پارچهکانی کوردستاندا، نهخویّندهواریی...، که روّلی

⁽۱) نجاة عبدالعزيز المطوع، آفاق الترجمة والتعريب، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر — العدد الرابع، وزارة الاعلام، كويت، ١٩٨٩، ل١١.

سهره کی له بواری وهرگیّران و به تایبه تی له داموده زگای زانستی و زانکوّیی و روّشنبیریدا ده گیریّت.

له گهل نهوهشدا زمان دهشیّت بن وتنهوهی وانهی زانسته مرزییه کان و زانستی پراکتیکی نوی، به لام لاوازی له بواری سهرچاوهی زانستی و ته کنیکی و کتیّبی خویّندنی بواره کانی پزیشکی و نهندازیاری و فیزیایی و ... هتد هه به.

- فرەزاراوەيى زياتر لەيەك زاراوەى زانستى كە بۆ يەك چەمك دانراوه. (۱)
  - نەبوونى دەزگايەك كە تايبەت بيت بە كارى وەرگيران.

مەرجەكانى وەرگير:

پينويسته نهم مهرجانهي خوارهوه له وهرگيردا ههبينت، وهك:

۱- به لایهنی کهمهوه زمانیکی تر، له یال زمانه کهی خویدا بزانیت.

۲-زانیارییه کی باشی له دهستووری هدردوو زمانه که دا ههیئت.

۳- توانستی شیکردنهوه و لنکدانهوهی ئهدهیی همینت.

٤- بيرزكه و ويناكردنيكي باشي بق ناوهوهي دهقه كه ههييت.

۵- دەستپاكى له وەرگيزاندا زۆر گرنگه، وا له وەرگيز دەكات كه رۆژ
 به رۆژ برواى به خۆى و كارەكەى زياتر بېيت.

⁽۱) انترنيت: فريد امعضشو و رشيد سوسان، ترجمة المصطلح الأجنبي وجهود المغاربيين فيها

^{/?}p=\^\or.www.doroob.com

۷− له کهلتووری نهو دوو نهتهوهیه که لیّوهی یان بوّی وهردهگیّریّت ناگادارست.

ئهمانه و چهندین خالی تر، که دهبیت له وهرگیپردا ههبن و هممووشیان گرنگن، به لام خالی یه کهم زوّر گرنگه، که وهرگیپ چهندیک زمانی بینگانه بزانی، زیاتر له کاره کهی سهرکهوتوو دهبیت، هاوکات ته نیا ئهمه مهرج نییه بو ئهوهی ببیته وهرگیپ، به لکو پیویسته مهرجه کانی تریشی تیدابن، ههروه ها خالی دووهمیش یه کینکه لهو خاله گرنگانهی که پروسهی وهرگیپرانی له سهر بنیات دهنریت. (۱۱)

حەرتەم: رێگاى پێوانه (زرەڕێژ) – كلمة مقتبسة بالقياس Calque, Translation loan-Word

وشهی (زروریّژ) یان (پیّوانه) له گشت زمانه کاندا به رچاو ده کهون و له ریّی داتاشین و واتاوه وه رگیراون واریّده کهوی وشهیه کی بیّگانه له رووی وشهسازییه و لهچهند بهش پینکهاتبی و چوّن درووست بووبی و واتای چی بیّ، له وه رگرتن و وه رگیراندا بو سهر زمانیّکی دی، پیّکهاتن و درووستبوون و واتای ره چاو کراون (۲) له رووی درووستبوونی وشهسازییه وه

⁽۱) سامية اسعد، ترجمة النص الادبي، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر — العدد الرابع، وزارة الاعلام، كويت، ١٩٨٩،

^(۲) د. ئەرپەحمانى حاجى مارف، فەرھەنگى زاراوەى زمانناسى، ل٣٩٦.

له زمانه بینگانه که دا چون بووه، له زمانه کهی دیکه یشدا هه ر به و جوره داتاشراوه. هه روه ها له رووی لیکسیکو لوژییشه وه واتایان بووه، هه ر به و شیوه یه واتای به خشیوه، بو نموونه و شه ی (pronoun)ی ئینگلیزی، که له (pro – جی، له جی، له جی، له باتی) و (noun – ناو) پینکها تووه به (جیناو) که له (جی) و (ناو) یه یدابووه، رونراوه.

ريبازي پنوانهش گشت گهلاني جيهان به پني تايبه تمهنديي زمانه کهي خۆيان سووديان لئ بىنبوه و ھەر پەكەش بە جۆرنىك باسى كردووه و ناوى بردووه، بر نموونه له زمانی عدرهبیدا ئهم ریبازه له دانان و ساز کردنی وشه و زاراوه دا به ناوی (القیاس) ناوبراوه و بهوه ناسراوه که بنهمایه که لهژیر رووناکیی ئهودا گشت دهستووره کانی زمان و داری شراوه کانی وشه و واتاكاني وشه بنيات دونرين، هدروهها يتوانه وهكو يتوانه و تدرازوو وايه به دەست زماندوانه كاندوه، كه له ريگهيدوه دەتوانريت راستى و هەلدكانى دیارده یه کی زمانه وانی لیّك جیا بكه نه وه (۱۱) ، كه له زانستی وشهسازیی و زاراوهسازىي هاوچەرخدا باوه. هەروهها له بارەپەوه وتراوه: ئەوەپە كە وشهیهك یان دهسته واژهیهك له ههر زمانیكدا له ریگهی وهرگیرانی وشه كه یان دەستەواژه که بۆ سەر زمانیکی دیکه نوی دهکریتهوه^(۲) ، وهك (التقیم) که بو وشهی (خهملاندن) وهرگیرراوه که به پینی ریبازی پیوانه وشهیه کی تازهی لی درووست کراوه بوته (نرخاندن) یان (ضریبة العرصات) وهرگیردراوه بوته (زهویانه) و به ریبازی پیوانه بوته (کاولانه) یان له

⁽۱) د. ابراهیم انیس، من اسرار اللغة ۱۹۷۵، ل۸.

⁽۲) د. محمد على الخولى، معجم علم اللغة النظري، ل٢٩١٠.

وشهی (استنفار) وه گیردراوه بن وشهی (راپینچان) و به هنی ریبازی پیوانه وه ، چهندین وشه و زاراوه ی دیکه ی پی درووست کراوه ، وه و (راپینچانی گشتی ، راپینچ ده (۲۰) ...).

ئیمه گهر چاریک به سامانی وشه کانی زمانی کوردیدا بخشینین، دهبینین ههریه که و به پینی ریبازیک دانراوه و بو مهبهستیک به کاردیت، لهم قوناغهی ئیستای زمانه کهماندا له ههموو بواره کانی زانستدا پینویستیمان به ساز کردنی زاراوهی نویباو ههیه، زمانی کوردییش یه کید که لهوانهی که به ریبازی پینوانه ناسراوه، بویه پینویسته نهم ریبازانهی زاراوهی کوردی بکهینه پینوانهیه بو زاراوهسازی، به لام مهرجی گرنگی نهمه ش تیکهیشتنیکی زانستیبانهی سروشتی زمانه کهمان و شاره زایی و لیزانی و تایبه تمهندییه کی قوول و فراوانی زانسته کانی زمانه (۱۱)، که له همموو جیهاندا نه کادیمیانه ره چاو کراون، نهم چهند نموونه یهی خواره وه نهو وشانه نه که به ریبازی پینوانه ساز کراون:

وشسسه زاراوهی پیوانه
دانساز دهرمانساز، زاراوهساز، پاتریساز
مردووشور، جلشور، قاپشور، مالشور
دارتاش پهیکهرتاش، سهرتاش، ریشتاش
جووتیار کریار، فروشیار، هوشیار
تارکیش بهردکنش، چوبی کنش، بارکنش

⁽۲) مسعود محمد، زاراوهسازی پیوانه، ل۱۵۱.

⁽۱) جەمال عەبدول، بەركولىنكى زانستە زاراوەسازىي كوردى، ل٤٧.

ترسنوك لەرزۆك، نەزۆك، گەرۆك داریهند شیشیهند، سیمیهند، تیلیهند زەوپانە پووشانە، مەرانە، سەرانە سووتاندن گشتاندن، نرخاندن، خهملاندن دوکاندار و حاندار شاخهوان باخهوان ئاوەرۆ ياشەرۆ کارگه فٽرگه، جٽگه دل مردوو نەست مردوو، ھەست مردوو ... هتد ئه گهر لهم بوارهدا ههندي زاراوه وهربگرين بو نموونه: درتل Drill وهرشه Workshop برزش Broch سەختاندن Hardning تۆكمەيى Toughnes مؤين Absorption شەلەنگ Speetrum

^(*) بههه له دا ناچین گهر بلّیین تا نیّستاش کاری هه ره مه زن له بواری پیّبازی پیّوانه دا، کتیّبه کهی ماموّستا (مه سعود محه ممه د)ه به ناوی (زاراوه سازی پیّوانه) که له سالّی ۱۹۸۸ له به غدا چاپ کراوه و (٤٤٥) لاپه په یه د

ئدم جوره زاراوانه یان کوردینراون، یان هدندیکیان هیشتا نه کوردینراون، چونکه کورداندنیان، وردیبه کی زورتری دویت، که له گهلا سروشتی ئدو زانستانه و دابینکردنی واتای واژه و گوزهرانی ده گوریت، بویه هدندیک ده نگه گویزاندوه پهسدند ده کدن، هدندیکیش واتا وه رگیران و لیندارشتنی واژه ی کوردی نویباو پهسدند ده کدن، هدندیکی دیکهیش هدردووکیان تیکه لا ده کهن و هدیشیانه ناخاوتنی ناسایی گشتی به کارده هینن (۱۱).

⁽⁾ جهمال عهبدول، بهركوڵێكى زانسته زاراوهسازى كوردى، ل٥٧.

تدنجامهكان

ئەنجامەكان:

پاش کۆتایی هیننانی ئهم لینکولیندوهیه دهگهینه ئهم ئهنجامانهی خوارهوه:

۱- سهره رای نهوه ی ناماژه بن تیکه نیوپینکه نی و چوونه نیویه کی چهمکی زاراوه کان کرا، ناماژه ش بن نهوه کراوه که زاراوه و زاراوه سازیی کوردیی توانای نهوه ی ههیه بتوانیت زاراوه ی زانستی گونجاو بن چهمکه کان دابنیت.

۲- هدندی له زاراوه و چهمکهکان به تایبهتی زاراوهی زانستی تا ئیستا پیویستییان به روونکردنهوه و دیاریکردن هدیه.

۳- ئەگەر لىخكۆلىنەوەى وشەى فەرھەنگىى لە بناغەكەيەوە بىت، ئەوا لىخكۆلىنەوەى زاراوە لە چەمكەكەيەوە دەست يىدەكات.

۵- تا ئیستا زاراوهی زانستیی کوردیی بایه خی زوری پینه دراوه و نه گهیشتووه ته ئاستی چاوه روانکراو له به رکومه لین هو کاری روشنبیریی و سیاسی و فیکری و کومه لایه تی و ... هند.

۵- یه نه نه نستنی زاراوه کانی کوردیی کیشه یه کی گهوره یه لهبهرده م پیشکه و تنی زانستی زاراوه سازی کوردی و به پیچه وانه شهوه یه کخستنیان ده بیته به ردی بناغه ی درووستکردنی زمانی ستانداردی کوردی. ۳- چهندین کیشه ههن، دینه بهردهم زاراوهی کوردی، ههندیکیان
 پیوهندییان به زمانی کوردی خوی و نهو زمانهی لینی وهرده گیریت و
 باردوخی نهتهوهی کوردهوه ههیه.

۷- پیشگر و پاشگر له زمانی کوردیدا روّلیّکی گهوره و چالاك له درووستکردنی زاراوه دهگیّپن و کاریگهرییه کی گهورهیان له دهولهمهند کردنی فهرههنگی کوردیی ههیه.

۸- نه کارانه که بواری زاراوه سازیی کوردیدا ئه نجام دراون، زوربه یان هه ولئی تاکه که سین، ئه و هه ولانه ش هه رچه نده فراران و خاوه نه کانیان شاره زاییان له لایه نه کانی بواری زانستیی و پسپوریتی خویان و خاوه نه نه زموون بن له و بواره دا، هیشتا ناتوانن بگه نه دانانی زاراوه ی زانستی گونجاو که بتوانیت ته شه نه بکاو بلاوببیته وه ، به لام هاوکات ئه و هه و له تاکه که سییانه نرخی خویان هه یه و کوره زانستیی و زمانه وانییه کان له کاتی لیکولینه وه و هه لبژاردنی له زاراوه ی زانستیدا ده گه رینه وه سه ریان.

۹- لهگهل نهوهی زورینهی زمانهوانان کوکن لهسهر نهوهی که زاراوه، پیککهوتنی کومهله کهسیکه لهسهر وشهیهك بو گوزارشتکردن له چهمکهکان، بهلام هاوکات دوبیت له چهمکهوه بگهینه دانانی زاراوه.

۱۰ - بوونی وشهی هاوواتا و فرهواتا و هاوییّ له زانستی زاراوهسازیدا یه کیّکه له گیروگرفته کانی دانانی زاراوه، به لاّم له زانستی زمانهوانیدا به ده له میّدریت.

۱۱- نابینت زاراوه به شیوه یه کی هه پهمه کی و بی سه ره و به ره دابنریت، هه رکه سی ناره زووی کرد زاراوه درووست بکات، به لکو له درووست کردنی

زاراوه دا کۆمه لننک مهرج هه یه که ده بیت په چار بکرین، به هه مان شیوه کومه لنک مهرج هه ن ده بیت له و که سه دا هه بن که زاراوه داده نیت.

۱۲- زاراوه روّلیّکی گرنگ له بهستنهوهی پیّوهندیی نیّوان نهتهوه و گدلاندا ده گیریّت، ههروهها له گواستنهوهی زانیاری و ته کنه لوّژیادا.

۱۳- پیووندییه کی لوجینکی له نیوان زاراوه و چهمکدا ههیه، نهم ییووندییه ریکخهره، به لام نهم پیووندییه له نیوان ناو و ناونراودا نییه.

۱٤- زانستی زاراوهسازیی کوردی، وه نزاراوهسازیی عهرهبی میتروویه کی کونی نییه، نهوه نهوه نووسراییت تا نیستا به پیی میترووه کهی به کاریکی باش ده ژمیردریت و نهوه دهسهلینی که زمانی کوردیی زمانیکه ده توانیت له بواری پهرهسهندن و پیشکهوتنی زاراوه وانستیی شان به شانی زمانه کانی دیکه بروات....

پێشنيار

- له کاتی زاراوه داناندا، زور گرنگو پیویسته وشهی رهسهنی کوردی به کاربینین، به تایبه تی له بواری فیرکردن و پهروه رده و فیرگه و خویندنگه و ... هتد، یو نهوه یه کی هوشیار و زرنگ یی بگهیینین.
- بایهخدان به لینکولینه وه بواری زاراوه سازیدا و دهولهمه ندکردنی فهرهه نگی زمانی کوردی، به پینی بنه ماکانی دانان و پینکها ته یزاراوه دانان، چونکه دهوله مه ندکردنی فهرهه نگی زمان ده بینته بنه مایه ک بو درووستکردن و به دیهینانی زمانینکی یه کگرتوو.
- جهختکردن له به کارهینانی زاراوه و وشهی کوردی پهتی له جیاتی زاراوه و وشهی بینگانه، چونکه به کارهینانی زاراوهی بیانی به تیپه پربوونی کات زمانه که مان ده شنوینی و لاوازی ده کات.
- هدولی کورداندنی سدرجهم ئه و زاراوانه بدریّت، که له زمانه کانی ترهوه وهریانده گرین و دیّنه ناو زمانه کهمان و ئهوه ش بخهینه بیری ههموو کهسیّك که زمانی کوردی هیچی له زمانه کانی تر کهمتر نییه، تهنیا ئهوه یه بواره دا ههول و خوماند و کردنی ده ویّت...
- لهسهر کوّ و دوزگا زانستی و زمانه وانییه کان پیویسته به رونگاری نهو زاراوانه ببنه وه، که روّ ژانه دورده چیّت له جیهاندا له ناکامی نهو

پیشکه و تنه کنیکی و اری زانست و تنه کننه لوّجی و تنه کنیکی و ... هتد، که به لانی که مه وه له پوژیکدا زیاتر له (۵۰) زاراوه ده رده چیّت، به زوویی تومار بکریّن، یان بکریّن به کوردی، یان له به رانبه ریانیاندا زاراوه ی کوردیان بو دابریّژریّت.

- بر دانان و ریکخستنی زاراوه ههول بدریت سوود لهههموو شیوهزاره کانی زمانی کوردیدا بایدخ به چهند زمانی کوردی ببینریت، ههروه ها لهپال زمانی کوردیدا بایدخ به چهند زمانی کی دیکه بدریت، بر نموونه وه ن زمانه کانی (عهره یه و فارسی و نینگلیزی و شعد) به مه به ستی شاره زابوون له ورده کارییه زانستییه کان.
- دانانی لیژندی تایبهت بو ریکخستن و یه کخستنی زاراوه کان و وهرگیّران و به خومالیکردنی نهو زاراوانهی که له زمانه کانی ترهوه دینه نیّو زمانه که مان...
- پیویسته ناور له زانستی زاراوهسازیی و زاراوهی کوردیی بدریتهوه له پیناو یه کگرتن و چهسپاندن و ناسانبوونی و سوربوون لهسهر نهوهی بو یه شت، زیاتر له یه ازاراوه دانهنریت و تهنیا له کاتی زور پیویست نهبیت پهنا نهبریته بهر زاراوهی هاوواتا، نهویش بو روونکردنهوهی ههندی جیاوازی نیوان چهمکه کان.
  - دوور که وتنه وه له ناونانی چه مکی لیکنزیکی زاراوه.
- پهنا بردنه بهر کورتکردنهوه، له کاتی به کارهیّنانی زاراوه بوّ ناسانبوونی دهربرین و تیّگهیشتن.

- ئهو زمانهوانانهی له بواری زاراوهسازیدا کار ده کهن دهبینت خاوهنی زانیاریی و شارهزای زمانه کانی تر بن و ههروهها خویندهواریکی باشی بواری لرّجیك و زانسته کانی بن.
- نهبوونی فهرههنگیّکی سهرتاسهریی و زمانیّکی ستانداردی کوردیی هزیه بر دواکهوتن له بواری زانستی زاراوهسازیدا، بریه پیّویسته لهلایهن نهکادیمیای کوردی و ناوهنده زانستییهکانهوه ههولّی دانانی فهرههنگیّکی زانستیی سهرتاسهری بدریّت لهپیّناو دهستهبهرکردنی و هننانهکایهی زمانی ستانداردی کوردی.
- به بهراورد لهگهل زمانی عهرهبیدا لیّکوّلینهوه له بواری نهم زانسته دا له زمانی کوردیدا زوّر کهمه و پیویستی به چهندین لیّکوّلینهوه همیه و زوّریهی نهو لیّکوّلینهوانهی کراون له کهموکووری بهده و نهبوون.
- چەندىن رېڭاى دارشتن و دانان و درووستكردنى زاراوه و چەندىن هۆكارى تريش، بۆ دەوللەمەندكردنى فەرھەنگى زمانى كوردى ھەيە.
- له کاتی دانانی زاراوه یه کدا نابیت مهرجی زور قورس به سهر زاراوه دا بسه پینندریت و زاراوه ش تا بتوانریت کورت و روون و سووك بیت زیاتر بالاو ده پینته و و خه لکیش زیاتر به کاری ده هینیت.
- بایدخدان به وهرگیّران بن ئیّمهی کورد زوّر پیّویسته لهبهر نهبوونی زاراوه کوردی پهتی بن گشت چهمکهکان، به تایبهتی وهرگیّرانی زاراوه زانستییهکان کاریّکی زوّر گرنگه و دهبیّ لیژنهیهك نهك تاکه کهس نهو کاره نه خام بدات.

- پیش ههموو شتیک پیویستیمان به بریاریکی سیاسیی ههیه بق بریاردان له سهر زمانیکی یه کگرتووی کوردی و پابهندبوون به و زاراوانهی که له کوره زانیارییه زمانهوانییه کانهوه دهرده چن و لهسهرتاسهری کوردستان به کار بهینریت، که زاراوهی زانستی کوردی به به کارهینانی روزانه نه بیت به رده و ما بیت و بره و ناسینیت و ناژیت.
- ندو جینگدیدی که زاراره هدلده بژیریت، بن نموونه ندگدر کزرینکی زانیاری بیت، دهبیت و نویندری هدموو دیالیکت و شیره زاره کانی زمانی کوردیی تیدابیت.

ät .

ملخص الاطروحة

ملخص البحث ((اسس ومكونات المصطلحات في اللغة الكردية))

شهاب طیب طاهر

هذه الاطروحة الموسومة بـ(اسس ومكونات المصطلحات في اللغة الكوردية)، هي تخليل وصفي على المستوى المورفولوجي (الصرفي)، و موضوعها ينضوي تحت لواء علم جديد وهو علم المصطلحات. وعلى الرغم من جدته فقد استوى علماً مكتمل الجوانب، وصار لجالاً من لجالات البحث، وميدان دراسته هو كل مايتعلق بجمع المصطلحات و وصفها ومعالجتها وتمثيلها وعرضها، وبالاخص المصطلحات المعجمية المنتمية الى لات تخصصية متنوعة. وعلى الرغم من تنازع عدة فروع معرفية وعلمية على انتماء هذا العلم اليها فقد استطاع في السنوات الاخيرة اكتساب اسس منهجية مستقلة مع مزيد من التنظير وقد غدا اللغويون في الأونة الأخيرة يطالبونه بما هو بعد جديد في الدراسات اللغوية.

وحقيقة الأمر أن هذا العلم مهما حاول اللغويون الاستقلال به فسيبقى دائماً طوع التأثير فضلاً عن ما يتبادله مع سائر العلوم، وستظل دائما

صلته قائمة بعلوم اللغة والمنطق وعلم المعرفة الى جانب حقول التخصص العلمى المختلفة كالحاسوب والانترنيت وغيرها.

من المعروف ان المصطلح سبب رئيسي لتكوين لغة موحدة للأمة، شريطة القيام بتوحيد مصطلحات جميع اللهجات المنتمية الى اللغة نفسها، لأن المصطلح يعد الحجر الأساس لنشوء وتكوين اللغة القومية، و هو العمود الفقري لها ويلعب دوراً كبيراً في بناء جوهري للغة الرسمية الموحدة للأمة. إذ تقرب اللهجات من بعضها وتقري العلاقات بينها و تصبح سبباً لتكوين وحدة التعبير، وبناء أدوات النقل الفكري، والعقلي، والابداع للأجيال القادمة الموحدة.

لهذا السبب نرى جميع اللغات الحية ومنها اللغة الكردية تهتم بتعريف مفهوم المصطلح وتوضيحه، ومع ذلك لم يتطور هذا العلم بالشكل المطلوب وذلك لجملة من الاسباب السياسية والاجتماعية والاقتصادية والفكرية والعلمية... الخ. لذلك يجب علينا الاهتمام بالدراسات العلمية والاكاديمية والبحث في جميع جوانب هذا العلم للارتقاء به إلى مستوى اللغات الاخرى و قد أجرى الباحث بكتابة هذا البحث لكي يكون محاولة متواضعة في مجال هذا العلم والغور في أعماقه.

يتكون البحث من مقدمة وأربعة فصول، ففي المقدمة وضح الباحث العوامل المحفزة الاختيار العنوان وأهميته ونبذة مختصرة عن كل فصل من فصول الاطروحة.

ألفصل ألأول:

خصص لعنوان البحث وسبب إختياره كذلك الأهداف والأهمية و المشاكل والطرق المتبعة وحدود البحث وأدواته وتحديد إطار منهج البحث.

أما ألفصل ألثاني:

فقد خصص لمراجعة وتقييم الأعمال السابقة التي كتبت في هذا المجال وفيها تطرق الباحث الى الأعمال الأكثر أهمية وذات صلة بالموضوع التي تستحق التقويم. ونرى هذا التقييم مفيداً للاستفادة منه في الفصول الاخرى، وانه على حد علم الباحث — يرجع الينا السبق في التطرق الى تقييم الدراسات السابقة عن علم المصطلح في اللغة الكردية....

أما ألفصل ألثالث:

فقد خصص بصورة عامة لعلم المصطلح، وقد قسم الى محورين: ألمحور ألأول:

تعريف وتوضيح علم المصلحات وجوانبه ومراحله التأريخية والمراحل التاريخية لعلم المصطلح الكردي والنظريات العامة التي يقوم عليها هذا العلم...

ألمحور ألثاني:

فقد خصص لتوضيح مفهوم المصطلح وتعريفاته والفروق بينها ومصادرها وتوضيح العلاقة بين الكلمة والمصطلح والمصطلح العلمي الكردي والمشاكل التي تواجهه وشروط وضع المصطلحات والشروط الواجب توافرها لمن يقوم بوضع المصطلحات.

أما الفصل ألرابع:

فقد خصص لأسس ومكونات وطرائق إغناء المعجم الكردي وفيه توصل الباحث إلى جميع الطرق المتبعة لتكوين واشتقاق وترجمة ووضع الطرق القياسية للمصطلح في اللغة الكردية، إذ أصبح علم المصطلحات موضع إهتمام جدي بعد أن استحدثت الدراسة باللغة الكردية...

TERM BASIS AND CONSTITUENTS IN KURDISH LANGUAGE

By: Shahab Taeeb Tahier

This research which is [Bases and Constituents Of Term in Kurdish Language] is a descriptive analysis in terms of morphology, the subject is about a new science:terminology Although the research is new, but it has become a widespread science and a field of research that is focusing on collecting, describing and showing the terms, especially those terms that are present in the dictionaries and related to various academic fields.

There is a problem concerning the relativity of this science with other sciences, but in the previous years the science has gained same independent methodical bases, and it has been dealt with in a new linguistic method.

Scientists try to make it an independent since ;yet, it is influenced by and influencing other sciences, and it always has an established relation with other sciences such as language, logic and informatics, with computer science and internet as well.

Thear is no doubt, that terms are the very means for establishing a united language of every nation, on a condition that all of the terms of the dialects of this language are to be gathered and unified, because terms are the bases and cornerstones for establishing a national language, as they biting dialects closer to each other and tighten their relations.

For this reason, all live languages focus on defining and explaining the concept (term), and Kurdish language is one of these languages that after establishing Iraqi government, when education turned to be in Kurdish, efforts had been made in schools and offices for making Kurdish terms, but because of some political, social, economic and intellectual reasons, this science hasn't developed as it should for elevating this language to the level of other

languages of the world, we need scientific and academic research, to meet such need we did this research.

The research consists of three parts plus an introduction:

-Chapter one:it is made up of the title of the research ,the reason for choosing it , its importance , obstacles , the content of the research and it has been written how.

- Chapter tow:

is specified for reviewing and evaluating other works on the field, this work is done in Kurdish for the first time.

Chapter three -:

deals with terminology, it has two section.

First section:

defining and explaining the term (terminology), historical stages of Kurdish terminology and the general theories that this science rely on.

Second section:

is specified for explaining the concept of term, its various definitions with their differences and sources, the problem of term-making and the conditions that are put forth for a term—maker.

Chapter Four-:

studies the basics and methods of enriching Kurdish dictionary. In this part, we have discussed all methods of making, adjusting, translating and using terms, with discussing the standard methods of making Kurdish terms.

TERM BASIS AND CONSTITUENTS IN KURDISH LANGUAGE

By

Shahab Tayib Tahir

سەرچاوەكان

۱- به زمانی کوردی

- ئازاد حدمه شدریف (۱۹۹۷)، سدرنجینک له کتیبی (زاراوهسازی پیوانه)، گوڤاری (رامان)، ژماره (۱۷)، هدولیّر.
- ئەبويەكر ماوەتى (۱۹۷۳)، چەند سەرنجينك دەربارەى بەشى فەرھەنگ، گۆۋارى (دەنگى مامۆستا)، ژمارە (۸)، سالى (۲)، سلىمانى.
- ئدهمه تاقانه (۱۹۷۷)، لهبارهی ههندی له زاراوه و ئیدیوّمی (کوردی)یهوه، گوّقاری (روّژی کوردستان)، ژماره (٤٣-٤٤)، بهغدا.
- ئدهمهد حهسهن ئههمهد (۱۹۷۵)، پیشگر و پاشگر، گزفاری کۆری زانیاری عیراق (دهستهی کورد)، بهرگی (سییهم) بهشی(یهکهم)، بهغدا.
- تدروه مانی حاجی مارف (۱۹۷۵)، وشدی زمانی کوردی، چاپخاندی کوری زانیاری کورد، بهغدا.
- ئەروە جمانى حاجى مارف (١٩٧٧)، وشەرۆنان لە زمانى كوردىدا، چاپخاندى كۆرى زانيارى كورد، بەغدا.
- ئەرپە جمانى حاجى مارف (١٩٧٩)، رێزمانى كوردى، بەرگى يەكەم (وشەسازى)، بەشى يەكەم -ناو-، چاپخانەى كۆرى زانيارى كورد، بەغدا.

- تدوره ممانی حاجی مارف (۱۹۷۹)، با ریزی لیکولینه وهی زانستی بگرین، به شی (چوارهم)، گوثاری (رونشنبیری نوی)، ژماره (۷۵)، به غدا.
- ئەرپە جمانى حاجى مارف (١٩٨٧)، ئە بوارى فەرھەنگ نووسى كوردىدا، ئە چاپكرارەكانى ئەمىندارىتى گشتىى رۆشنبىرىى و لاوانى ناوچەي كوردستان، بەغدا.
- ئەررە حمانى حاجى مارف (۱۹۹۲)، ريزمانى كوردى، بەرگى يەكەم (وشەسازى)، بەشى سييەم -ئارەلنار-، چاپخانەى كۆرى زانيارى عيراق (دەستەي كورد)، بەغدا.
- تهوره همانی حاجی مارف (۲۰۰۰)، زمانی کوردی و خهوشی ههندی و شه و زاراوهی نوی، بهشی یه کهم، به غدا.
- ئەورە ممانى حاجى مارف (۲۰۰۰)، بەرھەمە زمانەوانىيەكانم (نووسىن و وەرگىزان)، بەرگى سىنىەم (وتار و لىنكۆلىنەوە) لەگەل پاشكۆيەك، سلىنمانى.
- تدوره مانی حاجی مارف (۲۰۰۶)، فهرهه نگی زاراوه ی زمانناسی (کوردی عهره بی ئینگلیزی)، سلیمانی.
- ئەنجومەنى كۆپ/گۆڤارى كۆپى زانيارى كورد، چاپخانەى كۆپى
   زانيارى كورد:
- * رێنووسى كوردى، بەرگى (يەكەم)، بەشى (يەكەم)، بەغدا، ١٩٧٣.
- * زاراوهی کارگیری، بهرگی (یه کهم)، بهشی (یه کهم)، به غدا، ۱۹۷۳.
- * لیستهی دووهمی زاراوه کانی کزر، بهرگی (دووهم)، بهشی (یه کهم)، به غدا، ۱۹۷٤.

- لیستهی سیّیهمی زاراوه کانی کوّر، بهرگی (دووهم)، بهشی (دووهم)،
   به غدا، ۱۹۷٤.
- * لیستهی چوارهمی زاراوه کانی کۆپ، بهرگی سییه م، بهشی یه کهم، به غدا، ۱۹۷۵.
- * لیستهی پینجهمی زاراوه کانی کوّر، بهرگی (سیّیهم)، بهشی (دروهم)، بهغدا، ۱۹۷۵.
- لیستدی شدشدمی زاراوه کانی کۆپ، بدرگی (چوارهم)، بدغدا،
   ۱۹۷۲.
- ئیبراهیم تدمین بالدار (۱۹۸۹)، زاراره و زمان له کاروانی زانیاری ئهمرزدا، گزفاری (روسنبیری نوی)، ژماره (۱۹۲۱)، به غدا.
- ئیبراهیم ئدمین بالدار (۱۹۸۹)، هوندری وهرگیران، گزفاری (روّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۲۱)، به غدا.
- بهختیار سهجادی و محهمهد مه هموودی (۲۰۰۶)، فهرهه نگی شیکارانه ی زاراوه ی تهده بی (کوردی نینگلیزی)، هه ولیر.
- بەدران ئەحمەد حەبيب (۲۰۰۵)، فەرھەنگى زاراوە گەلى راگەياندن (ئىنگلىزى كوردى عەربى)، ھەولىد.
- به کر عومه رعه لی (۲۰۰۰)، میتافور له روانگه ی زمانه وانییه وه، نامه ی دکتورا (بالاونه کراوه ته وه)، کولیژی زمان، زانکوی سلیمانی.
- بدناز رفیق توفیق (۲۰۰۸)، ریگه بنه ره تییه کانی ده و لهمه ند کردنی فه رهه نگی زمانی کوردی له دیالیّکتی خواروودا، نامه ی ماسته رابلانه کراوه ته وه ی کوردی پهروه رده نیبن روشد، زانکوّی به غدا، به غدا.

- تاهیر سادق (۱۹۹۸)، فدرهدنگی هارواتاکانی کوردی، کوردستان سلیمانی.
- تزفیق وههبی (۱۹٤۲)، فهرههنگی گهلاویّژ، گوّثاری (گهلاویّژ)، ژماره (۷-۸)، سالّی (۳)، بهغدا، ژماره (۹-۱۰)، سالّی (۳)، بهغدا، ژماره (۱۱-۱۲)، سالّی (۳)، بهغدا.
- تزفیق وه هبی (۱۹٤۳)، فهرهه نگی گه لاویّژ، گوّثاری (گه لاویّژ)، ژماره (۱)، سالّی (٤)، به غدا، ژماره (۲)، سالّی (٤)، به غدا. (۳)، سالّی (٤)، به غدا.
- تۆفىق وەھبى (١٩٤٤)، سەلام سەردەقى شكاند، گۆڤارى (دەنگى گێتىيى تازە)، بەرگى يەكەم، ژمارە (٦)، بەغدا.
- جهلال مه حمود عهلی (۱۹۷۸)، چه ند سه رنجینک ده ربارهی ((هه ندی زاراره و نیدیومه ی کوردی))، گزفاری (پرسنبیری نوی)، ژماره (۲۵)، به غدا.
- جهلال مه همود عهلی (۱۹۸۲)، ئیدیوّم له زمانی کوردیدا، دهزگای روّشنبیری و بالاوکردنهوهی کوردی، زنجیرهی که لهپوور -۱ -، به غدا.
- جهلال مه همود عهلی (۲۰۰۱)، ئیدیوّم له زمانی کوردیدا، بهرگی دووهم، دهزگای چاپ و په خشی سهردهم، سلیّمانی.
- جهمال بابان (۱۹۷۶)، هدندیک لهو زاراواندی واتایدک زیاتر ئەبدخشن، گۆۋاری كۆری زانیاری كورد، چاپخاندی كۆری زانیاری كورد، بدرگی (دووهدم)، بدشی (یدكهم)، بدغدا.

- جدمال عدبدول (۱۹۸۹)، چدند سدرنجینك دهربارهی نامیلکدی (زاراوهی کوردیی زانسته کان)ی کزری زانیاری عیراق- دهستهی کورد، گزفاری (رزشنبیری نوی)، ژماره (۱۲۳)، به غدا.
- جدمال عدیدول (۱۹۹۸)، فدرهدنگی کیمیا (ئینگلیزی عدرهبی کوردی)، یدکدم چاپ، سلیمانی.
- جەمال عەبدول (۲۰۰۱)، بەركولىّكى زانستە زارارەسازى كوردى، يەكەم چاپ، چاپخانەي (قەشەنگ)، سليمانى.
- جهمال عهبدول (۲۰۰۸)، بیردوزی گشتی زاراوهدانان و یه کخستن و تومارسازی....، گزفاری (وهشت)، ژماره (۱)، سالنی یه کهم، سلیمانی.
- جهمال عهبدول (۲۰۰۸)، زاراوهسازی و زانستاندنی زمانی کوردی، گوفاری نه کادیمی کوردی، ژماره (۷)، کوردستان ههولیر .
  - جدمال ندبدز (۱۹۹۰)، هدندیك زارارای زانستی، سلیمانی.
  - جهمال نهبهز (۱۹۲۰-۱۹۹۱)، فهرههنگوکی زانستی، ههولیّر.
- جدمال ندبدز (۱۹۲۰-۱۹۹۱)، زاراوهی لیژندی (ریاضیات) لهژیر

وردبینی لیکولینهوهدا، گوڤاری (روٚژی نوێ):

بهشی یه کهم، ژماره (٦)، سالنی (۱)، سلینمانی.

بهشی دووهم، ژماره (۷)، سالی (۱)، سلیمانی.

بهشی سیّیهم، ژماره (۸)، سالّی (۱)، سلیّمانی.

بهشی چوارهم، ژماره (۱۱)، سالنی(۱)، سلینمانی.

- جدمال ندبدز (۱۹۷۹)، زمانی یه کگرتووی کوردی، بامبیرگ ته ندلمانیا.

- جدمال ندبهز (۱۹۷۸)، سهرنجیّك لهچهند زاراوهیه کی تازه به کارهاتوو و کوّری زانیاری کورد، گزفاری کوّلیّجی نهدهبیات، ژماره (۲۲)، چاپخانهی (دار الجاحظ)، بهغدا.
- حوسین عممه عهزیز (۲۰۰۵)، سهلیقهی زمانه وانیی و گرفته کانی زمانی کوردی (لیککولینه و و وهخنه)، چاپی دووه م، چاپخانهی (کارز)، سلیمانی.
- دەستەى كورد (۱۹۸۷)، رێنووسى كوردى به پێى بريارەكانى كۆرى زانيارى عێراق، چاپخانەى كۆرى زانيارى عێراق، بەغدا.
- رەئورفى ئەخمەد ئالانى (۱۹۸۲)، نرخاندنىڭ دەربارەى (زارارە زارارە دەربارەى (زارارە زانستىيەكان)، گۆۋارى (كاروان): بەشى يەكەم، ژمارە (۱)، ھەولىر.

بهشی دووهم، ژماره (۲)، ههولیر.

بهشی سییهم، ژماره (۳)، ههولید.

- رؤوف عثمان (۱۹۷۹)، پیداچوونهوه یه ک به پهراویزی زاراوه کانی کوردا، گزفاری (روشنبیری نوی)، ژماره (۵۰)، به غدا.
- رونیق محمه شوانی (۲۰۰۱)، چهند بابه تیکی زمان و ریزمانی کوردی، چاپی یه کهم، ده زگای چاپ و بالاو کردنه وهی موکریانی، هه ولیر.
- رونیق گهمهد شوانی (۲۰۰۸)، ئهر وشانهی لهچاوگهوه وهرده گیرین، چاپی یه کهم، چاپخانهی خانی (دهوّك)، دهوّك.
- رزگار کهریم (۱۳۸۵– ۲۰۰۹)، فهرهدنگی دهریا (عهرهبی کوردی)، بهشی یه کهم، نشری احسان، ته هران.

- رشید فندی (۱۹۸۹)، زارافیّت ئهدهبه د مهم و زینا خانی دا، گوّقاری (روّشنبیری نویّ)، ژماره (۱۱۱)، بهغدا.
- رۆژان نوری عبدالله (۲۰۰۷)، فهرههنگی زمان و زاراوهسازی کوردی، بلاوکراوهی خانهی چاپ و بلاوکردنهوهی چوارچرا، سلیمانی.
- شیخ محمدی خال (۱۹۹۰)، فهرههنگی خال: بهرگی یه کهم، چاپخانه ی کامهران، سلیمانی.
- شیخ محمدی خال (۱۹۹۶)، فهرههنگی خال: بهرگی دووهم، چاپخانهی کامهران، سلیمانی.
- شیخ محمدی خال (۱۹۷۱)، فهرههنگی خال: بهرگی سیّیهم، چاپخانهی کامهران، سلیّمانی.
- صباح رشید قادر (۲۰۰۰)، هاوبیّژی و فرهواتایی، نامهی ماجستیر (بلاونه کراوه ته وه)، کولیّژی زمان، زانکوی سلیّمانی، سلیّمانی.
- طالب حوسین عهلی (۱۹۹۸)، هدندی لایدن له پیوهندی رسته و واتا له کوردیدا، نامهی دکتورا (بالاونه کراوه تهوه)، کولیجی ئاداب زانکوی سه لاحه دین، هه ولیر.
- عدبدولره همان عوسمان (۲۰۰۵)، زاراوه زانی و زاراوه ی زانستی کوردی، گزفاری ((بانه روّژ))، ژماره (۲۱)، کومه لهی روناکبیدیی و کومه لایه تی که رکووك، که رکووك.
- عەلى نانەوازادە (۲۰۰۵)، فەرھەنگى كوردىنى ھەرمان (كوردى كوردى)، بەرگى يەكەم (ئا ب)، چاپى دووەم، چاپخانەى وەزارەتى يەروەردە، كوردستان ھەولىر.

- عبدالرحمن زهبیحی (۱۹۷۸)، رهخنهی زانستییانه یاخود شهل کویرم هیچ نابویرم، گزفاری (روشنبیری نوی)، ژماره (۷۱)، بهغدا.
- عبدالرزاق بیمار (۱۹۸۹)، زاراوه کانی نار کتیبانی قوتابخانه کان، گوفاری (روّشنبیری نوی)، ژماره (۱۱۱)، به غدا.
- عبدالکریم شیخانی (۱۹۸۵)، فهرههنگی زانیاری و چهند تیبینییه که، گوثاری (کاروان)، ژماره (۳۶)، سالی (۳)، ههولیر.
- غازی فاتح رایس (۱۹۸٤)، کتیّبی زاراوهی کوردی و چهند تیبینیه ک، گذفاری (کاروان)، ژماره (۲۶)، سالی (۲)، به غدا.
- غەفوور رەشىد (۱۹۹۰)، سەرنجىنك لە پەرادى زارادەى زانستى كوردى، گۆۋارى (رۆژى نوێ)، ژمارە (۱۲)، ساڵى (۱)، سليمانى.
- فوتاد همهخورشید (۱۹۸۵)، زمانی کوردی دابه شبوونی جوگرافیایی دیالی کته کانی، وارگیزانی: حهمه که ریم هه ورامی، چاپخانهی (آفاق عربیة)، به غدا.
- کامل حسن بهصیر (۱۹۷٤)، زمانی عدرهبی و کیشدی زاراوهی کوردی، گوّثاری کوّری زانیاری کورد، بهرگی (دووههم)، بهشی (یه کهم)، به غدا.
- کامل حسن البصیر (۱۹۷۹)، زاراوهی کوردی لیکولینهوه و هدلسهنگاندن، بهریوهبهریتی چاپخانهی زانکوی سلیمانی، سلیمانی.
- کامل حسن به صیر (۱۹۸۱)، هزنراوهی کوردی و زاراوهی کلاسیزم له رهخنه سازی ته وروپیدا، گزفاری (به یان)، ژماره (۷۵)، به غدا .

- کامل حسن بهصیر (۱۹۸۵)، بهراوردیه ک له نیّوانی زمانی کوردی و زمانی عهرهبیدا، گرّفاری کوّری زانیاری عیّراق ((دهستهی کورد))، بهرگی سیازدههم، چاپخانهی کوّری زانیاری عیّراق، بهغدا.
- کامل حسن بهصیر (۱۹۸۹)، پیناسینی زاراوه، گوڤاری (روٚشنبیری نوی)، ژماره (۱۹۱۱)، به غدا، ۱۹۸۹.
- کهمال جهلال غهریب (۱۹۷۱)، فهرهه نگی ماموّستا، گوّقاری (دونگی ماموّستا)، ژماره (۲)، سالّی (۱)، سلنمانی.
- کدمال جدلال غدریب (۱۹۷۶)، فدرهدنگی زانیاری (عدرهبی –
   ئینگلیزی کوردی): بدرگی یه کهم، چاپی یه کهم، به غدا.
- كهمال جهلال غهریب (۱۹۷۵)، فهرههنگی زانیاریی وینهدار (عهرهبی ئینگلیزی كوردی)، مطبعة (الاجیال)، بهغدا.
- کهمال جهلال غهریب (۱۹۷۹)، فهرههنگی زانیاری، گزثاری (پهروهرده و زانست)، ژماره (۱۵)، بهغدا.
- کهمال جهلال غهریپ (۱۹۷۹)، فهرههنگی زانیاری (عهرهبی ئینگلیزی کوردی)، بهرگی دورهم، چاپی یه کهم، به غدا.
- کهمال جهلال غهریب (۱۹۸۳)، فهرههنگی زانیاری (عهرهبی ئینگلیزی کوردی)، بهرگی سیّیهم، چاپی یه کهم، بهغدا.
- کهمال جهلال غهریب (۱۹۸۳)، القاموس العلمي، گزڤاری (کاروان)، ژماره (٤)، ههولید.
- کهمال مهعروف (۲۰۰۳)، ئهدهبیاتی کلاسیکی و نویخوازی کوردی، چاپی یه کهم، سلینمانی.

- که مال میراوده ای (۲۰۰۷)، فه رهه نگی ریزمانی کوردی، چاپی یه کهم، له بالاوکردنه وه کانی مه لبه ندی کورد و لوجی سلیمانی.
- گزڤاری (پهروورده وزانست) (۱۹۷۲)، زاراوه کانی قوتابخاند، ژماره (٤)، سالتی (۲)، چایخاندی (دار العراق)، بدغدا.
- گزڤاری (پهروهرده وزانست) (۱۹۷۸)، فهرههنگی زاراوه کانی قوتابخانه، ژماره (۱٤)، سالنی (۳)، چایخانهی (دار العراق)، بهغدا.
- گزفاری (دهنگی مامزستا) (۱۹۷۳)، بهشی فهرههنگ، ژماره (۱)، سالنی (۲)، سلیمانی.
  - ژماره (٦)، ساڵی (٢)، سليمانی.
- گزفاری (دهنگی مامزستا) (۱۹۷۳)، پرسیاریّك دهربارهی نووسراوی کۆری زانیاری کورد، گزفاری (دهنگی ماموّستا)، ژماره (۸)، سالّی (۲)، سلیّمانی.
- لیژندی ئەدەب / کۆپی زانیاریی کوردستان(۲۰۰۹)، زاراوای ئەدەبی (کوردی – عەرەبی – ئینگلیزی)، ھەولىر.
- لیژندی زاراوه کانی بیرکاری (۱۹۹۰)، گوفاری (پوژی نوی)، ژماره (۵)، سالنی (۱)، سلیمانی.
  - ژماره (٦)، سالنی (١)، سليمانی.
  - لیژندی زاراوه له کۆری زانیاریی کوردستان (۲۰۰٤):
- زاراوهی کارگیْری، چاپی یه کهم، چاپخانهی وهزارهتی روّشنبیریی، همولیّر.
- زاراوەي ياسايى، چاپى يەكەم، چاپخانەي وەزارەتى رۆشنبىرىي، ھەولىر.

- گدمه د ئیسماعیل (۲۰۰۹)، ئدم هدنگاره ی لقی هدولیّری یدکیّتی نووسدران، هیوایدکی گدشد لدریّی دانانی فدرهدنگی یدکگرتووی کوردی، گزفاری (نووسدری نویّ)، ژماره (۱۹)، هدولیّر.
- عدمدد چیا (۲۰۰٤)، فدرهدنگی فدلسدفی (ئینگلیزی عدردبی
  - کوردی)، چاپی دووهم، سلیمان*ی* .
- گهمهد وهسمان (۲۰۰۱)، بهرهو فهرههنگی پزیشکی یه کخراو، گوفاری (نووسهری نوی)، ژماره (۱۸)، ههولیّر.
- گهمهد وهسمان (۲۰۰٤)، گیروگرفته کانی زاراوه دانان له زمانی کوردیدا، ههولیّر.
- محممه دی معلاکه ریم و که مال جه لال غه ریب (۱۹۷۳)، هه لبژاردنی زاراوهی کوردی، گزفاری (پهروه رده و زانست)، ژماره (۱)، سالتی سییه م، مغدا.
- عمد معروف فتاح (١٩٨٥)، زمانه وانى، دار الحكمة للطباعة والنشر في اربيل، هه ولير.
- مسعود محمد (۱۹۸۳)، خودیتنهوه له دوو پهخنهی دوستانهدا، گوڤاری (کاروان)، ژماره (۷)، ههولید.
- مسعود عمد (۱۹۸۸)، زاراوهسازی پیوانه، چاپخانهی سوّمهر، پهغداد.
- نەسرىن محەمەد فەخرى (١٩٧٤)، فەرھەنگى ناوى دەنگ لە زمانى كوردىدا، گۆۋارى (كۆلىنجى ئەدەبىيات)، ژمارە (١٨)، بەغدا.

- نهسرین محممه فهخری (۱۹۷۹)، ههندی زاراوه و نیدیومهی کوردی — لیکولینهوه و لیکدانهوهیان لهرووی زمانهوه، گوڤاری (کولینجی

ئەدەبيات)، ژمارە (۱۹)، بەغدا.

- نهسرین محمهد فهخری (۱۹۷۷)، یاری له کوردهواریدا و پیکهاتنی له رووی زمانهوه و کاری بر سهر کومهان، گوفاری (ئاسوی زانکویی)، ژماره (۱)، سالی (۱)، سلنمانی.
- نهسرین محمه ده فهخری (۱۹۸۷)، ریبازی به کوردیکردنی زاراوه، گوفاری (روّشنبیری نوی)، ژماره (۱۱٤)، به غدا.
- نهسرین محمهد فهخری (۱۹۹۲)، یاری له کوردهواریدا پیکهاتنی له رووی زمانهوه و کاری بن سهر کومهان: بهرگی یهکهم، چاپخانهی (دار الحریة للطباعة)، بهغدا.
- نهسرین محممه فهخری (۲۰۰۰)، یاری له کوردهواریدا پینکهاتنی له رووی زمانهوه و کاری بو سهر کومهان: بهرگی دووهم، چاپخانهی (دار الحریة للطباعة)، بهغدا.
- نهسرین محممه فهخری (۲۰۰۵)، یاری له کوردهواریدا پیکهاتنی له رووی زمانهوه و کاری بن سهر کومه ل: بهرگی سییهم، ده زگای چاپ و پهخشی سهردهم، زنجیره (۲۹۸)، به غدا.
- ندقابدی مامزستایان له سلیمانی (۱۹۹۰)، زاراوهی زانستیی کوردی، سلیمانی.
- وریا عمر امین (۲۰۰٤)، چهند ئاسۆیه کی تری زمانهوانی، بهرگی یه کهم، دهزگای چاپ و بالاکردنهوهی ئاراس، ههولیّر.

- هدژار (۱۳۸۱)، فهرههنگی ههنبانه بورینه (کردی فارسی)، چاپخانهی انتشارات سروش لیتوگرافی، چاپ و صحافی شد، تههران.
- یوسف ره تووف عهلی (۱۹۷۸)، ده رباره ی لیسته ی زاراوه کانی کۆر، گۆڤاری (ناسۆی زانکۆیی)، ژماره (۱۰)، به غدا.

۲- بەزمانى عەرەبى:

- ابراهيم انيس (١٩٧٥)، من اسرار اللغة، الطبعة الخامسة، (مكتبة الانجلى المصرية)، القاهرة.
- ابراهيم كايد محمود (٢٠٠٥)، المصطلح ومشكلات تحقيقه، مجلة (التراث العربي)، مجلة فصلية تصدر عن اتحاد الكتاب العربي، العدد (٩٧)، السنة الرابعة والعشرون، دمشق.
- احمد الاخضر غزال (١٩٧٧)، المنهجية العامة للتعريب المواكب، معهد الدراسات والابحاث للتعريب، الرباط المغرب.
- ارسطو طاليس (١٩٥٣)، فن الشعر، ترجمة: عبدالرحمن البدوي، مطبعة مكتبة النهضة العربية، قاهرة.
- ايناس كمال الحديدي (٢٠٠٦)، المصطلحات النحوية في التراث النحوي في ضوء علم الاصطلاح الحديث، دار الوفاء لدنيا الطباعة والنشر، الطبعة الاولى، الاسكندرية مصر.
- توفیق وهبی (۱۹۷۳)، حول مقال مسؤولیة الادیب الکبری للاستاذ عبدالمجید لطفی، گزفاری (پهروهرده وزانست)، ژماره (۵)، سالی (۳)، بهغدا.

- جلال شوقي (١٩٩٣)، المصطلح العلمي بين الثراء والاغناء، جُلة اللغة العربية الاردني، العدد المزدوج (٤٦-٤٣)، السنة السادسة عشرة، الاردن.
- جون لاينز (١٩٨٧)، اللغة والمعنى والسياق، ترجمة: مجيد الماشطة، مطبعة جامعة البصرة، البصرة.
- سامية اسعد (١٩٨٩)، ترجمة النص الادبي، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الاعلام، الكويت.
- سعد القحطاني (٢٠٠٣)، قضايا في المصطلح العربي، جامعة الدول العربية، عجلة (الفيصل)، العدد (٣٠٩)، الرياض.
- شحادة الخوري (١٩٩٢)، دراسات في الترجمة والمصطلح والتعريب، الطبعة الثانية، دار طلاس للدراسات والترجمة والنشر، دمشق.
- عبدالقادر الفاسي الفهري (١٩٨٤)، المصطلح اللساني، مجلة (اللسان العربي)، العدد (الثالث والعشرون)، المنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم (مكتب التنسيق والتعربب)، جامعة الدول العربية.
- عبدالمالك بوحجرة (١٩٩٨)، اقتراح في تكوين المصطلحات العلمية العربية، عجلة جامعة قسنطينة للعلوم الانسانية، العدد التاسع، الجزائر.
- علي القاسمي (١٩٨٠)، المصطلحية، النظرية العامة لوضع المصطلحات وتوحيدها وتوثيقها، مجلة ((اللسان العربي))، المجلد (١٨)، الجزء (١)، الرباط.
- علي القاسمي (١٩٨٥)، مقدمة في علم المصطلح، سلسلة الموسوعة الصغيرة (١٦٩)، دائرة الشؤون الثقافية والنشر، بغداد.

- علي القاسمي (١٩٨٨)، علم المصطلح بين علم المنطق و علم اللغة: العناصر المنطقية والوجودية في علم المصطلح، مجلة ((اللسان العربي))، العدد (الثلاثون)، الرباط.
- على عبدالواحد الوافي (١٩٧٣)، علم اللغة، الطبعة السابعة، القاهرة.
- قاسم السارة (١٩٨٩)، تعريب المصطلح العلمي (اشكالية المنهج)، علم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الاعلام، الكويت.
- كارم السيد غنيم (١٩٨٩)، اللغة العربية والنهضة العلمية المنشودة في عالمنا الاسلامي، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الاعلام، الكويت.
- كمد حلمي هليل (١٩٨٩)، خطوات نحو تقييس المصطلح اللساني في الوطن العربي، بحث مقدم الى الندوة (التقييس والتوحيد المصطلحيان في النظرية والتطبيق)، تونس، ١٣-٧٠ مارس.
- كمد رشاد الحمزاري (۱۹۸۲)، العربية والحداثة او الفصاحة فصاحات، منشورات المعهد القومي لعلوم التربية، تونس.
- كمد رشاد الحمزاوي (١٩٨٦)، المنهجية العامة لترجمة المصطلحات وتوحيدها وتنميطها (الميدان العربي)، الطبعة الاولى، دار الغرب الاسلامي، بيروت.
- عمد ظافر الصواف (١٩٨٧)، التقنيات الحديثة واللغة العربية، الموسم الثقافي الخامس لمجمع اللغة العربية الاردني، عمان.

- عمد علي الخولي (١٩٩١)، معجم علم اللغة النظري (انكليزي عربي)، مكتبة لبنان، لبنان.
- عمد كامل حسين (١٩٥٥)، القواعد العامة لوضع المصطلحات العلمية، علم عمراً، القاهرة.
- عمد مبارك (١٩٦٤)، فقه اللغة وخصائص العربية، الطبعة الثانية، مطبعة دار الفكر الحديث، لبنان.
- عمود فهمي الحجازي (١٩٩٣)، الاسس اللغوية لعلم المصطلح، مكتبة غريب، القاهرة.
- مولاي علي بوخاتم (٢٠٠٥)، مصطلحات النقد العربي السيماءوي الاشكالية والاصول والامتداد، منشورات اتحاد الكتاب العرب، دمشق.
- نجاة عبدالعزيز المطوع (١٩٨٩)، آفاق الترجمة والتعريب، مجلة (عالم الفكر)، المجلد التاسع عشر، العدد الرابع، وزارة الاعلام، الكويت.

۳- به زمانی فارسی:

- سید جعفر سجادی (۱۳۸۹)، فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، چاپی هشتم، انتشارات طهوری، سرأغاز، ته هران.

٤- به زماني تينكليزي:

- -David Crystal:
- dictionary of linguistics and phonetic, London Britain, ۱۹۸۰.
  - Helmut Felber:

- Jennifer Seidl:
- English Idioms, Oxford University Press, London England, 1944.
  - Taufiq wahby and C.J.Edmonds:
  - ,A Kurdish English dictionary, London, 1977.

٥ - ئەنترنىت:

- * (نساء سوريا) / مرصد حريهتم بقضايا المجتمع في سوريا: www.nesasy.org / content / category
- على القاسمي، ماهية الفاظ الحضارة: هل هي كلمات عادية ام مصطلحات تقنية؟
  - :www.doroob.com /?p=\^qor *
- فريد امعضشو و رشيد سوسان، ترجمة المصطلح الاجنبي وجهود المغاربيين فيها ٢/ يوليو / ٢٠٠٧
  - :www.odaba sham.net / print.php?sid=\\o&A *
  - فريد امعضشو، آليات الرضع المصطلحي في اللغة العربية.
- * صوت العربية section.php?get * عوت العربية * sectionid=۳۰
  - علي توفيق الحمد، في المصطلح العربي (قراءة في شروطه وتوحيده).
    - * موقع مجلة (اللسان العربي):
    - المواصفات القياسية العربية.
    - * مجلة الحرس الوطني، العدد (٢٣٤) في ١/١٢/١ ٢٠٠١:
      - المعجم العربي الماهية والوظيفة.

موقع - تربوي اون لاين: Tarbawy online.com الموقع - تربوي اون لاين: mafahim\:html

- عبدالر من حللي، المفهوم والمصطلح (تعاريفه واختلافاته و مصادره).
  - * موقع (اوراق ۹۹ ۹۹ awrak):
  - استيعاب العلم، نقد: سمر روحي الفيصل. نشر في ٤/٥/٥/٤
- * منتدى اللسانيات / منتدى المصطلح اللساني !lissanhat.net/view forum.php?
  - محمد احمد، المصطلح العلمي بين السيرورة والاندثار.
- iReview of aspects of terminology, what is terminology, Internet http. // corol uni bilefeld.de / eagles/ wpo / termdeliv AV / node o, htm/
- Rewiew of aspects of Terminology, **Definition**, Internet. http://coral, lili. uni Bielefeld./ eagle o / wpo / termdeliy 4 V / node o 4. htmi

Is o, \· λΥ, p. ε. -

پێرست

لاپەرە	<u>بــــابەت</u>
۱۳	* بهشی یه کهم: پیشه کی و دهروازهی لینکو لینهوه که
۱۳	- پێشەكى
١٥	– بەشەكانى
17	- ناونیشانی نامه که
17	- ھۆى ھەڭبۋاردنى نامەكە
17	- گرنگیی لیْکوّلینهوه که
١٨	- سنووری لیّکوّلینهوه که
18	- پێڕەوى لێکۆڵێنەوەكە
19	- كەرەسەي ليْكۆلينەرەكە
19	گیروگرفته کانی لینکولینه وه
74	بهشی دووهم (بهسهرکردنهوه و ههانسهنگاندنی ههندینك
	له کاره کانی پیشووتر):
45	- کتیّبیی (زاراوهی کوردی)
۳.	- کتیبی (زاراوهسازی پیوانه)
٣٨	 زاراوه کانی کۆری زانیاریی کورد
٥٥	- زاراوه کانی لیژنهی گزڤاری (رِوٚژی نوێ)

٦٣	- فهرههنگی زانیاری و ههندی سهرنج
79	- زاراوه زانستییه کانی کۆپ
٨٥	- زاراوه کانی نهقابهی ماموستایان له سلیمانی (زاراوهی
	زانستی کوردی)
٨٩	- بدشی فدرهدنگی گزثاری (دهنگی ماموّستا)
94	- زاراوه و ئيديۆم
٩٧	بهشی سیّیهم: زانستی زاراوهسازی و زاراوه:
99	- تەرەرەى يەكەم:
1.1	- زاراوهسازیی، پیناسه و روونکردنهوه
111	- كورته ميٚژوويهكى زانستى زاراوهسازيى
174	- كورته ميٚژوويهكى زاراوهسازيى كوردى
144	- تيۆرە گشتىيەكانى زاراوەسازىي
149	- تەرەرەى دورەم:
121	- پیناسه و روونکردنهوهی چهمك
101	- روونکردنهوه و پیناسهی زاراوه
١٦٢	- جیاوازیی نیوان چهمك و زاراوه
177	- سەرچاوەكانى چەمك و زاراوە
١٦٩	- وشه و زاراوه
179	- گیروگرفته بنهرهتییه کانی زاراوه دانانی زمانی کوردیی:
١٨٦	۱- گیروگرفته زمانییه کان:
١٨٦	أ- فره ديالێكتى

۱۸۹	ب- بوونی هاوواتا
19.	پ- بوونی هاوبیّژ
197	۲- زمانی سهرچاوه:
197	- فرەسەرچاوەيى زاراوەكان
198	٣- گيروگرفتي رێكخستن
190	- ژیر دهستهیی
197	- نەبوونى دەوللەت
194	- پیشنه کهوتنی زانستیی
199	- نەبوونى كۆرىكى زانيارىي
7.4	- نهبوونی دهزگای کلتووری و ئهکادیمی
۲٠٣	- نەبوونى فەرھەنگ
۲٠٥	- مەرج و بناماكانى زاراوەدانان
444	- مەرجەكانى زاراوەساز
441	بهشی چواردم: بنهماکانی دانانی زاراوهی کوردیی و
	پێکهاتهکانی
740	 یه کهم: رینگای دارشتن
444	- دووهم: رێگای لێکدان
45.	- سێيدم: رێگای خوازه
707	- چوارهم: رێگای وهرگرتن
770	زمانی کوردی و چزنیتی زاراوه وهرگرتن
779	أ- وشه و زاراوهی عهرهبی

445	ب- وشه و زاراوهی فارسی
440	پ- وشه و زاراوهی تورکی له زمانی کوردیدا
777	ت- زاراوهی جیهانی
444	- پینجهم: رِیگای داتاشین
440	- شهشهم: ری نگای وهرگی پران
791	بناغه کانی وه رگیّرانی زاراوه بوّ سهر زمانی کوردی
497	ھەندىٰ گىروگرفتى وەرگىپران
444	مەرجەكانى وەرگيْر
499	- حەرتەم: رێگاى پێوانە
۳۰۳	- ئەنجامەكان
۳۰۷	- پیشنیار
411	- کورتدی نامدکه به زمانی عدرهبی
۳۱٤	- کورتهی نامه که به زمانی ئینگلیزی
719	- سەرچارەكان

زغیره ی چاپکراوه کانی سالّی (۲۰۱۲)ی بهریّره بهریّتیی چاپ و بالاوکردنموه ی سلیّمانی

زنجيره	بابنت	ناوی نووسفر	ناری کتیب	ל ל
۸۳۸	شانزنامه	و. عنزيز رائوف	مهنفاكان	1
٨٣٩	وتاری رەخنەيى	ئىسماعيل حەمە ئەمىن	ئەكرۆباتىكى ونبوو	۲
۸٤٠	شيعر	عهمهد سهعید نهجاری	پەيكى شادى	۲
ژماره ۷۲	گۆڤار		گۆڤارى ھىنار	٤
AEN	ليْكولنس	د. یهحیا عوممر ریّشاری	خارەن شكۆ	٥
A£Y	ليْكۆلينىرە	خەسرەو مىراودەلى	ئايين ر ئيستانيكا	٦
٨٤٣	زانستى	محدمد بدرزي	کولیّندری حدلم	γ
YEE	رزمان	و. عــهـزيـز گــهـردى	چرايەك لەسەر ماديان كۆ	٨
ژماره ۷۳	گزڤار		گۆڤارى ھەنار	٩
٨٤٥	ليْكۆلينىرە	عمر مدرگدیی	سایکۆلۆژیای بەھرەمەندان	١.
۸٤٦	كۆمەلە وتار	سدودار عنزيز	شوناسيّكى بيننوقره	11
A£Y	زانستی زمان	د. بينستوون حمسهن	کۆمەللە وشە ر پینکەوەھاتن	11
٨٤٨	رۆژنامەوانى	مارف ناسراو	میژووی چاپخانه کانی سلیمانی	۱۳
٨٤٩	كۆمەلە وتار	و. محدمدد كمساس	ويستگهكان	١٤
ژماره ۷۶	گۆڤار	,	گۆڤارى ھىنار	10
٨٥٠	میتروزیی	کدمال نوری معروف	میپژووی دیرینی کوردو شویننوارهکانی	11
Àøl	وتار	محدمدد فدريق حاسدن	ئەزمورنى چيرۆكنووسين	۱۷
λaγ	شانزیی	تهنوهر قادر رهبيد	پۆست مۆدىرنەر چەند بابەتىكى شانۋى	۱۸۱

				consectority
107	كۆمەلەچىرۆك	رەنجەي ئابىنا	هدلوددای کویریك	14
ADE	میتژوریی	عەلا نوورى	ئاوردانهوەيەك لە مىتۇوو	٧.
ژماره ۷۵	. گۆڤار		گۆۋارى ھىنار	۲١.
ژماره ۷٦	گۆڤار		گۆڤارى ھىنار	**
Ass	میتژوویی	سەيد كەمال ئيبراھيىى	سكو	**
70 A	ليْكزليندره	کامیل عممهد قدردداغی	تەلىسمى گيّرانەرە	¥£
٨٥٧	چيزك	ئەمىن گەردى گلانى	نارنجي فرين	Ya
٨٥٨	کۆمەلە دىدار	سەنگەر زرارى	تایین و کایه جیاوازهکان	77
۸۵۹	رەخندى ئەدەبى	د. كەمال مەعروف	تیوّره نویّیدکانی رهخندی تددیبی	**
ژماره ۷۷	گزڤار		گۆڤارى ھەنار	۲A
۸٦٠	ليْكۆڭينەر،	حسين سابير على	رەنگدانەرەى رياليزمى سيحرى	44
178	رۆژنامەوانى	و. فاروق جميل كريم	ميديا و دەسەلات	۲.
777	تددەبى	و. تدها ئه <i>جم</i> دد رەسول	ئەدەبى ئەمرىكاي لاتىن	*1
۸٦٣	ليْكۆلينەرە	بوشرا كدسنهزاني	پلوّت له چیرکی کوردیدا	22
ژماره ۷۸	گزڤار		گۆڤارى ھەنار	77
۸٦٤	كۆمەلە چيزك	صلاح نیساری	تروسكه يه له تاريكيدا	۲٤
۸٦۵	بايزگراني	نەبەز تالىب	سی و حدوت خویّندندوهی جیاواز	Yo.
۸٦٦	زانستی دروونناسی	بەختيار عمد	سایکزلزژیای شزنیری	77
۸٦٧	كۆمەلە چىزك	ر. مستهفا زاهیدی	بكوژى بابانوئيلدكان	17
۸۲۸	ليْكۆڭينەرە	رەفعەت مورادى	بارگه	71
A74	لێػڒڵڽڹ؞ۅۥ	د. ځمه نوری عمر کاکی	شیّوازی شیعری نویّ- کرمان <i>بی</i> ناوهرِاست	79
۸۷۰	ڕۊٚڡٵڹ	جەبار سابير	مادام بزقاری (وهرگیران)	٤٠
۸۷۱	رانانی کتیّب	عمر شینکی	رۆمانە فارسيە ھارچەرخەكان	٤١
ژماره ۷۹	گۆڤار		گۆۋارى ھەنار	٤٢
AYY	زانستی	و. ریباز تدحمدد فرج	وهرزه کانی ته یرزبیك و دابهزینی کیش بز پیاوان و ثافرهتان	٤٣

۸۷۳	ئەدەبى	شنز گدمهد گمود	دەقئارىزان لەشىعرى نوي <i>ى</i> كوردىدا	LL
AY£	ليَكزلينهره	ستاره عارف	ئەنفال تارانىڭكى دژ بەمرۆثايەتى	ĹŎ
۸۷۵	زانستی	جمال محممدد تدمين	تەكنىكەكانى سەردەم	٤٦
۸٧٦	ليّكوّليّنهواي ئهدابي	لوقمان رەئوف عەلى	رەھەندەكانى شرينىكات لەدەقەرالآكانى شيركز بيكەس	٤٧
۸۷۷	كۆمەلە چيرۆك	و. رەئوف حەسەن	لهوديوشته جوانه كانهوه	٤٨
۸٧٨	ليّكوّلينهواى ئهدابى	د . نەجم ئەڭرەنى	جۆرەكانى دەقنارىزان لە رۇمانى پىنجەمىن كتىب	٤٩.
AY4	كلتوورى	م. زهکیه رهشید محممد تهمین	ندریت و کلتروری کوردی	٥٠
ژماره ۸۰	گۆڤار		گۆڤارى ھەنار	٥١
۸۸۰	كورتهچيرۆك	فروغ نيعمدت پور	شدرانی بۆن و سەفەر	٥٢
۸۸۱	ليكزلينهره	ريبوار حمه تؤفيق	گۆران له یادەوەرى هاوچەرخەكانىدا	٥٣
۸۸۲	ليكۆڭينەرە	فەيسەل سليىمان محمد	پیّگهی پارته سیاسییه نیسلامییهکانی کوردستان	8 £
۸۸۳	زماندوانی	شدهاب شیخ تدیب تاهیر	بندما و پینکهاتدکانی زاراوه لهزمانی کوردیدا	٥٥

• •